IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

KÉKY LAJOS

ÖTVENÖTÖDIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST 1944—1945

HR 1.791

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

KÉKY LAJOS

ÖTVENNEGYEDIK ÉS ÖTVENÖTÖDIK ÉVFOLYAM

MÁSODIK (BEFEJEZŐ) FÜZET

BUDAPEST 1944—1945

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1946. év 5979 sz

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Időszaki kiadványok
1945 év 1974 sz.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK, ÉRTEKEZÉSEK.

Kerecsényi Dezső: A „világiság" néhány változata XVI. századi irodalmunkban 1
Kristóf György: Miklós Miklós 21
Viszota Gyula: Széchenyi Önismeret c. műve 81

ADATTÁR.

Ismeretlen Amade-nyomtatvány. *Jenei Ferenc* 164
Ismeretlen Tompa-versek a II. losonci verseskönyvben. 1. Huszárdal. 2. A honvéd. 3. A szegény honvéd. Közli: *Kaszab Andor* 43
Pótlás a Kazinczy-levelekhez. *Rexa Dezső* 162
Szemere Miklós levelei Erdélyi Jánoshoz. Közli: *Erdélyi Zsuzsa* 48, 102

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Ars medica. XVI. századi magyar orvosi könyv. *Alföldi Rezső* 62
Bisztray Gyula: Író és nemzet. *Berczik Árpád* 166
Dolgozatok a drámatörténet és a dramaturgia köréből. *Solt Andor* 78
Doroghy Ferenc: Somló Sándor színművei. 78
Eckhardt Sándor: Az ismeretlen Balassi Bálint. *Kerecsényi Dezső* 68
Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. II. kötet. *Kéky Lajos* 75
Gál István: Wesselényi Miklós Szózata. *Berczik Árpád* . . 169
György Lajos: Hermányi Dienes József Nagyenyedi síró Heraklitusa. *G. R.* 165
Ecsy Ö. István: P. Horváth Ádám Holmijának negyedik darabja. *G. R.* 80
Hermann Egyed és Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. *Haraszthy Gyula* 167
Hermányi Dienes József: Nagyenyedi síró Heraklitus és hol mosolygó s hol kacagó Demokritus. 1762. Kiadja György Lajos. *G. R.* 165
Jóboru Magda: Akadémiai drámai pályaművek. *Solt Andor* 78
Kozocsa Sándor: Jászai Mari levelei. *Pukánszkyné Kádár Jolán* 74

Miszti László: A magyar tragikum-elméletek története: *Solt Andor* 78
Pálóczi Horváth Ádám Holmijának negyedik darabja. Kiadta Écsy Ö. István. *G. R.* 80
Sik Sándor: Esztétika. *Galamb Sándor* 70
Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. Kiadta Gál István. *Berczik Árpád* 169

IRODALOMTÖRTÉNETI REPERTÓRIUM.

Az 1943. év irodalomtörténeti munkássága. *Kozocsa Sándor* 172
I. Általános rész 172
II. Egyes írók 190

SZÉCHENYI ÖNISMERET C. MŰVE.

A világosi fegyverletétel után osztrák rémuralom zúdult Magyarországra. Az osztrák kormányzat elérkezettnek látta az időt arra, hogy a régóhajtott egységes, osztatlan és korlátlan örökös ausztriai császárságot megvalósítsa. Kijelentette, hogy Magyarország azzal, hogy 1848-ban fegyverhez nyúlt, elvesztette addigi minden jogát. Fegyverrel meghódított területnek tekintette, területét egymástól különálló részekre szaggatta, s az így megmaradt „magyar királyságot", mint az Osztrák császárság koronatartományát még 5 kerületre osztotta, a magyarság közé nemzetiségeket ékelve, hogy súlyát ezzel is gyengítse. A magyarság elvesztette alkotmányát, ősi törvényes jogait, ezeréves politikai, közigazgatási, igazság- és oktatásügyi, kereskedelmi: szóval minden jogát, amely multjára emlékeztette, és ezek helyébe az egész vonalon az osztrák rendszer intézményeit léptették életbe. Az országot elárasztották zsandársággal, idegen tisztviselőkkel, a hivatalos nyelv a német lett, és a kitűzött jelszó (viribus unitis) szerint kiméletlen germanizálással hozzáfogtak a magyarságnak az új Osztrák császárságba való beolvasztásához. A magyarság a vérveszteségtől és az elnyomatástól elkábulva, nagyobbrészében fásult dermedtségbe merült. Csak a konzervatív érzelműek, továbbá az elmenekült emigránsok itthon maradt csekélyszámú híveinek egy-egy csoportja adott magáról néha életjelt, de azért az előbbiek a kormányzat előtt mind gyűlöletesebbé váltak, az utóbbiak pedig megfontolatlan vakmerőségükért életükkel adóztak vagy börtönbe kerültek.

Ilyen állapotban volt az ország éveken át. Hiába várt az ország tömege kíméletre, az engesztelődés beálltára, az osztrák kormányzat szigorúan megmaradt rideg engesztelhetetlenségében. A császár házassága, gyermekeinek születése kedvező alkalmat nyújtott ugyan az engesztelődésre, de az ami történt, még a leghűségesebb „konzervatív" elemeket sem elégítette ki. A magyarság iránt az egész kormányzat csak rideg szigort ismert és nem gondolt arra, hogy Magyarország elnyomása és a germanizáció természetellenes törekvés. Az lehetetlen, hogy 8 millió osztrák-német magába ol-

vaszthasson kb. 30 millió magyart, csehet, morvát, tótot, lengyelt, oláht, szerbet, horvátot, rutént; amint az is természetellenes, hogy az aránylag kis területű Ausztria beolvassza a többszörösen nagyobb Magyarországot, azaz — Tomor Ferenc találó mondása szerint — Ausztria, a túrószacskó elnyelje Magyarországot, a gyapjúzsákot.

Az 1857. év ismét reménnyel kecsegtetett: a császár elhatározta, hogy feleségével magyarországi körútra indul, hogy bemutassa neki az országot.

Ebben az időben kapcsolódik gr. Széchenyi István a külvilági életbe. Az 1848-i események bonyodalmai, a magyar szabadság-mozgalom kezdetén a politikai izgalmak tönkretették idegzetét: lelkiegyensúlya felborult, s a döblingi elmegyógyintézetbe került. A legkeserűbb vádakkal ostorozza magát, hogy egyedül ő tette tönkre hazáját, mert 1825-ben felébresztve nemzetét aléltságából, a reformok terére vezette, s az ezzel megindult pezsgő élet megölte a magyart. Ezt a kínzó gondolatot éveken át senki és semmi sem tudta eltávolítani beteg agyából. A hit fegyvereivel megkísérelte ezt 1849-ben Veith páter, 1852—3-ban pedig régi tisztelője, Albach Szaniszló ferencrendi szerzetes, de eredménytelenül; csak Lonovich József érseknek sikerült 1864-ben némi megnyugvást kelteni Széchenyi lelkében. De ekkor is még két évre volt szükség, hogy lelke megnyugodjék. Ezután hellyelközel látogatókat fogadott, s panaszai mindinkább kevesbedtek. Amikor 1856. végén, jobban mondva 1857. elején íráshoz fogott, teljesen eltávolodtak lelkéből az önvád rémségei, és 1857. február 1-től a régi buzgósággal és kitartással kívánta egyes-egyedül hazája érdekeit szolgálni. Először *Szerelem és szeretet* c. elmélkedése írásához fogott, de 7 ívlap után, abbahagyva e munkát, a közelmult politikai élet eseményeihez fordul tárgyért, és Béla fiához intézett intelmeinek leszámitásával élete végéig megmaradt írásaiban a politika mezején.

1857—1860 közt sokan írtak Magyarország érdekében memorandumokat. Szőgyényi László az 1859. évet éppenséggel a memorandumok korszakának nevezi. Voltak azonban többen, akik nem írhattak vagy nem akartak nyiltan írni; ezek röpiratban fejtették ki nézetüket. Ez utóbbiak közé tartozott Széchenyi. Döblingben 4 röpiratot írt: 1857-ben az *Önismeret*-et, 1858-ban a *Blick*-et, 1859-ben a *Die Presse von Österreich*-et és 1860-ban a *Disharmonie und Blindheit*-et, de több-kevesebb vonatkozásban van mások röpiratával is; így Hollán Ernő *Zur ungarischen Frage* (1859. szept.), Kecskeméthy Aurél *Die Lebensfragen Österreichs* (1859.), gr. Széchenyi Dénes *Daguerrotypen von einem ungarischen Edelmann* (1859. dec.), továbbá az *Offenes Promemoria an*

Seine Majestät den Kaiser von Österreich (1859. dec.) és a *Zur Rettung Österreichs* (1860.) c. röpiratokkal.

Ez alkalommal csak az *Önismeret* c. művével foglalkozom.

Széchenyi e művéről hiányosak és tévesek eddigi ismereteink.

Az Athenaeum-könyvkiadótársulat 1874. decemberében rövid hirdetést közölt a lapokban, hogy magyarázatokkal és jegyzetekkel kísérve kiadja Széchenyi *Önismeret* című bölcselmi és politikai reflexiókat tartalmazó művét. A hirdetett mű 1875. közepe táján, magyarázatok és jegyzetek nélkül, valóban meg is jelent. A lapok és folyóiratok bő szemelvényekkel hítták fel a műre az olvasóközönség figyelmét. A *Vasárnapi Ujság*[1] szemelvényeivel azt állapította meg, hogy „a mű írmodora erőteljes, s minden sorban felvillan benne a keserű gúny"; hogy „tartalma politikai vonatkozásokban gazdag, de tulajdonképen politikai értekezés nem foglal helyet benne, legnagyobbrészt filozófiai, egészségügyi és népismereti elmélkedésekből áll." A *Pesti Napló*[2] az ír túlnépesedésről írtakat közölve, azt állapította meg, hogy Széchenyi igen hevesen támadja az osztrák kormányzatot. A *Budapesti Szemle*[3] szerint az *Önismeret* életbölcseleti elmélkedés, de kiemeli, hogy Széchenyi fejtegetései közben „számtalanszor emlékszik meg az engesztelhetetlenül gyűlölt bécsi kormányról, végül mégis elfáradtan hanyatlik ki kezéből a toll, mielőtt fölvett témáját végig fejtegette volna," és megállapítja, hogy *a mű befejezetlen.*

A legalaposabban a kiadótársulatnak az *Önismeret* előtt közölt előszava jellemzi a művet. Hangsúlyozza, hogy az ország akkori (1857.) elkeseredett hangulatát a *Blick*-kel azonos maró és kiméletlen humorral tolmácsolja, és hogy a két műben sok helyütt a tárgyak is azonosak, továbbá, hogy a mű ragyogó emlék ama sötét éjtszakából, hangos szózat az elnyomás némaságából, oly hazafias érzések és oly életrevaló gondolatok tolmácsa, amelyek mindenha erős visszhangot fognak kelteni a gondolkodók elméjében s a hazafiak szívében."

Sajnos, e szavakat nem értékelték sem 1875-ben, sem később; még arra sem érdemesítették, hogy keresték volna, mely részletekből következtethetünk a műnek az előszóban találóan kifejezett politikai és hazafias jelentőségére. Nem kutatta senki sem, igaz-e a *Budapesti Szemlé*-nek az az állítása, hogy az 1875-ben megjelent *Önismeret* befejezett vagy

[1] 1875. évf. 442. és 457. l.
[2] 1875. évf. júl. 9. szám.
[3] 1875. évf. 217—223. l.

befejezetlen mű-e. Károlyi Árpád figyelmét is elkerülte ez az előszó, amikor 1921—2-ben kiadta a *Döblingi Iratok* II. kötetében Széchenyinek az 1860. márc. 3-i döblingi, illetőleg a bécsi házkutatás alkalmával irnokánál, Kiss Mártonnál lefoglalt 694 ívlapnyi, címjelzés nélküli kéziratát. Cím azért nem volt a fogalmazványon, mert a kéziratnak csak a 201—894. számú ívlapjai kerültek a rendőrség kezébe; a mű eleje, az 1—200. lapok a címjelzéssel együtt hiányoztak. Károlyi elismeri ugyan azt, hogy a lefoglalt és címtelen kézirat több részlete, ezek közt különösen a Sobri betyárjának az esete, az *Önismeret*-re való kapcsolatra mutat. Elismeri azt is, hogy a lefoglalt iratok közt megtalált és 20 ívlapra terjedő *Önismeret* feliratú jegyzetlapok közül az 1—3. lap az 1875-ben kiadott *Önismeret*-re, a többi a lefoglalt 201—894. lapok anyagára vonatkozik, s így az 1875-i *Önismeret* és a lefoglalt 201—894. lapok kapcsolata kétségtelen. Bevallja azt is, hogy a rendőrség által lefoglalt 201—894. lap anyagát is *Önismeret* címen kellene kiadni, mindezek ellenére megállapításai alapján mégis másként határozott.

Károlyi megállapításai és elhatározása két pontba foglalhatók:

1. Az 1875-ben megjelent *Önismeret* a kéziratnak hiányzó 1—200. lapját közli. E kétszáz lap sorsára vonatkozó megállapításaiban ellentétbe kerül önmagával.

2. Az egész kézirat (tehát az 1—894. lap) anyaga nem *egy*, hanem *két* műnek a fogalmazványa; a rendőrség által lefoglalt 201—894. lapból a 201—237. lapokat lecsatolta (mint az 1875-ben megjelent *Önismeret*-hez tartozókat), mert e két részben a hang azonos; a 238. laptól kezdve a mű iránya és tartalma megváltozik; innen Széchenyi minden magyarázat nélkül, csaknem hirtelen elhagyja az *Önismeret* derűs mezőit és neki fog politikai vádiratába, hogy minden keserűségét kiöntse; Sobri betyárjának esete a fordulópont, ez jelzi Széchenyi kitörését: éppen ezért a kéziratnak a 238-tól 894. lapig terjedő részét „Széchenyi szellemének megfelelően" *Nagy magyar szatirának* nevezi el; Széchenyi e két művét (t. i. az *Önismeret-et* és a *Nagy magyar szatirát*) *önmagának* írta.

*

A kérdés megoldásának kulcspontja a kézirat hiányzó 1—200. lapja. Ez a rész dönti el a kérdést: igazak-e Károlyi Árpádnak a fenti két pontba foglalt megállapításai és helyes-e okoskodása. Az *Önismeret* fogalmazványának 1—200. lapjait sikerült megtalálnom.

Ez a kéziratrész Károlyinak az első pontban előadott megállapításait ilyképpen igazítja helyre:

Az 1875-ben megjelent *Önismeret* a kéziratának csak a 187. lap $^{2}/_{3}$-ig terjedő részét közli, a további $13^{1}/_{3}$, azaz a 187—200. lap anyaga *teljesen ismeretlen.*

A kézirat sorsára nézve Károlyi ellentmondó megállapításokat közöl: a *Döblingi Iratok* II. kötetének 2. lapján azt állítja, hogy a Kiss Mártonnál lefoglalt 201—894. számú lapokkal szemben az 1—200. lap már az elkobozás alkalmával sem volt meg, és mint a többi rendőrségi jelentésből látható, *soha nem is került a rendőrség* kezébe; ezzel szemben 6 lappal alább a 8. lapon viszont azt állítja, hogy az első kétszáz oldalt Széchenyi később *átdolgozta,* Kiss Mártonnal letisztáztatta, és ezt az átdolgozást és tisztázatot a rendőrség 1860. márc. 3-án Kiss Mártonnál lefoglalta, de 1860. májusban, mint „semleges tartalmút" az özvegy grófnénak visszaadta és ez látott 1875-ben *Önismeret* címen napvilágot — még Török János gondozásában, de már halála után.

Melyik állítás igaz? Lefoglalták-e Széchenyi fogalmazványának első kétszáz lapját vagy nem?

Széchenyi eredeti fogalmazványa azt bizonyítja, hogy e részletet nem dolgozta át, mert az 1875-i *Önismeret* a napi keletekkel ellátott fogalmazványt szóról szóra közli a kézirat másolójának minden hibájával, amelyeket részben azért követett el, mert a kéziratot nem tudta jól elolvasni vagy többször Széchenyinek Tasner Antal számára írt megjegyzésével együtt másolta le. Ha Kiss Márton tisztázta volna le, Széchenyi, szokása szerint, kijavította volna a hibákat.

A kézirat 1—200. lapja Tasner Antalhoz került, s a mellette megmaradt két másolati lap arra mutat, hogy a kéziratot Tasner halála után Tasner egyik gyermeke másolta le.

Az *Önismeret*-et nem Török János tette közzé. Károlyi valószínűleg Széchenyinek Tasnerhez intézett leveleiből következtette Török János közreműködését. Töröknek nem volt része az *Önismeret* kiadásában. Ezt abból láthatjuk, hogy az Athenaeum 1874. decemberében hirdette az *Önismeret* megjelenését. Maga a kézirat 1875 elején kerülhetett a nyomdába és 1875 közepén jelent meg, — ezzel szemben Török János már 1874. februárja óta nem élt. A munka megjelenése után, az ismertetések alkalmával Török nevét sehol sem említik meg. Török e kiadásáról nem szól semmit sem Szinnyei életrajzgyűjteménye, sem a Törökre vonatkozó emlékbeszédek: mindez arra mutat, hogy nem Török, hanem a Tasner-család tette közzé a művet, és ebben gr. Lónyay Menyhért is közbenjárt. Török *gondozásáról* egyáltalán nem lehet beszélni, mert a mű magyarázatok és jegyzetek nélkül jelent meg, a szövegben pedig nem látszik meg semmiféle „gondozás".

A 2. pontban foglalt meghatározások, következtetések

téves és önkényes elgondoláson alapszanak. Első sorban áll ez Károlyinak arra az állítására, hogy Széchenyi *Önismeret* c. és 894 lapra terjedő kéziratában nem *egy*, hanem *két* munkát írt: az *Önismeret*-et és a *Nagy magyar szatirát*. Károlyi azt állítja, hogy az 1875-ben megjelent *Önismeret* hangja, célja és tartalma a 237. lapig azonos, és ez csak a 237. lap után változik meg, mégpedig hirtelen, minden magyarázó átmenet nélkül.

Azt, hogy igaz-e ez az állítás, az 1—237. számú lapok eszmemenete igazolja vagy cáfolja meg. Lássuk tehát a mű eszmemenetét a 237. lapig!

Széchenyi művét azzal a bölcs megállapítással vezeti be, hogy az önismeret minden emberi bölcseségnek legmélyebb sarkalata, ezt azonban csak tökéletes világosság, a teljes szabad eszme- és szócsere meg az életkör korlát nélkül való megválasztása segíti elő. Neveléssel az ember mindenre képezhető ugyan, de nem bizonyos, hogy mesteri magasságra emelhető-e. A szülők első kötelessége tehát, hogy gyermekeiket lelki és testi jobb tulajdonságaikkal, de hibáikkal is teljesen megismertessék, nehogy gyermekeik többre becsüljék magukat és az önkecsegtetés csábjaiba essenek. Széchenyi ezután példát mutat arra, hogyan kell egy 24 éves férfinak eljárnia, hogy magát megismerje. A következő kérdéseket veti fel és taglalja: hány éves, milyen vallású, milyen nehéz, milyen magas, erős-e, egészséges-e? A kérdések nyomán bő részletezéssel, sok körülménnyel ismertet meg; példákat sorol fel a saját vagy ismerőseinek vagy a közélet ismert egyéneinek életéből. Ezt a módszert később is állandóan követi.

Részletesen taglalja az egészség kutatásának nehézségeit. E kérdés keretében behatóan tárgyalja az orvos kötelességét, és megállapítja, hogy sem a szülők, sem az orvosok vagy a tapasztaltak tanácsa nem tudja a serdülő ifjúnak az önismeretre vezető belszemét teljesen felnyitni, csak arra képes, hogy felhívja az ifjú figyelmét. A maga-megismerés csak akkor áll be, amikor felötlőbb baj éri az ifjút. Arra kell tehát törekedni, hogy ez az időpont ne későn álljon be. Kívánatos azért, hogy az ifjak már serdülő korukban ismerkedjenek meg az orvosi tannal. Ezután hosszasan tárgyalja az orvosi rendszereket, a különféle gyógymódokat és ennek keretében kiemeli a betegek életrendszerének fontosságát. Hangsúlyozza, hogy a segítséget mindenki önmagában és a valóban okos emberek tanácsában keresse. S itt március 5-én találtuk az első politikai kitérést. Azt állítja, hogy az okos ember egészség dogában is helyesebb útmutatást adhat, sőt néha helyesebbet, mint „egy félig betanított és protekció által diplomatizált tökfilkó, s *hány ilyen tök hypokrata gyó-*

gyítja most a világot s kivált apostoli császár alatti népeket." (Világos, hogy itt a politikai orvosokat érti.)

A hibás életrendszer mellett egyes gyógyszerek szerezhetnek ugyan pillanatnyi enyhülést, az egyedüli gyógyszer mégis a helyesen megválasztott életrendszer. Ezzel egyes nyavalyák elejét vehetjük, sőt meg is előzhetjük. A helyes életrendszer megválasztása azonban nem könnyű dolog, mert változik az egyén, sajátosság, életkor, éghajlat, foglalkozás szerint; más a szellemi, más a testi munkát végzőknél. Itt ismét a politikára tér ki. „Sajnos, azt látjuk, — írja Széchenyi — hogy ahhoz az osztályhoz tartozók nyelik a legzsírosabb falatokat, amely gondolataival munkál, s így a magasabb hivataliak, a miniszterek, főnökök állásukhoz képest fényes ebédeket, vacsorákat adnak és e mellett szüntelen meglakomáztatván, követek vagy más hivataliak, sőt felségi nagykegyességű meghívások által naponként úgy megtöltik magukat, hogy nemcsak délutánra, de másnap délelőttre is megnehezítik maguknak a studiumot." A munkás viszont egész héten át kenyéren és vízen él, s csak vasárnap eszik húst, iszik bort vagy sört. Az öklözők, gyaloglók Angliában erősebb életrendszerrel erősítik testüket; akik azonban költői szárnyakon az egek felé akarnak röpülni, vagy akik a földnek és az égnek titkait fürkészik, azoknak életrendszere mindig más volt: alig vagy nagyon hiányosan táplálkoztak. Jaj azért annak a nemzetnek, — jajdul fel ezután Széchenyi az osztrák politikai állapotokra célozva, — amelyet nem a létező realitás és nem a tapasztalás útmutatása alapján kormányoznak, hanem amely valami képzelet súgta emésztetlen theoriák és experimentumok szerinti zsarnokoskodásnak esik martalékául." Ha az igazi lángész okszerű lelki idomítással mindent elkövet, hogy lelke a legnagyobb tökéletességre emelkedjék, az sokat láthat a jelenben, sőt a jövőben is. A lélek idomítása azonban csak koplalással, szomjazással, álom megrövidítésével érhető el. Ilyen emberek igazi prófétai magasságra emelkedhetnek és messze láthatnak a jövőbe. Egyszerűbb dolgokban könnyű jósnak lenni. „Már szövevényesb tárgyaknál — írja Széchenyi — ... mint például ... a magyar faj végkép meg van-e törve, gyilkolva és eltemetve, — a németség el fogja-e olvasztani az osztrák fazékba csapott, összekevert nemzetiségeket, — vojvodina nem lesz-e maholnap része valami szerb királyságnak vagy respublikának, Horvátországot és Slavoniát nem fogják-e egybeházasítani Carnioliával, — Valachia és Moldva nem kerül-e végképi osztrák atyáskodás alá? — mikor fog beállani a legelső ausztriai bankrot s azután a második, harmadik, negyedik, stb. és mily következményeket fog ez szülni? ... Bruck (t. i. a pénzügyminiszter) ki fogja-e rántani az Apostoli (?) csá-

szárságot financiális szurkaiból? ... mikor áll be azon idő, midőn azt lesz szabad mondani, hála az égnek, a beamterek száma complet?... megjön-e egykor azon idő, mikor az akasztófának jele oly tiszteletet fog gerjeszteni, valamint a legártatlanabbul ontott vér által az egykor oly csúf keresztfa is ki lett vetkeztetve minden szégyenből, — s az akasztófaféle dekoráció nem fog-e egykor az emberek közt nagyobb becsben állani, mint mindazon valóban émelygést okozó csillag és pántlika tarka-barkasága, melyekkel újabb időkben a hizelgők, pöknyalók és segg csókolók xerxesi serege oly különös bőségben saturáltatott... Henczi monumentuma, melyet a magyarnak kifogyhatatlan lelki vigasztalására éppen azon helyre raktak, hová a még meg nem gyilkolt nemzet éppen Corvin szobrát óhajtotta állítani, — Corvin szobrát, ki hasonlóúl zsarnok, de okos és jószívű, a nemzethez hű zsarnok volt, — kérdem, Henczi monumentuma örökre meg fog-e állani mostani helyén és nem jön-e még idő, mikor az életnek megint visszaadott magyar azt ugyan lerombolni soha nem fogja, — mert ellenségében is tudja tisztelni a hőst, — de legnagyobb kegyelettel — valami más nem oly szembeszökő helyre viendi, mikép az ne bökdösse a magyar szívét szüntelen, mint egy távozni soha nem akaró szemrehányási kísértet, — ily szövevényesb tárgyaknál a jóslás már csiklandósb munka, s ennek végbe vitelére sok segítő szükséges, különösen minden szövevényben világos látás." Ennek bizonyítására például felhozza az 1838-i budapesti árvízet s ebből azt az eredményt vonja le, hogy a *meg nem szűnő parancsnoki- vagy kormánydajkálás egész népeket buta gondolatlanságba süllyeszthet.*

Ezután visszatér az „egészséges vagyok-e?" kérdés taglalására. Ennek keretében az orvos kötelességeit sorolja fel s újra ismétli, hogy az orvosi tannal mindenkinek már serdülőkorában meg kell ismerkednie. Szükségesnek tartja az ingerlő szerektől való tartózkodást és meg van győződve, hogy koplalással több beteget lehet kigyógyítani, mint amennyit bármely orvosi rendszer orvosa képes „viribus unitis" vagy „seperatis viribus" — céloz az osztrák jelszóra. Erre például felhozza egy francia püspök esetét, akit uralkodója parancsára koplalással gyógyítottak ki. A legtöbb betegség nemcsak eledellel való megrontásból, hűlésből, ragályos betegségből vagy egészségi excessusból ered, hanem a sok evéstől is. Leírja egy magyar főpapi ebéd étel- és italsorozatát, amilyeneket kivételesen elbírhatni, de naponként ismételve megtöri a testet, és eltompítja a lelki tehetséget. Ezt Napóleonnal bizonyítja. Nagy különbséget lát a sovány Bonaparte tábornok és a kihizlalt Napóleon császár közt. Az elsőnek inspiratióit bámuljuk, az utóbbinak pedig számtalan os-

tobaságait. Bukását elbizakodottságának, de legfőkép a a természetéhez és foglalatosságához nem illő életrendrendszernek köszönheti. *A világi események csak azért sikerülnek vagy nem sikerülnek,* — hangsúlyozza — *mert a kormányrúdnál lévők* vagy teljes egészségben jóra fordítják a dolgot vagy energia hiányában a helyes útra vinni képtelenek; éppen azért sokszor egy pohár bor vagy valami édesség élvezete is elég, hogy más irányt adjon az eseményeknek. — Íme, Széchenyi így hozza kapcsolatba a politikát az önismerettel!

Egészséges testben egészséges lélek, hangzik a közmondás, és valóban ez a kettős egészség az emberi tökéletesség ideálja; de ez a kettős egészség ritkán jár együtt, és nehéz a kellő egyensúlyt megtalálni. Régen a test volt a fő, a nagy vitézek sem olvasni, sem írni nem tudtak. A lőpor feltalálása után a test háttérbe szorult. Most megint a kelletén túl gyakorolják az ifjúság testét; igaz, a léleknek is meg akarják adni a kellő illetéket, de az, amit a fejükbe vernek, nem sokat táplálja a lelküket.

A magyar püspöki ebédek bármely európai fejedelmi főváros nagyúri és diplomatai lakomáit juttatja eszébe. Ez is változatos ételben és italban, sőt még rafináltabb. A baj az, hogy e lakomák nagyon elterjednek. A meggazdagodott bankár époly erősen hízlalja magát és vendégeit, mint a grófok, hercegek vagy egy máról holnapra uborkafára emelkedett s magas paripájáról commandirozó apostoli genie traktálja nagykegyesen meghitteit, s ezt igyekeznek utánozni; — így aztán nem csoda a betegek szaporodása, ami meg a túlnépesedést gátolja. Ez Irlandiát juttatja eszébe, s a túlnépesedésről a többek közt így elmélkedik: „Hány tudós gyalázza az angolt, hogy Irlandiát szomorú állásából ki nem emeli. S kivált mai időben, hány osztrák reformator szájaskodik az angol kormány ellen, — soha nem tudván felejteni s bocsátani, mennyire megrövidíté ez nem egy szerencsétlen magyarnak „ki nem adása" által akasztási jó kedvét és élvezetét — és azon bécsi bohózat szerint „Einen Jux will er sich machen" — az egész mulatság arra lőn reducálva, miszerint ő azt csak in effigie lássa, amit in originali megtapsolni oly kitűnő jószívűséggel és oly fenséges nagylelkűséggel annyira szomjazott. — Igen,! Vajmi erősen szájaskodnak, — és csak azért nem szájaskodnak még erősebben szinte megbosszantásig, mert Anglia nem Piemont, — és a legtökfejűbb diplomata is csak ért és tud annyit latinul, miszerint azon bölcs dictiónak mélységét egész mértékben méltányolhatja, mely így zeng: quod licet Jovi, non licet bovi."

„Nem egy bölcs osztrák — folytatja Széchenyi Bach-ra célozva, — szájjal azonnal megoldaná e kérdést... mert alig hihető, mily erős magábabízást, sőt feneketlen szemte-

lenséget fejt ki minden control nélküli, máról holnapra igen alacsony állásból igen magas paripára ültetett hatalom." Széchenyi szerint az angol kormány Irlandia ellen csak hatalmaskodott; a szemére hányt szívtelenségre Széchenyi így válaszol, a magyar elnyomatásra gondolva: „Erre tán nem lehet egyebet mondani, ha azon sok kötélre emlékezünk, melyet senki sem tudja quo jure — ha nem jure fortioris et jure canonico, t. i. ágyu, puska és hóhérico — felhasználtak mint altum silentium, — míg az idő maga magától ellenállhatatlanul meg fogja bosszulni e mennyekbe kiáltó szív- és velőtlenséget."

A túlnépesedés, különböző körülményeinek és gátjainak megbeszélése után ismételten hangsúlyozza, hogy a kormányok legfőbb feladata a lakosság testi és lelki szebbítése, s ha a nemzedékeket sem testi, sem lelki eledelben nem rövidítik meg, a legtöbbször a szebb testben szebb lélek is lesz. A bölcs fejedelem első hivatása, hogy szép, erős és egészséges lakosokkal szaporítsa a hazát. Senkinek sem szabad sem a maga, sem másnak testét, lelkét sérteni. Minden időben voltak magasabb felfogásúak, akik az emberek szebbítését tűzték ki maguknak feladatul, de kevés volt az eredmény, mert egyoldalúan cselekedtek. Az állatok szebbítése könnyű, annál nehezebb az embereké. A szebbítést a természet szerint a testtel kell kezdeni, de erre szükséges az a feltétel, hogy a szülők is szépek, egészségesek legyenek. Mi történjék a rútakkal? — Energikus módszerhez nyúlni nem szabad. A kormánynak a közvéleményt e tekintetben bölcseséggel kell irányítania, mert a szívtelenség, macchiavellizmus és tartuffe-i eljárás a közvéleményt csak elmérgesíti. Ha a kormány hisz a tételben, hogy szebb emberek gyermekei is szépek lesznek, ez kihat majd a közvéleményre is, s ha ez elterjed, bizonyára meglesz ennek a hatása is.

Ezután Széchenyi ismét visszatér az életrendszer taglalására és ennek keretében az evésre és ivásra. Újból rámutat arra, hogy a vagyonosabb rész többet eszik a kelleténél, azért terjed el a sok betegség. Ez a rossz életrendszer már rendessé válik. Még nagyobb baj azonban az, hogy a kormányférfiak rendszeresen résztvesznek „ebéd- és vacsorai elszédítésekben, és nem egy közülök, aki eddig szerény körben élt, most kénytelenül a lakomák szeszei által oly felingerelt állapotba zavartatik, hogy ez az állapot bennük a képzeleti és költői tehetséget bámulatosan kifejti, viszont a gyakorlati szűk bölcseséget a fagypont alá süllyeszti, és carricaturává válnak, amelynél nevetségesebbet képzelni lehetetlen, ha nem volna ez annyira átok-teli."

Ezzel az „átok-teli" szóval fejeződik be az 1875-ben

megjelent *Önismeret*. A *Budapesti Szemle* ismertetése helyesen állapítja meg, hogy a mű befejezetlen.

Széchenyi, fogalmazványa szerint, 1857 ápr. 17-én fog hozzá ahhoz a szakaszhoz, amely az „átok-teli" szóval fejezi be a mondatot, de ugyane napon még 5 ívlapot írt meg e gondolatának kifejtésére. Miért szakadt meg itt a 187. lapon a szöveg további 13 1/3. lapjának közlése? Mi az, ami átokteli? — Erre válaszol az ismeretlen 13 1/3 lap szövege.

Az osztrák államférfiak kormányzata átok-teli a magyarságra. Ezt bizonyítja Széchenyi az ismeretlen lapokon, s ez a bizonyítás a leghevesebb támadás azok ellen, akik Magyarországot megfosztották önállóságától és bilincsbe verték. Részletesen ismerteti az 1848. dec. 2-i trónváltozás — vagy mint Széchenyi nevezi — „az olmützi napok" történetét és ennek keretében az akkori hírhedt osztrák miniszterelnöknek, herceg Schwarzenberg „Ő Boldogságának"[1] következő döbbenetes jellemrajzát adja:"

„Olmütz falai közt rakatott mind ennek sarkalata. S valljon ki volt azon boldog főszakács, ki mindazon édességeket kitalálta, melyeken most a magyar és nemsokára az egész osztrák nép-collectio úntig rághat. — Ezen főszakácsot kitalálni nem nehéz, mert kiki tudja, és ez éppen nem árkánum, hogy az nem volt más, mint herceg Sch. Ő Boldogsága, ezen az egész világ előtt ismeretes, Angliában reprobált, muszkaországban repudiált, szívtelen csábító- és vajmi tudatlan, annál bujább tábornok. Az olmützi conferentiákban ezen boldog, a statusnak másik oszlopa — ki korhelségben, a komolyságnak lárvája alatt, különösen kitűntette magát mindenütt, kivált Triesztben, sokszor tátott szájjal elaludt s hortyogott, úgy hogy egy ott jelenlevő — minden pillanatban azt tudta, az egyiket vagy másikat megüti a guta; minden nap nagy ebéd volt és szintezen tanu nem csudálkozhatott eléggé — azon nagy darabokon — és kivált azon tág pohárbul csurgó nedveken, melyeket Legislator vagy inkább Organisator magába eresztett... Nero, Calligula, úgy mesélik, ha vízhiány miatt már nem igen akart forogni a malomkerék, — vér után szomjaztak, és akkor megint megindult egy kissé a karika, — úgy meg lehet, és errül a boldognak számos ágyasai tudnának legbizonyosabbat mondani, hogy minden pozsonyi, pesti, aradi akasztásnál is egy kissé felemelkedett a Hercegnek életkedve — míg miután megboldogítá a világot és kivált Magyarországot, félrodhadttan csakhamar kiadta első miniszteri páráját Bécsben, és csak az csudálatos, hogy mindazon ausztriai lángész, mely most az egész világot füg-

[1] Így fordítja magyarra a *Felix* nevet, és ezután vagy „Boldog hercegnek" vagy csak „boldog"-nak nevezi a herceget.

getlen újságcikkekkel oly kitűnő bölcseséggel leckéz, még nem votizált tiszteletére egy fehér márványú ártatlanság színű statuát."

„Azon közönséges confusio alatt (t. i. 1848 márciusától októberéig), melyhez képest senki sem tudta, valljon ki hát a legfőbb úr és legjobb akarattal sem volt képes magára nézve a legjózanabb utat kiválasztani, — megjelent hadával Herceg W(indischgrätz) Budán. Ha ezen valóban lovagi, magas szellemű és becsületes egyéniség megmarad helyén, — bizonyos vagyok, minden kis idő alatt kellő vágásba jő, mert magyar országban a Dinastia ellen soha nem volt rebellio — és mi azon kevés kicsapongókat illeti, kiket lágy velejük respublikai sphaerákba ragadott, azokat atyai bánásmód következtében, megkötözte és lepökte volna a nemzet. De midőn látta, hogy akármerre forduljon — ha nem tud menekülni a csapdába és tömlöcbe transfigurált honbul, még sem kerülheti el a bakót, akkor desperatióbul köröm szakadtáig csapott maga körül — és még akkor is 30 (mille) letette[2] fegyverét — és legtöbb vezér undok akasztófán adta ki lelkét, — holott hatalmában volt, ha ilyes kimondhatatlan infámiát csak távolrul is gyaníthat — legalább fegyverrel kézben drága áron eladni lelkét."

„De W. nem igért elég vért és azért rögtön elrúgták, — Haynau lépett szőnyegre, ezen különös egyéniség, ki a vérszopó tigrist és a nagy és lágyszívű szamarat tudta egyesíteni magos személyében, és ki aztán oly véresen gazdálkodott is, mikép ha még akkor sem indult meg derekasan az olmützi szárazmalom, például az aradi kötéljáró kis bohózat alkalmával, akkor valóban a szegény nagyhatalmú impotens Herceget még meg is kell sajnálni."

A továbbiakban Széchenyi rámutat a tobzódással ellentétben arra, hogy az egészséges ember, ha nem variálja az ételeket, csodálatosan kevéssel beéri, a betegnek pedig még kevesebbet szabad ennie. De mivel a magasabb körökben nem lehet teljességgel elkerülni a nagy ebédeket, azt az angol szokást kellene követni, hogy az egész ebéd egyszerre vagy legfellebb kétszerre tálaltassék. A francia és angol szokást ismertetve, megállapítja mindegyiknek előnyeit és hátrányait, majd újra hangsúlyozza, hogy a mérséklet (ételben és italban) a legfőbb tényezője az egészségnek. Ha több egymással hasonló egyén-csoportot kísérletnek vetünk alá s az egyik csoportnak rozskenyeret és vizet, a másiknak csak marhahúst és vizet, a harmadiknak csak burgonyát és vizet, a negyediknek meg pulykahúst és vizet adunk állandóan ellátásként mindaddig, amíg egyik vagy másik csoport egészsé-

[2] T. i. Világos-nál.

gében ingadozni kezd, meg kell figyelni a symptómákat. Ily eljárással az orvosok hasznos útmutatásokat fognak kapni. Azután ismerteti tervét, hogy kiket vessünk alá ily kísérleteknek, de előbb kijelenti, hogy az embernek, legyen az király, bíró vagy bárki, nincs joga az embert büntetni, csak Isten büntethet. A rendbontókat azonban mégsem tilos bezárással, koplalással, bottal vagy akár hóhérral megbüntetni, ha a büntetésnek *javítás* a célja. Minden, amit az ember felebarátján — javításon és példaadáson kívül — büntetés neve alatt véghez visz, az az isteni hatalom bitorlása és nem egyéb bosszúnál, gyilkolásnál, mely az égbe kiált. Az Isten senkit sem bízott meg azzal, hogy valakit, *kivált nemzetet, az ő nevében megbüntessen*, mert hisz mindenki gyarló ember, mégha apostoli címmel is van felékesítve, természeti vakságánál fogva ugyanis igazságtalanul járhat el, amiért aztán Attila sem volna jogosabban flagellum dei vagy sáskajárás vagy jégeső. És aki e sorokat olvassa, — írja Széchenyi — tegye kezét a szivére és ne felejtse el, hogy halandó és fejedelem sem több, mint ember . . , hogy a szolgaságban görnyedő osztrák minden időben, meg nem szűnőleg hogyan illette a szabad magyart s mint csörgő kigyó csak alkalmas pillanatra várt mérges fulánkjának kiadására."

Az osztrák újságírók a március előtti magyar tirannizmus jeleinek, a kalodáknak eltávolítását nagy vívmánynak kürtölik ki egész Európában, de most helyettük az ország zsandárokkal van megtömve. Ezeknél haszontalanabb provisiót ki sem lehet gondolni, mert a hatalmaskodókat és rablókat most nem kalodával büntetik, hanem bezárják, ami oly nagy költségbe kerül, hogy Osztrákia a pénzügyi zavarban fulladozik. Megemlíti, hogy egy porosz herceg[1] beutazván Ausztriát és Magyarországot, útleírásában kiemeli, hogy Magyarországon akasztófákat látott, Ausztriában nem, s hogy Ausztriában világosság és civilisatio van, Magyarországon ellenben sötétség, barbaria és szegénység. Ha azonban a kárpit mögé nézünk — fejtegeti Széchenyi tovább — azt látjuk, hogy az épnek mutatkozó alma belül korhadt. Az ausztriai kormánynak soha sem volt az a legfőbb gondja, hogy népei egészségesek legyenek, hanem az, hogy egészségeseknek láttassanak. Úgy tesz, mint a hirhedt bécsi Geymüller bankár: éveken át látszatra fenntartotta hitelét, bolonddá tette a közönséget, és minél mélyebbre süllyedt, annál több lakomát adott, amíg meg nem bukott. Ausztria is ily ügyesen végzi bemázoló politikáját, — egyik szemfényvesztés követi a másikat, de az ausztriai nép egészségével semmit sem törődik. Az egész „Neu-Österreich" nem is alap-

[1] Pükler—Muskau.

szik egyében mint hypocrisisen, s úgy össze fog omlani, mint annak idején a Geymüller-bankház. A magyarok nem törődtek azzal, hogy a felszínes herceg honukat egészségtelennek tartotta, mert érezték hazájuk jólétét s csak ennek emelésére gondoltak. Az akasztófa helyébe Ausztriának az ország zsírján élősködő beamterek léptek, s míg az akasztófa annak idején keveseknek, a beamterek tábora most mindenkinek kellemetlen és tűrhetetlen. A porosz herceg nem talált Bécsben koldúst, mert a rendőrség ügyelt arra, hogy a koldúsok ne kellemetlenkedjenek a főuraknak, s ha Pesten sehol sem látott ellenőrzőt (controllenst) és szabadon forgott a nép, ez a magyar elv gyümölcse volt, amihez képest nem tehet a kormány az egészségre károsabbat, mint ha a népet sok dajkával elostobítja.

Ez az ismeretlen 13 1/3 lap eszmemenete, eddig tehát az 1—200. lapé. Az utolsó részletet Széchenyi 1857. ápr. 21-én írta, de gondolatmenetének csak néhány mondata került a 200. lapra, az utolsó mondat egy része még ezen a lapon van, a befejezése már a 201. lapra került.

A Károlyi által — hangja és tartalma miatt — az 1875-ben megjelent *Önismeret*-hez csatolandónak vélt 201—237. lapon Széchenyi folytatja az ausztriai és a magyar administratio közt vont párhuzamát. Megállapítja, hogy Magyarországot olcsón és természetes erőkkel kormányozták, Ausztriákiát ellenben minden irányban drágán és meg nem szűnő, mesterséges ellentétek szerint, ezért van most pénzügye a legkutyább állapotban. Az államtudományok alapja pedig a pénzügy: ha ez jó, az állam minden bajból kilábolhat; ha nem jó, okvetlenül bukásnak indul, hacsak a császár a tudatlan szakácsokat (minisztereket) „ki nem rugja helyükről".

E kérdés további tárgyalását megszakítva, Széchenyi visszatér az életrendszernek arra a kérdésére, hogyan lehetne az egészségre vonatkozó fentebb érintett kísérleteket kimerítő tudás megszerzése végett megvalósítani. Azt ajánlja, kísérletezzenek 1000 vagy 500 rabon, ez olcsóbb és célszerűbb volna, mint a zsandárokra kiadott sok millió, és talán nem is lesz eredménytelen.

Majd újra visszatér a többször tárgyalt lakomázásra és ezúttal is kiemeli, hogy a kormány főemberei sűrűn vesznek részt a legszédítőbb lakomákban, sőt versenyre is kelnek e téren a külhatalmi képviselőkkel. És ez a bajok főforrása. Kimondhatatlan szomorúsága abból ered, — jelenti ki Széchenyi — hogy minden kecsegtető ámítás megszűnt és a zordon jelen legrejtettebb redőit is leplezetlenül látja undokságukban. Meg van győződve azonban, hogy olyan ember, aki tehetséges, erényes, bölcsen felhasználja a tapasztalato-

kat, teste táplálásában trappista: annyi lelki erőt lesz képes kifejteni, hogy a legtöbben engedelmeskedni fognak neki. Ezután az Önismeret ritka példájaként elmondja Sobri betyárjának egy esetét. Visszatér Simonyi ezredesre, Pupnyák majomra, az osztrák kaszárnyákra bizonyos feltétel beálltával felhúzandó fehér zászlóra, majd így folytatja: „Bizonyos vagyok, mily kimondhatatlan indignatiora fakad ezen majomi anecdot olvasása alkalmával nem egy „szentszagú" — t. i. olyan egyén (céloz Bach-ra), kit nemcsak a közönség tart szentnek, hanem aki magamagát szintúgy megcsalván, mint a világ több mint felét, bona fide azon édes önámításban alázatoskodik, hogy őt, ha nem is éppen szent, egy kis béketűrés után bizonyosan azzá canonizálják, holott ha saját belső tükrébe jó mélyen belenéz, abban nem fog semmi egyebet látni, mint ivadékát azon nagy hypocrit és Tartuffe-féle familiának, melytül a világ mindinkább elnépesedik, és mellyel a mai osztrák kormány oly annyira törekedik az egész birodalmat és kivált az egykor oly kitűnően nyilt szívű magyar nemzetet elárasztani és azt minden kitelhető módon elostobázván, lassan-lassan okkal-móddal legalább arra tanítani, — hogy ezentúl ne álljon mint rabló a nagyútra, de gyakorolja magát a zseblopásban, — ne csatázzon után zsandár-patrouillok ellen, de iparkodjék azokat gyilokkal akkor illetni, mikor alszanak, — elöljáróik ellen soha, de egy szóval se szegüljön, soha fel ne pattanjon, de e helyett rágalmazza őket s ártson nekiek suttyomban minden kitelhető módon, — ha valakit odébb akar állítani, ne támadjon meg elölről mint szamár, de döfje a kést hátulról szívébe, onnan is bemegy, — ha kedve csosszan à la Libényi az apostoli successiót interrumpálni, ne legyen oly szánakozásra méltó ostoba, ezen operatio végbevitelére nappalt, erőszakot és nyilvános helyet választani, hiszen minek való a história, — hogy az ember tanuljon, nemde? és ugyan az mit jegyez fel? — azt, hogy a lesújtott, elgázolt, lealázott nemzet mindig oly egyéneket fejt ki nagyobb-kisebb számban, kik azon bűnös phanatismustul felhevítve, miképp meggyilkolt nemzetüket megbosszulják, nem nyúlnak késhez, nem nyúlnak pistolhoz, de ha kell, éveken keresztül csúsznak-másznak, minden indignitást mosollyal tűrnek, sőt erejük szerint még meg is éljeneznek, míg, nulla dies sine linea, mindig közelebb jutván mély titokban tartott tervük kiviteli pillanatához, sötétben, elvonultan, egy pár cseppel felkészítik minden zsandár, policzey, adjutans és efféle őrizet dacára az úrnak kávéját, levesét, borát és azután kellő időben odébb állván, jóizűen kacagnak, mikor tudtukra jön, hogy egy usurpált apostolival kevésb van a világon, nehány in effige felfüggesztettel pedig több. — Igen, okvetlen ily resultatumra vezet a mái csupán

hypocrisisre és hazugságra alapított osztráki kormánysystéma."

Az embereken javítani kell, ez minden kormánynak legszenetebb kötelessége, s e tekintetben bevallja Széchenyi, hogy Magyarországon több volt a teendő, mint másutt, mert Magyarország „le nem gázolt, le nem sujtott, le nem alázott boldog földjén" sok önfejű, önálló és hatalmaskodni hajlandó egyéniség volt, de viszont könnyebb megjavítani a pezsgő természetűt, mint a csigavérűt.

*

Íme, ez az eszmemenete a mű ama részének (a kézirat 1—237. lapjának), amelyet Károlyi hangjánál, céljánál és egész tartalmánál fogva összetartozónak, vél, és amelyet — szerinte — Széchenyi megfelelő átdolgozás után *Önismeret* címen szándékozott kiadni. Ez a rész szerinte teljesen elüt a következő résznek (a 238—894. lapnak) anyagától. Károlyi éppen ezért választotta ketté a kézirati anyagot és — mint írja — teljesen bizonyos, hogy Széchenyi szellemében járt el ez eljárásában. Károlyi szavai szerint: „Az *Önismeret* fogalmazásakor derült homlokú, derült kedvű, ethikai bölcselő, tréfás, jóízű adomákkal dolgozó népnevelőt a napfényes útról, amelyen elindult, egyszerre a vigasztalan, politika rögös ösvényére, a nemzeti katasztrófa rémképeinek fölidézésébe, s azután a kétségbeesés vad kitörései közt az akasztófa humorához, majd a példátlanul éles, sokszor durva szatira sziklatömegei közé taszította."

*

Károlyi állításaival szemben megállapíthatjuk, hogy Széchenyi „derült kedvű, ethikai bölcselő, jóízű adomákkal dolgozó népnevelő" az eddig ismertetett részletekben is nagyon sokszor nem jár „a napfényes úton, amelyen elindult", és így az is, hogy nem ezen részletek után lép egyszerre és hirtelen a vígasztalan politika rögös ösvényére, a nemzeti katasztrófa rémképeinek fölidézéséhez s azután a kétségbeesés vad kitörései közt az akasztófa humorához, majd a példátlanul éles, sokszor durva szatira közé". A fenti eszmemenet azt bizonyítja, hogy ezt sokszor megteszi az ismertetett három részben is.

Igen találó a *Budapesti Szemle* megállapítása az 1875-i *Önismeret*-ről: „Kétségkívül e (t. i. az osztrák) kormány elleni gyűlölet volt a döblingi Széchenyi jellemének legerősebben kinyomott vonása. *Gondolatai mindúntalan oda térnek vissza*, gyakran a legcsudálatosabb fordulatok útján. Mélyen meggyőződöttnek látszik arról, hogy ama kormány politikája nemcsak kárhozatos hazánkra, hanem önmagában is szűklátókörű, rövidlátó s ennélfogva nem kerülheti el buká-

sát. Éppen oly megvetéssel, oly félelem nélkül szól róla ez *Önismeret*-ben is, mint *Blick*-jében."

Téves tehát az az állítás, hogy a 238. laptól „egy egészen más, egy egészen új munkával, egy szigorúan politikai művel van dolgunk".

Az igaz, hogy a 238. laptól kezdve Széchenyi nem foglalkozik már az önismereti kérdéssel. De miért nem foglalkozik ezzel? Azért, mert ezt a kérdést már kimerítette. Mi volt Széchenyi főcélja? Azt akarta megírni, hogy mi történt Magyarországgal és a magyarsággal 1848/9-ben és elnyomatása után. Azt akarta meegírni, miként „tiporták le", „gyalázták meg és gyilkolták meg" a magyarságot. Az önismereti kérdés csak elősegítő eszköz ennek a főcélnak érdekében. Rá akart mutatni arra, hogy az önismeret hiánya és ebben a keretben, különösen az életrendszer hibás és helytelen megválasztása juttatta az osztrák kormányférfiakat az olmützi képtelenségekre, és ez az oka annak is, hogy 1857-ben is még mindig reménytelen Magyarországnak, de „Neuösterreich-nek is a helyzete. Oda fog jutni, ahová éppen a helytelen életrendszer miatt Napóleon jutott — a bukáshoz. Az önismereti kérdés tárgyalása egyuttal bevezetésül is szolgál nagy művéhez. Ebben a bevezetésben a politikai vonatkozás eleinte csak vékony érként jelentkezik, de mindjobban megdagad, ápr. 17-én (az ismeretlen részben) van a fordulóponton. Ekkor tűzi ki és kezdi meg műve tárgyát a leghevesebben és a legnagyobb kíméletlenséggel, t. i. ekkor részletezi Magyarország elnyomásának tényét és okait, ekkor nevezi meg az elnyomókat név szerint, hogy azután zuhanó árként csak ezzel: főcéljával és tárgyával foglalkozzék.

Éppen azért tévedés az is, hogy a műben a hang, cél és tartalom csak a 238. lapnál változik meg. Megvan ez az eddig ismertetett minden részében: az 1875-i *Önismeret*-ben, az eddig ismeretlen és folytatásában, a 201—237. lappal határolt részben is.

Helytelen tehát okaival együtt az a feltevés, hogy Széchenyi „minden magyarázat nélkül tért át az 1—237. lap anyagáról a Károlyi által közrebocsátott 238—894. lap anyagára; továbbá, hogy Széchenyi látnoki lelke „előre megsejté a császári körút szomorú, lehangoló, sőt kétségbeejtő eredményét a nemzet hő vágyai, törekvéseei, várakozásai szempontjából" és hogy „előre elkeseredett a csak később bekövetkező csalódás, a nemzet reményeinek a laxenburgi kézirattal való leforrázása miatt s ennek a magyarországi körút hivatalos kihírdetéséből *hirtelen támadt elkeseredésének behatása alatt csaknem átmenet nélkül, csaknem hirtelen* odahagyja *Önismeret*-ének derűs mezőit s tollát háborgó kedve epéjébe mártva, nekifog a sokszor megdöbbentővé váló sza-

tirának. „Károlyi 3 oka, amellyel e feltevését alá akarja támasztani" — csak feltételes. Széchenyi vitairataiból kitűnik, hogy ő okokat soha sem hallgat el, nagyon is felhasználja műveiben. Ha tudta volna az 1857. márc. 21-i koronatanács határozatát, ezt a kétségtelenül fontos, gőgös és kíméletlen határozatot, kapva-kapott volna rajta, hogy ugyanoly kíméletlenül pellengérre állítsa.

Nem helyes tehát az a megállapítás sem, hogy Sobri betyárjának önismereti esete a fordulópont a műben; hogy ez választja ketté; s hogy ez jelzi Széchenyi kitörését. Ez a kitörés állandóan benne van az egész műben. Márc. 5-én kezdi meg, márc. 15-én, 17. és 18-án, márc. 26-tól ápr. 4-ig folytatja, és ha fordulópontról és kitörésről lehet szó, ez ápr. 17-én áll be, ápr. 21-én, 29-én és máj. 2-án folytatódik, máj. 4-től pedig állandósul.

De mindezeket figyelmen kívül hagyva, *maga az a tény*, hogy Széchenyi előzetes jegyzeteit *Önismeret* címen jegyezte le, s hogy művének első lapjára 1857. febr. 16-án feljegyezte az *Önismeret* címet s naponként többet-kevesebbet írva 1857. nov. 6-áig, az utolsó lapig e címen írja, és sehol sem találunk címváltoztató megjegyzést a kéziratban, — a legkétségtelenebb bizonyítéka annak, hogy a 894 lapra terjedő kéziratban egyetlen egy művet írt, az *Önismeret*-et. Ezt az adatot mellőzni és másként magyarázni lehetetlen.

Merőben ellentmond tehát Széchenyi szellemének az a feltevés, hogy Széchenyi e kéziratában két művet írt: az *Önismeret*-et és a *Nagy magyar szatirát*. Egyébként a szatira-cím is teljesen ellentmond Széchenyi szellemének, mert Széchenyi használja ugyan e művében a gúny fegyvereit, de maga a mű nem szatira, hanem Széchenyi részéről a legkomolyabb munka, amelyben az osztrák kormányzatnak és kormányférfiainak minden bűnét fel akarta tárni; nem akart nagyítani, torzítani, hanem az igazságot kívánta feltárni, s ő el is hitte, hogy mindaz, amit papírra vet, az igazságnak meg is felel.

A mű egysége mellett bizonyít az is, hogy bizonyos személyek vázolt jellemükkel, bizonyos tárgyak azonos jellemzésben nemcsak a 238—894., hanem az 1—237. lapokon egyaránt előfordulnak, s mintegy vörös fonálként a művel kapcsolatban vannak. Mindkét részben ott van pl. a császár jelzőivel, ott van hg. Schwarzenberg, Haynau, Bach; a Tartuffe és Macchiavelli jelző; Napóleon, Simonyi, a Pupnyákmajom, a zsandárok, az idegen beamterek serege, a fehérzászlónak bizonyos körülmények közt a kaszárnyákon való kitűzése és Ausztria pénzügyi romlása.

*

Kinek írta Széchenyi a művét? Magának vagy a köznek? Emlékirat-e vagy kiadásra szánt munka? — Magából a műből kitűnik, hogy nem magának írta, nem emlékirat, hanem — valószínűleg a külföldön ki akarta adni, hogy széles körben feltárja, mit művelt bosszúból Ausztria és kormányzata egy egész országgal. Nem nevetségessé tenni, hanem pellengérre akarta állítani azokat, akik a külföldi lapokban elterjesztett nyilatkozataik szerint Magyarországot, ezt az elmaradt országot kiemelték a barbárságból és a civilisatio útjára vezették. A kézirat a legdöntőbb bizonyíték arra, hogy a művét ki akarta adni. Mint már más helyen kifejtettem, Széchenyi e műve kidolgozásánál a régi minta szerint járt el. Először is külön ívlapokra feljegyezte a műre vonatkozó gondolatait, azután hozzáfogott a kidolgozáshoz. Ívlapokon fogalmazott olyképpen, hogy a lap $^1/_4$ szélét jegyzeteinek tartotta fenn, a $^3/_4$-re írta le gondolatait. Az első ívlap felső részére felírta a mű címét: *Önismeret*. A lapszélre írta megjegyzéseit, ha valamely szóval, kifejezéssel vagy adattal nem volt tisztában; ideírta a másolásra vonatkozó utasításait vagy egyéb jegyzeteit Tasner számára.

Csak néhány példát említek. E kifejezésnél „so will ich lieber etwas lernen, als studiren" ezt a megjegyzést találjuk a lapszélen: „T. (t. i. Tasner) Nb, lernen und studiren! kann man das ungarisch einfach sagen." A kiadásra való szándékot bizonyítja a febr. 21-i jegyzet: „T. (t. i. Tasner) Mit Absätze à la Lamartine. — Wo drucken? Fragen mit anderen Buchstaben." A mű elején, febr. 17-én ezt jegyzi fel: Ily módon fog *olvasóim közt* tán nem egy okoskodni". Az ismeretlen szövegben, ápr. 19-én pedig ezt találjuk feljegyezve: „És most az, ki e sorokat *olvassa*, tegye kezét szívére." — Mindez arra mutat, hogy Széchenyi igenis ki akarta adni ezt a művét is, amint ezt Szögyényivel 1857. júniusi látogatása alkalmával közölte.

Művét azonban még sem adta ki. Ennek egyszerű oka az: mert nem fejezte be. 1857. nov. 6-án dolgozik utoljára művén, e nap után változott meg szándéka. Ekkortájt jelent meg Mayer: *Rückblick*-je. Ez a mű térítette el eredeti szándékától.

*

Az *Önismeret* történetéhez tartozik annak a megállapítása is, hogy maga a mű, a jóhiszemű okoskodások miatt, csak csonkokban jelent meg:

Önismeret címen 1875-ben jelent meg a kézirat 1—187. lapjának anyaga 252 nyomtatott lapon; ezt azonos szövegben második kiadásban 1925-ben közölte Tolnai Vilmos a *Döblingi Iratok* III. kötetének 579—788. lapján;

13⅓ lap (a fogalmazvány 187—200. lapjának) anyaga mindeddig ismeretlen;

a fogalmazvány 201—237. lapjának anyagát Tolnai Vilmos tette közzé *Az Önismeret folytatása* címen a *Döblingi Iratok* III. köt. 789—834. lapján;

a fogalmazvány 238—894. lapjának anyagát pedig Károlyi Árpád közölte *Gróf Széchenyi István nagy magyar szatirája* címen 1922-ben a *Döblingi Iratok* II. kötetében (21—7131.).

A kézirat sorsáról éppen nem kellemes tény derült ki. A 201—894. lapot a bécsi rendőrség 1860. márc. 3-án lefoglalta. Ez a kézirat volt a legterhelőbb bizonyíték Széchenyi ellen a vizsgálat megindítására. Széchenyi halálával azonban az ügy reánézve befejeződött. A kézirat a többi irattal együtt lefoglalva maradt. Tasner Antal, Széchenyi kéziratainak örököse, kérvényezte ugyan a lefoglalt iratok kiadását, de kérését nem teljesítették. 1860. nov. 27-én az uralkodó úgy határozott, hogy „Széchenyinek az országos törvényszéknél és a rendőrminisztériumnál levő iratai közül azok (tehát a 201—894. lapok is), amelyek visszaadásra nem alkalmasak, esetleg a Széchenyi-család egyik tagja jelenlétében semmisíttessenek meg", minden más irat a Széchenyi-családnak esetleges kérésére kiadandó. Gr. Széchenyi Béla a megsemmisítésre vonatkozó feltételeket nem fogadván el, az iratok visszaadását követelte. Az iratok megsemmisítése elmaradt, az iratok az uralkodó rendeletére kabinetje levéltárába, innen a bécsi udvari és állami levéltárba, az 1914/8-i világháború után pedig az Országos Levéltárba kerültek és teljes szövegükben *sértetlenül* reánk maradtak.

Ezzel szemben az 1—200. lapok magyar kézben voltak és ezekben éppen az ismeretlen 188—200. lapokon *lényeges részeket töröltek*. A kitörölt részletek másolatát elolvashattam s megállapíthatom, hogy magyar szempontból fontos adatokat tartalmaznak.

*

Az *Önismeret*-re vonatkozó adatokat összegezve az alábbi képet nyerjük a műről:

Széchenyi művét 1857. febr. 16-án kezdte írni s naponként többet-kevesebbet dolgozva 1857. nov. 6-án a 894. ívlapig jutott, tehát 264 napon át 894 ívlapot fogalmazott meg. Ekkor a magyar szempontból hirhedtté vált *Rückblick* megjelenése után Széchenyi abbahagyta az *Önismeret*-et, úgy hogy a mű nagy terjedelme mellett befejezetlen maradt.

Művét az önismeret fontosságával vezeti be és számtalan saját és mások életéből vett példával világítja meg az önismeretre vezető nehéz utat, a módot és az eszközöket. Mindezt sok kitéréssel, igen részletezve adja elő. Gyakori

a műben a neveléstani, egészségügyi és államtudományi bölcselkedés is. A legfontosabb önismereti eszköznél, az egészség megszerzésének, fenntartásának és elvesztésének kérdésénél tér főtárgyára: Magyarország politikai helyzetének ismertetésére és a bajok forrására. Egy ideig kettős irányúnak látszik taglalása: az egészségügyi és politikai taglalásokat eleinte egymásba fonva váltogatja. Az egészség ugyanis szorosan egybefügg szerinte a helyes életrendszerrel és példákkal igazolja, hogy a helyes életrendszer a legnagyobb mérsékletet követeli meg ételben és italban. A találó példákat nagyobbrészt saját életéből veszi, mert ő is sokszor visszaélt e téren. Élete 66. évében, betegen úgy kell élnie, ahogy művében ajánlja. Ekkor állapítja meg az életrendszer bölcs szabályait és éppen ez mutatja, hogy az önismereti tárgy sok tekintetben utópia. Széchenyi is csak sok betegség és szenvedés után és közben jut a bölcs megállapításokra, amikor már a legnagyobb mérséklettel kell élnie. A helytelen életrendszer a testi és lelki bajok kútforrása. Ez első sorban azokra vonatkozik, akik lelkükkel, gondolataikkal működnek. Ezeknél sokszor a legkisebb adag, egy pohár bor vagy egy kis édesség elég arra, hogy az események sikerüljenek vagy ne sikerüljenek. Ausztria államférfiai, sajnos, nem követték e szabályt, hanem a folytonos lakmározással 1848/9-ben és később is oly útra tévedtek és tévednek, amely az eseményeket rossz irányba terelte és tereli. Ebből eredt minden baj. A rendszer korhadtságát azokkal a párbeszédekkel jellemzi, amelyeket Bach, a főkolompos, a császárral folytat; egyúttal ostorozza is e rendszert és vezetőit az elsőtől a kormányon át az osztrák népig. Háttérbe szorul minden Széchenyi előtt: a dinasztikus hűség, a nagy monarchia, csak egyet lát „lesujtott, lealázott, meggyilkolt" nemzetét, ezért kíméletlen a tények megállapításában, a rendszer és a kormányférfiak bírálatában. A mű nem „neveléstani, egészségügyi, államtudományi bölcselkedés, hanem politikai röpirat, Széchenyi e nemű művei közt a leghevesebb.

VISZOTA GYULA.

ADATTÁR.

SZEMERE MIKLÓS LEVELEI ERDÉLYI JÁNOSHOZ.

(Második és befejező közlemény.)

Jan. 17. 1841.

Édes Jantsika!

„Szálj le, hagyd el büszke várad, óh te akit kedvelek." Lépjen le egy percre Buda ormáról Miklós kandallójához elmondani mint van megelégülve uj lakával, s vidorabb szineiben megismerék-e Pesti baráti s barátnéi?

Ha költői érzelme tengerének árja ujra apályt hozand arczára, fusson ön azonnal hozzánk Zemplénbe. a falusi lég s dalok ifjuságot adnak mint Ninon forrása egykor.

S ön szépecskén dalol. Ezt vallja az éjhaju, bogárszemü Friderika, s vallom én. Nincs az a Sármányfiu, mely szebben daloljon! Valóban tréfa nélkül mondom, hogy ön érzéstelt szivecskéjét inkább ismerem ki dala lágy hangjából mint előttem kedves költői dalaiból.

De most mondja el mi büvös erővel olvaszthatá föl Bajza jégszivét erántam? Szives s ami több hosszu levelét vevém. Ez nagy kinjába került, ez megfeküdte. Nem irá, de sejtém mindjárt hogy ön ösztönzé. Bizony bizony mondom hogy önhöz képest Philadelphia csak kezdő gyerkőcze.

Ime elmondám, hogy ön édes Jantsim, jó fiú, szépen dalol, ezermester, de kérem ne bizza el magát, mert ezen hármas dicséretet nagy bene volentiae captatioból tevém. T. i. kérésem van édes Önhöz. *Kakasomat* ön nézete szerént változtatám, s most nem lehel többé kálviniczizmust. De Bajza még mindeddig nem kukorékoltatja az Athenaeumban. Kérem tehát barátisággal édes Jantsikám legyen szives megtudni tőle fogja-é adni. Nem neheztelnék ha nem adná, de elkedvetlenitene, mert én ennél fájdalom jobbakat, legalább sokkal jobbakat alig adhatok, s igy halhatatlanság felé buktató pályámat fölakasztaná. Ha nem adja, úgy juttassa Jantsim azt ezen epigrammokkal együtt az árvizi könyv 9. darabjába.

Szemere Pállal ne közöljön tőlem semmit is: nézetét dugult mája perczenként változtatja, s Emlénybeni árva epigrammjaim

közül kettőt Berczivel együtt addig ráspolyozott mignem — bátran állithatom — meglehetős silányra faragá. Mindezeket tehát csak ha Jósi által nem adattatnának kérem az árvizi könyvbe; melynek hullámaiba vizenyősségöket ön ugy-é fogja tudni beönthetni? Én nem vagyok ismerős Eötvössel. Ha Jósi a Gallus Gallinaceust nem, az epigrammokat ellenben adná, ugy mindkettőt Eötvöshöz mindenesetre.

— — —

Keveset tevék azóta, néhány fordításokat küldék föl Jósinak (Goethetől) ennyi az egész. Vén a fiú! a manó látta ily korban verselni kezdeni. S aztán több hét óta minduntalan környezve vagyok egy-két jó baráttól. Vadászom is sok időre vesztegettem: lőttem egy vadkoczát s egy őzet apró vadakon kívül.

Már látom, hogy ki nem fogyhatok a kérésből. Kossuthot kérém tegye le hármunk helyett a művészegyesületi részvényt, ha lessz vele édes Jantsim szives idvezletemmel mondja neki ne adja már ha adta vegye vissza, tegnapelőtt Fáy Bélának fizetém itten le s Pesten Szemere Pál teendi le helyettünk.

Szép dala jött önnek az Athenaeumban. Óhajtom, hogy szivének kiömlő érzeménycsöppjei, egy banknótákkal csoronkáló lágy s jó hölgyi szivecske csöppjeivel egyesüljenek. Hát Kossuth nős-é már s húga férjes-é?

Eötvös már befejezte a Carthausit?

Ki volt az Emlény bírálója? Vachott Imre tán túl rendin is kakaskodik? Igen nem szeretjük itten mit Kuthyval teve.

Mit Bajza firkáimról megjegyzend, közölje azt édes Jantsikám lepletlenül, korántsem felhozni akarnám azt neki ha bármi nem kedvező lenne is rám nézve, csupán önhasznomul, szeretem az illyeket tudni. S igy Önt is kérem irja meg véleményét a *Kakasról*, elballaghat-é köntösében a Minorum gentium versezetek között?

Ha mit küldök Bajzának, a szállására küldjem-é vagy a szerkesztető hivatalhoz? Megvallom feszit az hogy gyakran megy oda levél töllem, s ritkán jelen meg firkám közül valami az Athenaeumban. Gondolhatják magokban „sok nyomorúságot küldhet az ember nyakunkra" mert Bajza sok minden szépet irt bár nekem nem látszik azt követni akarni.

Miklós Jantsinak baráti szives búcsút mond, kikérvén egypár sorait.

Nb. S ha mit küldök mint legyen az leírva. Negyedrétre, nyolcadrétre; ? S egy oldalára-é csak vagy mindkettőre írva? — Végső póstám *Velejtse*. Ha adja Bajza a Kakast kérje nevemben h. ne változtasson rajta.

— — —

22. Jan. 1841.

Édes Jantsim!

Ön emberismerettel dicsekszik levelében s jámborságomat *megtekintetesezé*. Öltsön zsákot harmadnapig s hintsen hamut fejére: csak így expiálhatja bűnét.

Ej, ej! Tehát csakugyan *Nellike*.[1] Óhajtok Önnek soha el nem lankadó lelki idegeket. Az Istentől átkul nyert megszokás fájdalom csakhamar letörli szebb élvezeteink varázsszínét. Sokat sokat írtam erről Kossuthnak, ha nem borzad tőlle olvassa el ön. De ti azt nekem nem hiszitek szerelmesek. Nem a szerelmet, az embert, vagy inkább nyomorult testi lelki alkatát utálom én. Valóban, nem nagyon remekelt Isten, midőn e haszontalan férget teremté. Sóhajtozunk, zsebkendőket sírunk tele, s egy rövid idő múltán ásítozunk. Mert szerelem-é az mit csendes háziboldogságnak nevezünk. Én macskámmal is csendes házi boldogságban élek. Nem mondom, hogy örök szerelmi viharban éljünk, de óhajtanám, hogy a leggyöngédebb kebel is azzá növekedhessen óhajtásunkra: de bús nőjük, ha leszálltunk egyszer, prózaiságunk földszínén tespedünk örökre. Eleget gebeszkedtem én és gebeszkedem most, de szárnyaim elolvadtak s legföllyebb lábujhegyre állhatok. — Elég többet nem papolok.

Leveleink féluton üdvözölték egymást mindketten 17-ben nyultunk tollhoz.

Olvastam azóta Vachott Imre válaszát Kuthyhoz, s már részén vagyok de fájlalom, hogy Kuthyt más kép kell ismernem mint óhajthatnék.

Sárossyt messze veszi tőllem Fortuna istennő. Üdvözlöm őt; kérdezze meg tőlle, édes Jantsim vette-é Sz. Berci könyvét, mellyet Boronkay által küldtem neki, s ő Girálton hagyta, honnat mint állítá bizonyosan átküldék neki.

Kazinczy G. hamis ember. Rám nézve vonzó, toló erővel bir. Szeretem, nem szeretem. Szeretem, mert eszes nagyreményű ifjú, s tiszta lelkű. Nem szeretem, mert makacs, mint a balsors, s barát zsarnok millyen több nincsen és gorombácska. Neje idétlent szült, de él a fiú, s naponként erősödik, s Garay nem olly boldog midőn gyermekét karolva hentereg szobája padlatán, mint Gábor kis embriojában.

Holnap reggel Rákóczra indulok utamba véve Cselejt —; s így okvetlen elmondandom Vályinénak Nellikét. Rákóczra jegyváltásra megyek: nőm testvére Otil, Mudrány Jósi tárt karjaiba dőlend. Etsedy Jósi is ducál; Fritz Ninát perzseli le szerelmével. — Mennyi sok ember nősül e perczben az egész világon! De még több ohajtana menekülni szent frigyéből. Kérem ne vélje blasphaemiáim miatt, hogy Miklós az utolsók közzé tartozik.

[1] Nellike: Vachott Cornélia, a Vachott-fiúk testvérhúga, Erdélyi első felesége, kit nagyon korán vesztett el.

Nem! Én meglehetős egy jámbor házas uriember vagyok. Vagyon schlafrokom, hálósüvegem, furcsa kis nőm, keresztényi megnyugvásom, egy szóval minden kellékei a nőséletnek. — Eszembe jut megmondani, ha én, kinek barátságos arczsimogatások közt folyt le nős élete, elégületlen vagyok; vajjon mit szoll az, ki naponként gyöngéded pofozkodások közt éli le házassági üdvét?

O szerelem! Milly sokszinü alakban mosolyogsz reánk. Socratest luggal öntözéd, Kuthyval jósigét iratsz, a Miklós tengert szomjazó szivét pedig désa vizbe mártod, arasznyi abroncs közé szoritva érzelmének eget esengő szivárványát. — És midőn Jantsijának levelet ir, visittatod mindkét lyányát, mint midőn a menyét sásba metszi czombját. — Valóban nagyon zeneellenes hangok verdesik e perczben atyai fülemet.

Vályi Tamásról én nem felejtkezem el, de elfelejtkeztek mások. Kazinczy volt az inditó, s még egy kettő szövetkezék hozzánk, s mondom most alkalmasint magam vagyok. Minap azonban nagyon röstellvén már e dolgot mondám Kolosyéknak „tegyünk" s ők látszanak ismét akarni. Hónap erről is szólandok.

Isten s szerelem önnel kedves Jantsim
szerető barátja
Sz. Miklós.

Nb. Kolosy Jantsi épen most küld hozzám egy vadkan sódart az az lábat, s agyaras nagy fejét. Járásában lövette. Ugy jut eszembe valamelyik régi Aurorában szinte van fordítva a *Halász:* ne nehezteljen ha ennyi sok kérésemhez még azt is adom, legyen szives azt nekem *leirni*, felette vágyom látni s össze hasonlítani az enyémmel.

Nb. Gyüléskor Évva András egy vig ebédnél Boronkay Jánosért, Kazinczy G. egy részeges anyossáért: Felemelem stb. kiközött s a prokátor között az a különbség, hogy a prokátor *allegál*, Boronkay János ur pedig *alig áll*. B. apprehendálván pattogni kezde. Erre Kazinczy G. felkölt s ujra igy ivott érte: Isten éltesse kedves uram bátyámat Bor. János urat, akit az hogy Evva azt mondá *alig áll*, nagyon *affligál*.

Emlénybe.

Szellemek dala — vizek fölött.

Goethétől.

(Az emberlélek vizhasoló)

Embernek lelke
viz hasonja.
Égből ömlend,
Égre szállal,
S ujra vissza
Tolul a földre
Örök cserébe.

Ha szirtoromról
Buzog le tisztán
A vízsugár,
Gyöngéden akkor
Sziklára porlik
Permetezve.
S könnyen fogadva,

Leng fátyolárja
Lágy morajjal
Alá a mélyre.
Rohamja ellen

Kőszál meredjen
S tajtékra bőszül
Fokról fokra
Zuhogva.
Sikér mederben
Csendelg a völgyi rétre,
S a sima tóba
Csillag-ezernek
Arcza mereng le.

Szél, a hab édes
Játszi barátja:
Szél kever árt föl
Tajt viharokra.
Képed a víz oh
Emberi Lélek,
Képed a szél óh
Emberi sors!

Szemere Miklós.

20. Feb. 1841.

Édes Jantsika!

„A szombatot megszentelendem" tiszta érzelmek közt válaszolván estéjén önnek — reggelén érkezett soraira: hónap t. i. bocskort kötend a velejtei posta Budavár felé.

Igen ma szombat van; isten teremtésről megpihenésének, s a pataki studens gyerkőczék kinos repetitiójának nagy napja „Infandum dies, jubes renovare dolorem." Eperjessy Dániel[1] mogyoró vesszejének bágyadt szelleme még most is álmaim közzé vegyül olykor. Érdemes derekam, s azon része testem topographiájának melly a cziber-macskánál olly fennszerepű több csemetével ültetett be mint egy terméketlen repülőhomok, s a rajta öszvezuzott baculusok hegyeivel behintve akkép néznek ki mint sürü kereszteivel a temető, vagy mint egy szalonnával tele spékelt nyúlderék, Byron Don Juanja 2d részét igy kezdi:

„Ihr Lehrer der Jugend von England und Frankreich. von Spanien, Holland o schlaget sie bitte ich euch." Ez üdvös intést nem olvasá bár szorgalmasan gyakorlá kinzóm árva testemen, s a hosszadalmas lóczák több ülnökein. Szokatlanul hangzó nadrágink megvizsgáltatván irgalmatlan Observátor által, gyakorta ömle ki belőlük csepü rongy posztódarab, gyakorta foszták ki nadrágom kebelét e védő geniusoktól, s átkozám a vászon s posztószövőket hogy e két közfalat az actio s passio között nem gyárták olly vastagra mint Rhinocerosbőr. Igen édes Jantsim illy kinos emlékekekel borita el e perczben „szép hölgy arany phantásia" s ha egykor önt is olly irgalmatlanul cséplék el mint jómagamat, nem fog csudálkozni rajta ha kissé visszaemlékezém az ütletek özönéből véresen kőlt egykori szombat napokra.

Igen tartok tőlle, hogy ön mint nős elröstülend. A tudóst nem féltem nem félteném, de igen a költőt. Azon félhomály mi a nőtelent övedezi itten nincsen többé. Ki partot ért nem bir

[1] Eperjessy Dániel: sárospataki tanár.

többé azon érzelemmel melynek viharjai előbb hányák: ha igen, ugy part helyett örvénybe esett. Shakespeare s Byron bizonyosan nem lettek vólna azzá bóldog nősek mikké mint boldogtalan nősmonsieurök levének. — Tehát, tehát! — én haragszom hogy ön már nősül. S osztán önérdek is szóll belőllem; ime még csak küszöbén van azon keserv édes létnek, mellyben mechanikából a trictiót, trigonometriából a tangenst és sinust veendi majd elő, s már is azt írja nem jövend felénk a nyáron. — Oh átkozott semmirevaló házasság! Pedig Vályiné is mint örült előre.

Etsedy Jancsi[2] már egybefüzé gerundiumát nője participiumával. Körtvélyesy István[3] barátjával majdnem egy napon függeszte myrtuszkoszorút a gravis ponderis marcára, Achilles s Patroclusként. kikről igy énekel Homér apánk,

Aber Achilleus schlief im inneren Gemach des Gezeltes,
Und ihm ruhte zur Seit die rosenwangige Briseis;
Auch Patroclos legte ihm entgegen sich, aber zur Seit ihm
Iphis hold u. geschmückt *„Legte die Füsse auseinander"*

Talán nem neheztelend az öreg hogy félhexameterét elváltoztatám. Mudrány[4] jövendő sógor pedig két hét múlva váland egy személyben a cendens descendense. Hogy törvényből csikarom elő a hasonlatosságot azt önért teszem, ki most kinos censurára készül. Mikor bukand már által rajta? istenem milly végtelen vén fiu vagyok én már, Posonyban 827-ben tevém le a prokátori borzadalmasságot, unodalmasságot.

Itéletemmel ezután vigyázóbb leszek. Irám miképen V. i. részén vagyok s ime ujra visszaestem K.-hoz. Ne. ne bántsa V. jókat. Ha az oroszt rázza meg vad körteként azt jól teszi.

Mint tetszik Kuthy Ossián lelkéhez irt verse? s Sárosy Firmionája? Ez az utóbbi felett sokat gondolkoztam Kazinczyval, én t. i. ellenmondást látok e darabban, ő pedig tökéletes műnek állitja. Az Almanachot én csak most olvasám. Öntől szép benne az „ismeretlen nő" „május elsőjén" s az „ünnepnek" azon része melly igy végződik: a dalos madár túl a síron nem remélhet — Kuthy dus képzelődéssel bir s minden novelláiban találni igen szép részeket. Novellái tömérdek képei s szép hasonlatosságai miatt ollyan K. mint egy sok dűlt fákkal tömött erdő mellyel csak üggyel bajjal haladhat az utas.

Tamás[5] versei adatásukból aligha lessz valami s e kicsinyke picsinyke terv nem létesülendése is hüven festi a magyart. Halálakor mennyi részes volt s most ketten vagyunk, én s a Kolosy ház, de az öreg is csak úgy ha Patakon nyomatnánk, én pedig

[2] Etsedy János: cseleji földbirtokos.
[3] Kötvélyessy István: lasztóci birtokos.
[4] Mudrány József: bodrogkisfaludi birtokos, Szemere sógora.
[5] Tamás: Vályi Tamás, pataki tanulótársa Erdélyi Jánosnak, tehetségesen verselt, de korai halála megakasztotta pályáját.

csak igy nem, mert inkább semmit mint nem csinosan. — Pesten mennyibe kerülne mintegy 3 ív (hány példányt kellene nyomatni?) a kötést is számítva? Mert az összeg csak 75 frt, ez is csak úgy ennyi ha kétharmadát végtelenül lapos erszényem adja. Mondanom sem kelle mert igen haragszom: felkötöttük a kolompot s most hátra lépnek. Gábor[1] hallani sem akar rólla miután a többiek is ködbe tüntek. — Ő rövid időn belül Pestre menend egy eredeti regényt nyomandó! — Heckenasthoz ha menni fog adja át kérem az idecsatolt könyvjegyzéket.

Körtvélyesynek mürészvénye még nincsen csak leend ha Lajoska az általam igen üdvözlendő Lajoska szerzend azon 5 f. számára. Notabene néhány nap előtt épen nálam van Gábor midőn hirt veszünk hogy Lajos testvérhuga Breznaynál van.

Estve volt bár futunk azonnal Ujhelybe hirt hallani Lajosról s Susika helyett kit találunk — Rutkayt s nejét: igy is sok jó s szép dolgokat hallánk azonban rólla — Pál sógortól tudja meg édes Jantsika vett é számomra Szentimrey Miklós számára még jókor mürészvényt 3 évre kötelezetten? Bélának itten lefizetém a 10 cour. s kértem irna Pál urnak, mondá fogja tenni: s ugy-é jó lessz ön megirni majd hármunk *számait?*

Hiszen ön jó fiúcska. Kinek is vólna merész másnak ennyit alkalmatlankodni Bajza által le forrázott szivecském?

S ime egyszer — mint kérem arra is édes Jantsim legyen szives Bajzától mindazt mit adni nem akar (ha semmit nem akar azon esetben mindent) a *Közleményekbe* adni mellyek most már a 23d. számtól kezdve mint irja Gábor elég csinosan nyomtatvák. Azok között mik Bajzánál vannak sok nem adni való van, sok mit csak tréfából filkóság czim alatt küldék fel, ha szives lessz ön tudósitani a vételökről majd kijegyzendem azokat. Addig is a Heckenasthoz adottakat — miután mint irja ön bizonytalan az árvíz k. kijövetele küldje át kérem Kovacsóczynak. Ne genirozza önt a dolog ő régi ismerősök. A közleményeket pedig mindenesetre akár sétálnak akár nem Kovacsóczyhoz firkáim rendelje meg számomra édes Jantsim, de saját pénzéből; Gáborral köszönetemmel együtt fölküldendem. Mert jó tudni hogy semmi könnyebb mint postán előfizetni, de meguntam a nyuzást; az Athenaeum árán felül ivenként 5 váltót contribuálok a postamagisternek. — Az eddigi számokat is megkapom a Közleményektől, igaz é?

Ha ön erántam való kiméletből mint sejtem megirja vala most hogy Bajza — *isményt mint sejtem* — tagadólag válaszolt a Heckenasthoz adottakra nézve ugy egy levélváltással előbbre vólnánk, akarom mondani — ugy bizonyost tudván, most tenném azt, mit még csak teendek-a *kijegyzést* t. i.

Türelmem valóban csak hajszálon függ már. Ime nézze ön

[1] Gábor: Kazinczy Gábor, K. Ferenc unokaöccse.

miként ir hozzám Bajza, az én uram s zsarnokom. „Epigrammáid közül eddig azért nem adtunk többet, mert apró olvashatatlan betükkel irád sat." — *ismét.* Ha tanácsomat méltónak tartod meghallgatni kérlek ne hagyd abba a fordítást. Goethétől nem könnyű dolog fordítani s te a nem könnyűt sikeresen adád. Mignon dala nevezetesen sokaknak tetsze. S ime az ki igy ir hozzám, ki már azelőtt is annyira elgyötrött, most ujra a régi nótát dúdolja s ha csakugyan nem akar ámítása ellenére adni tőllem, még csak méltónak sem tartja felőle tudositani régi barátját. Szinlés nélkül mondom önnek, hogy nem annyira apróságaim nem adatásuk fáj mint az hogy Bajza bán igy véllem. Csalatkozni azokban kiket szerettünk s kiktől szerettetni éreztük magunkat felette kinosan esik. Azonban egy ige szemrehányást se tőllem neki, valamint még öntől is sértettnek érzeném magamat ha miattam illyes valamit szollana hozzá, kérem tegye meg érettem." Mit fog azonban mondani arról *puszta valót* kérek Jantsimtól.

Varannón Evva Andris[1] barátomnál ma bál van, későn vettem levelét, különben okvetlen elmentem vólna, Kazinczy is ottan lessz. Neje Gábornak igen beteges, nem tud magához jönni lebetegülése után; kis embriója is aligha marad élni, ezt a fiút is igen korán kezdi üldözni a sors, azaz a házasság — balsorsmájdugulás. Hónap Cselejbe rándulok mit izen ön Vályinénak. Ha ön Nellikét le nem hozza nyárban, pert inditandunk ellene az az ön s nem Nellike ellen, s egyenesen személyét fogjuk kérni, az az önét s nem Nellikéét.

Kakasomról ítéletét kértem, de hasztalan! Hát igy kell bánni Miklóssal? — Isten s szives csókjaim önnel édes Jantsika.

Sz barátja Szemere M.

Nb. Kitől van az Athenaeumban a „Házi boldogság"?
Nb. És Garaytól: o mi szép a magyarok Mózese.

— — —

1841. márcz. 19.

Édes Jantsim!

Ezen humorral (mert esős idő szülé) compingált darabot mult postán Bajzához küldém. Nem tudom leend-é szerencséje azon fénypolczra hol

„*Petike*" tündérkedik. Nem a Helicont értem ott fenn, de itt alant az athenaeumot: mert hiszem Miklós scribens Vörösmarty mellett csak itten állhat. — Irám dicsőségem lobogó fényének rejtő vékájához, hogy ha két három hét mulva nem adhatja küldje önhöz: s ezt nem praetensióból, hanem mivel elfogya béketűrésem várni havakig s mivel ha ő nem adja az Almanachba óhaj-

[1] Evva András: varannói birtokos, majd a királyi törvényszék elnöke. —

tanám. — Tehát s most jól vigyázzon, ha Bajza e verset önhöz küldendi, akkor az önnél leend, ha pedig nem küldi *nem leend önnél*. Dévajkodom édes Jantsim mert jól érzem magamat, azaz gyomromat s májamat. Nem irám bár e tavaszon valamint tavalyi s harmadévi tavaszon is nagyon elkinzott a két pártos. Higye el ön a lélek a májban és nem az agyban lakik. Ezt mi májdugulásosak igen világosan érezzük. — Ugy de a vers a vers. Én már önt kérni is félek olly csúful viselém már eddig is magamat. Pedig mult levelemben javulásomat igérém. de mit tudám én hogy az Almanach megjelenése illy közel van: azt vélém hogy az ugyanazon időben lépend közibénk mellyben atyuskája lépe. Tehát édes Jantsikám legyen szives ön ezen javitott *„égatyát"* Bajzához küldeni egy pár sorral, hogy ha nem adja küldje vissza önnek ugyan azon alkalommal. Igy egyszerre tisztában leend ön, előttem pedig egy rétegével több foszland fel a Bajza lelkülete strudlitekercsének. Tudom én igen bölcsen hogy ha Vörösmarty küldené nyakraföre adatnék. Bocsánat, tekintetes szerkesztő ur! elfeledém, hogy Vörösmarty az Athenaeumban házigazda. — Tehát Bajzától kifütyültetésem esetében az Almanachba vele. Azonkívül (de csak ha még nem adá Kovacsóczyhoz az egyet, másat pedig ha Bajza nem akarja adni) szinte oda ohajtanám a *„Késő bánatot"* s azon küldött epigrammákat kivéve közzülük ezt *„Pesthez az árvíz után"* nem emlékezem ugyan köztük van é? Notabene *Halász uramat* is oda mellynek utolsó előtti sorát kérem változtassa igy édes Jantsim *„S az ifju im rohanva dől"* — amúgy hívebb igy véleményem szerint jobb. S ugy é lessz ön jó tudósitani engemet valjon keresztül csusza é (Almanachba adatása esetéhez) a censurán *„Király s dus* adó, s a *Menyecskés barát?"* hogy ellenkező esetben mást gyurhassak helyökbe, amit meg vallom igen nem szeretnék. Véleményét pedig mind a három darabról kikérem.

Kazinczy azt állitá, hogy *sonettre irt recensióm sokkal jobb* ismeri?

Alig várom levélkéit mindezekről de fájdalom hogy éppen most mikor szive feje el van foglalva, háborgatom ennyi sokat. Mikor *decurret* a kettős eskü *imberje Pindosi* „os" szóról édes Jánoska? vagy tán mér?

Az említett sorsjegyre szánt numerusok két hét múlva kezeimnél lesznek: de Kossuth nem izen semmit, levelét nem kívánom elfoglaltatása miatt, de Lónyayval bár üzente vólna.

Megbosszulandom, Kazinczyval reá küldöm a denárok tárát. Nyerni akarok, akarom mondani, *fogok*. — Ön nem fizetett elő a közleményekre. Ha még nem tette, sohase fáradjon miatta. Kazinczy majd elvégzendi, csak hogy ő egy kissé később me-

** a mostani alatta vagy felette áll-é a Fáy Andrásénak „az asszony egy szükséges rossz"-sat.

nend föl mint gondolá, anyóka miatt ki most itten van, nője miatt kit szinte fölvienď.

Éjszakára násznépet várok. Ottiliát[1] ragadják s hónap reggel én is a rablókhoz csatlakozom, Szabolcs vezér földváras faluja felé. Azért irom jóelőre e levelet.

Dobos Pistáné[2] egy két percz előtt vólt itten s üdvözletét küldi önnek általam, én pedig szives csókjaimat Jantsikám

sz barátja Szemere M.

Nb. Szemere Pált tisztelem. Hallom ő sem igen egészséges vala e télen.

Nb. E szót „Javitva" Bajzának irám oda hogy tudja midőn előveendi mellyik a későbbi, — ha az Almanachba menend, jelölje ki édes Jantsim.

— — —

Édes Jantsim! (Valószínűleg 1841. március)

Ma irám Bajzának hogy azon esetben, ha eredetit nem, csupán fordităst szándéka tőllem adni — melly üdvös szándék kétségen kívül nem lehet inyem szerinti — küldje át önhöz minél előbb minden babráimat. Ön pedig kérem legyen szives azon esetben tudositani, hogy kijegyezhessem a Kovacsóczyhoz adandókat. S eddig s nem tovább terjed az én alkalmatlankodásom, édes Jantsim, azon tul vagy az Athenaeum férczelőjével vagy a közlemények sutorával — isten éltesse őket — leend ügyem.

Firkáimról azonban mindig ki fogom kérni Ön szigorú ítéletét: a *kakas* tehát s e *jelen hazafi* nyögdécselés, szorrongó kebellel várják élet halálukat criticusi vesszejétől. — Midőn én ön bírálatát kikérem, egyszer s mint illyesmit is óhajtanék szavaiban látni „Én Erdélyi János koszorús poéta föltartván három ujjaimat vallom, hogy Szemere Miklósnak ez s ez a verse — ki egyébként sokkal sokkal okosabban tenné ha versifikálás hellyett inkább bár-mi egyeben törné fejét — *ennek s ennek* (itten kérem ne Berczi Farkast említse) versei közé bátran sorozhatom, Isten engem úgy segéllyen!" „A késöfájdalom" tehát kinek műveihez sorozható?" Szóllyon frissen. — Midőn ezt irom a vers még nincsen leírva, szép lenne ha elfelejteném a rákokat küldő dominus szerént.

Én Jantsikám keveset irok, mert mindig azon tudat bánt hogy mig egy nyomorult carmennel elkészülök az alatt egy könyvet olvashattam vólna el. S valóban sokszor jut eszembe mint lehet az, hogy az olly kövérded munkákat irók mint például Goethe, s hasonlói, egyszer s mind nem nagy filkók is? — Kérem megjegyeztetni hogy miképpen mindezekből nem követ-

[1] Ottilia: Máriássy O., Máriássy Anna, Szemeréné nővére. —
[2] Dobos család: széphalmi birtokosok. —

kezik, hogy kik sokat olvasnak tudományosokká lessznek okvetlenül. Valamint az is világos hogy akik verseket nem irnak bár lehető hogy egyszer s mint keveset olvasnak. Miklós fájdalom az utolsó esetben bárgyudoz vagy bárgyúdozik? a manó tudja az önök ikes igéjöket. Nem tudtam, nem tudom, nem is fogom tudni. Vagy tán fogom? Zeüs tudja: annyi bizonyos hogy Miklós úr nem született tudósnak, s ha nemzetes (s természetesen tekintetes is) Véghesy Lászlót hasba nem puffantja (nem régen láttam egy nyulat czipelt a hátán) soha sem kinozza vala Bajzát s Jantsikát verseivel. — Mit nem tesz az ijedés, fogadás, unalom? Fogadásból egy évig nem vadásztam, a következése lőn a Pindusra (az Ujhelyi hegy közelebb lett vólna) hunyorítás, s ime született legelsőben is a — *Mignon dala*, mellyet Bajza megdicsért s amugy gyorsan kiadott — félév múlva. Ez a mi barátunk mint zsarnok nem fejeztette, akasztotta vólna martalékit, nem, ő sokkal gyöngédebben bána vélük, csupán lassú tűznél pirittatná őket. Megírom ezt ma neki is, s ez oka — az időből kifogyék t. i. — hogy nyulat űző agárként sietve irám e sorokat. Jaj, jaj most jut eszembe hogy a vers még le sincsen írva, pedig azt szépen olvashatólag kellene le firkantani hogy az én Jantsim kedvét megnyerhessék a szép *bötük*. Ön *verset* várt ugy-é? mint ha nem ismerné szűzi szemérmes szerénységemet. Nem aludt el még ön e fecsegéseken? én valóban álmos vagyok, jó éjtszakát!

Szerető barátja Szemere Miklós.

Nb. O weh! hiszen még sok írni valóm van. Másnapra vélük. Most kétségkívül elszunnyadom, Ön kérem ne olvassa el.

— — —

Kassa 21. Apr. 1841.

Jantsikám!

Hagen könyvárus boltjából s igy breviter et confusa. Mondá rövid időre elvégzendi kérésemet s midőn ezt irám már el is végzé, mert hiszen alig lépek be ide s ime felém pillantanak a Heckenasttól megrendelt könyvek. Gratias! Gratias! Heckenast a könyvekhöz csatolt jegyzéket Hágennál hagyá a pénzt levétetni s igy a pénzt Hagen tárczája már birja. Mostan még ezekre küldök pénzt Jantsikám előre hamut hintve sok alkalmatlanságimért. 1. Közlemények félévre januáriustól számítva, 2. Almanach részvény, 3. Műkiállítási részvény Dobos János részére. Ő ha sero veniens nem vólna 3 évre kötelezné magát: az az szeretné törvénysége hogy részvényei a nyerésben két számmal játszanak; mindezekre küldök 52 f-t.

Én egy napra jövék ide, s hat napig maradok. Tikos zemplénfi, s meglehetősen ügyes festőnek egy darabját másolandó le. A műkiállításhoz 3 darabja lészen, a mostani divat szerént nem simán, de szabadon merészen festve. Nem tudom bizonyosan lehet-é másolatot is küldeni, ha igen, akkor én is

A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

küldenék Carlo Dolce után egy másolatomat. Rossz német játékszinben valék tegnap, s leszek ma, de itten dühödten tapsolnak a német *burgerek*. Isten s szives barátságom önnel édes Jantsim.

Szerető barátja Szemere Miklós.

3 nappal később. — Most jut eszembe, hogy a közleményekre rosszul tevém a már csak nem elmulandó félévet, tehát a jövőt Jantsikám, a jövőt. — Én nagyon szépen irok az Emlény számára. Egy napra jövök ide s látám Tikost festeni ujra fellobban bennem a régi szenvedelem. I májusig itt leszek egy olajfestményét másolom szines olajban, s kinzom magam borzasztólag, öt éve nem lévén kezembe ecset. (Notabene 3 hónapi olajban tanulás után csupán, s elég nehezen megy hogy szinte izzadok belé. Isten önnel *még egyszer* kedves Jantsim!

— — —

(Valószínűleg 1841. május.)

Édes Jantsim!

Ezen filkóságnak alapja ez: egy istiblis német katona gazdasszonyát ki ágyban feküdt férjével együtt, hátulról laskanyujtózni kezdé. Feleségem! — szóll a neszre fölébrült férj — dörgölnek tégedet! — nekem is úgy látszik. — Hát miért engeded? — Beszéllyen keed vele hogy ha tud keed németül. —

Ha nem való adni, nem is adja által Garaynak, s ha adható is költött név alatt adassa csupán.

Zeüs oltalmába ajánlom édes Jantsim.

Sz. Miklós.

— — —

(Valószínűleg 1841. május 17.)

Édes Jantsim!

E sorokat s verseket fájós torokkal irám. Kassáról hazajöttünkkor azonnal Kazinczy G. s Gabányi — ki most nálla van s lessz egy darabig, nevelői pályája eltelvén — toppantak hozzám, gyülésünkre együtt rándulánk, hol négy napig valánk leláncolva s igy nekem alig vala végső levelem óta két szabad napom az Emlényre gondolni. A fordítást Garay mint rosszat, vagy mint fordítást nem fogadá el? E két darabot bár elfogadná ellenkező esetben vagy kérem vissza az adottakat is, mert azokkal csupán nem akarok az Emlény hősei közt küzdeni, nem állitám hogy a most indulók is Acchilles fegyverei, de igy mégis inkább kiállhatám a „recensens hectori döngéseit; kérje tehát ön nevemben szépecskén Garaynak „sic volo, sic jubeo" szerkesztői hatalmát, fogadja el öket s ha lehet tartson fel még számomra egy két lapot. *Kakas*-om az Emlény elmetojományokat rejtő oldalán belül vagy kívül kukorikol? Notabene! El küldé-é Bajza önhöz Zeüshöz írt ékes versemet? Az unilaterális alku ideje régen elmúlt, ha nem küldte, kérem azt is az Emlénybe

adatni s Bajzát néhány sorban tudositani felölle, hova tisztán leirva küldém, azonban önnél is meg van; levelemben irt végső strophámat grande superciliánsa alá tartván Garaynak nehogy Jancsiano — Miklosiusnak tartsa — alá irván ön a végső strophát, — ámbár két sora bizony az. — Ha az Almanachba adott *Késő fájdalom* valahogy kitalálna maradni igy onnan is vegye vissza kérem a többit mind, a fentemlített okból.

S a „közlemények" tehát haldoklanak? Sajnálom szivemből Stancsicsot[1] s Kovacsoczyt[2] is, „oh jobb sorsra méltó két sziv, de haj földnek gyermeke, rútul járt el benneteket az *előfizetés kereke;*" A küldött summusért tehát Kuthy novelláit vegye meg számomra Jantsikám, a felül maradandokat pedig majd Heckenasthoz küldje, később-még küldend egy pár könyveket. Ön s Garay jövendő ezredébe állásra a zempléni „freiwilligeket" föl szóllitandom. Gáborka?... Hier! Ferike?... Hier! Mikácska?... Hier! Laczika (Ormós) ... invalid... Szabó, Bartos, Eördögh más compániához tartoznak, nem vagyok ismerős vélek.

Levele boritékján belül ezt olvasom „...tandók" ...Kazinczy, Szemere sat! Az Isten szerelméért, tudósitson frissen, ne hagyjon kétségbe sokáig — mellyiket érti e kettő közül — Fölakasztandók, vagy tudósitandók? Carlo Dolce után tehát egy másolatot küldendek, öt év előtt festém, Barabás ismeri hogy önkörmeim karczolása. A felküldés határideje ugy jut eszembe 5 juniusig, de kihez, hová? Ugy-é fog nyerni még e hóban levélkét Jantsikától Miklóska? verseinek sorsukról s akkor ezt is megértendi. (A most következő rész nem közölhető. 20 sor.)

Vályné üzente hogy ön már más helyütt szállásol, de hol? — azt nem üzente: talán eljutnak igy is önhöz e sorok. — Gábor jövő hóban fölrándul Pestre, föltéte: legalább magában megy.

Kassán Tikosnak „tót Ficzkóját" lemásolom olajban. Az eredetit fogja látni műkitételkor, nem a régi sima modorban festé, de az újabb szabadabb szerben, vegyük távolabbról sima lessz. Ammerling után több csinos másolatai vóltak Kassán, de én könnyet választék, öt év óta nem festettem s egész olajbani tudományom 3 hói technikából áll, midőn az 8 s több évi gyakorlást is kíván; a tót gyerkőcz azonban meglehetősen sikerült; s reményem van hogy a jövő évre öngyáramból teremtendek valami krumpli evő revolutionális tótot.

A *„strimf"* németessége megállhat-é a magyar versben? Harisnyát hosszúsága miatt be nem tömhetém. S talán csak nem ájulandnak-é tőlle lyányaink? Goetheben is van illy forma, sőt épp illyen is például „Ein Schlier, Halstuch, Strumfband, Ringe

[1] Stancsics: Tancsics Mihály író és hirlapíró.

[2] Kovacsóczy Mihály az első napilap, a hetenként négyszer megjelenő *Közlemények* szerkesztője.

sat... Azonban ha a német szó miatt kelletnék kimaradni, akkor úgy teszem.

Sehogy sem teszem; gondolkoztam de az ebédtől fölkelt, galuska szesszel tőlt fejjel jobbat hamarjában tenni nem tudok s a posta indul nem sokára.

A magyarok istene velünk édes Jancsikám!

Szerető barátja Miklós.

Ej ej! Tamás verseiről semmit sem ír?

Nb.: Így tehetném „gyürü barna szőke fürtök" de nem igen vagyok vele megelégülve.

Késő fájdalom.

Magyarnak honja! őserőd
Forr még borod tűzcsöppein,
Forr őskeletnek lángja még
Harczméned ércz idegjein; —
Kihült a szívnek lángviharja —
Hol Zrínyi lelke Zrínyi karja?
Ilonka hősszerelme hol? —
Ah — kebleden korcs faj honol.

— — —

A lyánka dús jegyért remeg,
Ez egy csak amit esd remél,
Ajkin külhangú dal zeneg
Míg honja gyászkeserve kél.
Rény szenved tán nehéz bilincsen,
Szívének érte könnye nincsen,
És hű Fiad szentelt torán
Mosolyg bérencz kígyók karán.

— — —

Az ifjú hősnek gyáva sarja
Kik hűven haltak üdvödért,
Remény-virágid eltiporja
Csalóka fény, hiú kegyért.
Szívében éjeszmék honolnak,
Önvért jegyez le a pokolnak
S míg bűne dőlt taréjt emel
Jövőd örökre játsza el.

— — —

Lezug a száz, kidől e nép,
Nem lessz ki gyászol sírkövén
Más faj- üres nyomára lép,
Vendég bitorlott szent ölén;
S mint vérző buja Ossiánnak
Tört keble bujdosó fiának

Hő könnyeit hullatja hon
Feléd a késő fájdalom.

Szemere Miklós.

U. i. ez szép! Majd nem elfeledém a két főokot mellyek tevék hogy illy hirtelen válaszolok egy óra előtt jött levelére. E levél azonban csak vasárnap estve induland posta-kereken, de én néhány napig távol leszek, s így most írom. A *Halászt* az árvízkönyv hullámaiba küldje horgászni Jantsikám, de tsak úgy ha mindez kis alkalmatlanságául történik; teszem ha nem csupán Heckenastnak kell csupán adni, de írni miatta Eötvösnek s amazok miatt talán írt, e miatt ne írjon újra, azon kevés mi tőllem nálla van *évekre* elég neki. Sok szépet írt ugyan levelébe hozzám, buzdított, dícsért; de azon furcsa okokból mellyeket mentegetőzésül hoz fel, miért adott eddig olly keveset tőllem? — látom hogy ő nekem igen hideg Jótevő Uram. Az okok:

1. Nem tudja olvasni írásomat.
2. Holmi apró papírra írám régebbi költéseim.
3. Azt kívánám hogy legalább tíz epigr. adjon egyszerre.
4. Sok variánsokat küldözök, nincs ideje összehasonlítani.

A vádolt fél ezekre így felel:

1. Nem hiszem.
2. Épen ollyan papirosokra írtam mint most írni szoktam s osztán miután az *aprópapirosokról* már adott *egy kettőt* azok null und nichtig.
3. Igaz, hogy kérém őt adna több epigrammát egyszerre, piczi becsü lévén egy epigramma s kivált a Miklós epigrammái, s így ha több egymás kaputrokjába kapaszkodik mint *tömeg* inkább kiállja a kisebb nemű criticusi kóczpuska sréteket. A mi pedig adásukat illeti nem mindegy-é akár egy *hosszú versezetet* akár ugyanannyi sorú epig. adjunk? Sőt könnyebb az utolsó, mert bármi hézagba betömhető kényünkszerént adva egy epigrammal többet vagy kevesebbet. Ha rosszak az már ok: úgy, de dicsért! Fejem búbja felett lebeg most is kezeivel font dicskoszorúja.
4. Legalább van 7 hónapja mióta variánsok nélkül egy sorban s tisztán leírva várják nállam firkáim emancipációjukat.

Egy hónap előtt ezeket küldtem hozzá (azért írom mert nem tudom vette-é mind, nem egy levélben menvén) *Fenyér rózsa. Ártatlanság. Az új Amady. A fonó leányka. Barátságos ajánlat. Szives látás s búcsú. Vadmacska. Föltaláltam. Megszabadítás. A kakas* javítva s még két fordítás javítva. — Közülök az egy Phillisével pirittatta meg a lányokat. — A *Harczrahívást* is neki adja kérem, mint mondám *bármikor.*

Lengyelnek (ki beszéllé tegnap mint kullog ollykor Pali —

kit idvezlek a nénjével együtt — önhöz fel, s kivel én igen óhajtanék kullogni önhöz) *Kossuth részére* 10 p. f.-t adtam. Fele félévi hírlapjáért, fele az általa *Körtvélyessy Istvánért műrészvényt* lefizetéséért.

Lajosnak sokkal több előfizetői lennének, ha társalkodó forma melléklapon adná ki azokat, miket most a hirlapban alól ad. Sok bárgyú fráter azért hordat ujságot hogy évvégén *beköttethessen* valamit. Van-é neki a szerkesztésért, *hozzáillő* díja?

Nb. Az epigrammot talán igazán olvashatatlanul irtam le, nagyon siettem akkor.

— — —

Édes Jantsim! 19 május. (Valószínű 1841.)

Mi szüli a könyveket gyakorta? Swift azt mondja: ein regnister Tag, eine schlaflose Nacht, ein müssiger Sonntag, ein verstopfter Leib." Igaza van s kivált az utolsóban, a lélek megbosszulja a zsarnok testet, s még amaz szorulásban szenved, ez salva venia f... a verseket: így vagyok én most alól írt.

A *kakast* másképp dolgozám egy két helyt, így sokkal jobb s csak így fölfogható egyszeri olvasásra. Kérem vegye vissza amaztat s ezt helyébe. Az *árva ifjút* is az Emlénybe, ottan több társ között tán be heged vérző kebele. Kérem legyen maecenásom, s kérem bár ismeretlen Garayt is ne haggyák ki küldötteimet. Ha van idő s hely, most írnék többet is, legyen szives édes Jancsim levelemre azonnal egy pár sorral tudósítani engemet e felől s írja meg már valahára rossz fiú, mint van elégülve egyik másik versemmel? A késő fájdalomban ugy-é ez maradt (mint legjobb)?

„S kéjpercz ölén a vad kebel
Jövőd örökre játsza el."

— — —

Ha már tudná bizonyosan, mostan, ha még nem, később írja meg kérem lehet-é valóban másolatot küldeni nehogy hasztalan s áprilisszerűen küldjem oda babrámat.

Édes Jancsika mindjárt válaszoljon s én addig verselendek. Notabene vette-é három nap előtt küldött verseimet? s vette-é azon levelemet, mellyben Zeüs végső strophàját küldém?

Én grammaticát még sem tudok, ha *nyugszol* vagy *hamvadsz* jól van, tegye az *árvaifjú* első sorába valamellyiket.

Bajza ha vonalt (—) tevék valahová nem hagyá meg. Kérem Garayt hagyja meg az *árvaifju*ban, (értem a sor mentében nem sor alatt).

Adieu! édes Jancsika, ha nem válaszol párbajra hivám ki.

Sz. Miklós.

— — —

Jancsikám! (Valószínűleg 1841. május vége.)

A lukai pap áll ön előtt tisztes porköpenyegében, esedezve hogy az Almanach s Emlény cathedrájában Jósef királyért könyörögni engedje. Az Almanachba én a *„városi ly. falusi férfi s Zeüshez"* óhajtanám. Ez utolsót egyátaljáu nem akarom már B. adja, ha szinte akarná is.

Lajost nem értem. (Hogy ost. én vagyok már tán mondanom sem kell önnek.) Hitem s vallomásom nekem is hogy ha az érdekelt fél fölszóllal, nyilvánítsa nevét, az ellenbajnok is, de h. azt névtelennek kívánságára is *köteles* tenni, az nem áll.) Tevém azonban, mint olvasni fogja v. talán már olvasta is (még a múlt szerdán küldém el) sok tekintetből, Kossuthért, magamért. Magam miatt mert ha én nem, Lajos nevez meg, s most L. M. (mint hallom rég óta) bizonyosan felszóllaland s így mindegy előbb vagy utóbb teszem: és tevém Lajosért, mert ha tagadólag lépek föl, el kell mondanom azt is, hogy *midőn azon czikket hozzá küldtem tetszésére biztam adni vagy nem adni*, s ő most ollyan figurákat tész; ezt pedig már személye s lapja érdekéből sem akartam elmondani. Merre csak jártam azóta, Ujhelyben, Cselejben csak mindenütt rosszallják Lajosnak ezen meggondolatlanságát. Sz. Berti írja hogy Pesten sem hagyák helybe azok, kik minden körülményekbe avatvók. Mert tudnia kell hogy illy filkóság pört is húzhat fejemre, a Mixtura miatt t. i. mellyet Lajos — miért ő tudja s jónak látva előhozá jegyzésében. Én is gondatlan valék az Ostorosdy név alá tételével, de akkor azt hivém (azt beszélték) hogy a szerkesztőknek nem szabad, nem lehet nyilvánítani levelezőjük nevét. — Ime ezért van szükségem *compulsoriumra* édes Jancsim s kérem küldje *minélelőbb* s természetesen *nevemre*. Addig nem indulhatok Pestre míg jól el nem rendelek *általa* elébb mindent itthon, s vélle együtt át nem adom Leporellói lajstromát kiszemelt sz. bírámnak, „Eö Don Juansága" csínairól. Meg járom ha én maradok sárban, mi nem lehetetlen, mert mit az egész megye tud, azt nem olly könnyű egyszersmint ki sütni is szolgálatban levő tiszt ellen; s ottan hol ennyi kevés jók, s olly sok ármány van. A jók pedig félénkek, eddig senkitől sem nyerhettem bizonyítványt, ellenben *compulsorium által kényszerítve, kimenthetők* úgymond. Tehát csak frissen Jancsika frissen! — Mostani czikkemben azért burkolám be annyira a *compulsoriumot*, nehogy ha világosan írok megtagadtassék tán tőllem. Azonban most hallom hogy az fűnekfának adatik egy szóra. L-ból Kazinczy által küldött leveleimet vette ugy-é?

A nyelvre s verseimre tett jegyzéseire jövő postán felelek, hogy azonban némi nyomát most is lássa lelkembe oltott igéinek ezen változtatásokat tevém, fogfájás, Kossuthra neheztelésem s

esős idő kíséretében, s így keveset sejtsen mert beteges májamat maga ez utolsó factor is képes rosszul hangozni föl.

Zeüs második strophàját így kezdem:

S im a föld minden zugából
Esdő ajkakon sóhaj
Fergeteg borul sat. —

Strimfszalagosa helyett a *térdszalagosát* köszönettel fogadom. Higgyje el ön, nekem igen gőzös fejemnek kell lenni, mi könnyű volt azt föltalálni én egy fél óráig bizonyosan törtem fejemet mást találni helyette, s hasztalan.

— — —

A kakas első sorát így tevém:

Sötét jövők jósajkú bárdja! — de higgye el édes Jancsim hogy (bár az előbbi kezdet hibás mert általa elvész a meglepetés) így a második strophának értelme el fog siklani az olvasó elől. Legalább én valahányszor olvasom mindig látom hogy itten, hiba bár, a *hajnal, ború s éj* említésére nagy szükség van az első sorban. — Kazinczy teljességgel nem akará elhagyatni e két sort.

Büve hagyott s agyaratlan az ármány

Tiszta szívén s szerény kebelén maradjon tehát. Keresse öt fel Jancsikám, ő azon hiszemben van hogy ön hideg irántam: hasztalan állítám az ellenkezőt s hogy ön éppen azt állítja rólla.

— — —

Kiállták-e már németes verseim a tűzpróbát? A Gábor által tett czim sem jó *„Uj házasok"* mert hiszen a végén azt állítják hogy még nem azok. Milly érthetetlen valék s én azt csak most veszem észre. Igy lessz tehát legjobban: *Uj házasok esküvés reggelén.* — Becsületemre mondom ez sem jó: nem, mert a lyány azt mondhatja, sőt a férfi is „vigyen hát a manó, ha így beszélsz." Én itten nem tudok eligazodni.

Isten s barátságom veled édes Jancsikám *Sz. b. Miklós.*

Nb. De a *kisasszony* s *úrfinak* maradni kell nehogy mágnások értessenek alattok.

Nb. Nagyon sietve s förtelmesül írok pedig még a mai napon Sz. Bertinek is kell írnom illy fogfájósan.

A lukai papról tudja azon mondát hogy így könyörgött légyen Józseférl:

Ne nézd uram hogy ő német
Mert ő is a te teremtményed sat.

A lukai pap.

Bodrogközön ragyog Luka,
Minden ó és új krónika,
Csak rólla s Papjáról ír,
Nem tud a világ — Budáról,
Zemplén s Bodrogköz honáról,
Csak Lukáról zeng a hír.

S im a hirneves Lukában
Szárcsa s lúd, vöcsök honában,
Zengedez hasadt harang,
Zeng Jósef király nevére
Nagy nevének ünnepére,
A falábon kling kalang. (t. i. a harang falában áll s nem a toronyban.)

Örül érczkakas hegyében
Nyársorrú torony kevélyen
Hordja törpe termetét,
Négy fióktorony körötte
Mintha négy csibék közötte
Kotlós nyujtja föl fejét.

vagy: Négy toronyka négy szögében
Mintha négy csirkék körében
Kotlós nyujtja föl fejét.

Gyül a nép, tarisznya vállán,
Bocskor sásmetszette lábán,
Már templomban a sereg;
Zeng a zsóltári magyar ének,
A Magyarok istenének
Luka víg hálát rebeg.

Végzi. Összetett kezekkel
Félig hunyt kegyes szemekkel
A Pap im székin áll,
Jámbor ősz, mint bibliája,
Ráhallgat Luka s csodálja
Ötven évek óta már.

Küldj esőt a rét tetőre,
Küldj a szomjazó mezőre
Fellegedből óh atyánk!
Isten! őre a magyarnak
Bosszulója kontyos tarnak,
Adjad áldásod reánk."

S mint ha szél viharja tör ki —
Minden ajk utánna dörgi:
„Küld esődet óh atyánk!
Isten! őre a magyarnak,

Bosszulója kontyos tarnak
Adjad áldásod reánk!"

„És ki ünnepére itten
Összegyültünk, áld meg Isten!
Áld meg a magyar királyt;
Ne nézd uram hogy ő német,
Ah! ne nézd azt kérünk téged,
Mert őt is te alkotád."

S minta szél viharja tör ki, —
Minden ajk utánna dörgi:
„Áld meg a magyar királyt.
Ne nézd uram hogy ő német,
Ah! ne nézd azt kérünk téged,
Mert őt is te alkotád.

Szemere Miklós.

29. Aug. 1841.

Jancsika Jancsika édes Jancsika!

Ön tán új verset vár tőllem, s én csak régi foltozottat küldök. Bizony bizony toll sem vala elválásunk óta kezemben; nem tudom miért s hogyan? de engemet ollykor életcsömör száll meg s míg én (talán májszülte) kintól a történet hánytatója egy vagy máskép meg nem szabadít, addig olvasni is alig vagyok képes.

Imrének búcsúpát sem intheték, nem tudom mint történék, hogy összve nem találkozánk, tehát most nyujtom azt. Tanúja volt szennyes veszekedő gyüléseinknek, mellyekre egy abaúji barátom illy észrevételt tőn *„mint tanácskoztok! már láttam, még azt szeretném látni mint veszekedtek!"* Notabene Imre Minácskája I-ső Szept.-ben leendő bálunkban jelen leend. Mint vált el tőlle Cselejben? vérző vagy vérzett szívvel-é?

Vatta mellett éji kettőkor robog el a gyors szekér, s én leszállva ötig a zabföldön aludtam köpenyembe burkolózottan, tartva a vándorok savon hizott pióczáitól, mellyek a falu szélén lakó Bertalant környezik. Most Besztercze Bányáról vevék tőlle levelet, ottan barangol ön vólt fiával.

Pállal sok időt tölték Majoróczkán, Lasztomérban, Tótfalunkban s Csörgőn: rossz kedvű vólt többnyire, egyszer öszvén pereltünk, s most alig ha szeret, mert ő olly zsarnok hogy a legszelidebb ellent-mondás is föl bosszanthatja. Politicáról vitatkoztunk, neki e tárgyban különös fogalmai vannak.

K. Gábor kérdezni fogja — mint mondá az Athenaeumban — Schedeltől, mellyik éjben álmodta Bajza „a magyar dal reformátorságát"? Várom quid futurum? Kettőnk előtt igéré, előttem s Imre előtt. Hogy ezen reformációról magam sem sokat hiszek annyi bizonyos. Tudja-é ön kik zugnak, futosnak körülem

e pillanatban? Barkóczy Feri ki üdvözlé önt, nőm ki üdvözli önöket, Boronkay Berciné, idősb leánya, fiának nevelője Friderika, kik szinte üdvözlik önt. Most következnek még gyermekek No 7, enyémek s két sógornéméi, — exceptis domi relictis. — Elfeledém Szemere Jósinét említeni. Mindezek levelem írása közben érkeztek a fordító Literátoron kívül, kinek egy nagy kérése van önhöz. „Elátkozott" című novellája régen elátkozottan hever Bajzánál, jövendő megbecsülhetetlen szolgálatai baráti béréül, azon fáradtságot kéri öntől, lenne szives azt által venni Jósitól s gyorskocsin Kassára küldeni. czime alatt; ottan majd átveendi valahogy." — Az ő tulajdon édes szavai.

S ha ő kér biz én is kérek. Mint látja ön a „késő fájdalmat" kora fájdalmak között ujra ráspolyoztam s többé jó vagy rossz, illetni sem fogom. Szemere Pál helyesnek találllá a *„bérenczkígyók" „karán"-t*, ha azonban úgy véli ön legyen *„üldők"* — „mosoly" bérenczüldők karán.

Ugy de mint olvashatá ön „Sári asszony" a Közleményekben rugat, s oda küldém a „Lukai Papot" is. S igy — miután ha talán irnék is (mi nem bizonyos átkozott kedélyem miatt) még valamit, már tán késő lenne (vagy nem?) Az Almanachra nézve — s igy mondom kérdem nem lenne-é jó ezen darabot az ottani epigrammokkal egyetemben (mellyekből tetszése szerint s legkisebb neheztelésem nélkül kivethet mennyit akar Garay kit szivesen üdvözlék-sőt bár mindnyáját is), az Emlénybe szoritani. Garay legalább monda elválásunkkor hogy ha mit még küldenék elfogadja, ha a tűzpróbát kiállandja. Erről (a késő fájdalom) mint emlékezem kedvezőleg ítélt Garay. Irja ön: *kár hogy a gyengébbeket is adatni óhajtanám.* Higgye Jancsim én a magam firkáit nem látom olly tisztán mint máséit. Jóknak azonban az Emlényből kimaradt epigr. magam sem tartám, de Vörösmarty *Haspók*-jához még is mérhetőknek *egy-kettőt kivévén*, igy gondolám (sőt tán ki sem vévén) ha ő nagyobb poétácska nem pirul érette, miért piruljak én kisebb poétácska. S osztán én szivesen fogadom, igen szivesen önök nézeteit, de talán némellykor igen is szigorúak (s ezt a Bajza reformációja teszi) izzadásaim s tintás ujjam gyümölcsei eránt. Igy például Garay kevés epigrammáim között nézetem szerint, a második helyre teendő, Szemere Pál, Berci s Kazinczy szerint első helyre teendő epigrammát veté vissza a tavalyi Emlénybe adattak közül. Melly is illyeténféleképen és módon hangzik.

„Canova koldusa szóll Krisztina emlékén!"
Messze került élőt, szobrot, nézd, mint köröz a nap. —

Tudja, hogy a márvány koldus ajak nem éhes. (Hogy lessz görögebb epigrammáim között annyi bizonyos) s illyenkor nem nehezen esik a nem kedvező ítélet, de *megtéveszt, megzavar.* A Garay által most visszaidézettekből nyolcat Kovacsóczynak

küldendek mindenesetre, hadd fogjanak baráti kezet Haspókkal. S ime hogy tovább dicsérjem önök halálraítélt bűnöseit Szemere Pál (a nélkül, hogy előre szólltam vólna önök ítéletéről) a *Kakast* minden verseim között legjobbnak tartja, Garay pedig visszaigazítá. Én szinte legjobbnak tartám, de kettejük, sőt hármuk (Bajza) ítéletét hallván szégyellék előállani ítéletemmel, s a vissza röpített *kakaskát* egész szerénységgel zsebembe dugám. Pálnak mája gyakran befolyással van ítéletére, több ízben tevék tehát próbát s mindig a Kakas mellett nyilatkozott. Kérem önt édes Jancsika tudasson még Bécsbe mentéig. Meddig lehet az Almanachba küldeni *még?*

Tán nem lessz még felesleges előhoznom Jancsika, mert úgy emlékszem Garaynál létünkkor ezekről nem szóllánk, némelly igazításokat. Kérem tegye oda manu propria. Az árva ifjú első sorában *nyugszol;* — *„mint fekvél mosolygva"* után (!) — évbe és *merüle.* — És vissza harmadikban érkezett kunyhónkhoz sat. U. i. Legyen szives ön Kossuthtól megtudni (ő tán tud az illyekhez is) biztosak-é az Eszterházy s Rotschild sorsjegyek? Nem lehet-é félni hogy elmúlnak mint egykor a Grassalkovichéi elmúltak. Meg akarom kísérteni a szerencsét s meglehetős nagy summával, félek nehogy semmit se nyervén azt is elveszitsem Aesop ebeként. Én Kossuthnak irtam e felől, de levelét most már tömérdek elfoglaltatása miatt nem kívánhatom. El ne feledje nekem azt megírni édes Jancsim, mert a pénzt adósomtól csupán ezek miatt fogom fölvenni s egy két hét múlva van a *fizetési határidő.*

— — —

Olvasta Bay Jósef iszonyú történetét?: ezen szegény ember sógorom vólt. A föld legbecsületesebb s jószívűbb embere. Magas váll, kövér szép s iszonyú erős. Az itteni iskola tanító jelen vólt temetésekor Beregszászon, hol lévén akkor történetesen, beszélli hogy ebédkor jóízűn evén, egy két óra múlva rosszul lett, s képzellje e könnyelműséget testvérétől s nejétől (már második neje) másnap délután már kriptába is tevék. A kripta benn a templomban van, száz lépésnyire házától s itten olly közel övéitől kelle neki illy nyomorultan veszni. A kripta ajtaja kövekkel vólt becsinálva, bent bokáig víz, mert tél végén temeték.

Ugy-é ön irá a *pénztelenségi czikket?* a Pesti Hirlapban? — Mult hó 20-án irt levelemet vette ön? s nős-e már? nem emlékezém mikor leend az, s levele nincsen kezemnél. Hát a Censura, praesens futurum vagy imperfectum?

Nőm üdvözli édes Jancsim, alig várja hogy kis dominácskáját jövendő szívzsarnokát ismerhesse. Az asszonyoknak — velünk ellenkezőleg — házasító dühök van, azt akarnák, hogy maga a föld is nőt vegyen, s örvendnének ha a csimborasszo bubján papucskormányos főkötő tündérkednék.

Isten önnel, Isten önnel.

Uj házasok esküvés utáni perczben.
Városi lányka. — Falusi férfi.

Lyánka: Mint vihar ragadsz el engem?
Majd faludba vigy-é lelkem?
Férfi: Kincsem ne röpülj olly nagyon,
Csak igáslóm s nagy sár vagyon.
Lyánka: Kocsin járok télen nyáron
Férfi: S ollykor a szekérke háton.
Lyánka: S minden nap sürü visit lessz...
Férfi: A tyukólba csirkéidhez.
Lyánka: Elmondom mit fogok tenni
Nyár elön fürdőkbe menni.
Férfi: Elmondom miket fogsz tenni
Honn kacsát pulykát nevelni.
Lyánka: Évenként Pesten telelni,
Férfi: Honn fütött kályhát ölelni.
Lyánka: Víg gesellschaftban időzni,
Férfi: Varrni fonni s néha főzni.
Lyánka: Esténként német páholyban,
Férfi: Ülni a tehénke ólban.
Lyánka: S hallok bájos operákat,
Férfi: Szende bornyú áriákat.
Lyánka: S lejtve fényes tánc-sálában,
Férfi: Pincze kamra s a konyhában.
Lyánka: Szóllok — mágnásként osztrákul,
Férfi: Ettől vén papunk elájul.
Lyánka: S ollykor lovagló kedvemre
Férfi: Jó, feltollak nyergesemre.
Lyánka: Szép a dáma szállva könnyen
Ménje gyors lépést cserélt vált.
Férfi: Biz ez meg fog rázni szörnyen
Hajdan insurgens alatt járt.
Együtt: Várj! Legyek csak hitespárod
Jósigém ha nem csaland —
Tánczodat babám ugy járod
Amint sipom sipoland.

Szemere Miklós.

— — —

(Valószínüleg 1846.)

Édes Jancsim!

E pillanatban veszem az öreg Kolosy levelét, küldeném át Tamás verseit, hogy Kós által önhöz küldhesse. Az idő olly rövid, (alig félórácskám van) hogy az Imrének átadottak de itten felejtettek s azóta elsikkadtak közzül e következőket nem irhatom le siettemben, az árvízi könyvben azonban föltalálhatja 1. Radost, 2. A Jegyes 3. A Pataknál vagy Patakhoz. A többi mind itten van a pugillaresből, sőt azon felül is egy kettő.

Énekem.-e verset majdnem egészen én öntém prosából (melly megvólt) versbe s javítám egészen új sorokkal mellyeknek egyikét később ismét visszaloptam t. i. ezt: „E nép bűnbéren üdvét játsza el", — „Késő fájdalom" című darabomban így tevém „Jövőd örökre játsza el". Ezen sort, (sőt mind a kettőt) tehát kérem tegye másképpen, ne hogy én láttassam utánzónak. Mint volt az övé már nem emlékszem e sorok helyett alkalmasint nem is volt semmi.

Szerető barátja Szemere Miklós.

Van-e ezeken kívül még több verse is ön jobban fogja tudni mint én, itten több sehol nem található.

— — —

Édes Jancsim! 1847. márcz 24.

Már látom hogy utoljára is alig ha nem vólt igazsága Mátyásnak, önre nézve legalább, ki nekem annyi tömérdek hónapok óta sem válaszolt. Ha levelét mellyben mint látom melegen emlékezik róllam, nem olvastam vólna Vályinénál, érteném önt, így lelkemre mondom nem értem. Itt hidegség, amott melegség, — kettő vegyületéből lágy melegség áll elő — átkozott portéka! — a lágymeleg víz — tudhatja jól ha hideg lelte valaha — csak hányást idéz elő. Tehát édes rossz Jancsim, vagy örökre hideg legyen irántam, vagy olly jó mint volt azelőtt, az az bizony, most jut eszembe, hogy rossz is volt — értem tehát azon időközt midőn legjobb vólt.

Tudja-é hogy én mindössze is néhány hét óta hallottam itt Lasztóczon történetesen leveléről — Vályi Teréztől s olvastam később Cselejben, e perczig levelemtől számitva igen sok hónap folyt le, igen sok rossz hónap. Mert bizony azon ragaszkodás mit egyszer másszor mutattam ön eránt nem vólt hazugság. No de ime én ismét írok önhöz, ha ismét hallgatni fog, át fogja látni, hogy tovább mennem nem lehet, tovább mennem szolgaság volna. Tudom én jól hogy el van foglalva s más eesetben nem bántana hallgatása, de jelen esetben egészen másként áll a dolog. Igen szeretnék önnel összvejönni s kedvemre kiperelni magamat.

Vályiné egy hó- vagy tán valamivel kevéssel több idő előtt, izen általam önnek, hogy jöjjön le — úgy mond — az utiköltség készen áll.

Vály Klára pedig — Károlynak az ő édes testvére házasságra lépett.

Vály Károly ellenben Pestre menend lakni censurázni sat. E fiunak már is szép ismeretei vannak egyben másban, tömérdeket olvas s hű emlékezettel de irtóztató lump, kártyás, — tartok tőlle, soha se lessz belőlle semmi. — Ösztökéllje ön ollykor a jóra, ha összve jön vele.

Ha eddig válaszolt, előbb kérdezősködtem vólna öntől: Dobrossyról: Mit csinál s mint állnak körülményei? én őt nem ismerem de sorsa érdekel; — Vályi — az újhelyi lelkész igen sokszor emlékezik rólla. — Hát Somlyai, kit szinte csak a Szemere Bercihez írt egy pár leveléből ismerek — hol van most s mi sorsban?

Lengyel Samu — kinek ablakán — mint mondja — gyakran bekiáltott ön Pesten „tanulsz é fiú? tanulj, mert szegény vagy!" — tegnap ment el tőllem s holnap újra vissza jő; — határosunkat méri.

Petőfi versei mint hallom megjelentek. Nem akarom önt ellene ingerelni, de hogy még nagyobb szarvakat ne adjon neki, mint millyeket a Petőfi lázban szenvedők tűztek már is reá, azt óhajtanám. Mind az mit e dölyfös kölyök eddig tett; hazugsága ellenem, Sárossy ellen; dicsekedései sat. egyenesen Vahot Imre et companie túlzott magasztalásaiknak gyümölcsei. Én nem csak méltánylom de uton ut félen recitálgatom kitűnőbb verseit, de azt a sok mindent mit ezek raknak rája, nem láthatom. „Világirodalomban kitűnő; — új korszak teremtője — sat. Milly nevetség! Az elsőre szóllni sem méltó, a másodikra is felesleges. Azon pálya melyen ő jár többek által kísértetett már előtte, s ha ön s mások nem készitették volna el előtte a népies elemre való figyelmeztetéssel a közönséget s valamint épen, mint emlékezem — az ön valamellyik zsebkönyv bírálatában — a *vidám* költészet művelésére, — kétségkívül épen úgy jártak vólna darabjai, mint jártak például enyéim közül Garay elleni polémiáimban közlöttek, mellyekről ön a hozzám írt levelében ezt irandja: „Irjon ön illyeket, jól teszi, ez saját mező, még nincsenek is illynemű versei a magyarnak" a közönség ellenben — mint többektől tudom — kaczagott fölöttük. — Miért? mert a Bajza idétlen iskolája (kit Schedel a magyar líra teremtőjének nevez.) jaj! jaj! még nem engedte látni tisztán az ahhoz nem értőket.

Petőfi nem teremtett új korszakot, hanem az új korszak teremtette őt. Adta vólna Imre 3—4 darabjával évenként verseit mint adta Bajza az enyémeket, kétség kivül elhangzottak vólna. Őt egyenesen Imre hozta hirbe. Sűrűn adta verseit, dícsérte, védte, sat., ennek s nem magának köszönheti hogy most ollyaktól is hallom gyakran közzülük legrosszabb verseit — pedig bizony sok rossz van — is ha nem dicsértetni, legalább megszenvedni, kik elsőbb versei felett (értem a jobbakat is) kaczagtak. Már Cicero — ha jól jut eszembe — mondá a szónokoknak tanácsot adtában; — hogy *„a tölgy csak sok csapásra esik le."* Imre vólt a fejsze s a tölgy a közönség véleménye. A magyar publicum — még a szakértők közül is ide számítom a nagyobb részt, — a juhoz hasonló: merre egy fut, arra fut a többi. Csatáry, ki Kunost *nagy költőnek* nevezi, a Kunossal ellen-

lábas Petőfinek *Felhőit* a mult év *legbecsesb* termékének állítja iralmunkban. E képzelhetetlen nyomorult emberről (ki mint Sárossy mondá nekem Shakespearet nem tartja) — legalább mikor Sárossy beszélt vele — nem tartotta *költőnek*) — (Shakespeare *nem költő*, Kunoss nagy költő!) én még soha nem hallottam csak egyetlenegy saját eszmét sem; összvekeresi, mit ítéltek már mások erről, vagy amarról, s hüven elmondja. — Tompát előbb gyalázta most dícséri sat. — De visszatérek Petőfihez, — csak hibáit egyéni véleményem szerént — említve itten, mert mi sok dicsérni való van benne azt mindenki tudja, azt senki sem tagadhatja, s igy azt itt említeni sem akarom. Szeréntem legnagyobb kellék iróban a sajátság, az őt minden mástól megkülönböztető bélyeg s ezt gyöngítve (mert különben birja e tulajdont) látom benne Béranger s Heine modorának követése által több darabjaiban. Reminiscentiáit pedig aligha óriásnak nem keresztelhetni. Én nem keresem, de ha rábukkanok, följegyzem egy idő óta költőink elsajátításait, ime egy kettő Petőfi által:

Vachott Sándor előbb: Csüggedve ülök, életkedv hagyottan,
Künn fergeteg zúg...
Hadd zugolódjék, hogyha kedve ugy van.

Petőfi később: Itt van a tél a hideg tél közepe
Zugolódik az idő *künn* izibe,
Zugolódjék...!
Ugy akarja hagyjuk *kedvét tölteni.*

Vachott Sándor előbb: Tőled hegy patakja
Nem búcsúzom el
Együtt utazunk mi
Isten hirivel.

Petőfi később: Honán kül a fiu
Honában a patak
Magas hegyek közül
Együtt vándorolnak.

Pájer előbb: Hó leszek leánykám... sat.
S leszárnyalok
Le égből is leány
S ajkadnak biborán
Elolvadok.

Petőfi később: Hej! ha mostan hó lehetnék... sat.
Ajakára...
Csókot nyomnék utoljára
S melegétől hő szívének
Elolvadnék...

Hafiz a Fábián fordítása szerént:
A fülemülécske tegnap
Édesdeden danolván
S reája egy *bokornak*

Petőfi később:

Lombján kitárt fülekkel
A rósa hallgatózván.
A primadonna a kis *fülemüle*...
Megannyi páholy mindenik *bokor*
A mellyben ülnek ifjú *ibolyák*
Miként figyelmes hölgyek... *hallgatván*
A primadonna csattogó *dalát.*

Amott *ajak* helyett *szivét*, itt *rósa* helyett *ibolyát* tett s kész az eredeti!?! eszme. — Ha akarja ön szolgálatára állnak e kijegyzések. Kissé jobb emlékezettel bir enyémnél, lehet hogy többet is találna versei között. S most egy példát Petőfi elbizottságáról, ezt én Vachott Sándorhoz írt levelemben is felhoztam mindjárt az eset után, itt azonban nem hoznám elő ha hinnem lehetne önt olly gyengének hogy Petőfi bírálatára rossz befolyással leendene, ha ugyan Jancsim irandja azt. — Az embert külön kell választanod a költőtől. Én nem jól vagyok Garayval, Petőfit pedig utálni van okom, de azért egész Zemplén lehetne bizonyságom, nagyobb hévvel kitűnőbb verseit senki sem mondogatja fel nállamnál, sőt merem mondani, hogy kivált az utolsót én szerettettem meg még azokkal is, kik előbb Kunoss Bajza-féle portékákat kedveltek csupán, sőt Sulyanszkyt is költőnek tartották. Harmadéve Ördögh Dani[1] nevü (egy két epigr. s kis versecskéjéről ismerheti ön) jó ismerősöm s barátom volt Eperjesen mint nevelő, példátlan becsületes fiú, de költészetben igen keveset értő. Ez önt különösen kedvelte, (de aztán nem azt következtetem én belőle, hogy *ez okból* értett keveset a versekhez) Petőfyt ellenben teljességgel nem. Mi történik? Petőfy Eperjesre jön, Tompánál Kerényinél öszveismerkedik Ördöggel, megszeretteté magát vele s egyszersmind elhiteti vele hogy ön verseiben még csak józan értelem sincsen, Tompáék vitatkoznak Ördöggel, s az végre tűzbejövén fogadni mer velük, hogy ő egy hó lefolyta alatt a Tompáék által ön versei közül kijegyzendő 10 darabnál jobbakat fog írni. 9-ed készületben maradt azonban az egész mert megbetegedett, Tompa pedig otthagyta később Eperjest. Ez tény, mert hogy Tompa, Kerényi, Lukács Lajos (a gyermekek számára író) hazudjanak, az nem képzelhető. Petőfy Tompáék előtt *felettem* kaczagott, Adorján előtt *Tompa s Kerényi* felett, előttem: *Vachott Sándor felett.* Ez a mi kedves barátunk jelleme.

Imre őrültté tevé, Szemere Pál az öreg pedig, még őrültebbé teendi később. —

Ideje volna, hogy valaki — de igazságosan az eszére hozná.

Nos hát — nemde hogy igaza vólt Kossuthnak egykor, mondván, hogy O Connelt cak azóta tudja képzelni magának, mióta Kazinczy Gábort hallá a néphez szóllani. Mint a lapok-

[1] Eördögh Dániel: sátoraljaújhelyi tanár, író.

ból s Lónyai G. új jávai ... Vattaytól hallom, furorét csináltak Pesten szónoklatai s toastjai... Hiszen kétségkívül jelen volt Jancsim is, nemde? Nálla olykor a tárgy verébkicsiségű, mellyre aztán tíz paradicsommadár s húsz aranyos fáczán czifra tollait ragasztja, Pesten azonban, Vattaytól hallom, e hibát is elkerülte. Nagy tehetség a fiú meg kell adni, ötven év alatt születik hozzá hasonló, egy hazában, én ez ítéletet nem annyira szónoklatáról merem mondani mint merem inkább rólla mint emberről, mint társalgóról. Én legalább — véve őt fény s árnyékoldalaival együtt — geniálisabb egyént nállánál nem ismerek most. Ha azon sajátságos eszmék, miket ő s Szemere Pál az emberről, életről egyszer másszor elszórtak beszéd közt, fel vólnának jegyezve igen érdekes könyv kerekednék belőllük. Lehet hogy hibázom, de én országgyülésünkön belőlle nem vezért, csak igen geniális hatalmas adjutánst várok. Egy van, mi őt megronthatja, sőt ha így fog menni tovább is meg fogja kétségkívül rontani — gondatlan költése. Illy vágyakkal, illy nemes vágyakkal született embernek a gaz sors keveset ad, midőn sok üres gőgös fejnek milliomokat! — Ön kaczag a világ fájdalom felett — én e részben Byronnal, Petőfivel tartok, s úgy a mint eddig ismerem, e földet *„mundus pessimusnak"* tartom. Korántsem abból akarom ezt következtetni, mivel Gábort nem Rotschildé tevé, ő csak lépcső volt, hogy ez eszmére szökjön át.

De nem fecsegek többet; Isten áldja meg önt, s kérem javuljon meg, mert bizony rossz erántam, s akkor rossz, midőn érteni sem tudom miért?

Mint egy *méreggé* vált tenger.

Igen nagyon kár lessz mind ezt nem említned. Még most sem lenne késő, mintegy pótlékul (Pulszky (!) bírálatához. Isten veled kedves Jancsim s szíves barátságom. Szerető barátod

Szemere Miklós.

Még is van:

Nem tudom t. i. bizonyosan előbbi levelem egyikében, közöltem-e veled ezeket is vagy nem?:

Tompa előbb: (Márta könyve)
Hol a Kárpát havas tetőin
Mint barna csókák a téli fára
Halk szárnyütéssel a kifáradt
Felhők megülnek éjtszakára.
Petőfi: (Salgó) E hegytetői *kősziklára* ül
Borus napokban a pihenni vágyó
Terhes felhőknek vándorserege.

Beőthy előbb (egy részben mellynek sem czimére sem szavára nem emlékezem t. i. szórul szóra, mert különben világosan emlékszem az eszmére) :

Zúg a *tenger* a *szélvész* miatt, mint a „*bölcső mellyet mérges dajka hány*".

Petőfi később: Hullámzik a víz, *reng* a könnyű sajka
Mint a *bölcső* mellyet *ránczigál*
Szilaj kezekkel a *haragvó dajka*.

Jókay (Hétköznapokban) mondja a falu házainak leírásában mint van egyiknek kalapja fején félre lökve, vagy „mint áll félre".

Petőfi a Csárda romjaiban kissé ezt mondja.

Mégegyszer mondom, nagyon kár lenne mindezt elhallgatni. Ennyi lopás barátom még is sok. S ha ennyit én magam találtam, mennyit találhatnának mások, kiknek tán több olvasottságok s hűbb emlékezetök van! — (Ha közleni találod arra kérlek, ne hagyj ki egyet is.)

Édes Jancsim! (Valószínű 1847.)

Hogy pataki professornak vagy kitűzve, az már azóta kétségen kívül tudomásodra lessz. — Derék és nem derék. Derék, mert szeretném hogy közel légy hozzám, közel legyek hozzád, nem derék, mert tartok tőle hogy professzorságod földhöz találja csapni literátorságodat — ki literátoroskodik szükség Pesten lakjék. Én biz Isten ha kérdenéd tőlem mint javaslok, semmit sem tudnék mondani, s hiszem előtted sem leend könnyű az elhatározás. Vigyázz! Élet korszaka áll előtted.

A nagy Isten veled híved Szemere Miklós.

U. i. Régtől ülök fészkemben. Minap azonban meglátogattam Tompát Bején. Midőn betoppantam paplakába, kit látok pamlagán heverni? Petőfyt. — Hozzá sem szólltam. — Ő egy néhány percz múlva felkölt, s elment — állítólag Szatmárba. Mi harmadnapra Patakra az examenre rándultunk, s ekkor hallók, hogy Szatmár helyett Kazinczy Gáborhoz tartott, s az alatt el is távozott. Gömörben több fiatal emberel beszélltek, hogy nagy társaságban mondá Petőfy, nem tudom mi aproposra: „Tartsa szerencséjének Kossuth, ha neve az övével egy lapon állhat." No nézd! Nem sok idő múlva nagyobb ember lessz Napoleonnál?!

Még egyszer Isten veled! Borzasztóan sietek s ma írni hozzád mind amellett is akartam.

— — —

Édes Jancsim! *23. Ap. 1853.*

Mi a manó hát te még is vocális vagy, s nem már boldog consonans? Még sem vetted elő mechanikából a — frictiot? Trigonometriából a — tangenst és sinust? Rhetorikából a sorites (szorit) figuráját? Aritmethikából a „virgula inferius"-t a pedes resolvens numerus-t, — a mensura maximát! Legalább már

megírtad volna mikor fogod subjungálni az egyet a zérushoz? Felszámlálni „quoties unum in altero continetur?" Mikor fogsz sacrificálni őseinként *„ad puteum"?* Mikor fogod actorátusodat stabilizálni? s elkezdeni Köviből az *ascendensek* és *descendensek* sorsát?

Igen szeretnék menni hozzád, de még igen nagy a sár. Isépy egészen elijesztett. Midőn szobámba lépett végeztem be épen hozzád levelemet mellyben már ismeretlenül nődet is üdvözlőm. E levelet tönkretetted, már mást kell írnom. Császár[1] iránt is kérlek újra benne, de többé már nem merlek kérni. Megszidtam a jesuiták miatt, — mert hozzá is írtam ma. — Jár-e Patakra lapja? Ha igen, igazíts ki kérlek egy szarvas sajtó hibát „völgy és bércz" című versemben; a 4 strophában e helyett áldó álló nyomatott. Ez egyetlen hiba a leglogikátlanabb szamársággá változtatja az egész strophát. S még ahhoz már a stropha is be szúrva van. Egészen más állt előbb helyén, de Császár kért változtassam meg, nehogy politikára vonatkozásnak vegyék s lapja élete veszélyeztessék — úgy mond. A gutaütésig bosszant engem a sors impertinentiája, — ritka versem jelent meg sajtóhiba nélkül. Egyszer egyben 17, mond: tizenhét vólt. Népszerűségem különben is egy szöcske lábnyi volt, a sajtóhibák pedig még azon felül szamárfüleket tóldhattak kétségkívül a közvélemény előtt ártatlan fejemhez.

Mi az ördög! hát lidérczségem kisült? Ettől előre féltem, a mint Pestre készültél gondoltam magamban „csak Toldit föl ne keresné!" Nem de ha láttad, úgy ki volt törülve benne minden hely, mellyről *rád* ismerhettem vólna! S így csupán magam ellen bűnhődtem, de ha bűnhődtem is Kertbeni[2] ellen de azt lelkemre mondom teljes meggyőződéssel vettem irodalmunk érdekében. S ha tán bohóskodtál a „kék tentával" sat. Toldi előtt azaz, ha elhitetted vele hogy azt pusztán személyes neheztelésből vettem, akkor igen nagyot hibáztál. De fillentened azért nem szabad, amint e tárgyban vele szólltál, nekem egy szóig hűven elmond. Sőt nem is kellett vólna sejtetned hogy az Hozzád vólt írva, s hogy én küldtem hozzá! Vagy tán nem is tetted ezt? úgy csókolni való fiú vagy!

Ney engemet is felszólított előfizetők gyüjtésére Garay részére. Kétségkívül te is gyüjtessz. Én tehát a tieidhez csatlom magamat. Fizesd le kérlek helyettem az öt pengőt (annyi ugy-e — lecsaptam valahova Ney fölszóllitását s nem lelem), ha t. i. hamarébb felküldéd a pénzt, mint öszvejövénk.

Tőllem ne vegye részvétlenségnek Garay vagy máski, ha nem gyüjtök. Nincs köröm. Ujhelyből kifogytak a régi jók most

[1] Császár Ferenc: tanár, író, szerkesztő, olasz műfordító.
[2] Kertbeni Károly: műfordító, Petőfi, Arany, Vörösmarty német fordítója.

ha be mennék is, új ismeretlen pofákkal találkoznám s egy pár barátimat nyúzzam untalan, kik hozzám járnak ollykor? — ime ez az oka hogy én a mult évben rám rohant töméntelen előfizetési lapokat rendesen félretettem, az egy Szászét kivéve. Ennek is az egy druszádat, Jancsit kaphattam meg s hogy még is maga ne legyen hozzá irtam négy már e földön nem létező neveket — saját erszényemre. Kéntelen vóltam én így máskor is tenni, de már többé aligha fogok. Szegényedünk.

Azóta újra visszaestem a hidegbe, de már újra jól vagyok. Ez a világ sora — valaha, ifjúság, jövendő, jókedv, sok széna, semmi adó, most nagy adó, vénség, rossz kedv, rossz idő, kevés széna, hideglelés. Továbbá még tán meg is fagyok e hideg világban!

Hegedűst[1] a galoppban járót, s a minden Pityuk Pityuját[2] üdvözlöm, téged az Úr tartson meg! — Ugy!

Somához[3] hová írjak én? nem tudod? — Horkai csontjait megkaptam. Vörösmartyt köszönöm, majd el is feledém. Amint Izsepy belép kiről nőm nem is tudta volt-e nállad, sőt többet mondok nem is tudva kértelek-e tégedet valami könyv behozatalára tehát — Isepyhez igy szóll nőm „minek köszönjem e szerencsét (mert idejött ebédre s addig még betérőleg is tán egyszer vólt életében nálunk) képzelje ezt én megálmodtam az éjjel még pedig hogy valami könyvet hozott." Ez barátom így történt szórul szóra, álmáról se szólt rólla előbb s Izsépy még akkor sem említette a könyvet, ideje sem volt rá. Nem furcsa ez?

— — —

Olvastad az asztaltáncot Császár lapjában — ez semmi csoda. Midőn a sajtóhibát megpillantottam verseimben, ollyat csaptam én asztalomra hogy minden delejesség nélkül is táncolt.

Híved Sz. Miklós.

Találós mese. Igen szeretem ha fejembe néznek. Midőn tehát végigfekszem pamlagomra, s fejemet nőm ölébe hajtom — *hol van akkor testem? s hol fejem? Megfejtését kérem.*

— — —

Jancsikám! (Valószínűleg 1853 május eleje.)

Szörnyű derék vólna ha valahogy kijöhetnél tótpatriánkba s az öreg Vályiné ölelő karjaiba. Érted most nem küldheték, elmaradtunk mindenben. Tisztem épen Jólsvára megy négy-öt nap múlva vissza jön, de mit használ — bort s werlschlágot hoz, ha nem ha az utolsóba bujnál bele. Ellenben az avasi fiúk

[1] Hegedűs László: pataki tanár.
[2] Pityu: Mészáros István, pataki tanár.
[3] Soma: Rothfeld Soma.

— Jósi fiai nevelő nélkül jönnek ezekkel eljöhetnél. Egy szóval jőjj ha jöhetsz, mert ha nem jössz, úgy — nem fogsz eljönni. Pálfit s a Malom zsilepje felé rohanót nem is említem, mert ha magad sem találsz tested azon részének melly a ziber macskánál olly híres, ülőhelyet, ketten hárman még nehezebben találtok. Bizony pedig szívem igen vágyik rátok. Ez az áprilisi impertinens rossz idő mindent elrontott, a mult tönkretette a jelent is. Egyszer mehettem vólna hozzád, de vendégem érkezett s két napig időzvén nállam később már nem mehettem „was von der Minute ausgschlagen — énekeltem Schillerrel — giebt keine Ewigkeit zurück." — Pedig már Jancsi druszád asszonykája sem beteg, Vály Tercsi kellemei virítanak! Szóval minden szép s jó rád vár, csak jőjj.

Miklós.

— — —

Édes Jancsim! 22. máj. 1853.

„Szépirodalmi lapok" „Délibáb" — el ne feledd — Somától levelet kaptam, tegnap. Hozzád kérése van de írom saját szavaival.

Ne felejts egy könyvet ajánlani a Bakonyi erdő felett és ha ez népkönyv is valami rongyos beszély, költemény, tudakozódj Erdélyi v. Tompánál s ha máskép nem lehet, írd nekem, s hogy vólt s ki vólt híres rabló M. országban Mária TH. idejében és hol lehet e tisztelt hontársunk felett bővebben értekezni, mindenesetre írj Pachler barátom igen kér fel, egy regényhez szükséges, lessz talán ollyan könyvünk még is. Ez a Pachler mint írja Soma: Dr. Pachler az udv. bibliothecánál működő igen derék német ember, ki a magyar irod. iránti rokonszenvből nyelvünket megtanulta.

Kertbeni azt írván Somának hogy rossz fordítása miatt nem lépek föl a *száz költői albumban*, Soma kért jelöljem ki a hibákat, hogy megigazíthassa. Én a többi közt figyelmeztettem tréfából arra is, hogy *„Nőmhez"* című versemben (írtam 840 körül) csak *két gyermek* jön elő s ő a fordításban *hármat* csinált belőle, már pedig én csak magam szeretem *csinálni gyermekeimet*. Erre most azt írja barátom, a harmadik (aller kleinstes Kind) hozzáfüggesztett gyermeket sajátodnak el kell vállalnod, mert az österreichisches bürgerliches Gesetzbuch nem tudom hányadik paragrafusa szerént az anya tartozik gyermeke törvényszerűségét elismerni, hogyha mindjárt születése alkalmával nem protestált ellene" — Én t. i. e hibára őt mindjárt akkor (két évvel azelőtt) nem figyelmeztetém.

Egy versemben említém vadászati szenvedélyemet, s mint „csatározom" a vadakkal. E pontnál ő az *„öreg kant"* így fordítá: *„Einen alten Rammler"*. Nem ismertem e szót, s mondám tegye ezt: „Eber" — viszonzá hogy a *Rammler* költőibb. Tehát megmaradt. Tavaly hozzám jön Göndöri s elkezd kaczagni midőn

e szót megpillantá. „Tudja e ön — úgymond — mit tesz e szó Rammler?" Mit? *„Kannyulat."* Ha engedek Kertbeni kívánságának a fordításba akkor megjelen a *kannyul*, s a német közönség s az utóvilág csodájára a *hős Szemerét kannyulakkal* harczoltatja, „isteni verseim" (Heine: Meine göttlichen Verse) német fordítója a nem vadász Somácska. — Szörnyen nevetett rajta, amint most tévedésére figyelmeztettem.

— — —

Mari(ka) dühödt ebbel álmodott melly őt Vilma védelme daczára is megharapta, — tegnapelőtt álmodta. A reggel amint fölébred beszélli — kérdi Vilma[1] „hát hol harapott meg?" „No hiszen te tudod hisz ott voltál."

Isten veled, tudosits a Mária Tercsa korábani rabló felől. Köszönetül háladó pát nyujt feléd — Pachler.

„Szépirodalmi lapok" „Délibáb".

Üdvözlöm a rosszak közt a jókat, helyesben: a sok rossz közt a kevés jót: Hegedüst, a galoppodóst, Pityut.

Szemere Miklós.

U. i. Ugy bizony barátom. Szegény Molnár a nevelőm, jövő csütörtökön kénytelen újra visszamenni a katonasághoz. Parancsolat jött eránta. E változás sok bajt szül nekem. Többi közt most már nem lévén ki gyakran fölhangoltatta zongorámat, mert biz azt gyakran kell, kénytelen vagyok mielőbb elhozatni megvenni a Boronkay Laczitt, enyém tehát eladó. Szóllt itt lételkor vevőről, emlékeztes tehát erre kérlek minél előbb s ha végzett, szíveskedjék nekem megírni mit végzett s minden körülményt. Ha nincs is vevő tudositson szinte, hogy tudhassam. Ne feledd el szóllni vele ezeránt. Tán a fiuk szekere által is tudósithatna mostan.

— — —

Jancsim! *Augusztus (4) 1855.*

„Mégegyszer fölemelte szavát" Miklós Tóthalma vidékén. Jó lessz a kért dolgokról újonnan is szóllnom.

A szecskavágót hagyd el, nincs rá pénzünk. — versem kirását szinte, nem készülhettem el a viszonzással. Hiszen ha van rá embered, majd később hazulról is kérheted rá levéllel. — Petőfinek második kiadott s betiltott kötetét értettem.

A nevelőnére nézve pedig: három gyerek, 300 pengő. De lehet, s úgy hiszem úgy lessz, hogy a harmadik gyerek (testvérem kisebbike) elmarad, de ez esetre is ugyanazon díj, mert pár év múlva úgy is harmadik nő házam fenékfészke — Mariska. — Hány óra napjában? Vilma délig: zongora francia tanulmány,

[1] Vilma: Szemere egyik leánya.

délután zongora, tanulmány. Ida délig: zongora, tanulmány, délután rajz, vagy más valami. De nem annyi óra ez mennyinek látszik, mert azon egy órában délig, délután egyig egyet, másik mást tanul s így az órák egymásba buknak, mint kisebb sok nagyobb sokba. A Vilma zongorázásával például olly kevés teendője lessz, hogy az alatt Ida tanulmányát is elvégezheti. Szinte mialatt Vilma francia gyakorlatait írja, Ida rajzolására felügyelhet. Ida zongorázása már egészen el fogja foglalni, mert csak alatta fogja kezdeni. —

Részemről ezeket óhajtanám: magyar legyen vagy legalább magyarul jól tudó, mert Idát másképp nem taníthatja. Beszéljen franciául, s természetesen németül is, s zongorát ne csak *jól játszék*, de jól is *tanítson* — mondják a kettő ritkán van együtt. S kivált hogy csárdásokat is jól játszék Ida úgy hiszem úgy sem fog feljebb emelkedni a csárdásnál, Vilma pedig végre is ide fog leszállni, legalább ez a sorsa falusi lányainknak. Ha találsz, mond el neki ezeket, s majd ha lejössz, s hiszed hogy alkalmast találtál, akkor írunk hozzá s intézkedünk lejöttéről, ha t. i. bizonyos hogy szándéka házamhoz jönni.

Mint mulattatok Heg... Mészárosnál? Most csak tréfából tévesztém el.

Szegény Boronkai csakugyan elhalt. Mult csütörtökön. Nem elég hogy hazahozni nem engedték testét, de még a falu temetőjébe sem. Külön az ott elhalt vakok temetőjében fekszik.

Hidegem alkalmasint elmarad, orromból mi lessz? azt Lengyel tudja, s a pokolkő, míg él a poklot verik orrához, ha meghal ő üti orrát a pokolba — szegény ember jaj. — S még én boldog vagyok! Velem csak Lengyel s ő is későn ízleltette meg a poklot, másokkal feleségeik szokták, azt is jó korán. Pokolkő csak akad a földön, de akad-é paradicsomkő? akad, mert ollykor az égből hull alá, de ez még százszor gonoszabb annál, bivalt is agyonüt ollykor.

Mi mind ebből az igazság? az hogy inkább óhajtsuk hogy a pokol koppantson egyet orrunkra mint a Menny. A pokol süt, a menny agyonüt!

Isten áldjon Jancsim! hozz vagy szerezz nekem jó lyány asszonyt, vagy asszony lyányt, magadnak jó lyányból jó asszonyt.

Miklós.

Valószínűleg 1853 nyár vége.

Édes Jancsim!

Meg kell átkozva lenni házamnak, s már minden béketűrésemből kifogytam. Nem elég hogy más fél év óta nem gázolhatunk ki az örökös betegeskedésből, azon kívül annyira üldöz a sors, hogy ha valamelyes rokonunk látogatóba jön megbetegszik házamnál s gyermekeimre ragasztja a betegséget. Most már másodszor járunk így, jelenleg Szemere Jósi lányával, minden

ovakodás daczára megkapták gyermekeim, s kivált mai nap épen igen nagyon betegen feküsznek.

Hogy nem rég üdülvén fel az epe lázból, már meg újra a hideg lel, e sok bosszúság közt nem méltó előhoznom is. Épen most küldök orvosért, állítják a vörös himlő nem veszélyes, s gyermekeim (mind a három, barátom!) máig is tegnap este óta veszedelmesen betegek.

A fejem forog s e sok baj közt a ma estve (vetted é legközelebbi levelemet?) hozzád érkezendő nevelőnére nézve nem is tudunk mást kigondolni, mint hogy a szekeret ugyan küldöm érette, de — légy szíves ezt neki elmondani — ha még nem volt vörös himlős, s fél hogy elkapja, mi fiatalsága miatt könnyen megeshető, akkor a szekerem tőlletek egyenesen Boronkainéhoz viszi Rákóczra, hol mint nőm testvérénél a baj elmultáig a legszivesebb fogadtatásról lehet bizonyos, ha pedig nem tart tőlle hogy elkaphatja, akkor jöjjön el. Tehát tőlle, akaratyától függ. Megvallom az elsőt tanácslom neki, még akkor is, ha kiállotta a betegséget, mert való-é nem-é. hallottam, hogy ugyan egy két ízben is elkaphatja a vörös himlőt. — Nőm mindenesetre levelet írt Theklához, — idegen helyre nem megy.

Szörnyen bosszankodom Jancsi! Még ennyit soha nem káromkodtam. Isten ments hogy én most például Szemere Klárira haragudjam, ki nem tehet rólla, hogy éppen nállam érte a baj, de a sorsra haragszom. Egyszer már kevesbe mult, hogy mind a három gyermekem bele nem halt. Özvegyen maradván testvérem, két lányát s egy — két éves fiát, a temetés után magunkkal hoztuk. Senki nem adta tudtunkra, hogy a kisfiú rühes. Észrevévén nőm negyed nap múlva külöm szobába tette, játszódván vele gyermekeim a négy nap alatt, midőn heted napra kiütések jelentek meg testükön. Nőm rühnek vélvén, bekente rühsirral. Himlő vólt s a kenés vissza hajtotta a testbe. Végül is azt mondom röviden, hogy két orvos aki járt közöttük, már kétségbe esett felettük. Ha végre nem sikerül ismét előcsalni a himlőt, egy gyermekem sem marad.

Isten. szives barátságom Veletek édes barátom.

Szerető barátod Sz. Miklós.

U. i. Tán föl fog tűnni azon lyánnak, miért megy egyenesen Rákóczra, miért nem hozzánk legalább néhány perczre, mond neki hogy nőm ha nállunk csak egy óráig mulatna, akkor már nem merné küldeni el Theklához, lyánya lévén neki is — mert ez bolond ragadós nyevalya. Rubicsek orvos beszéllte hogy vörös-himlős betegtől, ki mellett alig volt félóráig, — *átvitte a himlőt saját gyermekéhez.*

Nőm miatt felbontontottam levelemet, azonban igaza van. Báró Vay Gyula levele szerént ma estvére okvetlen Patakon kell

lenni a nevelőnének, nem lehetetlen, hogy véletlen eset miatt, nem lessz ott aztán csak a jövő gőzhajón érkezik el. Ez esetben nem várakozhat ott szekerem annyi ideig utána, légy szives kérlek ha e történnék, szekeret fogadni számára s *hozzám* küldeni. Nőm mint elébb írám félt, hogy csak kevés ideig is szálljon le itten, de úgy gondolja hogyha csak megebédel s meghál itt s nem köztünk, de külön magában, tán csak nem ragad rá. Ez utolsóra — bár épen ellenkezőleg előbbi gondolatjával — azért határozta el Náni[1] magát, nehogy igen különösen lepje meg a nevelőnét az hogy mielőtt csak összvejönne is velünk, rá nézve idegen helyre küldjük. Tehát csak ide légy szives küldeni fentebbi aggodalmát nem is említve nőmnek, — akár szekeremen, akár fogadott szekeren.

Édes Jancsim! Küldöm az igért verseket, de aztán megdicsérd! — Antalfi[2] nem ijedt meg a *némettől?* Ha nem adhatja, küld vissza ezekkel együtt.

Pesti ujság: „Sárosy Csepcsányinéval szövetkezett" írja Vass Gyula,[3] s azóta rendesebb életet él. Mire szövetkezett — lapkiadásra-é vagy gyermekkiadásra? azt nem írja. — A közönség rosszalja az Álbumában megjelent görög collectiót: t. i.: Sina Csernovics, Tomori arczképeit s — elnevezte album graecumnak. — Alkalmasint te is tudod, hogy album graecumnak a fehér ebsz-r hivatik. Ezt úgy mond ellenei teszik, elleneit pedig többi költőtársai irányábani lenéző modora. — Irja továbbá, hogy hol ez hol amaz lap egy s másik száma tiltatik be, sajtó pőre körül-belől öt ujságnak van — egynek a Bernát Gazsi firkái miatt. — A következőket tán az ujságból fogod tudni: egy német lapnak eszébe jutott taglalni milly ellenkező elemekből szerkesztvék a Pesti Napló orgánumai, s egyiket a másik ellenében állitja föl jellemzi ezek közt Dánieliket[4] Kemény Zsigával sat. Erre Dánielik elég higgadtsággal, de telve hazafiúi érzelmekkel nyilatkozik, miszerint habár szétágaznak is ollykor az orgánumok nézetei, egyben még is mindnyájan találkoznak, s ez az, hogy egytől egyik magyarok. Erre Dánielik fölidéztetik a főherczeghez, de mi történt köztük azt csak leghivebb barátjai tudhatják.

Isten veled, vesszen minden ellened. (Tomasek s a furfangos biró! No nézd, nem jut bizony eszembe dicsérettel neve?) — Iluskádat[5] tisztelem, vigasztald szegénykét, mert a mint mondtad magam is vettem észre hogy igen kell aggódnia, midőn szobájában vóltam önkéntelenül is egyre sóhajtozott.

barátod Sz. Miklós.

[1] Náni: Szemere Miklósné, Máriássy Anna.
[2] Antalfi János jogtudós, pataki tanár.
[3] Vass Gyula földbirtokos, iró.
[4] Dánielik József: iró, szerkesztő, a Pesti Napló munkatársa, min. tanácsos.
[5] Iluska: Csorba Ilona, Erdélyi János második felesége.

U. i. hát már te soha se jössz hozzám Hegedűssel? Siessetek, mert én ugyan nem szoktam sóhajtozni mint a gyöngébb szívű hölgyek, de biz Isten érzem hogy végre is összetör a sok bú a tömérdek gond.

U. i. Ha adni találja versemet Antalfi, ne változtassatok rajta, ne hagyjatok ki semmit.

Jancsikám! Valószínűleg 1857-ből.

Spóner Tivadar előfizet lapotokra ez évtől kezdve, én elannyira nem tudom semmire de semmire megszegni figyelmemet hogy csak azt se tudtam megmondani Otilnak,[1] — mert ő van nállam — újévtől számítjátok-é az évet? Tivadar lakik Kakas Lomniczon, végső posta: Késmárk.

Küldöm egyszersmint Arany levelét, mult levelemből, mellyet ha Évva olly feledékeny mint magam vagyok tán át sem küldött még hozzád. Ki feledém. Ha megkaptad már küld vissza e levéllel együtt, az amabban küldött verseket is, — Látta már Ujhelyben, Sárossy Albumát. Tőllem csakugyan adott, — eszerint az elszámlált írók közül csak történetesen feledé ki nevemet a Hölgyfutár. — Ha nem a betűszedő dühe, itt is kisüté ellenem mérgét. E két sort: A vihar serényes vadak

Lábaihoz borultanak — nemcsak nem nem fordította, az alsóbb sort tévén felsőnek, de még s erényest is tett serényes helyett. Szememben még emberek közt is ezredik az erényes, bötüszedő kant ellenben ma még a —— is erényesnek hiszi.

Istenveled barátod Sz. Miklós.

Jancsikám! Valószínűleg 1857.

A legirtóztatóbb rövidséggel tudatom veled hogy Finkei[2] fordításaira ezennel előfizetek. Andrisnál vagyok, sok amicusok köröttem, — azér isten veled!

híved Szemere.

U. i. Hát a ti folyóiratotokra mikor fizessek elő? Te s mások igy mondanátok „Mikor előfizessek?" —

Népszerűség! — Vajda Anthologiát irván tele tömve e századbeli költőkkel — Szemere Miklós nincsen benne. Első s másodrendűekre osztályozza, saját becses magát az első osztályba téve. Örülök hogy kimaradtam, okvetlen a másodikba tett vólna.

Ma hét hordó bort adtam el (az az adott el részemről Andris) ha bár olcsón, — jókedvem szottyant.

Egyébiránt mind a két vigasztalás (az anthológiai, s a

[1] Otil: Máriássy Ottilia, Szemeréné nővére.

[2] Finkey József pataki tanár, Sophokles tragédiáit fordította le s bocsátotta közre.

pinczei) csupán a szegények vigasztalása, — sem boromnak ára sem kelendősége a gazdájának!

Népszerűtlen poéta! Savanyú bor!

Kedves Jancsim! *7. Feb. 858.*

A szépirodalmi közlöny jár hozzád, igazítsd ki kérlek — de tedd meg! — a következő sajtóhibákat, a *7-d számú költeményemben.*

Az első „bölcsők rengnek" helyett „bölcsek lengnek" áll hibásan. Egy helyütt „halottat" helyett „hallottat" — S a végső versszakban „czigánykerekedés" helyett „czigánykereke" — Be szeretném az illy szamár bötüszedőt s correctort jól megdögönyözni!

Sárossyról irányomban egy gyönyörű verset beszéllek el majd neked, ha ugyan úgy áll mint addig tudom. Még tehát hallgatok még bizonyost nem tudok.

Hónap Ujhelyben bálban leszünk, de derék lett vólna összvejöhetném ott veled! Engemet a guta környékez már. Hihetetlennek fog látszani előtted, ha mondom neked, hogy van három hava, mióta vendégszeretet hiú vendégszer les! — négy napra sem vólt szabad, örökké a nyakamon van valaki, s husz vendég között egy akad akinek örülhetek. Semmit de semmit nem dolgozhatom, hagynom kell csak egy levélre is az időt. Egy Apollóban barátom még összve is tetvezte ágyamat. A tücsökről tudom hogy Apolló kedvence, a tetűről nem hallottam. Isten veled! Hegedűst üdvözöld tőllem, Iluskádat meg öleld meg helyettem.

Sz. Miklós.

U. i. Szegény Tóth Siga! Be sajnállom azt az embert.

Jancsim! (1858) 13 mart.

Egyről elfeledtél nekem írni: adhatja é versemet Antalfi vagy nem? ez esetben mondd neki kérlek, küldje majd vissza Szemere Jósival. De ha adja *egy szót se hagyjon ki belőle s ne változtassa.*

Szegény Bajza! Egy ember árnyékát vagy őt nyelte-é be az ék, egyre megy s mégis elszomorit halála. El, ha pusztán az embert tekintem is benne. — Látni mint hullnak el ide s tova kortársaim! s ha tul találtam élni mind csak egyre sem akadni kivel fiatal időnkre emlékezhessünk vissza! — egy magamban lézengeni majd a temető felett! — ha haldoklom még csak nem is szánaltatni a fiatalság által, mert hiszen már „oda való" — Mindez irtóztató előttem. — Az Istenember — ha igaz — háromszor sírt s csak egyszer nevetett míg köztünk járt, hátha még öreg koráig tapodta vólva e hitvány földet! —

Iluskád, mint halljuk tul van minden bajon! s aggódáson

is egyszersmind — nos tehát — római szokásként — olajkoszorú függ a gyermekszobád ajtaja felett, vagy gyáva lenkoszorú? — Azt sem tudom helyesen citáltam é? — Vénül az ember s azt is elfelejti amit bottal vertek fejébe. Aztán meg az én emlékezetem olyan mint a rongyos háló, minden kibújik belőle. Mit fogtok ti aztán húsz év múlva nevetni Iluskával, ha azt sem fogom tudni megmondani fiú vagyok-é vagy lány? — Igaz! ha jól meggondoljuk, bizony mesterség is vólna némelly vénnek meghatározni önmagáról, hogy mellyik a kettő közül? Ki a manó tudná megmondani, ha csak egy nyelet adnak kezébe — tövig elkopván — vasvilla vólt é vagy kés egykor? —

Annám tán ma tér vissza Rákóczról Vilmával, hova a német rokonokat (Otil, s Louise- vagy *Elojza*, mint Sárossy mondaná) kísérték. Pár napig mind együtt vóltak itt nállam. Boronkayné s fia lyánya, Otil s Luisa (Máriássy Gusztiné) s fia (huszárhadnagy, olaszhonban fekszik, — ott: fekszik, itt: táncol,) Jancsi s dominája, Szemere Jósi s lyánya. S végre Zsólnay Endre — ki két év előtt még: Dávid vólt, s két év múlva talán: Gyuri lessz. — Ha az ember minden kellemetlent illy könnyen rázhatna le mint megunt nevét! — Tehát vigan is vóltunk! — Vilma zongorázott, a fiatal huszár cziterázott s igy tovább. Még korábban egy nappal előbb Jancsinál mindannyian, sőt még a szécsi is oda rukkolva, — tehát tánc, muzsika az ebédlőben, — a harmadik szobában meg Szemere Miklós magában ki Erdélyi csatáit olvassa Gyulai ellen. Fáradék mialatt átolvastam azt: Egressy zugba szorittatását, — Bulyovszky Lilla, vagy ki harczát Gyulai ellen s Gyulaiét, ellened. Egressy tán bosszuságában írta azt a hosszú, szemtelen böcselegő verset a Sárossy Albumba. Megkaptad már példányodat? — Nem igen lehetsz megelégedve vele!

Isten veled édes Jancsim! Iluskádat tisztelem, s örülök nagyon, hogy ép s egészséges — no ez ugyan ollyan „si vales bene est ego valeo fortuna, — de egy szóval hallotam hogy szerencsésen átesett minden bajon s igy képzelem egészséges is.

Szerető barátod Szemere M.

Kedves Jancsim! 15. Mar. 859.

Én hozzád most képtelen röviden írok, mert, képtelen hosszan kellett írnom szinte ma, már két uriemberhez.

Három baráti kérés! Első: adhat é nekem az iskola *5000 váltó* költsönt, s ha igen mennyi idő alatt? tudosits engemet erről kedves barátom, igen kérlek mielőbb, mert annyiszor emlitett fatális Beniczky pör miatt ugyan csak sürgős ám a dolog!

Második: Vilma kér, hogy ha hozattál neki hangjegyeket, s topánkát, vagy mit? mert már nincs honn hogy megkérdezhesse tőlled, sziveskedjél valami uton módon elküldeni.

Harmadik: a Vilma édes attya, nagyon óhajtozik az ifjú

költők bírálatára — Tőlled, a Petőfiére — Salamontól — küld el ezeket is áldjon meg a Jejova. — Iluskáddal együtt kit igen üdvözlek ezüst lakodalmunkat három év múlva velem együtt megülő meg külön ülő Annámmal. —

Cseleji Jancsi harmadik fia keresztelőjét tegnap előtt tarták meg! — Már van Gejza, Zoltán, — a legközelebbi — folytassa a fejedelmi neveket — tán Taksony (Dobay Sófi Taksonynak tévesztette el egyik cenzuráján) — lessz.

Isten veled!

Szerető barátod Szemere Miklós.

És ha az iskola nem adhatna, mit gondolsz kaphatnék-e én a superendentólós — vagy miféle — cassából? én erről hallottam, mikor még szükségem nem volt, s most azt se tudom miféle cassa.

Valószínűleg 1859 v II.

Édes Jancsim! Papirosaim közt találtam ezen néhány bohóságot, — leírom s küldöm hozzád hogy ha némelyike rosszul vólna értelmezve, javítsd ki. Nem mind, de egy pár használható lessz közülük. E szerént én már — mint ezekből látom — régebben is készültem illynemű bordalra, — s lehet hogy több is van valahol, — de végig olvasván azon zavart halmazt nincs kedvem, s legalább öt nap telnék bele.

Egressy még szombaton is játszik, — nem jöttök be vagy egy napon? Azonban kérdés hogy öszvejöhetnénk-e: Mert mi vasárnapra hallván Gábor jutalomjátékául nem tudom mi víg darabot, most halljuk hogy Bánkban adatik, s az is szombaton. Két szomorújátékban látván már őt, vígat akarnánk, s ez okból ma írtam Vályinak izenje meg mikor lessz víg darab? Még tehát nem tudok bizonyosat. Jancsival tegnap előtt együtt jöttem Ujhelyből, mondva hogy be néz hozzátok.

Isten veled!

Sz. barátod Szemere M.

U. i. Én az ide szánt jegyzetek körül most már nem is értem mi az a *kettős rendszer?* s a *tripartitum?* Ugy! — Tóth Endre nem vólt Miskolczon tehát Lévayra bíztam hogy a kérdéses utolsó kötet, verset neked elküldhesse. Nem beszéltél Lévayval rólla, s e tárgyról egyszersmind?

A Hegel *van*-ja *semmije*
Itt van megfejtve legszebben
Ha nincs bor kelyhemben, ez semmi
Ha szinig áll töltve, — van, satb.

Ha iszom a Fichteénjét
Olly szépen meg áldhatom
Mert hiszen ha én iszom, nem
Más, egyedül — én, iszom, sat.

Ketten iszunk? Kettős rendszer,
Hárman? Tripartitum. sat.

Ha üres a pohár ez az az
Üres pusztaság:
Azon bús tohu va bohu
De segít rajt a borág. sat.
A Newton vonz ereje — a torok
Midőn születnek mi — sirunk,
Zoroaster nevetett,
Igy tehát a bölcs czimboráin!
Kaczag e világ felett. sat.

Június: de röstellem megnézni hányadik.
(Valószínűleg 1859.)

Jancsikám! (A posta bélyegzőn: június 9.)

Naptárotokba ismét küldenék egy vagy tán két víg költeményt is, — de mint röst mindent az utolsó pillanatra szokván halasztani — tudd meg barátom, Antalfitól kit üdvözlök, — vagy pedig szíveskedjék ő megírni vagy izenni, meddig nem késő küldenem?

Mióta együtt dőzsöltünk Vályinál, örökké honn ülök, nemkülönben Jancsi a te druszád, — van három hete, hogy mit se tudunk egymásról, — ki ki saját lyukában ül. Azaz, hogy ő még intra én már extra dominium, — tíz éve már annak midőn künn szorultam mint a megserétezett ürge. — Szomorúak az én napjaim szivart már nem szívok, csak ha becses vendégem jön, (a falusiak a becstelenek közé tartoznak) — remélleni nem birok; — és? — savót iszom, — savó mellett remélleni lehetetlen. Most kell innom ujra, és pedig jó asszu bort, és vese pecsenyét ennem, ezek csinálnak jó meleg vért. Enyémet a sok saláta mit most naponta falok anyira elhigitotta, hogy a minap már csak kevésbe mult hogy sentimentális verset nem irtam. Megfoghatatlan, mint lett Achilles borjúhústól olly keményszívű bajnok, — mert azt evett, vedd elő Homért. Ő szét vagdalta, Patroklos a nyárson forgatta, — s aztán lefeküdtek — Achilles Briseis, Patroklos Puky Tercsa mellé. Ez utolsó rágalom Homértól, mert Puky Tercsa soha hírét se hallotta Trójának. — Iluskádat tiszteltetem, Téged az Úr áldjon meg.

Antalfival szólni el ne felejts!

Sz. btod Szemere.

23. Jun.

Édes Jancsim! (Valószínűleg 1859.)

Küldöm az igért víg verseket Antalfinak.

Azért általad, mert egy sora iránt a „poétának" kétségben vagyok, s ha nem jó javítsd ki. T. i. e sor „Ki nektárt töltött poharába". Én itt a görög hitregei nektárt értvén, kérdés itathatom-é a poétával az istenek italát? Ha igen, maradjon, — hisz, ugy is érthető, hogy a költők láthatatlanságát akarom általa értetni. Például? — Szelestey. Ha látná e levelet, hah! hogy visszalökné arczomhoz! — Hé! mi volt csak az, hasztalan töröm rajta fejemet, mit neked Kunoss Endre egyszer fölhányt, eddig úgymond „azt hitte, hogy (nem tudom — mit?) ittak, vagy tán ettek) a költők, most látja verseidből, hogy *kenyérrel* élnek." „Javát megevém kenyeremnek." Nem szinte nektárt említett? — Hippokrene forrása e helyre általam nem vólt alkalmazható. Aganippe — pedig feledség itala.

Tartok tőlle, hogy e szót „szeme: gránát, — lessz ki gránát ágyu golyónak fogja hinni, annyival inkább, mert „tűzszikrákat szórt." —

Igen kérem Antalfit mentsen meg a sajtóhibáktól. Ezek az én legnagyobb üldözőim, — Erdélyi Jankó után, ki azt mondta, hogy: eszmékkel rendelkezhetem, de előadásom fogyatékos." Megállj, fog még tégedet e miatt egykor a megbánás ökle dömöczkölni!

Ugy! A poétában három *ki s be* kezdés van, az: *első sor;* második, de *a legdusabb;* — harmadik *mondom* szerencse fia. Erre azért figyelmeztetem Antalfit, mert a bötüszedők (fájdalmasan tapasztalám máskor) ollykor a másik oldalra írt első sort is kikezdik. — A gyáva Tóth Kálmán a *falusi gazdát* nem merte adni, — ha nem a *„zöld ördögbe"* adta — azt se tudom miféle jószág az, s ki szerkeszti? Én meg bosszankodtam, írtam neki, hogy oda nem adom, mert nem oda küldtem, s hogy e szerint a hova előbb szántam vólt: a pataki naptárba küldöm. Antalfi, ki tavaly a „nyuzd meg" s „ki a házból"-tól meg nem rettent, tudom a *„dib-dáb"*-tól sem fog visszaijedni.

De nem is mindenki fogja megérteni kikre vonatkozó azon kifejezés? Ugyan meglátom ha a *„borsot tör"* helyett *„borsót tör"*-t szed a bötüszedő. Isten veled Jancsim! Mond el kérlek a mondandókat Antalfinak. De levelemből szedve elő, különben elfeleded, mint elfeledted azt is megkérdezni tőlle, mire szinte levelemben kértelek „meddig nem késő küldeni a verset a naptárba?" — Hegedüst, kit már én régen nem hívok Mészárosnak, (az az őt soha se is hivták igy, hanem Mészárost Hegedüsnek,) üdvözeld tőllem; Iluskádat nem különben, mert ő derék asszszonyka; de mit ér, ha nem enyém; pedig — Náni cserébe való,

Miklósod.

U. i. Jancsi bátyád szegény örökké beteg, ma mint nőm mondja, keresztül ment Irmával Lasztóczon — Mikóházára.

— E levelet Nánim teszi postára Ujhelyben! Éppen indul. Jósinak Babet kisasszony vén szüzességét adandó át. Oda megy háziasszonynak, mert azt tudod, hogy Jósi elidézte házából nejét. Minap (Ujhelyi hír!) — hogy visszanyerje férje szerelmét, Ágnes asszony (de nem Arany Ágnes asszonya) egy vén asszony babonájában meghive, Jósinak gazdaasszonya által, titkon valami féle italt — melyben többi közt *gerlicze-szív* is főzetett, adott — majd a guta ütötte meg szegény Jósit aztán rosszul lett tőlle — mondják. — Én is eleget kínálgatom gerliczeszivemet az asszonyoknak, de senki sem akarja elfogadni. Istenem! millyen bóldog idők voltak még azok, mikor én napod elcsókolóztam! — A dativusok apostrófjai bár divatba jönének ujra. Nagyot könnyit az az értelmen, például „jól ki van főzve dala terve" apostrof nélkül nem egy gyöngébb fejű olvasó lessz ollyan ki nem igy fogja értelmezni: dalának terve, — ha — nem jól ki van főzve dala, és — terve, — tehát egy helyett kettőt főzet meg a szegény poétával.

Leírni az össze vissza corrigált poétát újra tisztán, már adom szivesen, röst is vagyok.

— — —

Valószínűleg 1859. július 16.

Édes Jancsim!

Bár tegnap szólltunk rólla emlékeztetlek igéretedre hogy eljössz, de aztán Laczit is elhozod, mert bár övé lessz talán a ló, de tied lessz a fellovalás. Természetes hogy Jancsit is meglátogatjuk. S ha rá vehetnék magokat hogy szinte eljöjjenek. Szólljatok be Palihoz is és Steinerhez, ha nem jőnek legalább ti jőjjetek el. Emlékeztetlek a *„Falusi gazdára"* is, küld el valakinek, tán kijöhet, — s ezt igen óhajtanám, mert csak év múlva is post festam cántálás lenne. — Náni csakugyan Ránkra ment Vilmával, hétfőn jőnek haza. De a fekete kávét azért el nem feledem, török dohányt is tartok számodra. Disputálni nem fogunk, kedvedért remélleni fogok bár nem reméllek. Lirám pedig a világért sem hozom elő, — lehet é többre hágni a pietásban erányodban?

Ti tehát ketten bizonyosan jöttök s én várlak, ha meg csaltok Napoleonhoz sorozlak benneteket.

barátod Miklós.

Ha nem jöttök két három nap alatt, írd meg mikorra várhatlak hogy honn tartsam az orromat.

— — —

Valószínűleg 1859.

Édes Jancsim!

Jobb kezem mutatóujját a csörgei állás kapuja hatalmasan meg dolgozta, három hete mióta tollat nem foghattam kezembe.

Az itt küldött családi leveleim közt talált versek tanusithatják hogy nem csak a te apád volt versifex, de az én szépanyám Darvas Susánna is.

Közlöm egyszersmind a Stainer orvostól hallott két gyönyörű tót dalt is, olly szemtelen mint az első valamennyi magyar népdalaink közt sem lelhető. Le is fordítám neked mindkettőt:

Hej gurulu gurulu!
Matka czi umarla —
„Kij sejej djabel sztal?
Vesera kluszki zsarla."

Hej bérczi tót bérczi tót!
Öreg anyád meghalt.
„Mi az ördög lelte, hisz!
Tegnap zsámicskát falt."

„Nye tag mi matku zsaly
Jako kluszeg lyuto,
Nyebul bim dizsaly zsot
Szkoval bim na jutro."

Nem szánom én az anyámat,
De szánom a zsámicskámat
Ha ma meg nem ettem volna
Holnapra eltettem vólna.

(A másik tót népdal tartalma s reprodukálhatatlan kitételei miatt nem közölhető.)

A hideg is lelt, az ujjam is fájt, kedvetlen is vóltam, most már hidegem sincs, ujjam sem fáj, kedvem is megtért.

A fiuk: Jósi, Ödön, nállam vóltak pár nap, most mennek vissza. — hát te mikor hagyod el már egyszer Mészárost — akarom mondani Hegedüst?

Arany birálatodra pár jegyzésem van, máskor majd elmondom.

Ugy-é a „Magyar néplap" vólt az, hova küldeni vólt szándékom verset? De már sem szerkesztője nevére sem arra nem emlékszem hol lakik, ird föl egy papirra! Irni sem tudtam, bajom is vólt elég, egy lapba sem küldtem még ujabban.

Isten veled

Miklós.

Iluskát, Hegedüst üdvözlöm.

Tíz testvér között a legifjabbik, csak maga él közülük. Tornáczomról gyönyörű vidékem: óldalt alpesszerű bérczek, a két mértföld távolságu előtérben az ujhelyi sátoralaku hegycsoport tövében jobbra Kazinczy Ferenc laka, sirja, balra Ujhelytől negyed órányira Borsi falu 2-ik Rákóczi F. születéshelye a mely fenn áll ősi várszerű Karvaly egy részével.

— — —

Édes Jancsim! Valószínűleg 1859.

Zandirhámot régen átolvastam, de még nem küldöm. Véleményem szerént — habár Ossiánra nagyon emlékeztet — sokkal több Vörösmarty Zalán futásánál, az tetszőbb költészet de egy alakjára sem elékezem többé, mert harczizaj kardcsörgés még

nem nyujt eposzi alakokat, itten ellenben valamennyi alak kikerekedik, s ha való hogy a nép ajkáról van véve annyival becsesebb. A legelső két hős közti gyermekesen előadott dulakodást kivéve, többi harczai is jól irottak. Tehát Dósa éljen.

Kérlek küld el nekem a fiuk szekerével Kazinczy F. levelezéseit egyel mással, — képzeld én még azokat nem ismerem. S nem tudnád megmondani nekem ki az a Deregnyei a Bajza által 1847-ben szerkesztett Ellenőrben? Ha az tán Lónyai Gábor — mert ki más választotta vólna e nevet? ugy Gábort csak most kezdem ismerni. Igen derék czikk.

Isten veled sz barátod Sz Miklós

— — —

Édes Jancsim! 14 Nov. 1861.

Kosa Sándor[1] által szóllittattam fel végre, — mert ugy mond — *„én is Patak növendéke vóltam"* — Én tehát irtam, s ime küldöm azt. Légy szives átadni neki, az általa vett határidő e hó 15-e s igy már a hónapi nap. De előbb czimet irj fölébe kérlek, mert én nem tudom hogy czimezi magát ez ön művelő költői kör, a pataki önképző társulathoz, irói körhöz, vagyhogy. Fogod te tudni.

Kékyt s Nyirit kár vólt vólna kihagynom, de ugy látszik nekem, mintha a Nyiriről irt pár sor, mint valamivel nemesebb, s fentebb hangú nem épen illenék a többihez. Ha te is ugy látod, huzd keresztül. S mivel igy ezen strophával együtt 77 sorra ütne ki (hagyd benn e versben). — *Ha* megkapod e hetedik versszakot, mond Kósának (de legyen rá figyelemmel) ez esetben nem mint az első hat versszak van irva, hét soru legyen, csak hat soru mint a hatodik versszak után következők, t. i. a második s harmadik sor egy sornak nyomtatva. Ha ellenben ki törülöd, 7 sor maradjon a többiben is, átalán valamennyiben. De ha Kósa nem figyel föl rá, a bötüszedő ugy fogja adni, mint itt látja, s akkor fele hét soru fele hat soru fogna lenni.

Még egyet a legfőbbet! Egyedül magam állani magam a régi verselők közül nem akarnék zsebkönyvben vagy miben csupa ujak, fiatalok, tanulók között. Irt é kivülem más magam fajta is nekik? Adsz-é te is? Adj kérlek nem figuráznék ottan egymagam. Tompát nem szóllitották föl. Kár vólt nem tenniök. Habár ő tán fölszóllitva sem adott vólna most. Legalább azt mondá hogy nincs verse most mellyet bele adhatott vólna, szüret alatt pedig, csak ettünk, mászkáltunk szivaroztunk sat. ott ő semmi esetre sem irt vólna. Azonban rád bizom, ha azt hiszed semmi kirivó nincs benne hogy ha bár *magam* fognék is köztük állni, — add be.

[1] Kosa Sándor: pataki tanár.

„Ich verstieg mich auch zum Dichterschwarme" mondja Mazeppa Byronnál, — ezt mondhatom most én is magamról, kritikát írván. Ó kritikusok, közétek tévedtem. Természetesen pár sajtóhibával itt is mint verseimben többnyire. Ez csapás „végzetszerű" rajtam, mint Gazinczy G. szokta róllam mondani.

Nem különös véletlen-é, hogy mind én mind Arany (ars poeticájában) azon egy hasonlatot alkalmazott a valóra s a valószinüre, t. i. a malaczutánzó s malacz-nyikgató görögét! valamint azt se tudtam, irt-é illy szerü ars poeticát, ugy ő sem tudhatott nagyon természetes az én kritikámról előre. Igazán furcsa összvetalálkozása az eszméknek.

Kérd Kósát nevemben Jancsim, mentsen meg a sajtóhibáktól, legyen figyelmes correctorom. Amen. Már rám égett az idő, s kutyafuttában irom e levelet is, — most itt köhögvén hátam megett Szemere Jósi a lábgörcsös öreg s prüszkölvén, Szemere Géza a szőke ifju.

Hat soru, hét soru versszak! el ne feledje kérésemet Kósa, máskép ugyan mi más lessz e versezet formájából. hived

Szemere M.

Laczit igen kedvesen üdvözlöm s nem különben a Te jó óldalbordácskádat. Nb. Kritikám 2-d szakaszában (folytatásában) az első lapon e helyett „bármi *remek* legyen is" az áll hibásan „*nemes*" s még több más is, de a többi nem olly értelemzavaró!

Jankát valahogy: Jánkának ne olvassa Kósa. Kékyné testvérötse volt, szép fiú, ezermester, festő, dallos, hires lyányazó, s — roppant uszó, — később sziven lőtte magát.

— — —

Édes Jancsim! Valószínűleg 1862 május.

Brassai sokáig hallgatván, bosszankodtam miért hallgat? Mióta megszóllalt szinte haragszom, mert rendbe kell szednem a sok minden rendnélküli összvefirkált holmit.

Pár kérdést! Kérlek világositsd fel a te inphilosophus ingrammaticus barátodat. 1. Brassai ezt „hány *buzgó szabadságapostol ki* .....gja" igy kell lenni mond: szabadság buzgó apostola, mert nem a szabadság buzgó, de az apostol. — Én ugyan hiszem, hogy amaz összvetett szó: helyes — de megzavart mégis Kolosvár Gorgiasa, mert neki jobban kell nállamnál tudni az illyeket. Tőlled kérem tehát jó-é vagy nem, mert meg akarnám ezért is csépelni. Ha szabadságapostol rossz, akkor időjós, kenyérlángos, szűrszabó s ezer illyen is rossz.**

2. Mondod: ő „*dualista*" ez lehet hiba a bölcsészetben, de nekem ad captum jön most, mert engemet épen eszmeietlenséggel

** Épen most olvasom Anti kritikájában ezt: Játékszin-ügy. Ez jó s enyém ne vólna jó?

vádol. Mondhatom tehát nemde: „ön ki dualista, hogyan akarja ép e kérdésnél kizárni a tapasztalást?" —

3. *Rousseau* miatt, majd több oldalról kikapja tőllem a feketelevest, de egyben nem vagyok bizonyos, nem ismered é az e pontban tán a mienkkel ellenkező francia törvényt? Rousseau, t. i. — öt gyermeket nevelt gazdasszonyával, de akit később feleségül vett. *„Törvényesittetnek-é a törvénytelen gyermekek házasság által a franciáknál és minállunk?"* Más oldalról is majd megkancsukázom őt e kérdésnél.

Többet most hirtelen nem találok, de a többivel majd csak elbánok, mennyire erőm engedi.

Lelki atyánk ki e levelet viszi, siettet. Isten veled. Darvas átadta küldeményedet. Köszönöm!

híved Szemere M.

Négy! Leveledben mi ez, nem értem „Mindent egy lébe kotyvaszt (Brassai) s munkája ép úgy nem tiszta munka, mint azon zsidóké, kiket Mózes törvénye halállal büntet, *ha elfelejtik az asszonyok rovását"* az aláhúzott sort sem értem. — Pedig ha felfogható én azt is használnám.

S amiket e levélben írsz, nem használtad-é fel valahol? például ez tetszik nekem: „a ..... egészen kiveszi a lélektan köréből, s a physiológiába veszi át, mintha magról kelne mint a tök, vagy tojásból mint a szajkó" sat. — Igen derék, de ha már föltaláltad használni: akkor *megloptalak.*

— — —

Édes Jancsim! Valószínűleg 1862 június.

Küldj kérlek ha van jó fekete tentád, e kis üvegben. S ha még pár olly tollat is küldhetnél mint a minapi, áldjon meg az aki engemet legközelebb megvert.

Hasztalan imádkozott a zsidó fiu! Mintegy más fél hét előtt, esti kilenc óra tájban már járkálásomból vissza fordulandó két siró zsidó fiura bukkanok: *„a néma kocsma"* csárdára vezető ut között. Eltévedtek s Patakra szándékoztak, én hát ki vezettem az erdő és Somlyód között a töltésre, pár ezer lépést kutyagolva miattok. Az idősbik mintegy tizenhárom éves, elváltunkkor azt mondta: imádkozni fog érettem; — két óra múlva, éjjeli tizenkettőkor fölgyujták csűrömet. Mintegy ezer pengő kár annak, ki minap is kölcsönt vett.

Kritikáimmal pár nap múlva készen leszek, de aztán még az eltisztázás! — Nincs ember a földön ki elolvashassa mit most irtam, — magamnak kell hát azzal is kínlódni. — Bizony sokáig firkálok, de azon igen sokból mit összfeirtam, együvé rendezni az együvé tartozó eszméket töméntelen bajomba került. S néhol még igy is laza lessz tán az összefüggés. Tegnap előtt estve elunván a kritikát e verset gyártottam:

Átkozott hirsutus!
Pyrgopolinices! —
En tibi scuticas
Tripli quadruplices!
Uj bor a tömlője
Uj liszt régi zsákja!
Te vagy Peti Jóska[1]
Kardjának Izsákja!

Az az: vóltál vólna,
De megszánt a végzet,
Ama zsidó Izsák
Helyett egy bak vérzett,
Te meg — bakot löttél
Irányozva félre
Ezt szurta le Peti
Hegel örömére.

— — —

Még egy köztünk maradandó kérésem van hozzád s általad — Laczihoz. Lehet hogy én pataki zálogjavamra Lengyel Endrével fogok végre is szerződni, de hogy se tőlle a nem követelhetőt ne követeljem, sem magamat a követeltetőtől el ne üttessem, tudnom kellene ahoz értők véleményét, kik mind ottani javamat, földeimet, a földek ottani árát ismerik, mind a többi számítandókat számba értik venni. Laczit arra kérem tehát szólljon ő apjókával s tán apjóka testvérével is *milly összeget* gondolnak ők, hogy adhat nekem a vevő. Nem tudom apjóka testvére szinte nem vólna-e rá alkudozó? (mert egyszer Laczi apjóka egyenesen megszólított testvére nevében) — ha igen akkor alligha a javamra fogna szóllani, akkor természetes inkább saját javára. Ha nem vevő, — gondolja magát e helyzetbe vegyen számitásba minden legkisebb körülményt, s Laczi aztán ha kritikáimmal hozzátok megyek, elmondaná nekem, hogy tudhassam magam mihez tartani. Biztosítsa Laczi nevemben Zsidayt (korrekt nevét nem tudom) hogy tőllem — Lengyel sohasem fogja hallani őt emlittetni, e részben. — Csak egyet mondék még — hogy: csak a már birt földekről alkudhatom a vizszabályozás utániak — ha lessz belőle valami most nem jőnek szóba. Másfél napomat azóta nőm gyermekeim lopták el kettőt magam, — a sok savanyú vízivástól — (nőm hozott több üveggel) és sok cseresznyeevéstől rosszul lettem, rest vóltam, nem tudtam dolgozni.

Vales! Miklósod.

U. i. Iluskádnak, kit csó- akarom mondani üdvözlek, mond meg hogy a tehén s vén asszony mégis itt van. Sőt: gyermekem is van a vincellér szobájában s mindig sír. Tehát vén asszonyok, gyermekek, tehenek itt is otthon is.

Hallom hogy Szilágyi is (Szigetről) pataki tanár lessz! — ennek örülök, annak — ha — pár perczi ismeretségem nem csal, igen jó embernek kell lenni! A jogtanárt hallottam, de már elfeledtem.

Vitéz az én, tavallyi igen szives, barátságos ebédet adó (Tompa, Cseley sat. vólltak nálla akkor) Laczi gazdám már

[1] Peti József: bölcsészet tanára, Brassai ellen küzdött.

fájlalta lábát mikor nálla ebédeltünk, ki vélte vólna, hogy néhány hó mulva e csekélynek látszó baj sírba viszi: — No barátom — végigtekinték most e néhány soron igy irok én midőn sietősen irok, ki az ördög olvashatja ezt el.

— — —

Jancsikám! Valószínűleg 1862 nyár.

Küldöm a *Figyelőt*, — figyeltem rá, el nem sikkadt; Köszönöm, — midőn megjött, megjött egyszerre Szemere Ödöntől is, tehát két párban, mint az egyszeri magyarnak Grillparzer Saphója, két példányt kérvén a bécsi könyvtárostól, mert ő úgy mond *kétszer akarja* elolvasni.

Ponori Thewrewk dicsőségének végére — egy jó epigrammot írt ellenében:

Borju családi kiholt (itt nem. tudom)
Kit szigoru végzet nem hagya lenni ökör.

S ime minap egy régi diák ..... forgatok s benne találom az epigramma eredetijét ..... nevű ifjura irva Philephus nevű költő:

Juppiter omnipotens vituli miserere Joannis
Quem mors praeveniens non finit esse-bovem.

— — —

Kik verték meg eddig Brassait? Peti József, te is ugy-é? Arany is grammatizálásban. S nem rég, de nem emlékezem kicsoda — tán a legutolsó tud. t. ülésében olvasta föl ellene irt kritikáját s igen nyers szúrós lévén, mondá: *„hogy a Brassaié — mit válaszol, még gorombább volt"*.

Elménczkedve ezt is beszőném jómóddal, — de csak, ha emlékezel, — ha úgy ítélsz, hogy a rövidebbet ő húzta a közvélemény ítélete szerént.

Isten veled csak kutyafuttában írom ezt a pár sort, t. i. szepességi vendégem van, a két Glosz.

barátod Szemere Miklós.

Én mihelyt kész leszek válaszommal hozzád megyek vele, lassan haladok, mert minduntalan háborittatom. Kérni foglak pillantsd végig — bizony jó hosszú lessz az — ne üssek valami nagy bakot benne valahol, vagy több helyént is, én nem eléggé erős vagyok eszméiém kifejezésében s magok az eszmék is lehetnek itt ott helytelenek.

— — —

Jancsim! Valószínű 1862. július 26.

Én Ardaynál háltam, Moskovicsot itt találván. Ma reggel pedig meglátogattam az én szamaras szőlőszomszédomat, ki szives látásból félmeszely pálinkát belém öntött. Illy állapotban is eszembe jut egy elfeledett corrigálni valóm. A *Fige* (mindjárt elől czáful arra hogy: *„a virágból gyümölcs lessz"*. Ezt kérlek igazítsd így „A fige virágát nem látjuk, mégis édes gyümölcsöt terem" mert van virága a figének, de gyümölcsében rejti azt.

Moskoviccsal eltölték az éj egy részét. — Áldjon Isten! Tisztelem a tisztelendőket (nem a papokat hanem a te fiatal „mamádat" és fiatalabb házi-zengő dobbendődet: Iluskádat, ne adjon neki több leánt: Juno leánya.

barátod Szemere.

U. i. Hallod azt az *Unitárius históriát* mégis ki kell hagynunk végre is, előhoztam Andris előtt is ki pedig bizony Szemere s nem Brassai e téren, köztanácskozás útján átláttuk hogy még is jobb ha elmarad — kínnal válok meg e boldogságtól, — megvallom, de át látván magam is hogy elő hoznom vallását nem való; e nélkül pedig a *dualista trinitárius* sem ér semmit — tehát törüld ki mind a hármat. —

— — —

Valószínűleg 1862 nyár.

Ejnye Jancsi, kutyateremtette, — hát ti engemet az én Brassait öldöklő philosophusi magányomban meg se látogattok? Én még jó ideig itt leszek — jertek hozzám vasárnap délre, most a jövő vasárnapon. Többes számban hívlak, mert Lengyel Endre mondá, hogy meglátogat, — de ha Kun Palit[1] kivel dolgom is volna, elhozzátok, vagy ő hoz el benneteket — úgy is derék lessz. Van sóm, kenyerem, vajam, krumplim, riskásám, gerslim, káposztám, paszulyom, és? — jó borocskám, nomine: ürmös, — új és régi, a régi hatalmas gyomorcsináló. — Ha tudhatnád megint most, jöttök-é? igen derék volna, mert ha inopináté jöttök ti lássátok mit kaptok enni. — Cselej Jancsi mult éjjel nállam hált, — mását a Tót Gyurkát megnyomta a lidércz, irtóztatót nyögött éjjel a pitvarban, alig tudta magához hozni Jancsi, — illy veszedelmes boszorkányos hely ez itt, — én magam azonban már sem nyomok, sem nyomattatom — az ifjú boszorkányok nyomásának ideje lejárt.

barátod Szemere M.

— — —

[1] Kun Pál: pataki tanár.

Jancsim! Valószínűleg 1862. nyár vége.

Végre küldöm a küldeni valót, — de ez még nem az egész, csak fele körülbelől. Te ezt *impurumnak* fogod hinni, pedig nállam ez már *purum*. Bizony! hamis egy írás, de tán el fog tudni menni rajta a bötüszedő, ha ügyes. Egyébaránt még végigpillantok rajta, s vonást s más egyebet kiigazítandok. Ugyancsak elkéstem, de azóta sok bajom vólt. Szemere Jósit is eltemettük szegényt, fiainak is írnom kelletett, mert egyik sincs honn. Két nap beteg vóltam s írni tehetetlen, három napra víg és borivó vendégek rabolták el, — nevezetesen tegnap: Karsa Endre, Bajusz, Képes Károly. Egy napot Ujhelyben tölték, biztosítás repositió, kérés (egy gaz tót paraszt ellenében) miatt. sat.

Igen igen örülnék rajta, ha megelégednél velem. Ezen *„ellentétek"* a most küldöttek között. Nem az említett *„Idézetek"* azok később jönnek. Pillants tehát végig rajtok, de ha mi igazítani valót találsz, külön papirosra írd kérlek, mert irásod meg ismerhetik, s még ezt vélhetnék, te írtad számomra az egészet.

Kolozsvár hány mértföld Bécshez, szinte jegyezd föl az én kalendáriomomban (az Antalfiéban) *semmi mértföld!*

a se és sem-et okvetlen hibásan irtam, ezeket kérlek okvetlen corrigáld ki, in facie loci. Tudom én hogy a *se* tagadó, a *sem* igenlő, de Brassai úgy összvezavarja szinte, hogy engemet is öszvezavart, effective nem tudom már hol való ez, hol amaz? Fogod találni egy helyütt ezt: Arany Brassai grammatizálását a réz gyertyatartóval fültövön csapá, nem jobb vólna, igy tenni *grammaticáját?*

Egy helyütt ezt: a Pantheisták definitiója az Istenről: a mit látsz s a mit nem látsz. Tudod hogy én igen gyönge bölcsész vagyok, de úgy jut eszembe, hogy ezt én igy olvastam valahol. Ha bolondot mondok itt, ... Mert Erdélyi J. kinek felolvastam egy rakást a lapokból, ezt megtámadta, de szinte csak magam forma phiosophus, neki tehát még nem hiszek.

Ugy! én B. megrövom hogy a philos: *dualista*, de hát én ki tárgyam védelmében, mű, s tapasztalásból .... a költőt, nem vagyok-é szinte dualista?

E czikkben: A görög költészet, ellentétben a keresztény költészettel, előhozom Vénust; „tengerből kelő Aphrodite", — de görögül nem értvén, nem tudom nevén nevezzem-é? Anadyomene, Aphrodite, sat. melyik a tenger szülöttje? Mythologia nincs kezemnél. E czikket legjobban vedd szemügyre.

A külön czikkek közt vonást teszek, — hogy az olvasó előre lássa: más czikk következik, — de ez szokatlan tán, — meghagyjam-é vagy elhagyjam? Szeretném meghagyni, mert néhol, a *kezdetben* nincs eléggé éles megkülönböztetés, — öszvefolytnak hiheti, (egynek) az olvasó.

Még egyszer: a *görög czikket* (leghátul találod) vedd bírá-

A M. N. MÚZEUM KIRÁLY OLVASTÁRA

latod alá, mert bár azon eszmék, nem mind enyémek, Herder, Schlegelből szedvék (de nem fordítva), mivel azonban e tárgyról legkevesebbet gondolkoztam eddig, lehet, hogy mondhatok benne nem valót is.

Mintegy négy nap múlva intrabunt ad me, ekkor én lőcstartotta oldalak közt hozzád megyek s elhozom a most küldött lapokat, s viszem azt, mit az alatt irni fogok. Lehet hogy az egészet is, ha újra amicusok nem jönnek.

Ugy!! még egy! *Catullust* nem tudom Caesar vagy Augustus idejében élt-é?

Brassai ezt: „Das Ringen des Schmerzes nach der Freude" nem érti (bírálataiban hozza elő) de ha ez ezt teszi: „a fájdalom küzködése az öröm után, az az küzködik a fájdalom hogy az örömet elérhesse, öröm után küzködik a fájdalmas szív. — ekkor nem értem, mint nem érti. Hogy érted te ezt.

Bálint, lelki páterünk, tegnapelőtt nállam ebédelt, s levelet írt fiának — mert ő maga kéntelen vólt vissza menni Ujhelybe. Igazítsd e tót asszonyt a *fiuhoz.*

Áldjon isten addig is míg compareálok hozzád.

Szemere M.

U. i., áttör rajta az írás, s el rontja mind két oldalt, — egy oldalt újra vóltam kéntelen írni, olvashatatlan vólt.

— — —

Édes Jancsim! *gondolom, 18. Sept.* (Valószínűleg 1862.)

Forster ma küldte hozzám számláját. Te 25 pengőre vélted a költséget, Bálint 40-re, én legfeljebb 50-re; Forster — pedig 91-et liquidál. — Eképpen:

500p.—12 iv: $3^1/_2$.—ive 19p. f. — az egész	70p—50x
Boriték szines papirra	5p—50x
Füzés darabja 3x	15p—

Először hosszu nyomtatásával megüttetett a gutával, ugy hogy én nem élek, s e levelet halva irom, másodszor pedig agyonüt ujólag e képtelen számlával. Jól mondta Komáromy J. hogy F. irtóztató liquidátiókat tesz. Barátom én e számla megbeszélésére tégedet kérlek, s fizetek annyit mennyit te fogsz határozni. Elég ha én meghaltam, ne üttessétek erszényemet is a gutával. Meghaltam pedig kétszeresen, mert 500 példányt (egy egyben 14 sajtó hibát) kijavítani irónnal, több a Zrínyi hős halálánál, sőt több Dósa tüzes koronájánál. Hát ha én is előállnék számlával, minden példány 3x500p. = *25 pengő* frt. S az csakugyan képtelen bosszuság, hogy kezébe adtam, s ő kiszemel belőle 4-et, a többit ki nem nyomtattatja.

Igen meg vagyok akadva! Első a Figyelő előfizetői. Irtam tehát Aranynak küldené meg neveiket sat. Nem tette. Ekkor Rothfeldnek irtam, menjen a Figyelő irodájába, ha ott megtagadnák, magához Aranyhoz. Ő sem válaszolt. Hat nap előtt ujra irtam Rothfeldnek. Mindeddig semmi! Megfoghatatlan, tán meghalt Soma, mert ha él, tudom hogy megteszi. Ha még ezt is megtagadná Arany, ez aztán határtalan szemtelenség lenne. Hiszen nem de hogy ha azt követelem tőlle, hogy most már a kész példányokat küldesse szét lapja példányaival, jogos lett volna kívánatom. Én azt sem kívántam, csak előfizetői nevét kérem, s ezt is megtagadni! — Csak már Soma válaszolna, hogy tudnám miben van a dolog!

Már szétküldöztem 5—6 megyébe mintegy 150 példányt. Egyet visszaküldött egy barátom Nyiregyházáról, — a boritékra ez van irva „nem kell" — Ezen visszaküldés 50 px-be került, s azon tapasztalásba, hogy ingyen sem kell a könyv még szellemes embernek sem ha posta bért kell érte fizetni. — Kiss Áronnak is elment már a többi közt. Hónap Weisz Mór által Ujhelybe megyek, pesti ismerőseimnek küldök s a lapok szerkesztőinek. Lehet hogy Aranytól ki nem foghatja kapni Soma a kivánt neveket, akkor az előfizetőknek semmi sem nagy. — Légy szives majd megírni nekem mennyit fizessek Forsternak? 34 (harmincnégy) pengőt már adtam: Miklós.

Én a példányok szétküldésével e hó utoljára sem lesszek késsz. Tett nekem Arany kedves mulatságot és költséget?

U. i. Illy kis füzet egy egy példányát, nem tudom a dörgést, mennyire lehagyni szabni? nem gondolnám hogy 30 xr váltónál többre. Tehát a nyomtatási költség az egész árat fölemésztené. Megenné maga magát, mint a Bach rendszer alatt a hirlapban közlött disznók.

— — —

Jancsikám! Valószínűleg 1862 ősz elő.

Csak breviter, mert Vass Gyula, Fodor Pityu itt zörögnek vitáznak mellettem és mögöttem. Vass Gyula elvesztette Salamon ellen írt bírálatomat. Kérlek küld el meg őrzöm, s visszaadom. Aranynál már nem kapható, már irtam neki is emiatt.

Mi a manót csinál az a Brassai, hogy olly nehezen szólal meg? A kakukkal fog-é vagy csak az őszi költöző darvakkal? Már szinte kedvem vólna még egyszer fölhívni, de hetykeségnek vélethetnék.

Küldeményedért köszönet, belőle is felhasználandok egyet mást. — Annyit összeirtam már hosszú unalmas várakozásomban tized része is elég vólna, s kéntelen is leszek kissé hosszas lenni, mert nem csak támadó de védő állásban is vagyok. El sem tudom határozni, pusztán humorral vagdaljam-é, vagy ko-

moly iróniával s egyszer s mind egyik vagy másik mellett amennyire birom — alapos

Német hassal küzdök régóta, — nagy kalapcsizmában járok begöngyölt térdekkel. Ugy nézek ki, mint az öreg Szemere Pált láttam legutolszor.

Isten veled, Iluskádat tisztelem
barátod Szemere M.

U. i. Hegedüst üdvözöld tőllem. — Pálkövy[1] mint hallom a végét járja. Szegény!

— — —

Jancsim! Valószínűleg 1864.

Két legközelebbi eset valóban méltó hogy a világtörténetbe jegyeztessék, egyik: Évánéé, ki vacsorára hiván Hollósy Kornéliát kérte őt hogy mivel fia „Andorka" nem lehete jelen a színházban, énekelje el neki (Andorkának) mit amott énekelt, hogy „Andorka is hallhassa".

Másik: enyém s nőmé, kik tegnap *csodálkoztunk* miért késtek olly sokáig, csak várunk csak várunk rátok, végre két óra tájban ebédhez ültünk, s akkor az ebéd közepén jutott eszünkbe hogy hiszen nem küldtünk értetek.

Most csakugyan megy csézám bár nem mondtál Vilmának bizonyosat, de tán vesztek annyi időt magatoknak, hozd el Iluskádat is hiszen lehetetlen hogy csak az az egy tegnapi napja lett volna szabad. Ha Hegedüst s Heislert[2] is magatok után csalnátok még derekabb vólna.

Nb. Vilma tegnapi levelemet nem merte kezedbe adni nem lévén bepöcsételve, látta hogy Évánét előhozom, s mivel sok között ő is ott vólt ama catastrophán mellyen Hollósy Kornélia Éváné szerént azt az *„Sottiset tette házán, hogy nem énekelt „Andorkának"* félt hogy Éváné rá találja fogni az anecdota elterjesztését, holott már egész Ujhely kaczagja a — Kossuth Sándorkán is — *„uj casust."*

barátod Szemere M.

— — —

Jancsim! Valószínűleg 1864 szüretkor.

Szombaton a ..... szekeren futottam át melletted, de nem térhettem be. Tegnap és ma pedig kissé neki gyulladt dagadt orrom — sok helyre beütöttem Pesten — e miatt nem mehetek Hozzád, — tehát csak e tót páriával küldöm vissza Iluskádnak köszönettel a kendőt, neked pedig, a Gyulai adta példányt, (melyből a még nem rég szép Sárossyné — ki tegnap ment el

[1] Pálkövi Antal: pataki tanár, filozófus, történész, Petőfi meghitt, jó barátja.

[2] Heiszler József: tudós egyháztörténész, professzor.

tőllünk — olvasgatott is már) — s azon kívül Beck K. (kivel szinte megismerkedtem) Jadvigáját. Olvasd át figyelemmel s mond el észrevételeidet rólla. „Jankója" mellyet még igen ifjan írt, *nekem* — pár könnyen kijavítható helyet kivéve — *nagyon* tetszett. Ez ellenben csak kevéssé. Valjon fognak-é egyezni rólla véleményeink?

Ha te s természetesen *Iluskánk* (mert a jó: közös birtok nemcsak egyesé) *is*, Laczi, (nem Mészáros!) s Heiszler meglátogatnátok engem itt borházamban (vagy 3—4 napig még itt leszünk) nagyon szép s örvendetes vólna. Ird meg jöhettek-é s mikor? S szekeremet is küldendem értetek. Akkor aztán pesti mulatásomról egyet s mást!

Szőlőszomszédom egy öreg csizmadia, s neje. Meglátogatom ollykor őket venyige kunyhójukban, a tűz mellé ülve. Jó, egyszerű öregek. Tegnap kinézek ablakomon, látom itten a szamár, — mert szamarastalyigán szoktak kijönni; átmenék tehát, s lekuporodtunk hárman a venyige (átkozottan füstölő) tüze köré. Referálok hogy egyik, — szinte csizmadia szomszédunk neje legközelebb megholt, s hogy már ki is nézett magának az öreg egy tizenhat éves lyányt, s pedig szépet. „*én:* mi a manó! vén lessz ahhoz a szomszéd, hisz már túljár az ötvenen! — *Csizmadiáné:* „meg okulárén olvas" — *én:* „tán a szép kislyányt is *azon* nézte ki" — *Csizmadiáné:* „Hát csak azt mondi hogy neki bizony szép kell, meg fiatal, — mondtam én neki minap is hogy előhozta: — „hej koma hát ha *elrugi* kendet!"

Jancsikám! Szép idő (neki vidék) jó út, jó bor, szőlő, szivar, jókedv, (dagadós orr daczára is) „Sabina perusta sole" t. i. az én örökmozgony feleségem, és? három „magzat" (boldog az ki kedves nőt nyer, és nejétől *magzatot* Garay) s a most már csinosabb, rendesebb borház, *vala* akkor, midőn brassaiztam benne — vár reátok —, tehát ti ugye eljöttök, — ha csak szinte nem szüreteltek mostan.

Barátod Szemere.

U. i. ugy, a szivartárczámat (az, az a nállam Lasztóczon Komáromy Jósi által feledettet) szobádban feledtem. Add át emberemnek. Pesten egy kesztyűt s gyufatartót, a vasuti egyik állomáson szinte egy gyufatartót — Vámosujfaluban pedig a korcsmában csinos botomat feledém el! — Milly szeretreméltó, rendes, gondos ember vóltam én egykor, addig míg verseket nem irtam.

— — —

Jancsim! Valószínű 1864 november 14.

A super. gyülésre ketten megyünk innen: én és ..... De addig Jadvigát olvasd, másként az „énemtül kívül eső neménedet" meg castigálom Fichte ostorával.

Barátom én egy akad. tag czimét sem akasztom táblára a

nyakába, az az a hozzá irt levél hátára. Te ellenben *megtaláltál* engemet. Elég ha birtokom tagositva van. Ne tedd ezt, hozzám legalább ne! Ollyan .... pedánsság féle ez. Szegény Szemere Pali még nyugalmazott kapitány korában is mindig oda bigyeszté hozzám irt (Avarból) levelei alá a *„kapitányt"*. Tudod a „B. Vay Miklós: *generális*" — Bernáth Sigmond: *corporális*" anecdotát. — Ha ki asztalomon megpillantaná az illyen boritékot, azt hihetné szörnyen gaudeálok a honorárius esküségnek.

Jadviga-tekintetében rászedtelek. Megfordítva van az eset. Csak te fogj hozzá, csak egy félnapi olvasás az egész. De vigyázz hogy magad is a farkasok gyomrába ne kerülj, mert képtelen sok farkas van a mű erdejében. Megjárom ha hozzád menvén kérdem: hol van Jancsi? — s csak csizmádszárát s pár csontot mutat fel Iluskád belőled. Tehát jól felfegyverkezve töltött puskákkal, pisztolyokkal — fogj az olvasáshoz. Fog neked tetszeni benne az „emberanya, farkasanya" ellentéte, küzdése. — Végén egy őrült hölgyet fogsz találni, — önts vizet a fejére, — Figyelmesen olvasd, mert számon kérendem véleményedet.

Iszonyú hurutom s náthám van. A szekérutnak — még nagyobb van, — sárnak, locspocsnak nevezik. Csak hozzád vonzó (azért se hozzád se Iluskádhoz) hűséges szeretetem teszi, hogy illen föld-ég orr náthában Patakra vándorlandok.

Barátod Szemere Miklós.

— — —

Kedves Jancsim!

Ujra igen beteg vóltam. Ugy látom körültem leskődik a vén halál e szakácsmester, hogy kiránthasson e lármás lud ketreczből, (nem házamat értem, de a világot) s föltálalhasson az angyaloknak megemészthetetlen májú vén gunárt. De mielőtt búcsú dalt irnék be kell köszöntenem a Kisfaludy Társaságba. Utasíts kérlek *kihez* írjak, a Társasághoz-é, elnökéhez-é? Mint czimellem, mit mondjak körülbelül, te csak a *formát* közöld velem, melly formán kellő ezt tenni, három négy sorban, — mint irnád Te? én majd megirom, lehet ugy, lehet a Szemere Miklós formája szerént. Hiszen nem kell oda ugy-é semmi nagy tekatória. Gyenge inpatiens vagyok én mintaszerű formaiságban, ha tudtam is már valamellyest, ujra elfeledem. Valahányszor násznagy vagyok, mindig ujra kérdezem a bölcsektől mi a teendő, mi a mondandó t. i. vacsorájukon a vén emberektől vevém, mikor kell fölállni, mikor leülni? — Mikor már én leszek a templom legvénebbje, jaj a fiatalságnak, ha rám fog figyelni.

Egy kótás könyvem van régi cziffra kötésben. Zoltán Máriáé vólt 1743-ban; ez áll a könyv tábláján aranyozott bötükkel. Eperjesen tanult akkor, mint gyermek leányka. Ez nagyapám negyedik feleségének másodika vólt s atyám édesanyja, s anyja egyszer s mind a Fáy Ferenc anyjának. E könyv néhány dalon

kívül („mint a szép híves patakra" is benne van.) atyám egyveleges írásaival van tele. Köztük e vers is, lehet, hogy előtted nem ismeretlen, én eddig nem ismertem.

A kegyesség ára ha gazdagság, vedd meg;
A gazdagság ára ha kegyesség, vesdd meg.
Igen olcsó drága, ami szükségtelen;
Igen drága olcsó, ami kell szüntelen.
Ha jelesben kicsiny a nagy születésü,
Annál kisebb mennél nagyobb születésü.
Boldogtalan, aki senkinek nem tetszik,
Még inkább, akinek senki más nem tetszik.
Van egy ropp. kőszikla fallal prémzett sziget,
Belseje kellemel rakott virág liget;
Becsület a neve nehéz oda menni,
Még nehezebb a kijöttnek visszamenni.
Ha nincsen más élet, add tehát mi jusson
Ül a virtus *vason* a vétek trónuson.

Isten veled, Iluskádat tiszteljük. Az én Mariskám igen beteges, nincs reménységünk hogyha kiépül is egészséges legyen valaha.

8. mart. 1865. barátod Szemere.

U. i. Székfoglalómat is az elnökhöz küldjem ugye? S ő fogja fölolvasni?

— — —

Édes Jancsim! 19. Aug. (Valószínű 1865.)

Lehetetlen bármi formalitást betanulnom. Irj a lasztóczi egyház híveinek, midőn majd (már nemsokára) mint legöregebbre rám fognak figyelni úrvacsorájakor. Holtig nem leszek képes megtanulni. Vóltam vagy tízszer násznagy, — már újra nem tudom mi a násznagy teendője?

Ird meg tehát nekem kérlek, kihez (ugye tán Eördöghöz, mint elnökhöz intézzem leköszönésemet a tagságról? — Kicsapom magamat közületek. Az akadémiának sincs legkisebb haszna illy röst tagból, — nekem sincs belőlle. Első gondolatom az vólt hogy el sem fogadom, — bánom hogy nem tettem, legjobb mindig az első gondolat. De lebeszélt szándékomról az öreg Fáy Andráska valahogy ne igyekezzék más gondolatra birni, mert nem hogy te de még magam sem birok makacsságommal.

Tehát tanits be minden legkisebbre, mint az iskolás gyermeket. Czim; aláírás; egy árkusra-é? Szóval minden teendőt — künn, s benn, — a czimzést sat. sat.

Két szék (porosz, olasz) közt szépen földre buktunk. Szemere Pál egyik szonettjében „piros" a *remény*, Kölcsey egyik

versében „kék". — Bizony csak is kékellik már az szemünkbe messze távolból újra — pedig milly közel vólt már hozzánk. Igy bánik velünk sors koma; de Juhássz Lajos még most is hiszi hogy Napoleon lessz Magyarhon megváltója.

Tompa Miska Schwarzbergben vólt vizgyógyot kisértve meg. Hasztalan! — az a szegény ember testben lélekben beteg, nagyon beteg. Vígasztaló levelet irtam oda hozzá, de válassza (bár eléggé férfias az) olly iszonyú lelki küzdelemmel van írva, hogy lelkem mélyéig rendített meg. Öt elveszítjük nemsokára. Isten veled!

barátod Szemere Miklós.

— — —

Jancsim! Valószínűleg 1865 december.

Elfeledém veled közleni az adhortátiot; tehát hic est.

„A m. Tud. Akad. még 1865-ik évi dec. 7-én tartott nagygyűlésén elhatározta, hogy az 1858-tól 1861-ig választott levelező, és 1861-től 1863-ig választott minden nemű akad. tagok, kik székfoglaló értekezésüket még meg nem tartották, az alapszabályok 32 és 33 § tartalmára emlékeztessenek, melly szerént „minden ujonnan választott tag, legfölleb egy év alatt széket foglal, különben megválasztása megsemmisülvén. Miután az Akadémia jegyzőkönyveiben nem találtam nyomát, hogy a tek. úr, mint 1863. január 13-án választott l. tag a szabálynak még eddig eleget tett vólna, hivatalos kötelességet teljesítek, midőn a nagy gyűlés fentebbi határozatát tudomására juttatván, fölkérem, e mulasztásnak mielőbbi kipótlására.

Arany J. titoknok.

Ergo! „consilium abeundi lett (lessz) a fine breviter." — az az, mint mondám kicsapom magamat közületek, mert biz én Herko paternek sem irok székfoglalót. Többet mondok, az adhortatio után, ha elkezdett értekezésem már kész vólna sem küldeném el, vén vagyok én már — iskolásgyereknek.

Kérlek tehát ujra: a *gólya öntőre;* — majd bele öntöm én aztán az ólmot; — szelíden s tán egy kis humorral, — de világért sem sértőn tiszteletlenül. — Aranyhoz intézendem, kivel azonban — ugy-é? — fel kell olvastatnia az illyesnek is a *végére* kell-é biggyesztenem a *„tisztelettel*-t sat. — Helyemben te, hogy irnád meg *ezt* — öt, hat sorban? Ezt küld meg nekem, én aztán majd *átidomítom* s át módosítom. (A czim, elől, hátul! — el ne feledd.)

És az Érdi versét is (Plátó, látó- abbahagyva.) Nesze, én is küldök egyet: Andortól. Ez se rosszabb ama háromnál, mellyek — emlékezem — tetszettek neked. S szinte, mint azokat, ezt is két év előtt írta.

Hozzá.

Dobog a szivem, mint
A paripa körme
Aranyhidon járva, —
Megverte, megverte
Lángoló szemednek
Csapkodó sugára.

Eljuték a mese
Tündérországába,
Kebelembe láttam, —
Bóldog szerelemnek
Harmatja remeg a
Gondolat világban.

Mit eddig a lelkem
Nagyságban imádott:
Órjás sziklák, hegyek,
Elsimultak, mint az
Öröműzte redők,
S nap üzött fellegek.

Azóta nem látok, —
Nem nézek sehová
Nem nézek az égbe
Csak a te szemedbe! —
Keblem királynéja?
Ragyogó szemébe.

Távol vagy, távol, de
Szerelmem szárnyain
Ide lobogsz nékem
S befészkeled magad
— Kis dalló madaram! —
Szivem közepében.

És ott ülsz, ott költöd
Én nekem a legszebb
Tüzes gondolatot
Mellynek égi lángja
A téged ölelő
Lágy fészekbe kapott.

És téged ez a láng,
Mint a mesés madárt,
Éget s ujra éleszt,
Míg aztán szerelmed,
És a fészek lángja
Véghetetlenné lessz.

Csillag van lelkemen
Égető fénycsillag, —
Oly erős világa
Felvidulva tőlle
S fénnyel ragyogna
A pokol éjszakája.

Pokol és menyország
Minden összetéved
Most az én fejemben, —
Mint az ordító vád
A szelid özzel az
Égő rengetegben.

Rengeteg szerelmem
Ég is olykor, ám de
Szelid dalja is van,
Könyed és mosolyod
Mint eső szivárvány,
Olvadoz a dalban.

S felrajzik az érzés
Mint dongó köpüből —
Mézet hordó méhek,
S anyakirálynéjok.
— Szivemnek szerelme —
Te reád száll vélek.

Te vad, virágzó
Lombja tavaszomnak!
Te rád, mindenségem!
Tünjön el a tavasz
A szép hajnal csillag
Csak te maradj nékem.

Mert ha te letűnnél
Az én életemből
Tudod e mi lenne? —
Gondolod hogy vihar!
Nem! — Szelid temető
S multam, — kereszt benne.

Most hogy leírtam rosszabbnak látszik mint első olvasásomkor. Igen aggregáltak a képek, s néhol rosszul vannak kivéve. — Isten s barátságom veled Jancsikám,

barátod Miklós.

KÖNYVÉSZET.

Abaúj kassai közlöny 1878, 39 sz.
Arany trombita 1873.
Bartók György: Erdélyi János gondolkodása, 1915.
Balogh György: Erdélyi János s a népköltészet.
Beöthy Zsolt: Erdélyi János műbölcselete.
Boruth Elemér: Irodalmi arczképek III.
Császár Elemér: A magyar irod. kritika története.
Danielik: Magyar írók. II.
Deák Elek: Erdélyi Jánosról, Figyelő IX.
Ébresztő 1881, I. 30.
Egy. Phil. Közlöny 1888. (Váczy János: Szemere Miklós)
Egyetértés 1881, 236 sz.
Életképek 1845, I. 17.
Ellenzék, 1884, 80 sz.
Erdélyi János minden munkája.
Erdélyi Pál: Erdélyi János levelezése, Figyelő XXVI.
Figyelő IX, X, XII, XI, XIII, XXIV;
Fitz József: Brassai Sámuel.
Fővárosi Lapok 1882. 293 sz.
Frankenburg Adolf: Tükörképek a régibb írói életből.
Farkas Gyula: Fiatal Magyarország.
Gálos Rezső: Erdélyi János lírája. I. T. K. 1914.
Greguss Ágost: Tanulmányok. 1872.
Haraszthy Gyula: Erdélyi János irodalomszemlélete.
Haraszthy Gyula: Irodalom elméleti kérdések.
Horváth János: Az irodalmi népiesség története Faluditól Petőfiig.
Hazánk s a külföld. 1866 23 sz.
Hon, 1868, 9 sz
Irod. tört. Közlemények 1891. 1933—34—38.
Irodalmi Őr 1945, 24. sz.
Kath. Szemle 1890.
Kisfaludy Társaság Évlapjai, Új Folyam XIX. (Tóth Lőrincz: Emlékezés Szemere Miklósról.)
Kun Pál: Erdélyi Jánosról. Figyelő, XII.
Lauka Gusztáv: Multról a jelennek. Bp. 1879.
Magyar Géniusz, 1904, 193 sz.
Magyarország vármegyéi. (Zemplén.)
Nép Zászlaja Naptár, III, 1871, 36 arczkép.
Nagyszalonta s vidéke, 1889. 12—14 sz.
Paszlavszky Sándor: Három zemplénmegyei költőről. Bp. 1889. (Figyelő.)
Perényi József: Szemere Miklós életrajza. S. újhely, 1897.
Regélő Themis, Eger, 1882. 19 sz.
Reviczky Gyula: Szemere Miklós. Koszorú, 1883. I. 97 l.
Szépirodalmi Figyelő 1871. 51 sz.
Szemere Miklós összegyüjött munkái. (Nemzeti Könyvtár XXX—XXXII.)
Új Idők. 1889.
Vasárnapi Ujság, 1857. 30 sz., 1869. 20 sz., 1879. II sz.
Vutkovich Sándor: Magyar írók albuma. Pozsony, 1873.

ERDÉLYI ZSUZSA.

PÓTLÁS A KAZINCZY-LEVELEKHEZ.

Lugossy József a régi neves történetíró, a Lugossy-codex donatora a *Magyar Történelmi Tár* 1856. évi első kötetében rendkívül érdekes tanulmányt közöl két 1500-ból származó magyar köriratú pecsétről.[1] Magyarázatai során az ‚Istenek rabja' kifejezéssel foglalkozva ama véleményét fejezi ki, hogy a pecsétekbe vésett C. P. P. betűk megoldása az ezzel rokon fogalom: CAPTIVUS PROPTER PATRIAM.

Tanulmányát azzal végzi, hogy e három betű jelentését Kazinczy egy Thökölynek 1695-ből származó pecsétlőjén megoldani nem tudta, — amint azt ő maga egy levelében meg is mondja.

Kazinczynak ez a levele hiányzik a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott *Levelezéséből*.

Maga az eredeti levél — kellett, hogy Lugossy közlésének idején a több százados debreceni Collégium könyvtárának kéziratai között meglett légyen, s valószínűleg valamely limbusban ma is ott lappang, ha ugyan azóta már elő nem került. De annak idején, amikor Akadémiánk a Kazinczy levelek összegyűjtésének és közzétételének tervével a tudományos és magán gyűjteményekhez fordult, akkor a lappangó levél úgy a könyvtár gyűjteményében, mint az egykori akadémiai kevéssé közkézen forgó kiadvány közleményében rejtve maradt.

Ezt a mulasztást pótlandó, s az irodalomtörténet munkásai számára, hogy könnyebben hozzáférhető legyen, közöljük a levelet:

Tisztelendő Buday Esaiás Debreczeni Professor Úrnak szíves tisztelettel. Tisztelendő Professor Úr, nagytekintetű barátom! Az ide rekesztett typárion mása annak a' Tököli pecsétnyomójának, mellyel engemet Mélt. Kenderessy Mihály Erdélyi Gubernális Secretarius Úr megajándékoza, és a' mellyet Gyüjteményemből ki nem ereszthetek 's kiereszteni nem akarok. Másait öntettem, hogy ezekkel a' Hazai Történetek' Kedvelőjinél kedveskedhessek, 's íme hozom ajándékomat mind magának az Úrnak Professor Úrnak, mind a' Collégium Bibliothecájának; azt kérvén az Úrnak becses barátságától, hogy ezen levelemet a' typárionnal együtt a' Collégium' Bibliothecájának levelei közzé letenni méltóztassék, nem hiúságból, hanem ez a' pecsétnek magyarázója lehessen. — A' nálam maradó typárion, mellynek ezek a lemásolt darabok tökéletesen hív képei, ezelőtt nyolcz esztendővel a' boldogfalvi mezőn, Hunyad vármegyének szélében, találtatott. Ez vala az a' hely, a'hol a' megvert Tököli utolsó táborozását tartotta. Hihetővé teszi az itt említett dolgot a' körülírás: DISSIMILIUM INFIDA SOCIETAS, és a' korona mellett olvastatható 1695. esztendőszám. Hogy ez nem familiai pecsét, mutatja a koronán álló féltestű

[1] Lásd ott a 175—191 ll.

oroszlán, a' ki egyik kezében a' letépni-készült bilincset csörteti. Sed fracta virtus, et minaces turpe solum tetigere! alúl pedig a' paizson az az iszonyú fenevad, a' ki lábaival eggy bárányt szaggata széljel. A' korona' táján e' három betüket olvashatni: C. P. P., mellyek mit tégyenek nem tudom. — Azon reményben, hogy levelem a' Bibliothéca' kincsesládájába fogja kísérni typárionomat, örvendek, hogy ez hirdetheti azon szíves tiszteletémet 's barátságomat, mellyel az Úr Professor Úr eránt nagybecsü jóvoltának olly sok bizonyságaiért viseltetem. Ezzel meg nem szünhetek lenni Tisztelendő Professor Úr, az Úrnak alázatos szolgája: Kazinczy Ferencz. Széphalom, Abaujban, Febr. 24-d. 1812.[2]

A levélben megnevezett Kenderessy Mihály 1810. október 6-ikán küldte e rendkívül becses történelmi emléket a költőnek,[3] aki ennek tárgyában az ajándékozó akkor még kormányszéki titkárral levelet vagy talán leveleket is válthatott, de ezek közül egyedül Kenderessynek 1811. december 1-én kelt levele maradt meg, illetve ismert.[4] E levélből tudjuk, hogy Kazinczy a pecsétlő szövegét hibásan: *infida* szót *in fide*-nek olvasta, s e tévedését Kenderessy ez utóbbi levelében helyesbíti.

A pecsétlőt Kazinczy érdeme szerint megbecsülte, s hogy annak történelmi jelentőségét közismertté tegye, arról több levonatot készíttetett s azokat többeknek megküldte.

A levonatok 1812. év február havának közepetáján készülhettek el és juthattak Széphalomra s a lelkes költő ennek a hónapnak huszonnegyedik napján küldi meg jótevőjének, tanácsadó hű barátjának Nagy Gábornak, Debrecenbe. A derék férfiúnak becses könyv és kéziratgyüjteménye — mint ahogy a költő hozzá intézett költői levelében nagy részvéttel megírja — a Debrecen város ötnyolcadát elhamvasztó nagy tűzvész áldozata lett.[5]

Ugyancsak ezen a napon küldi meg Szombathy János pataki professornak[6] mellékelvén egy levonati példányt a sárospataki Collégium gyüjteménye számára is. E két pecsétlenyomat Vályi Nagy Ferenc szinte pataki professorhoz intézett leveléhez volt csatolva.[7] Ez a kiváló férfiú is kapott a levonatból egy példányt, melyet az március hó elsején írt levelében köszön meg.[8] E levélben jelenti, hogy az ő hozzá intézett levélben megküldött két levonatot Tiszt. Szombathy János Úrnak olly jelentéssel adta át,

[2] Kétségtelen, hogy a levélmásolat betűhű, csak a bekezdések hagyattak el.

[3] Kazinczy Levelezése. VIII. köt. 117—119 ll. 1847. sz. levél.

[4] U. ott. IX. köt. 170—171 ll. 2105. sz. levél.

[5] U. ott IX. köt. 168—170 ll. 2104. sz. levél. Itt a kelet hely [1811. Dec.] — mint Váczy megjegyzi — idegen kéz írása és aligha helyes, mert a levél november 20-ika körül iródhatott.

[6] U. ott. IX. köt. 302—303. ll. 2158. sz. levél.

[7] Ez a levél nem ismert.

[8] U. ott. IX. köt. 310—312 ll. 2163. sz. levél.

hogy eggyikét tartsa meg magának, a másikat pedig a levéllel együtt tégye be a főiskolai Bibliotheca gyüjteményei közzé.

Március 15-ikén pedig báró Vay Miklósné, báró Adelsheim Johannának írt leveléhez[9] mellékelt egy példányt férje, a tábornok számára s ehhez azt a közlést is fűzi, hogy a sokszorosító kézmíves az ő meghagyása nélkül annyi példányt öntött a levonatokból, hogy kevés hijján száz forintot kelle fizetnie érte, de legalább az az öröme van, hogy velek sokaknak kedveskedhet.

Amit azonban nem tudtunk. s most derült ki, hogy hetvenhárom éve köztudomású lehetett volna, hogy az előző levelekkel egy napon küldte meg Kazinczy a példányt a neves tudós Buday Ezsaiásnak és a debreceni collégiumnak is s az utóbbi levél az mellyet fenntebb közöltünk s mely a Tudományos Akadémia által kiadott levelek sorában a IX. kötetben a 2157/a jelzést kell, hogy kapjon.

REXA DEZSŐ.

ISMERETLEN AMADE-NYOMTATVÁNY.

Győr szab. kir. város közkönyvtára még 1940-ben egy pesti könyvkereskedőnél, egy 1759-ből származó nyomtatványt vásárolt. A kis, 14 lap terjedelmű nyomtatványt a híres és a magyar irodalomtörténet kutatói előtt is jól ismert Streibig-nyomda készítette. (Ez a nyomda adta, a XVIII. század végén, a magyar olvasók kezébe Révai, Rájnis, Pétzeli és társaik műveit). Tüzetes megvizsgálása után megállapítottuk, hogy egy újabb, eddig ismeretlen Amade-nyomtatvánnyal gazdagodott könyvtárunk. —

Gálos Rezső közölte a bősi családi levéltár Amade kéziratai közül azt a Nepomuki Szent János tiszteletére írt himnuszt, amelynek latin változata Vértesy Jenő közléséből már korábban ismeretes volt.[1] Ez a latin változat már Amade László életében, ugyancsak a győri Streibig-nyomdánál, 1759-ben megjelent.[2] A most előkerült nyomtatvány párja ennek és a himnusz magyar szövegét adja, a latin kiadásához teljesen hasonló kiállításban.

AJTATOS | FOHÁSZKODÁS | AZ | JÓ HIR, NÉV BÖTSÜLETNEK | PÁRTFOGÓ | PATRONUSSÁHOZ | B. HOMODE | LÁSZLÓ S FERENCZ | BUZGÓSÁGÁTUL | SZENTELTETETT. | GYŐRBEN, | NYOMT: STREIBIG GERGELY JÁNOS ÁLTAL, 1759. |

A gondos nyomdai munkával, ízlésesen kiadott nyomtatvány címlapját a magyar címer díszíti, a négy évszak allegorikus ábrázolása közé foglalva.

JENEI FERENC.

[9] U. ott. IX. köt. 339—343 ll. 2177. sz. levél.
[1] Gálos Rezső: Kiadatlan Amade-versek. IK. 1940. 283 l.
[2] U. az: Ismeretlen Amade-nyomtatvány. IK. 1934. 404 l.

KÖNYVISMERTETÉS.

Hermányi Dienes József: Nagyenyedi síró Heraklitus és hol mosolygó s hol kacagó Demokritus. 1762. — Bevezetéssel és jegyzetekkel kiadja *György Lajos.* (Erdélyi Ritkaságok, 9—10.) Kolozsvár, Minerva-kiadás, 1943. I—II. kötet, 8-r. XVI. 182 és 196 lap.

Erdővidéknek sok kiváló, érdemes írófia között Hermányi Dienes József (1699—1763), a tudós enyedi pap egy anekdotagyüjteményével tette nevét emlékezetessé. A *Nagyenyedi Demokritus* kéziratban maradt s csak kései másolatából ismeretes. Több jeles kutatónk használta már ezt az Ercsey-féle, 1845-ből való másolatot, de szerzőjére a figyelmet csak 1925-ben Kelemen Lajos hívta föl, aki Hermányinak egy szüleiről s magáról szóló emlékiratát kiadta. Az Erdélyi Ritkaságok c. sorozatban most az egész gyüjteménynek jelentős része, mintegy kétharmada nyomtatásban is napvilágot látott és így az anyag tetemes része hozzáférhetőbbé lett. (A meg nem jelent részletek nem is közölhetők.)

A kiadást erre leghívatottabb tudósunk, György Lajos gondozta. Ő állapítja meg, hogy ez a legrégibb írott magyar anekdota-gyüjtemény; kiemeli azt a jelentőségét, hogy nem könyvekből összeszedett, hanem élő, az író életéből vett anekdotákat foglalt össze, végül, hogy a *Nagyenyedi Demokritus* az anekdota eredeti típusát — nevezetes emberekről szóló bizalmasabb följegyzéseket — a mi irodalmunkban egymagában őrizte meg. Sok hasonló történetkét ismerünk pl. Halmágyi István közel egykorú (1762—1769) naplójából is — ilyen természetüek Döbrenteinek szintén az Erdélyi Múzeumban őrzött napi jegyzései is — de a kis elbeszéléseknek (a cím szerint is) önmagukért való gyüjteményében nincsen mása vagy párja, még kevésbbé elődje irodalmunk s a magyar anekdota történetében.

Épen e természetüknél fogva ne keressünk csattanós élceket, mulatságos fordulatokat ezekben az anekdotákban. Nem az a fontos bennük s nem is az a céljuk, bár hellyel-közzel effélék is akadnak köztük. Igazi érdekességük, hogy a kor nevezetes és Hermányitól is ismert, erdélyi szereplőihez közelebb viszik az olvasót s a korviszonyokról sok figyelemreméltó adatot hagytak ránk. Irodalmi szempontból elég Pápai-Páriz Ferenc, Ajtai-Abód

Mihály vagy Szokolyai István nevére utalnunk. Az egyik anekdota a legrégibb fűzfapoéták egyikének nevét örökíti meg. Arany János *A bajusz* c. humoros elbeszélő költeményének meséjét, amire Dézsi Lajos épen folyóiratunkban (1901) mutatott rá, Hermányi írta le. De lejegyezte a Hári János királylátogatását is. Találkozunk Deáki Filep Sámuel, Tótfalusi Kis Miklós, Szathmári Paksi Mihály, Kalmár György nevével, Telekiekkel, Bánffyakkal, Barcsayakkal, Bethlenekkel — Erdély egykorú közéletével. Műfaji jelentőségén kívül tehát forráskutatási szempontból is érdemes munka ez.

Az alapul vett egyetlen ismeretes szöveg, mint említettük, 1845-ből való; az eredeti kézirat nincsen meg. Nem volt tehát célja betűhív kiadásnak. Azért a kiadó mai központozással és mondattagolással közli a szöveget, igen helyesen. Elhagyta a régies igealakokat is: ez utóbbival talán kissé súrolta az egésznek székelyes zamatját, amelyet minden egyébben híven megőrzött.

A legnagyobb tisztelettel kell megemlékeznünk az anekdotákhoz fűzött jegyzetekről. György Lajos nemcsak szokott buzgalmával és lelkiismeretességével kutatott föl a sokszor jelentéktelenebb szereplőkről minden szükséges tudnivalót, hanem teljességgel összegyüjtötte a kérdésre vonatkozó irodalmat is; e jegyzetek mutatják, milyen hatalmas munkát végzett. Igaz örömmel köszöntjük a *Nagyenyedi Demokritus* kiadását.

K. L.

Bisztray Gyula: Író és nemzet. Budapest, é. n. (1943.) 8.-r. 436 lap.

Bisztray vaskos könyve kereken húsz tanulmányt foglal magába. Ezeket a tanulmányokat két csoportba lehetne osztani: az egyikbe az általános elvi kérdésekkel foglalkozó essayk sorolhatók, a többit egy-egy író emlékének szentelte szerzőjük. Mindkét csoport azonban nem ma és nem a mának készült, hanem a szerző mintegy húsz évi idevágó munkásságának, — a legkorábbi tanulmány 1925-ből való, — feltámasztása. Ez az időbeli egyenlőtlenség rányomja bélyegét a könyvnek nemcsak nyelvére, — Istenem, mennyit alakult, fejlődött a magyar stílus az utóbbi húsz esztendő alatt, hát még mennyit változtak az események! — hanem méginkább célzásaira és utalásaira. Ez a könyv is mutatja, hogy mennyire veszélyes akár még a szellemtudomány alkotásait és eredményeit is a maguk ásatag mivoltában újra kiadni. Épen ezért sajnálnunk kell, hogy az illusztris szerző nem írta át tanulmányait: a szerkesztői kék ceruza csak a könyv előnyére vált volna.

Ha magukat a tanulmányokat nézzük, természetes, hogy az általánosakat, az elvi kérdéssel foglalkozókat olvastuk nagyobb érdeklődéssel. Bisztray új iránynak, az irodalomszociológiának

a híve és hirdetője, s általában a közönség oldaláról nézi az írókat is. Sok érdekes és újszerű mondanivalója van, de az ötlet kedvéért nem egyszer elveti a sulykot. Így *Az író helye a társadalomban* című tanulmányában igen helyesen mutat rá, hogy az írók társadalmi állása szoros függvénye közönségsikerüknek, csak ennek a tételnek igazolására nem szerencsés példát hoz fel: „A köztiszteletben álló Vörösmarty versei a társadalom minden körébe gyorsan elhatottak, az eleinte pórias költőnek bélyegzett Petőfi csak évek múlva tudta meghódítani a szalónok irodalompártoló lakóit." (24—25. l.) Ha tekintélyre akart hivatkozni, mást kellett volna idézni, Jósikát, Eötvöst, s nem az ugyancsak szegény sorból az élre került Vörösmartyt, aki tekintélyét maga harcolta ki magának ugyanúgy, amint ez később Petőfinek is sikerült.

Sokszor és szívesen ír szűkebb hazájának, Erdélynek irodalmi kérdéseiről: *Nagyenyedi Helikon, Táj és irodalom* (Fogaras példája), *Írók az unióért* c. tanulmányok mind a Királyhágón túli problémákkal foglalkoznak, — igaz, mindig egyetemes magyar szempontból. Igazi irodalomelméleti és elvi kérdést ezeken kívül csak *A haldokló kritika* és *A magyar könyvkiadás gondjai* című tanulmányok vetnek fel.

Irodalmunk egyes alakjait bemutató essayknél sem tagadja meg származását a szerző: erdélyi írók, kritikusok elevenednek meg tolla nyomán. Elég, ha csak az *Apácai Csere János, Jókai Erdélyben, Gyulai Pál* című tanulmányokat említjük. Ezeknél átforrósodik a szerző hangja, s minden szavából kiérezzük szeretetét szülőföldje iránt. A csekei bölcs halálának százesztendős fordulójára készült *Az ismeretlen Kölcsey* című tanulmány. Leszámítva az érthető és azóta megint idejétmúlt aktualitását, ez a kis essay megállít őszinteségével és eredeti meglátásaival. Újszerű képet kapunk Kölcsey Ferencről, erről az alig, vagy félreismert nagy nemzetnevelőről. Mert Bisztray elsősorban erről az oldaláról mutatja be Kölcseyt nem egyszer szárnyaló szavakkal.

Mindent egybevetve: ha a kötet a maga egészében nélkülözi is az egységet, egyes tanulmányoktól nem lehet eltagadni az érdekességet és az időn felül álló időszerűséget. *Ezek* az essayk valóban értékei maradhatnak az irodalomtudománynak.

BERCZIK ÁRPÁD.

Hermann Egyed—Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. Veszprém, 1942. 373 l. (A Veszprémi Egyházmegye Multjából, 8. köt.).

E nagy szorgalommal és szaktudással készült könyv szerzői joggal mondhatják el, hogy művük első kísérlet a maga nemében egyháztörténelmi irodalmunkban. Hozzátehetjük, hogy nem-

csak kísérlet, hanem értékes eredmény s egyúttal példa is, hogy egykorú könyvtári könyvjegyzékek megfelelő feldolgozásával és közzétételével multunk és művelődésünk elhanyagolt kérdéseire fényt vethetünk. Az ilyen kiadványoknak természetében rejlik, hogy nemcsak a szaktudós (jelen esetben egyháztörténész), hanem minden, a nemzeti művelődés és közízlés iránt érdeklődő szakember is haszonnal forgathatja lapjait. Hermann Egyed kitűnő bevezetője után, — mely nemcsak a teológiai szakszempontokat domborította ki, hanem általános szellemi jelenségekre is felhívta a figyelmet. — Eberhardt Béla állította össze a veszprémi egyházmegye XIX. század elejéről származó jegyzékei alapján az egyházmegye 210 plébániáján volt könyvek címeit és előfordulási helyeit. Kurbély György veszprémi püspök három év alatt (1815—1817) végiglátogatta a püspökségéhez tartozó Veszprém-, Zala- és Somogy-megyék plébániáit s már előre összeiratta egyrészt a plébániák könyvtáraiban található könyvek, másrészt a plébánosok személyes tulajdonát tevő könyvek jegyzékét. Eberhardt összeállításának adatai szerint a 210 plébánián levő plébániai könyvtárban 7167, a plébánosok személyes tulajdonában pedig 7531 kötet könyv volt. Természetes, hogy a magyar irodalom elég szegényesen volt képviselve ezekben a szakkönyvtárakban. Legnépszerűbb szerző Faludi Ferenc lehetett: különféle munkái 67 példányban forogtak „közkézen", hiszen moralizáló művei általános érdeklődést kelthettek a papság körében is. Utána Dugonics, majd Gyöngyösi volt a legnépszerűbb 11, illetve 10 munkával. Az „új" irodalom (Kazinczy, Dayka, Kisfaludy Sándor, Csokonai) a dolgok természeténél fogva még nem lehetett népszerűbb a hagyományos ízlésben fogant irodalomnál: az olvasóközönség (még a művelt is) nem volt hajlandó azonnal befogadni az újat. Hermann bevezetője szerint Horváth János veszprémi kanonok paptársainak és tanítványainak (Parragh László, Zsemberi Imre, Tomor János, Pethő Imre, Talabér Mihály, Beke Kristóf) könyvei között voltak legnagyobb számban magyar irodalmi és nyelvészeti tárgyúak. Itt ugyan felmerül egy kétségünk: a püspöki felszólításra készült könyvjegyzékek éppen a szépirodalom szempontjából vajjon teljesnek mondhatók-e? Például a Dunántúl annyira népszerű „Himfy szerelmei" csak két példányban lett volna előtalálható? Úgy gondoljuk, hogy akadhattak plébánosok, akik nem tartották elég „komolynak" az ilyen művek meglételét püspökük tudomására hozni: inkább szakismereteiket bizonyító teológiai munkákkal, mint „haszontalan" versekkel óhajtottak dicsekedni.

Eberhardt Béla igen nagy munkával készült hasznos összeállításaiban csak két dolgot hiányolunk. Az egyik: nem választotta szét címek szerint is a plébániák könyvtáraiban található könyvek s a plébánosok személyes tulajdonát tevő könyvek

jegyzékét. A másik: a püspök által megvizitált könyvtulajdonosplébánosok nevéről nem értesülünk. Lehet, hogy egyháztörténeti szempontból ez a névsor nem lett volna fontos, de az irodalmi közízlés iránt érdeklődők haszonnal olvasták volna ezeket a neveket, a nevekhez fűződő könyvekhez s a feltűnő hiányokhoz bizonyos következtetéseket fűzhettek volna.

Az irodalomtörténésznek ez az önző kifogása azonban nem érinti a munka értékét és használhatóságát. Bárcsak több, hasonló jellegű kiadvánnyal gyarapodnék tudományos irodalmunk!

HARASZTHY GYULA.

Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. I—II. k. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Gál István. Erdélyi Ritkaságok 12—13. füzet. Kolozsvár é. n. (1944.) 16-r. I. k. 174 l. II. k. 164 l.

Egyik jeles essay-írónk nemrégen harcot hirdetett a szobor ellen.[1] Tanulmányával az ellen emelt szót, hogy a magyar társadalom hajlamos tekintélyi alapokon közéleti, tudományos, művészi nagyságokat elfogadni a nélkül, hogy azok nagyságáról maga is meggyőződnék. De nem is itt van a baj, hanem ott, hogy az ilyen nagyságokról azután hamis kép alakul ki lelkében: hús és vér helyett anyag, idomok helyett körvonalak, földi méretek helyett emberfölötti forma, egyszóval ember helyett szobor. S hogy a szerzőnek mennyire igaza van, azt egy marék csak úgy találomra előrángatott névvel igazolhatjuk: Kölcsey, Széchenyi, de akár még Petőfi is inkább a Dunapart szobraként él a nagy tömegek lelkében, mint a sajátos magyar érzelemvilág leghivatottabb megszólaltatójaként.

Mind ez talán fokozottabban áll Wesselényi Miklósra. Róla nem is szobor él az átlagember lelkében, hanem csak dombormű, az a relief, amelyet a pesti Ferenciek-templomának falára erősítettek kegyeletes kezek. Még a közepesnél jóval műveltebb ember is csak annyit tud a „királyi termetű" magyarról, hogy a „nagy árvízkor" megmentette egy sereg pesti polgár életét. Aki pedig már jártas a XIX. század első felének eseményeiben, az hallott valamit harangozni arról, hogy Széchenyi és Wesselényi együtt haladtak, azután útjaik elváltak, s Wesselényi barátja lassúbb irányától, — vérmérsékletének megfelelően, — áthajolt Kossuth dinamikusabb politikája felé.

Éppen ezért hálával kell adóznunk az Erdélyi Ritkaságok sorozatnak, hogy anyagilag lehetővé tette a talán legmesszebbtlátó erdélyi államférfi egyik legmaradandóbb munkájának megjelenését és elismeréssel Gál Istvánnak, aki vállalta a gondozás kevéssé hálás feladatát. Amikor a két kis kötetet átolvasva lel-

[1] Baránszky-Jób László: *Sorsunk*, 1942. októberi szám.

künkben dermedt csenddel tettük le kezünkből, úgy éreztük, hogy Wesselényi szavából az Ószövetség egyik lánglelkű prófétáját hallottuk szólni, aki a nemzetféltés ideges remegésével a hangjában az utolsó órában figyelmezteti választott népét a közelgő pusztulásra, mert ha nem: „...a forradalom útján s a mostani álladalmok romjain alkotandó nagy szláv szövetséges státusok, monarchiák vagy köztársaságok felőli — már többször említett — ábrándjukban Magyarországot Szlávországgá s abban a szláv nemzetiséget czélozzák uralkodóvá tenni. Mások közöttök kegyelmesebbek irántunk. Horvát- s Tótországot az egyik, az úgynevezett tót vármegyéket pedig egy más alkotandó szláv álladalom kiegészítő részévé szánván, minket magyarokat honunk közepén azon részre szorítva, mellyet tisztán magyarok laknak, egy kis tartományocskává szigorodva — megengednének létezni, vagyis tengődni." (II. k. 56. l.) Mi ez, ha nem Trianonnak látnoki megjósolása? De nemcsak hazájával foglalkozik Széchenyi kongeniális kortársa, hanem nemzete sorsát beleágyazza az európai földrész jövőjének alakulásába. Milyen érdekes és a jelen politikai alakulásában mennyire időszerű jelenség a semlegesek sajtója szerint is kísértő és kitöréssel fenyegető angol-orosz ellentét: „A keleti viszonyokkal Britanniának érdekei annyira egybeforrvák, ezen érdekek Kelet-Indiára — hatalma ezen dús fészkére nézve — az orosz befolyás és súly ottani növekedése által annyira van veszedelmezve, s a nem növekedő, hanem teljesen elfogyandó félhold helyébe feltűnő északi fény világánál az orosz hajóerő annyira készül a Fekete-, s következőleg a Földközi-tenger s annak kereskedése felett hatalmat s felsőséget vívni ki magának: mi Albionra nézve békés szerep játszását nehézzé teszi. Mi a Nílus mellől fenyegette, hogy t. i. ott olly hatalom keletkezik, melly Franciaországgal szövetkezve, keletindiai birtokaivali közösülését akadályozhatná: már nyilt háborúra kénytette, minek kétségkívül az is volt czélja, hogy az annyira megrongált Porta, Egyptus és hajóserege maradványainak teljes elvesztése által még ingatagabbá tétessék. — A Törökbirodalom sorvasztó betegsége naponta növekszik. S már soká nem haladható végóráját egy véletlen rögtön előidézheti. Elvárhatja-e ezt nyugtan s megelőző tett nélkül Albion, midőn Oroszország készen áll a már öntudatnélkülivel aláiratandó végrendelet végrehajtója — vagy inkább örökösekint lépni fel?" (163—4. l.)

Ezen túlmenőleg már 1842-ben megjósolja Wesselényi a nemzetiségeknek a magyarság ellen való felhasználását, meglátja a török elnyomatás alatt sínylődő szláv államok felszabadulását, megérzi a francia-orosz szövetséget, a nagyarányú európai fegyverkezést, az első világháborút, a Monarchia felbomlását, a szláv államok és Románia megszületését, Lengyelország keletről fenyegető pusztulását. Kassandraként állott a már félig vak óriás, hogy

megkísérelje hazája felől elhárítani a fenyegető veszedelmet. Nem rajta múlott, hogy ez nem sikerült neki!

Őszinte érdeklődéssel olvastuk a magvas bevezetést is. Gál István, aki nem első alkalommal foglalkozik Wesselényi személyével, most is ügyesen vázolja fel a nagy „vándorpatrióta" egyéniségét és mutat rá részint azokra a vonásokra, amiket családjától, őseitől kapott, részint ő maga fejlesztett ki magában. A jegyzetekben pedig összefoglalja a Szózat hatását kortársaira és az utódokra. Itt kissé aránytalan a bőség: az az érzésünk, hogy a kevesebb több lett volna. Sajnáljuk azt is, hogy a kiadó átírta Wesselényi szövegét: amire hivatkozik, — hogy az írás — és sajtóhibák befolyásolták volna a zavartalan élvezetet, — nem helytálló, mert az alig százesztendős szöveg nem volt az élvezhetetlenségig elavult és a nagy államférfi iránt érzett kegyelet amúgysem engedte volna a kicsinyes szempontokat érvényesülni. Így, — a kedvező alkalom ellenére is, — elestünk a kritikai kiadástól.

Gál István kétszer is megemlíti, hogy az utóbbi esztendők újrafelfedezése ellenére is, még mindig nélkülözzük Wesselényinek hozzá méltó életrajzát. A meglevő életrajzok részint hézagosak, részint pedig inkább egyéniségtanulmányok. Ezt a hiányt éppen a kiadó, a fiatalabb történésznemzedék egyik legtevékenyebb tagja pótolhatná úgy, amint jegyzeteiben erre a reményt meg is csillantja. Wesselényi nagyszabású életrajza, — ez valóban egy munkás élet méltó koronája lehetne!

BERCZIK ÁRPÁD.

IRODALOMTÖRTÉNETI REPERTÓRIUM.

Az 1943-ik év irodalomtörténeti munkássága.

Általános rész.

A. A. A délvidéki írók nyári táborozása Palicsfürdőn. Délvidéki Szemle. 416—419. l.

Abádi Imre. Felekezeti író, vagy zsidó író? Mult és Jövő. 154. l.

Agárdi László. A Boldogasszony Anyánk egy ismeretlen változata. Irodtört. 170—172. l.

Ágoston Julián. A századforduló költészete. Uj M. Museum. II. köt. 57—77. l.

Alszeghy Zsolt. Magyar irodalmi oktatás a gimnázium IV—V—VI. osztályában. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 241—245. l.

U. az. A trencséni magyar jezsuitadrámák forrásaihoz. Irodtört. 11—14. l.

U. az. és *Baránszky-Jób László.* A magyar irodalom kincsesháza. 444 l. — Ism. k. l. Bpesti Szemle. 264. köt. 252—255. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 364—365. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 214—215. l.

Angyal Endre. Szempontok az udvari irodalom szellemtörténetéhez. Széphalom. 3—50. l.

Asguthy Erzsébet. Magyar irodalmi törekvések a kisebbségi sorsban. M. Múzsa. 7. sz.

Asztalos Miklós. Színház és film. M. Múzsa. 2. sz.

Augusztinovics Elemér. A magyar nyelv- és irodalomtanítás időszerű kérdései. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 102—104. l.

Balassa László. Hozzászólás a magyar nyelvi és irodalmi oktatás kérdéséhez. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 181—183. l.

U. az. A magyar tanítás megujhodása felé. 140 l. — A tanítás problémái. 24. sz. — Ism. V. J. Kat. Szemle. 352. l.

Balogh László. A Termés. Sorsunk. 349—355. l.

Bányai László. A kritika járulékos természetű. M. Múzsa. 12. sz. 346—349. l.

Baránszky-Jób László. Über Wert und Wirklichkeit in der Ästhetik. Literaria Hungarica. 19—31. l.

Belohorszky Ferenc. A Szabolcsi Szemle. Diárium. 35—37. l.

Bencze, Eugène. Les grands poètes hongrois du XIXe, siècle. Paris. — Ism. Elek Oszkár. Bpesti Szemle. 264. köt. 120—127. l.

Benedek András. Betlehemes játék Homoród-remetén. Magyarságtudomány. 97—118. l.

Benedek Marcell. Az író és a könyv. Corvina. 101. l.

U. az. Százéves a magyar Dickens. Új Idők. II. 158. l.

Benedekfalvi Luby Margit. Fogyó legelőkön. Magyarságtudomány. 63—96. l.

Berde Mária, R. Az erdélyi író lelkisége. Sorsunk. 119—126. l.

B. J. A félszázados Dugonics-társaság. Délvidéki Szemle. 36. l.

Biczó Ferenc. A magyar vers korszerű tanítása. Kaposvár. 176 l. — Ism. Makay Gusztáv. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny. 76. köt. 234—236. l. — Takáts Gyula. Diárium. 86. l.

Birkás Endre. Kortársak egymásról. Diárium. 212—213. l.

Birkás Géza. Montaigne sorsa Magyarországon. Klny. az EPhK.-ből. — Ism. Jelenkor. 5. sz.

Bisztray Gyula. Író és nemzet. (Tanulmányok.) 346 l. — Ism. Zsák József. Erdélyi Helikon. 720—722. l. — Élet. 917. l. — (v. N. B.) Híd. 23. sz.

U. az. Színházi esték. 1930—1940. 295 l. — Ism. Ficzay Dénes. Erdélyi Helikon. 232—237. l. — Heszke Béla. Pásztortűz. 143. l. — Antal László. Vigilia. 472—473. l.

Bodor Aladár, vitéz. A korszerűség a művészetekben és az irodalomban. Koszorú. 9. köt. 145—151. l.

Bogner József. A délvidéki magyar irodalom és a közélet. Kalangya. 120—121. l.

Bóka Ladislao. Una festa letteraria: Il giubileo dello „Holnap". Corvina. 610—616. l.

Bókay János. Színház és irodalom. Forrás. 1. köt. 262—265. l.

Boldizsár Iván. A mai könyvkonjunktúra és a szociális kérdés. Jelenkor. 23. sz.

Borsi Darázs József. A kaposvári Berzsenyi Társaság. Forrás. 3. köt. 376—377. l.

Bory István. A költő titka. Forrás. 4. köt. 77—83. l.

Böhm Károly. A tragikum fejtegetésének logikai sora. Szellem és Élet. 1—21. l.

Bözödi György. Népiség az erdélyi irodalomban. Termés. Téli sz. 70—77. l.

Brisits Frigyes. Titkári jelentés. Irodtört. 43—44. l.

Brogyáni Kálmán. A magyar könyv Szlovákiában. M. Album. 7. köt. 3—5. l.

Bucsay Mihály. Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban. (A Középdunai Protestántizmus Könyvtára. 1.) — Ism. Harsányi András. Prot. Szemle. 121—123. l.

Csanády Sándor. Korszerű magyar irodalomtanításunk első lustrumának tanulságai. Prot. Tanügyi Szemle. 217—224. l.

U. az. A magyar irodalom tanításának válsága. Nevelésügyi Szmle. 7—17. l.

Csapodi Csaba. A magyar barokk. 76 l. — Ism. Fiala Endre. M. Kultúra. I. 98. l. — Angyal Endre. Irodtört. 136. l. — M. Szemle. 45. köt. 52. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 145—146. l. — Ungarn. 462. l.

Császár Edit, M. Egy színházi ujság története. (Színházi Látcső, 1863—64.) Irodtört. 187—192. l.

Csathó Kálmán. Modern színjátszás. Bpesti Szemle. 264. köt. 72—89. l.

Csóka J. Lajos. A magyar tudományosság megszervezésének kísérletei a XVIII. században. 62 l. — Ism. Ungarn. 413—414. l. — —ry. Forrás. 2. köt. 372. l.

Csorba Tibor. Magyar irodalom lengyel nyelven. Láthatár. 108—109. l.

Csorba Zoltán. Miskolc és Borsod az irodalomban. Miskolc. 160 l., 6 mell. — Ism. ry. Irodtört. 138—139. l. — O. N. G. Prot. Tanügyi Szemle. 94. l. — Molnár Pál. Új M. Museum. II. köt. 285—287. l.

Csuka János. A délvidéki magyar sajtó szerepe a kisebbségi életben. Sorsunk. 287—292. l.

Csuka Zoltán. A Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság megalakulása. Sorsunk. 324—325. l.

Dáloky János. Film és színház. Forrás. 1. köt. 356—358. l.

Deák Leó. A szellem küzdelmei Délvidéken. Kalangya. 146—147. l.

Debreczeny Lilla. Az irodalom furcsaságai. Prot. Szemle. 234—237. l.

Dékány András. Az író olvas. Forrás. 4. köt. 353—354. l.

Dénes Tibor. Postromantika a XIX. század utolsó szakaszában. Magyarságtudomány. 135—149. l. — Klny. is.

U. az. Az új Renék és új Wertherek kora. Forrás. 4. köt. 54—60. l.

Dezsényi Béla. A hírlapkönyvtár gyüjtőköre. M. Könyvszemle. 136—149. l.

U. az. A magyar hírlap útja kiadó és közönség között a XIX. század első felében. M. Könyvszemle. 413—428. l.

U. az. A magyar hírlapirodalom első százada (1705—1805.) (1941.) 66 l. — Ism. (CScs.) Ung. Jahrb. 383. l.

U. az. Magyar ujságírás — magyar sajtótudomány. Kárpátmedence. 193—198. l.

U. az. Olvasó-egylet Budán száz év előtt. M. Könyvszemle. 295—297. l.

U. az. Száz év előtti pesti társaságok. M. Múzsa. 4—5. sz.

Dömötör Sándor. Népi hagyománygyüjtés. Sorsunk. 785—791. l.

Dutka Ákos. A 35 éves Holnap. Híd. 20. sz.

Éber János. A Baumgarten-díjasok. Forrás. 1. köt. 218. l.

Eckhardt Sándor. Magyarok a középkori francia egyetemeken. Századok. 415—419. l.

Eckhart Ferenc. Beköszöntő. Századok. 273—276. l.

Eötvös Márta. Debrecen a reformkorban. (1825—1867.) Debrecen. 62 l. — Ism. Südostforschungen. 321. l.

Ernyei Gáspár. A kolozsvári Nemzeti Színház prózai műsora. Termés. Tavaszi sz. 117—119. l.; Nyári sz. 83—86. l.; Őszi sz. 143—146.; Téli sz. 122—126. l.

Erőss Alfréd. Mítosz, vallás és irodalom. Hitel. 524—536. l.

Ervin Gábor. Fehér irodalom. Jelenkor. 1. sz.

Eszterház István. Három esztendővel ezelőtt. M. Múzsa. 9. sz.

Fábián István. Irodalmunk a forradalmak után. M. Kultúra. I. 42—44., 88—90. l.

U. az. Az adoma irodalmunkban. Magyarságtudomány. 119—134. l.

U. az. Magyar diák verseskönyve. 220 l. — Ism. Ágoston Julián. M. Kultúra. II. 32. l. — Makay Gusztáv. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 77. köt. 21—22. l. — Gergely Gergely. Nevelésügyi Szemle. 265. l. — Paku Imre. Sorsunk. 874—875. l.

U. az. A magyar irodalom kis tükre 81. l. A Magyar Szemle Kincsestára. — Ism. Bikácsi László. Prot. Szemle. 380—381. l. — Zsikó Gyula. Sorsunk. 231—232. l.

U. az. Az új népiesség gondolatvilága. Forrás. 4. köt. 34—40. l.

Fajcsek Magda. Hagyományossá vált mondatképletek középkori és XVI. századi verseinkben. 192 l. — Ism. EPhK. 128. l.

Faragó József. A Kőmíves Kelemenné c. ballada egy szövegváltozata. Ethnographia. 251. l.

Farkas Gyula. A magyar szellem felszabadulása. (Irodalomtörténetírásunk fejlődésrajza.) 309 l. — Ism. Jelenkor. 21. sz. — Vajtai István. Nevelésügyi Szemle. 177—178. l. — Sziklay László. Új M. Museum. 137—138. l. — Isák József. Pásztortűz. 522. l. — Ungarn. 607. l. — Rónay György. M. Csillag. II. 555—558. l.

U. az. Der ungarische Vormärz. Petőfis Zeitalter. Ungarische Jahrüber. 5—186. l.

Féja Géza. Beszámoló a színházi évről. M. Élet. 6. sz.

U. az. A felvilágosodástól a sötétedésig. 287 l. — Ism. Gergely Gergely. Nevelésügyi Szemle. 132. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 222—224. l.

U. az. Magyar irodalomszemlélet. 102 l. — Ism. Solt Andor. IK. 246—250. l. — Zsikó Gyula. Sorsunk. 235—237. l.

U. az. A magyar vonal. M. Élet. 8. sz.

U. az. Nagy vállalkozások kora. A magyar irodalom története 1867-től napjainkig. 428 l. — Ism. Gönczy Gábor. Erdélyi Helikon. 475—477. l. — A Cél. 12. sz. — Solt Andor. IK. 246—250. l. — Kolozsvári Grandpierre Emil. M. Csillag. II. 171—173. l.

U. az. A népi dráma. M. Élet. 7. sz.

U. az. Színházi krónika. M. Élet. 11., 12. sz.

U. az. Színháznyitás. M. Élet. 10. sz.

Fényi András. Ifjúsági irodalom. Kat. Szemle. 374—375. l.

U. az. A magyar történelem regényeinkben. M. Kultúrszemle. 3. sz.

Ficzay Dénes. Idegen nyelvű magyar folyóiratok. Erdélyi Helikon. 543—546. l.

U. az. Vidéki magyar folyóiratok. Erdélyi Helikon. 480—483. l.

Figyelő. Politika és színház. Új Élet. 303—304. l.

Firbás Oszkár. Az ötvenéves Dugonics-Társaság. Délvidéki Szemle. 294—298. l.

Fitz József. A vándornyomdák. Magyarságtudomány. 13—35. l.

Fraknóy József, vitéz. Magyar irodalmi oktatás a gimnázium IV—V—VI. osztályában. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 245—247.

Gábor Ignác. Az Edda és a magyar ritmus. M. Csillag. II. 294—298. l.

U. az. A magyar ritmika válaszútja. 119 l. — Ism. EPhK. 272. l. — M. Szemle. 44. köt. 166. l. — Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 4. sz. — Csorba Győző. Sorsunk. 594. l.

Gábriel Asztrik. Abélard. Gödöllő. 33 l. — Ism. Petrich Béla. M. Középiskola. 126. l. — Angyal Endre. Irodtört. 89. l.

U. az. Egy XIII. századi magyar klerikus párizsi egyetemi szentbeszéd-gyűjteménye. EPhK. 164—195. l.

U. az. Középkori kéziratok Magyarországon. I. Debrecen. — Ism. M. Kultúra. I. 192. l.

U. az. A Pozsonyi-kódex eredeti kézirata. — Ism. K. A. Pannonhalmi Szemle. 135. l.

Gál Ferenc. A katolikus irodalom ígérete és feladata. M. Kultúra. I. 74—76. l.

Gál István. Magyar-horvát kultúrkapcsolatok. Pásztortűz. 11—20. l.

Galamb Sándor. Magyar drámai költemények. IK. 81—92. l.

Gáldi László. Magyar-román szellemi kapcsolatok. 80 l. — Ism. Csuka Zoltán. Láthatár. 90. l. — Erős Alfréd. M. Kultúra. II. 31. l. — M. Szemle. 44. köt. 334. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 145—146. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 315—316. l. — Ungarn. 174. l. — Béla Köpeczi. Donaueuropa. 239. l.

U. az. Újabb műfordítások az olasz költészetből. Olasz Szemle. 1007—1017. l.

U. az. L'influence de la civilisation hongroise sur l'activité scientifique des Roumains de Transylvanie. Revue d'Histoire Comparée. 70—116. l.

U. az. L'influsso dell'umanesimo ungherese sui popoli vicini. Corvina. 102—116. l.

U. az. Kolozsvár und die ungarisch-rumänischen Kulturbeziehungen. Ungarn. 231—239. l.

U. az. Ungarn und die Rumänen. Ungarn und die Nachbarvölker. 193—207. l.

U. az. Siebenbürgen im Aufbau der ungarischen kultur. Probleme des Donauraumes. 101 l. — Ism. Ungarn. 557—558. l.

Gálos Rezső. A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei. IK. 155—157. l.

U. az. Német hatás XVIII. századi költészetünkben. IK. 8—28. l.

Garay Béla. A magyar színjátszás küzdelmei a megszállás alatt. Kalangya. 233—237. l.

U. az. Magyar színjátszás a megszállt Szabadkán. Délvidéki Szemle. 90—94. l.

Gárdonyi Albert. XVIII. századi nyomdáink műhelytitkairól. M. Könyvszemle. 24—35. l.

Gáspár Jenő. Író és politika. Koszorú. 10. köt. 39—41. l.

U. az. Írók Lillafüreden. Koszorú. 9. köt. 101—102. l.

Gedényi Mihály. A magyar könyv. M. Múzsa. 5. sz.

U. az. Kortársairól nyilatkozik az író. M. Múzsa. 10. sz.

Gergely Gergely. A magyar irodalom tanításának válságához. Nevelésügyi Szemle. 123—125. l.

U. az. Táj és irodalom. Délvidéki Szemle. 408—413. l.

(G. J.) Az irodalmi társaságok reformja. Koszorú. 10. köt. 46—48. l.

U. az. A Petőfi-Társaság a könyvnapokon. Koszorú. 9. köt. 233—234. l.

Gombos Gyula. Álom az országról. (Tanulmányok.) 89 l. — Ism. (Mi.) Ung. Jahrb. 364. l.

Gombos Lili. A Revue des Deux Mondes (1829—1937) és Magyarország. Pécs. 100 l. — Ism. Südostforschungen. 319. l.

Gönczy Gábor. Öt nemzet irodalmának kincsesháza. Prot. Szemle. 214—218. l.

Gulyás József. A sárospataki főiskola diákjai. Egyháztörténet. 117—125. l.

U. az. A' szabóltsi nemes lovas fel költ ezred ditsérete. Debreceni Szemle. 131—132. l.

Gulyás Pál. A bibliográfia kézikönyve. Bevezetés a könyvészetbe. II. köt. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. 400 l. — Ism. Dezsényi Béla. Irodtört. 19. l.

U. az. A Trencsén-Zsolnai könyvnyomda. M. Könyvszemle. 118—123. l.

Gulyás Pál. Lillafüredi napok. Forrás. 1. köt. 118—120. l.

György Lajos. A magyar regény előzményei. (1941.) 540 l. — Ism. (k. l.) Ung. Jahrb. 360—361. l.

U. az. Mátyás király és az erdélyi humanizmus. Erdélyi Múzeum. 193—196. l.

György László. Négy hét rádióműsorának irodalmi vonatkozásai. Forrás. 2. köt. 233—234. l.

Halász Gábor. Az ébredő város. (Egy új folyóirat margójára.) M. Csillag. I. 496—497. l. — Sőtér István válasza. U. o., I. 615—617. l. — Halász Gábor viszonválasza. U. o., I. 617. l.

U. az. Írók az országban. M. Csillag. I. 528—532. l.

U. az. Magyar középkor. II. Magyarságtudomány. 1—12. l.

U. az. Shakespeare — sorról-sorra. M. Csillag. II. 13—17. l.

Hamvas Béla. Öt verseskötet. Forrás. 3. köt. 114—115. l.

Hangay Sándor. A pécsi Janus Pannonius Társaság Erdélyben. Erdélyi Szemle. 10. sz.

Hankiss János. Európa és a magyar irodalom. A honfoglalástól a kiegyezésig. 619 l. — Ism. Solt Andor. Bpesti Szemle. 265. köt. 376—377. l. — Németh Béla. M. Középiskola. 169—173. l. — Csuka Zoltán. Láthatár. 18—19. l. — Kelemen János. Jelenkor. 6. sz. — M. Szemle. 44. köt. 166. l. — Baránszky-Jób László. Irodtört. 87—88. l. — Berczik Árpád. IK. 161—163. l. — Antal László. M. Csillag.

I. 180—181. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 178—179. l. — Otrokocsi Nagy Gábor. Prot. Szemle. 94—96. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 326. l. — Antal László. Sorsunk. 54—57. l. — Andreas Kovács. Donaueuropa. 234—235. l. — Zsikó Gyula. Sorsunk. 232—233. l.

U. az. Forrás. Forrás. 1. köt. 11—12. l.

U. az. Francia szellem a magyar irodalomban. Pásztortűz. 481—486. l.

U. az. Az irodalom — erőnk forrása. M. Lélek. 216—219. l.

U. az. Irodalomszemlélet. (Tanulmányok az irodalmi alkotásról.) 163 l. — Ism. Bulányi György. Vigilia. 195—196. l.

U. az. Kelet és Nyugat közt. Debreceni Szemle. 169—185., 228—236. l.

U. az. Könyvnap után. Forrás. 2. köt. 257—258. l.

U. az. A magyar irodalom közelről. — Ism. —ry. Irodtört. 135—136. l.

U. az. Magyar magatartás az irodalom tükrében. Hitel. 211—217. l.

U. az. Deux nations — deux littératures. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 530—535. l.

U. az. Deutscher Geist — ungarischer Nationalcharakter. Ungarn. 65—70. l.

Hanskarl Erzsébet. „Mi a kedvenc olvasmányod?" Jelenkor. 21. sz.

Haraszthy Gyula. Der Wechsel der Literaturanschauung in Ungarn. Literaria Hungarica. 77—105. l.

Harasztos Albert. Az elmúlt évad színházi mérlege. Forrás. 3. köt. 85—90. l.

U. az. A színészek szociális kérdései. Forrás. 3. köt. 344—347. l.

Harsányi Zoltán. Az Árkádia-pör felújítása. Debreceni Szemle. 237—240. l

U. az. A „franciás" Nyugat. (Francia vonatkozások a „Nyugat" harminc esztendejében. 1908—1938.) Debrecen. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 54. l.

Harsányi Zsolt. „Életregény". Forrás. 1. köt. 38—41. l.

Hartyányi István. A könyv és a sajtó. M. Élet. 9. sz.

Hegedűs Tibor. Gondolatok a színjátszásról. Forrás. 1. köt. 234—236. l.

U. az. Gondolatok a színpadművészetről. M. Múzsa. 12. sz. 350—354. l.

U. az. A színész, a színpad és a hangos film. 149 l. — Ism. Petrich Béla. M. Középiskola. 126—127. l.

Hegedűs Zoltán. Arról, ami van és ami nincs. Vigilia. 312—316. l.

Helle Ferenc. A magyar-német művelődési kapcsolatok története. 213 l. — Ism. Krammer Jenő. Délvidéki Szemle. 135—137. l. — M. Szemle. 44. köt. 54—55. l. — (F.) Ung. Jahrb. 359. l. — Csapláros István. Új M. Museum. II. köt. 294—296. l. — Ungarn. 62. l.

Herceg János. Irodalmunk és annak pártfogói. Kalangya. 173—175. l.

U. az. Számadás. Kalangya. 562—564. l.

Herepei János. Újabb adatok a Régi Magyar Könyvtárhoz. Erdélyi Múzeum. 8—16. l.

Hermann Egyed és *Eberhardt Béla.* A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. Veszprém. 373 l. (A Veszprémi Egyházmegye Multjából. 8. köt.) — Ism. Selmeczi Kristóf. M. Könyvszemle. 444—446. l.

Heszke Béla. Három kolozsvári bemutató. Pásztortűz. 479—480. l.

Hézser Zoltán. Reklám és irodalom. M. Prot. Lapja. 77. l.

Hoffmann Edith. Irodalmi és képzőművészeti stíluskritika. M. Csillag. I. 160—164. l.

Horváth Béla. Ezüstkor vagy ezüst ketrec? Jelenkor. 9. sz.

Horváth István. A kétfejű sárkány és a szeginyember. Termés. Téli sz. 62—65. l.

Horváth István, ifj. Örök színház. Madách-Könyvtár. 5. sz. 268 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 55. l.

Horváth János. Magyar versek könyve. 2. bővített kiadás. 784 l. — Ism. Rubinyi Mózes. Bpesti Szemle. 265. köt. 63—64. l. — Lengyel Balázs. Jelenkor. 9. sz. — Fábián István. M. Kultúra. I. 34. l. — Sőtér István. M. Szemle. 44. köt. 191—196. l. — Halász Gábor. M. Csillag. I. 241—242. l. — Pénzes Balduin. Kat. Szemle. 246—247. l. — Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 136. l. — Bóka László. Prot. Szemle. 87—91. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 243. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 67. l.

Ijjas Antal. A népiség a mai magyar szépirodalomban. Vigilia. 271—275., 294—301. l.

Illyés Gyula. 1943. M. Csillag. I. 1—2. l.

U. az. Littérature française en langue hongroise. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 277—281. l.

Jalsoviczky Károly. Használtak-e a kaszinók a könyv- és hírlapkiadásnak? M. Könyvszemle. 78—83. l. — Dezsényi Béla hozzászólása. U. o., 297—300. l.

Jancsó Elemér. Iskolai színielőadás Marosvásárhelyt 1792-ben. Pásztortűz. 234—235. l.

Jankovich Ferenc. Egy népszerűsítő könyv hátlapjára. Híd. 11. sz.

U. az. Iránytű a magyar irodalomban. 1—2. köt. 132., 162 l. — Ism. Gönczy Gábor. Erdélyi Helikon. 303—305. l. — Solt Andor. IK. 146—150. l. — Zsikó Gyula. Sorsunk. 233—234. l. — Bóka László. M. Csillag. I. 564—566. l.

Jenei Ferenc. Énekek gyűjteménye. Győri Szemle. 170—184. l.

Jóború Magda. Akadémiai drámai pályaművek. 1857—1888. Mezőtúr. 62 l. — Ism. rtr. Irodtört. 22. l.

Jónás Alfréd. Színházi lapok az Országos Széchényi Könyvtárban. M. Könyvszemle. 74—76. l.

Joó Tibor. A rokokó. M. Csillag. I. 25—30. l.

József Jolán. Fiatalok és öregek a magyar irodalomban. Híd. 4. sz.

Juhász Géza. Irodalom és „pozitív" tudás. Prot. Tanügyi Szemle. 116—118. l.

U. az. A magyar szellem vándorútja. Debrecen. — Ism. Zsikó Gyula. Sorsunk. 234—235. l.

U. az. Magyarság és helyi jelleg. Prot. Szemle. 302—308. l.

U. az. Népi írók. 138 l. — Ism. Simándi Béla. Jelenkor. 22. sz. — M. Kultúra. II. 176. l. — A Cél. 12. sz. — Solt Andor. IK. 146—150. l. — Kiss Ernő. Prot. Tanügyi Szemle. 191—192. l. — Balogh László. Sorsunk. 718—720. l.

U. az. Népi írók és az örök magyar szellem. M. Élet. 6. sz.

Juhász Miklós. Adat a katekizmusi ének magyarországi történetéhez. Ethnographia. 252—253. l.

Kállay Miklós. Hősi szellem a mai színházban. Forrás. 1. köt. 28—29. l.

U. az. Személyes ügy az irodalomban. M. Album. 8. köt. 19—22. l.

Kállay Nicolas. La Renaissance en Hongrie. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 3—9. l.

U. az. Die Renaissancezeit in Ungarn. Ungarn. 1—7. l.

Kallós Zsigmond. A Nibelung-dal viszonya a Csaba-mondához. Klny. — Ism. Elek Artúr. M. Csillag. II. 243—246. l.

Kálmán László. Színjátszás az irodalomtanítás szolgálatában. Nevelésügyi Szemle. 121—123. l.

Karácsony Sándor. Irodalmi nevelés. Híd. 10. sz.

Kardeván Károly. Az írók magánélete a nyilvánosság előtt. Híd. 24. sz.

Kardos Tibor. A magyarság antik hagyományai. 94 l. — Ism. Ladislas Bóka. Corvina. 92—94. l. — Zimándi Pius. M. Kultúra. I. 31—32. l. — Halász Gábor. M. Csillag. I. 309. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 68—69. l. — Ungarn. 62. l. — Bardócz Árpád. Sorsunk. 237—239. l. — Nagy Ferenc. Diárium. 21. l.

U. az. Olasz humanizmus — magyar humanizmus. Olasz Szemle. 1101—1119. l.

U. az. L'Ungheria e l'eredita di Roma. Corvina. 1—21. l.

Károly András. A színházi év. Élet. 506—507. l.

Kárpáti Aurél. Néma hegedű. (Tanulmányok.) 312 l. — Ism. Élet. 537. l. — —y— Híd. 15. sz. — Benedek Marcell. Új Idők. II. 46. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 62. l. — R. Irodtört. 137—138. l. — (TE.) P. Hírl. 163. sz. — Otrokocsi Nagy Gábor. Prot. Szemle. 382—383. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 623—624. l. — Dékány András. Forrás. 353. l.

Kassai Zoltán. A művészietlen színház. Új M. Museum. III. köt. 48—55. l.

Kaszab Andor. Losonci verseskönyvek. Új M. Museum. III. köt. 124—126. l.

Kéki Béla. Kolozsvár színházi élete. Hitel. 448—452. l.

Kemény Gábor. Gerhart Hauptmann és a magyarok. Kalangya. 88—90. l.

Kenyeres Imre. Antológiák. Diárium. 17—19. l.

U. az. A Diárium munkatársaihoz. Diárium. 195—198. l.

Kerecsényi Dezső. Régi magyar próza. 606 l. — Ism. Ladislas Bóka. Corvina. 41—42. l. — Fábián István. M. Kultúra. 50—63. l. — Sőtér István. M. Szemle. 44. köt. 191—196. l.

Kerékgyártó Imre. A halál költészete. Élet. 861. l.

U. az. A költő és az ember. M. Kultúra. I. 151—154. l.

U. az. A magyar biedermeier. Élet. 82—83. l.

Keresztúry Dezső. A magyar költészet és a klasszikus kultúra. Bpesti Szemle. 265. köt. 158—170. l.

U. az. A mellékmondat védelmében. M. Csillag. I. 358—364. l.

U. az. La première moitié de la saison théâtrale de Budapest. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 405—409. l.

U. az. Le théâtre à Budapest. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 303—306. l.

Kéry, Ludwig. Das kritische Jahrzehnt des ungarischen theaters: 1930—1940. Ungarische Jahrbücher. 293—299. l.

Kézai Béla. Egy színházi esztendő. M. Kultúra. II. 27—28. l.

Kilián Zoltán. Verselő harctéri honvédek. M. Kultúra. I. 36. l.

Kisbéri János. Élet és irodalom. Kalangya. 414—417. l.

U. az. Az író és az ember. Kalangya. 560—563. l.

Kispéter Miklós. Film vagy színház. M. Szemle. 45. köt. 21—26. l.

Kiss Ernő. A Parthenon könyvei között. Forrás. 3. köt. 107—111 l.

(kk.) Az irodalom tanítása és korunk irodalma. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 107. l.

Kniewald Károly. A magyar szentek legrégibb zsolozsmái. Theologia. 220—232. l.

Kodolányi János. Csendes órák. (Tanulmányok.) 256 l. — Ism. Iványi Sándor. M. Kultúra. II. 63. l. — Kiss Ernő. Prot. Tanügyi Szemle. 142. l. — Kanyar József. M. Élet. 1. sz. — Paku Imre. Vigilia. 232—233. l. — Jócsik Lajos. Sorsunk. 239—241. l. — Paku Imre. Diárium. 66. l. — Haraszthy Gyula. U. o., 141—142. l.

Kolozs Pál. Az író és a filmművészet. M. Múzsa. 1. sz.

U. az. Könyvnap 1943. M. Kultúra. I. 180—181. l.

Kolozsvári G. Emil. Regényhősök. Pásztortűz. 359—366. l.

U. az. Az atmoszféra-regény. Prot. Szemle. 23—26. l.

U. az. Pongyolaság, mint eszmény. M. Csillag. II. 298—299. l.

U. az. Stíluseszményeink. Vigilia. 249—253. l.

Komlós Aladár. Költőink és a zsidóság. — Ism. Gervai Sándor. Mult és Jövő. 63. l.

Kornis Gyula. Tudós fejek. (Tanulmányok.) 204 l. — Ism. L. Bóka. Corvina. 37—38. l. — Polácsi János. Kalangya. 143—144. l. — Rubinyi Mózes. Erdélyi Szemle. 5. sz. — Gyenis András. M. Kultúra. I. 50. l. — Kühár Flóris. Kat. Szemle. 55—57. l. — Fekete Lajos. Prot. Szemle. 184—186. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 123—124. l.

Kósa János. Az esszé kora. Diárium. 261—262. l.

U. az. Munkásirodalom. Jelenkor. 24. sz.

Kosáry Domokos. A Pesti Hírlap nacionalizmusa 1841—1844. Századok. 371—414. l.

Kosztolányi Dezső. A magyar könyv pusztulása. Jelenkor. 11. sz.

Kovács Endre. Népi regényírók. Új Élet. 298—301. l.

U. az. A regény útjai. Prot. Szemle. 43—51. l.

U. az. Az új magyar regény, avagy: hová lett az ősi felelősség? Új Élet. 111—115. l.

U. az. Neue ungarische Erzähler. Ungarn. 240—248. l.

Kovalovszky Miklós. Alkotás és elmélet. Diárium. 77—79. l.

U. az. Csodálatos és dicsőséges volt a 48-as forradalom. M. Múzsa. 12. sz. 339—344. l.

Kozocsa Sándor. Bernadette, vagy az életrajzi regény. Forrás. 3. köt. 230—231. l.

U. az. Az 1941-ik év irodalomtörténeti munkássága. 80 l. (Szakkönyvészeti Dolgozatok az Országos Széchenyi Könytárból. 3.) — Ism. Galambos Gruber Ferenc. Kat. Szemle. 254—255. l.

U. az. Irodalomtörténeti repertórium. Az 1942. év irodalomtörténeti munkássága. IK. 169—192; 255—288; 328—356. l. — Klny is. Szakkönyvészeti dolgozatok az Országos Széchenyi Könyvtárból. 4. sz. 86. l.

U. az. A kritika kritikája. Forrás. 3. köt. 26—27. l.

U. az. A magyar irodalom ismerete. M. Múzsa. 2. sz.

U. az. Magyar Könyvészet 1911—1920. II. köt. L—Z. 560 l. — Ism. Dezsényi Béla. IK. 250—252. l. — Kertész János. Kalangya. 574—575. l. — Császár Zoltán. Láthatár. 257. l. — Varga Sándor Frigyes. M. Könyvszemle. 448—451. l. — Csery-Clauser Mihály. Forrás. 4. köt. 116—117. l.

U. az. A magyar kritika hivatása. M. Múzsa. 1. sz.

U. az. A reformkor ideges szellemi légköre. M. Múzsa. 12. sz. 331—333. l.

U. az. Az új Corvina jelentősége. Corvina. 119. l.

Krammer Jenő. Délvidéki írók Szegeden. Délvidéki Szemle. 559—560. l.

U. az. A Dugonics-Társaság Tömörkény-kiállítása. Délvidéki Szemle. 333—334. l.

Kristó Nagy István. Új napkelte a népi irodalom. (?) M. Élet. 7. sz.

Kristóf György. „Ne sírj pajtás, ne könnyezz" — kezdetű népdalunk történetéhez. Irodtört. 173—174. l.

U. az. Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig. Kolozsvár. 30 l. — Ism. M. Schwartz. Südostforschungen. 326. l. — —ry. Forrás. 4. köt. 115—116. l.

Kulcsár Adorján. Olvasóközönségünk 1800 táján. 92 l. — Ism. Makay Gusztáv. Diárium. 280. l.

Kühár Flóris. Középkori latin költészetünk. Kat. Szemle. 141—143. l.

Kürti Pál. Világszínház két háború közt. (Tanulmány.) — Ism. L. Gy. Vigilia. 116. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. 507—508. l.

Lám Frigyes. Győr a magyar regény- és novellairodalomban. Győr. 49 l. — Ism. Az író munkájáról. Koszorú. 10. köt. 52. l. — ry. Irodtört. 138—139. l. — Ungarn. 415. l.

U. az. Neue ungarische Lyriy. 93 l. — Ism. Szabó Richárd. Irodtört. 134—135. l. — Földessy Gyula. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 120. l. — (H.) Ung. Jahrb. 368. l. — Gágybátori E. László. M. Csillag. I. 49—51. l. — Diárium. 71. l. — Krammer Jenő. Délvidéki Szemle. 430—431. l.

U. az. Peter Rosegger und Ungarn. Ungarn. 345—351. l.

Lányi Viktor. Kritika és ujságírás. A Sajtó. 2. sz.

László Erzsébet. Francia hatások a „Hét" c. folyóiratra. Debrecen. 75 l. — Ism. Südostforschungen. 318. l.

László Gyula. Munkások az irodalomban. Március. 1942. 18—29. l.

(L. B.) Népíró, táltos s más egyebek. Koszorú. 10. köt. 42—45. l.

Lengyel Miklós. A költő kikapcsolódása a társadalomból. Irod.-tört. 14—16. l.

Lengyel, Thomas. Les Centralistes hongrois. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 265—274. l.

Lentz Nándor. Kik is hát a klasszikusok? Diárium. 213—216. l.

Létmányi István. Közösségi vagy egyéni szellem az irodalomban. Kalangya. 422—424. l.

Lévay Endre. Irodalmi témakörünk és a magyar nép. Kalangya. 411—413. l.

Lovass Gyula. Híres versek híres műfordításai. Diárium. 103—105., 127—130. l.

U. az. Játékos Európa. Ezüstkor. 36—46. l.

U. az. Tragédia nélkül. Vigilia. 214—217. l.

Lukács István. Költők térdhajtása a Kisded előtt. M. Kultúra. II. 171—173. l.

Lukács József. A magyar katonai hírlapok és folyóiratok könyvészete. (1705—1841.) 189 (3) l., 2 mell. — Ism. Győrbíró Jenő. Erdélyi Múzeum. 101—103. l. — D. B. Irodtört. 139. l.

U. az. Tábori ujságok a magyar műveltség szolgálatában. Forrás. 1. köt. 211—217. l.

Makay Gusztáv. Egy divatos műfaj. Élet. 310—312. l.

U. az. Feltámadt klasszikusok. M. Kultúrszemle. 195—196. l.

U. az. Irányzatos irodalom? M. Szemle. 45. köt. 45—51. l.

U. az. Irodalmi évfordulók kora. Élet. 981—983. l.

U. az. Kelet és Nyugat irodalmi pöre. Vigilia. 402—407. l.

U. az. A kritikus halála. M. Csillag. I. 412—414. l.

U. az. Magyar költők és írók Itáliáról. Olasz Szemle. 1318—1339. l.

U. az. Das neue ungarische Schrifttum zwischen Osten und Westen. Ungarn. 273—279. l.

Makkai László. Az Erdélyi Tudományos Intézet. Forrás. 1. köt. 219—222. l.

Maller Sándor. Comenius és Sárospatak. Prot. Szemle. 135—139. l.

U. az. Élő mult Patakon. Prot. Szemle. 271—275. l.

U. az. Ossian Magyarországon. (1788—1849.) Debrecen. 63 l. — Ism. Elek Oszkár. IK. 326—327. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 362. l.

Mályusz—Császár, Edith. Acteurs hongrois à Paris. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 422—428. l.

Mándy Stefánia. A gyermek a magyar regényirodalomban. 89 l. — Ism. rtr. Irodtört. 183. l.

Manga János. Karácsony a hagyományokban. Forrás. 4. köt. 323—329. l.

Márai Sándor. Az író és a nemzetnevelés. Bpesti Szemle. 264. köt. 29—45. l.

Marék Antal. A kísérleti színpad. M. Múzsa. 8. sz.

U. az. Műrostos irodalom. M. Írás. 7. sz.

Martinkó András. Írói önérzet. Diárium. 171—175. l.

U. az. Régi vita új köntösben: őstehetség és tudós költő. Diárium. 3—7. l.

Mártonvölgyi László. Gondolatok a könyvsátorban. M. Album. 7. köt. 52—54. l.

Máté Károly. Az Egyetemi nyomda nagyszombati történetéből. Diárium. 75—76. l.

U. az. Az első magyarországi hírlap kérdése. M. Könyvszemle. 124—135. l.

U. az. Hatvanhat év után új indulás. Corvina. 89—90. l.

U. az. Sajtótörténeti fogalmaink tisztázása. M. Könyvszemle. 188—192. l.

Máthé Klára. Klasszikus darabok a budapesti színpadokon. Prot. Szemle. 375—377. l.

U. az. Magyar bemutatók a budapesti színpadokon. Prot. Szemle. 178—181. l.

U. az. Színházi ujdonságok. Prot. Szemle. 83—86. l.

Mátrai László. Élmény és mű. 202 l. — Ism. L. Faragó. Helicon. 183—184. l.

Megyer József. A magyar irodalomtörténet utolsó fejezete. M. Középiskola. 73—78. l.

U. az. Népi írók az iskolában. M. Középiskola. 145—150. l.

Merényi Oszkár. A klasszikus és romantikus irodalmi kritika eredetéről és forrásairól. Debreceni Szemle. 280—286. l.

U. az. Magyar lélek, magyar szellem. Szabolcsi Szemle. 29—106. l.

U. az. Magyarság és Európa. Szabolcsi Szemle. 107—112. l.

Mészöly Dezső. Villon Magyarországon. 94 l. — Ism. EPhK. 431. l.

Mihelics Vid. Hogyan készül ma hivatására az ujságíró? Forrás. 4. köt. 75—77. l.

Miklóssy Gyula. Ördögök a színészek... Híd. 11. sz.

Miklósy Tibor. Németországi magyar irodalom. Forrás. 4. köt. 207—208. l.

Miszti László. A magyar tragikum-elméletek története. Kolozsvár. 65 l. — Ism. Solt Andor. Esztétikai Szemle. 68—70. l. — rtr. Irodtört. 89—90. l.

Mohácsi Jenő. Felekezeti író, vagy zsidó író? Mult és Jövő. 154. l.

Molnár Pál. Debrecen a magyar irodalom történetében. Debrecen. 159 l. — Ism. Kéky Lajos. IK. 71—73. l.

U. az. Debrecen a régi magyar irodalomban. 175 l. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. 58. sz.) — Ism. Kéky Lajos. IK. 71—73. l.

Molnár Sándor, B. Miért kellett kiirtani a ponyvát? Forrás. 1. köt. 87—90. l.

Molnár Zoltán. A renaissance-kutatás útja és eredményei. Kolozsvár. 55 l. — Ism. Kardos Tibor. Századok. 493. l.

Monoki István. A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. 1919—1940. XII, 266 l. (Magyarország Időszaki Sajtójának Könyvészete 7.) — Ism. kb. Irodtört. 23—24. l. — Karsai Géza. Pannonhalmi Szemle. 225—226. l.

Morlin Adorján. Első magyar élclapok. Élet. 606—607. l.

U. az. A magyarnyelvű élclapok első évtizedei. M. Könyvszemle. 166—183; 383—406. l.

Muzsi Piroska. Magyar könyvbemutató Rómában. Prot. Szemle. 206—213. l.

(—n.) Megalakult a visszatért Délvidék irodalmi társasága. Forrás. 2. köt. 247—248. l.

Nagy Géza. Dél-Erdély irodalmi élete. Hitel. 510—512. l.

Nagy István. Irodalmunk feladatai. Március. 1942. 5—10. l.

U. az. Az új erdélyi írónemzedék útja. Sorsunk. 356—364. l.

Nagy Iván, vitéz. A külföldi magyar sajtó. Láthatár. 97—103. l.

Nagy Lázár, káli. Az erdélyi magyar színészet hőskora. 1792—1821. 2. kiad. Sajtó alá rendezte: Jancsó Elemér. Kolozsvár. 144 l. — Ism. Ungarn. 461—462. l.

Nagy Miklós. Széljegyzetek a katolikus irodalom kérdéséhez. M. Kultúra. II. 55—57. l.

Nagy Péter. A francia klasszikus dráma a magyar klasszicizmus korában. IK. 123—131. l.

Németh Antal. Hét esztendő a nemzet színházának szolgálatában. M. Múzsa. 3—4. sz.

U. az. A színjátszás jövője és időszerű kérdései. Forrás. 2. köt. 215—220. l.

Németh Gyula. A Szigligeti-Társaság félszázados jubileuma. Erdélyi Szemle. 3. sz.

Németh László. Népi író. M. Csillag. I. 3—8.; 67—74.; 131—136. l.

Nyáry Pál br. A krakói egyetem magyar diákjai a XIV—XV. században. 36 l. — Ism. Johann Kertész. Donaueuropa. 240. l.

Ortutay Gyula. Tréfásszavú magyarok. Vídám népmesék. 127 l. — Ism. (R.) Ung. Jahrb. 387. l.

Otrokocsi Nagy Gábor. Kultúra és „visszatérés." Prot. Szemle. 343—347. l.

—Ő. La stagione teatrale di Budapest 1942—43. Corvina. 518—524. l.

(—Ő.) Népi írók egymás közt. Koszorú. 9. köt. 165—166. l.

U. az. Örök értékeink. Koszorú. 9. köt. 237—238. l.

Örley István. Irodalom a színházban. M. Csillag. I. 215—219. l.

Paku Imre. A Dugonics Társaság ötven éve. Forrás. 3. köt. 121—122. l.

U. az. A magyar műfordítás. Erdélyi Helikon. 340—350. l.

U. az. Shakespeare — mai magyarokhoz. Forrás. 3. köt. 212—215. l.

U. az. Vidéki könyvtárak. Diárium. 151—153. l.

U. az. Die ungarische Novelle. Ungarn. 298—304. l.

Pálfy József. Szeged és a Dugonics-Társaság. Délvidéki Szemle. 291—294. l.

Pálinkás László. Bibliografia italiano della lingua e letteratura ungheresi. Roma. 64 l. — Ism. Ladislao Bóka. Corvina. 303—304. l. — M. Szemle. 45. köt. 54. l. — Ungarn. 415. l. — H. J. Forrás. 2. köt. 245. l.

Pálóczi Horváth Lajos. Lillafüredi arcképek. M. Élet. 1. sz.

Papp Antal. Film vagy színház? Híd. 5. sz.

Papp István. Az irodalom életformái. Bevezetés a magyar irodalomismeretbe. Debrecen. 65 l. — Ism. Fábián István. EPhK. 254—255. l. — Benkó Barnabás. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 77. köt. 45—46. l.

Passuth László. Széljegyzetek egy indexhez. M. Csillag. II. 246—247. l.

Petneki, Jenő. Das ungarische Volkslied. 37 l. — Ism. Ungarn. 508. l. — Lakatos István. Erdélyi Helikon. 740. l. — Koszorú. 10. köt. 52. l. — Stefan Lakatos. Donaueuropa. 843. l.

Piláthy György. A színházi lapok és a nemzetnevelés. M. Prot. Lapja. 76—77. l.

Pintér Jenő. Századunk magyar irodalma. 1428 l. — Ism. Décsi Borbély Tibor. Fiatalok. 11. sz. — Bartha József hozzászólása „Értékrombolás" címmel. A Cél. 205—206. l. — Irodtört. 150. l.

Possonyi László. Írói szabadság... írói hangnem... Vigilia. 3—7. l.

U. az. Népi irodalmunk és a metafizika. Új Élet. 161—163. l.

U. az. A szakadék két szélén. Vigilia. 41—44. l.

Prokopy Imre. A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés. Kalangya. 385—388. l.

Pukánszky Béla. Ungarn und die Deutschen. Ungarn und die Nachbarvölker. 36—60. l.

Pukánszkyné Kádár Jolán. Magyar színjátszás. Magyarságtudomány. 206—213. l.

U. az. A Nemzeti Színház százéves története. I. kötet. (1940.) IX, 583 l. — Ism. Karsai Géza. Pannonhalmi Szemle. 227—228. l.

U. az. Ungarische Wesenart im Schauspiel. Ungarn. 440—448. l.

Pünkösti Andor. A színjátszás új útjai. Forrás. 2. köt. 91—94. l.

(—r.) A pécsi Janus Pannonius Társaság. Forrás. 3. köt. 250—251. l.

U. az. A Szigligeti Társaság félszázada. Forrás. 2. köt. 114—116. l.

Radó Polikárp. Vidéki könyvtáraink középkori kódexei. M. Könyvszemle. 61—64. l.

Rágyánszki Pál. Az analitikus irodalomtanítás és az irodalomtörténet. Prot. Tanügyi Szemle. 225—231. l.

U. az. A korszerű magyar nyelvi és irodalmi érettségi. Prot. Tanügyi Szemle. 102—107; 193—199. l.

Rajczy Mária Mechtilda. Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Soproni Szemle. 77—114; 171—241. l.

Rédey Tivadar. Egy év magyar drámatermése. Bpesti Szemle. 265. köt. 360—368. l.

U. az. Színházi esték. Forrás. 1. köt. 113—114; 236—238; 349—351. l., 2. köt. 94—97; 220—223; 350—353. l., 3. köt. 90—91., 4. köt. 85—88; 214—217; 335—337. l.

Remsey György. A magyar dráma válsága. M. Múzsa. 10. sz.

Reők Andor. A Kalangya szerepe. Kalangya. 148—149. l.

Réthy Andor. A Pásztortűz felelőssége. Hitel. 309—312. l.

U. az. A „Termes" és írói köre. Hitel. 91—97. l.

Révész Ferenc. Szabadságeszme a magyar irodalomban. Március. 1942. 45—66. l.

Rónay György. Irodalom és liturgia a magyar koraközépkorban. Vigilia. 415—420. l.

Salamon Sándor. A románság képe a magyar irodalomban 1875-ig. Hitel. 419—427. l.

Sándor István. Parlag és árkádia. Diárium. 27—30. l.

Sárkány József. Cegléd az irodalomban. Cegléd. 32 l., 2 mell. — Ism. Trócsányi Zoltán. M. Könyvszemle. 446—447. l.

Sashegyi Oszkár. I. Ferenc nyomdapolitikája. M. Könyvszemle. 368—382. l.

U. az. A napló. Diárium. 227—230. l.

U. az. A Werther útja Magyarországon. EPhK. 394—403. l.

Sass Irén. Író, irodalom, ifjúság. Mult és Jövő. 101—102. l. — Sós Endre hozzászólása. U. o., 120. l. — Gervai Sándor hozzászólása. U. o., 120. l. — Dömötör Margit hozzászólása. U. o., IX. sz.

Semetkay József. A válság regényei. Forrás. 4. köt. 286—293. l.

Sík Sándor. Esztétika. 327, 429, 401 l. — Ism. Halasy-Nagy József. Délvidéki Szemle. 241—246. l. — Baránszky-Jób László. Athe-

naeum. 90—93. l. — Hamvas Béla. Esztétikai Szemle. 63—66. l. — Sebestyén Károly. Bpesti Szemle. 264. köt. 308—316. l. — Az író munkájáról. Koszorú. 10. köt. 49—50. l. — Ervin Gábor. Jelenkor. 15. sz. — Mitrovics Gyula. Irodtört. 178—180. l. — Kühár Flóris. Kat. Szemle. 213—214. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 210—213. l. — Paku Imre. Sorsunk. 411—412. l. — Szerb Antal. M. Csillag. I. 563—564. l.

U. az. A magyar romantika kérdése. Irodtört. 49—67. l. — Klny. is: Az Irodalomtörténet füzetei. 13. sz. 22 l.

Sinkó Ferenc. Klasszikusok magyar nyelven. Új Élet. 336—337. l.

Solymos Bea, Székelyné. Erdély tollforgató asszonyai. Erdélyi Szemle. 9. sz.

Soós Béla. Az irodalom a református nevelés szolgálatában. Prot. Tanügyi Szemle. 245—252. l.

Sőtér István. Francia-magyar művelődési kapcsolatok. 80 l. — Ism. y. s. Pannonhalmi Szemle. 60. l.

U. az. A szomorú város. Diárium. 123—126. l.

Staud Géza. Ballada a színpadon? Új Élet. 236—238. l.

U. az. Költő a színpadon. Élet. 26—27. l.

U. az. Színházi mérleg. M. Szemle. 45. köt. 76—88. l.

Szabédi László. Népi írástudók vagy írástudó nép? Termés. Őszi sz. 103—117. l.

Szabó Árpád. A Parthenon. Forrás. 1. köt. 105—107. l.

U. az. A spongyába szorult Ajax. EPhK. 213—214. l.

Szabó Dezső. A „népi irodalomról." Jelenkor. 19. sz.

Szabó Géza. Geschichte des ungarischen coetus an der Universität Wittenberg 1555—1613. Halle. 158 l. — Ism. Rúzsás Lajos. Századok. 493—495. l.

Szabó István. A magyar irodalom a román folyóiratokban. Láthatár. 105—108. l.

Szabó T. Attila. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai. Kolozsvár. 64 l. — Ism. —ry. Irodtört. 20. l. — Nagy György. Kolozsvári Szemle. 252—253. l.

Szabó Zoltán. Parasztok. (Antológia.) 240 l. — Ism. G. J. Élet. 309. l. — K. Gy. Jelenkor. 3. sz. — U. o., 5. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 8. l. — M. Szemle. 44. köt. 223. l. — Ortutay Gyula. M. Csillag. I. 177—178. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 186—187. l.

Szabolcsi Miklós. Az irodalmi stílusvizsgálat XX. századi módszerei. EPhK. 366—383. l.

Szalatnai Rezső. Cseh érdeklődés a magyar irodalom iránt. M. Album. 8. köt. 60—61. l.

Szarka Géza, vitéz. Lélek a kövek mögött. Forrás. 4. köt. 246—249. l.

Szász Béla. Színjátszás és közönség Kolozsvárt. M. Múzsa. 1. sz.

Székely Beáta. Régi sírok között. Híd. 21. sz.

Szemző Piroska. Könyvkiadásunk a mult század elején. M. Könyvszemle. 291—295. l.

Szende Aladár. Irodalmi nevelés. M. Élet. 8. sz. — Juhász Géza hozzászólása. U. o., 9. sz.

U. az. Maecenas helyett magyar irodalompártolás. Sorsunk. 230—231. l.

Szentimrei Jenő. Termés. M. Csillag. I. 155—158. l.

U. az. Versekben tündöklő Erdély. Magyar költők erdélyi verseinek gyüjteménye a gyulafehérvári soroktól mind a mai napig. Kolozsvár. (1941.) 342 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 365—366. l.

Szentkirályi József. Magyar költemények angol fordításban. — Ism. Tóth Béla. Láthatár. 258. l.

Szentkúty Pál. A Fővárosi Könyvtár Szűry-gyüjteménye. M. Könyvszemle. 407—412. l.

Sziklay János. A magyar hírlapírás a szabadságharc után. A Sajtó. 12. sz.

Sziklay László. Kassa szellemi élete az elmúlt öt év alatt. Új M. Múseum. III. köt. 165—183. l.

Szirmai Károly. Az író és szűkebb hazája. Kalangya. 399—401. l.

Szohor Pál. Az első tízesztendő. Szabolcsi Szemle. 1—2. l.

Szombach Godehard. A magyar irodalom rendszeres tanításának problémája az Új Tanterv tükrében. Gödöllő. — Ism. vitéz Nábrádi Mihály. Prot. Tanügyi Szemle. 238—239. l.

Szpászics Veliszláv. Hazai szerb írók. Láthatár. 252—254. l.

Takáts Gyula. Dunántúli írók. Híd. 11. sz.

Tamás Kálmán. A könyvkiadás és a háború. M. Kultúrszemle. 3. sz.

Tamás Mihály. A felvidéki magyar irodalom. M. Múzsa. 2. sz.

Tamási Áron. Érzelem a népiségről. Híd. 14. sz.

U. az. Népiség. Forrás. 1. köt. 44—48. l.

U. az. Színház. Forrás. 3. köt. 135—137. l.

T. Á. P. Tápéi gyerekjátékok. Délvidéki Szemle. 324—332. l.

Thienemann, Theodor von. Ewige Briefe als Deutsch-Ungarische Begegnungen. Ungarn. 24—28; 78—83; 151—154. l.

Thurzó Gábor. Katolikus író, katolikus olvasó. Élet. 221—222. l.

U. az. A mese védelmében. Vigilia. 161—164. l.

U. az. Mindenféle a kritikusokról, olvasókról, olvasmányokról. Diárium. 199—202. l.

t. i. Színház és irodalom. Forrás. 1. köt. 348. l.

Tóth László. Erdélyi biedermeier. Szeged. 20 l. — Ism. Andreas Angyal. Donaueuropa. 160. l.

Trencsényi-Waldapfel Imre. Erasmus és magyar barátai. 111 l. Officina könyvek. 30—31. — Ism. Mátrai László. Athenaeum. 214—216. l.

Trócsányi Zoltán. A szépirodalom üldözése. M. Könyvszemle. 433—435. l.

U. az. Szerkesztő, közönség és postai kézbesítés a XVIII. században. M. Könyvszemle. 55—61. l.

U. az. A XIX. század első három évtizede magyar nyomtatványainak meghatározása. M. Könyvszemle. 252—262. l.

Turóczi-Trostler József. János pap országa. Magyarságtudomány. 476—517. l.

U. az. A tótágast álló világ. EPhK. 337—365. l.

Ujvári Gyula. Az 1941—42. iskolaévi középiskolai évkönyvekben megjelent értekezések s egyéb közlemények jegyzete. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 128—133. l.

Ujváry Lajos, vitéz. A magyar hadifogoly-líra. Új M. Museum. II. köt. 31—46. l.

Urr György. A Felvidék magyar szellemi harca. Kalangya. 329—331. l.

Vaád Ferenc. A munkásirodalomról. Vigilia. 351—353. l.

Vajda Endre. Zur Geschichte der ungarischen Romanliteratur. Literaria Hungarica. 105—110. l.

Vajthó László. „Lefordíthatatlan versek." Diárium. 243—246. l.

U. az. Széljegyzetek magyar irodalomtanításunk eseményeihez. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 194—198. l.

Vargyas Lajos. Hagyomány és kultúra. M. Csillag. II. 377—387. l.

Várkonyi Nándor. Az újabb magyar irodalom. 1880—1940. 579 l. — Ism. Gergely Gergely. Debreceni Szemle. 96. l. — (G. J.) Koszorú. 9. köt. 105—106. l. — Antal László. Vigilia. 113—115. l.

U. az. Üzenet. Sorsunk. 806—807. l.

Veress Endre. Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221—1864. CLX, 703 l. — Ism. Gábriel Asztrik. EPhK. 97—100. l. — F. V. Südostforschungen. 324. l.

Vikár Béla. Hangsúly és ritmus. M. Csillag. II. 214—224. l.

U. az. A magyar nemzeti versidomról. M. Csillag. I. 681—685. l.

Vincze Lajos. Bálványosváraljai népdalok. Termés. Téli sz. 65—67. l.

Vincze László. Mai esszéirodalmunk. Jelenkor. 20. sz.

Virágh Miklós. Délerdélyi magyar irodalom. Erdélyi Helikon. 366—369. l.

Vita Zsigmond. A Bethlen-kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII. században. Erdélyi Múzeum. 67—77. l.

U. az. Az erdélyi szellemiség öntudatra ébredése a reformkorszak kezdetén. Pásztortűz. 261—270. l.

U. az. Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben a bécsi döntés utáni időszakban és 1941-ben. Erdélyi Múzeum. 185—192. l.

Voinovich Géza. A háború és az irodalom. Bpesti Szemle. 264. köt. 178—181. l.

U. az. Írók és költők. (Tanulmányok.) 187 l. — Ism. Balogh Jenő. IK. 318—320. l.

U. az. A Magyar Tudományos Akadémia. Forrás. 1. köt. 100—101. l.

U. az. Mátyás király és a magyar irodalom. Bpesti Szemle. 264. köt. 238—244. l.

Vörös Sándor. Három nevezetes iskolai drámai előadás az eperjesi ev. kollégiumban. Prot. Szemle. 238—241. l.

Walter Gyula. A Baumgarten-díj. Erdélyi Szemle. 2. sz.

U. az. A magyar színpad új útjai. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Zambra Alajos. Az olasz egyetemek és a magyar renaissance. Olasz Szemle. 1275—1283. l.

Zilahy Lajos. A függöny mögött. Híd. 2. sz. — V. ő. Kárpáti Aurél hozzászólását. U. o., 3. sz. — Jankovich Ferenc hozzászólása. U. o., 4. sz. — Paulay Erzsi hozzászólása. U. o., 6. sz.

U. az. A gondolat bilincsei. Híd. 3. sz.

Zimándi Pius. A délvidéki irodalomról. M. Kultúra. II. 84—85. l.

U. az. Magyar olvasmányok tárgyalása az alsó osztályokban. Gödöllő. 42 l. (Klny. a Jászóvári Premontrei Kanonokrend Gödöllői Szent Norbert Gimnázium Évkönyvéből.) — Ism. Péa. Pannonhalmi Szemle. 64. l.

U. az. A magyar tanítás az ötödik osztályban. Kalangya. 240. l.

U. az. A magyar tanítása az ötödik osztályban. Gödöllő. Klny. a gödöllői Szent Norbert Gimnázium évkönyvéből. — Ism. Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 235—236. l. — Fényi András. Diárium. 92—93. l. — Makay Gusztáv. U. o., 259. l.

U. az. Válságban van-e a magyar irodalom tanítása? Nevelésügyi Szemle. 83—87. l. — Csanády Sándor hozzászólása. U. o., 124—125. l.

Zolnai Béla. Cziprusiombok. Széphalom. 51—53. l.

Zolnai Klára. Mátyás király könyvtára. M. Múzsa. 9. sz. — Klny. is: 8 l.

U. az. Bibliographia Bibliothecae Regis Mathiae Corvini. Compilata da — colla collaborazione di Giuseppe Fitz. 160 l. — Ism. Elena Berkovits. Corvina. 36—37. l. — EPhK. 128. l. — T. W. J. Új Idők. I. 447. l. — Bardócz Árpád. Sorsunk. 88. l.

Ararát évkönyv. Szerk.: *Komlós Aladár.* 157 l. — Ism. Antal Gábor. Mult és Jövő. 156. l.

Balatoni hangok. (Antológia.) Összeállította: *Borsi Darázs József.* — Ism. Péchy-Horváth Rezső. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Bibliographie de l'Europe Carpathique. 1942. Revue d'Histoire Comparée. 1*—96* l.

Cantus Catholici. (1651, 1675, 1703) *Raffaelli R. Rafaela* kiadása. M. Irodalmi Ritkaságok. 35, 38—39. — Ism. Szedő Dénes. Sorsunk. 424. l.

Délvidéki elbeszélők válogatott munkái. Bevezetővel ellátta: *Csuka Zoltán.* 96 l. — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 133. l.

Délvidéki írók nyári táborozása Palicsfürdőn. Sorsunk. 793—796. l.

A diófa árnyékában. (Délvidéki elbeszélések.) Szerk.: *Herceg János.* 275 l. — Ism. Vajtai István. Délvidéki Szemle. 95. l. — Hankiss János. Kalangya. 44. l. — M. Szemle. 44. köt. 218. l. — (J. M.) Ung. Jahrb. 367. l. — Virág Teofil. Kat. Szemle. 63. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 134. l. — Csuka Zoltán. Sorsunk. 74—76. l.

Az első magyar szaksajtó kiállítás. Irodtört. 34. l.

Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum Egyesület félszázados ünnepére. 1859—1909. Szerkesztette: *Erdélyi Pál.* Kolozsvár. 1909—1942. A zárószót írta és sajtó alá rendezte: *Szabó T. Attila.* — Ism. Pikéthy Károly. Kolozsvári Szemle. 81—82. l.

Erdélyi csillagok. II. (Tanulmányok.) 301 l. — Ism. Élet. 949. l. — (n. s.) Híd. 22. sz. — Sz. Z. Láthatár. 41. l. — M. Kultúra. II. 178. l. — Augur. Nevelésügyi Szemle. 262. l.

Az Erdélyi Múzeum név- és szakmutatója. Összeállította: *Valentiny Antal* és *Entz Géza.* Kolozsvár. 186 l. — Ism. — cs — Kolozsvári Szemle. 82. l.

Az európai irodalom kincsesháza. Irodtört. 150. l.

1848—49. a korabeli hírlapok tükrében. Összeállította: *Bay Ferenc.* 188 l. — Ism. Ficzay Dénes. Pásztortűz. 521. l. — Ungarn. 462—463. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 241. l.

Fehér Vár. A székesfehérvári Vörösmarty Társaság Évkönyve. Szerk.: *vitéz Szarka Géza.* Székesfehérvár. — Ism. Kemény Dózsa. Pannonhalmi Szemle. 232. l. — Bárdosi Németh János. Sorsunk. 515. l.

A háború költészete. Összeállította: *Marék Antal.* 96 l.

Hazai utazók Erdélyben. Kolozsvár. 201 l. — Ism. (k. l.) Ung. Jahrb. 366—367. l.

Hetedhét országon túl... Magyar népmesék magyarázatokkal. Összeállította: *Dömötör Sándor.* (Nemzeti Könyvtár. 86. sz.) — Ism. Berze Nagy János. Sorsunk. 806. l.

Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve. Szerk.: *Szemere Samu.* — Ism. —ő. Mult és Jövő. 31. l. — K. Libanon. 119—120. l.

Jezsuita Történeti Évkönyv. Szerkeszti: *Gyenis András.* S. J. 522 l. — Ism. —ry. Irodtört. 180. l.

Jókai kódex. Codices Hungarici I. XV. 170 l. — Ism. (Mi.) Ung. Jahrbücher. 358—359. l. — Varjas Béla. M. Könyvszemle. 84—86. l.

A „Kassai Irodalmi Társaság" alapítása. Új M. Museum. II. köt. 267—269. l.

Költészet a dobogón. Híd. 2. sz.

Költők kórusa. (Versek.) — Ism. —s —ő. Mult és Jövő. 189. l.

Legendák Könyve. A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta és bevezette: *Kardos Tibor.* XXXII, 415 l., 1 mell. (Magyar Századok 1.) — Ism. Ungarn. 607. l.

Magyar legendák. Válogatta és bevezette: *Biró Bertalan.* 96 l.

Magyar népmesék. Összeválogatta: *Szentmiklósi Ferenc* és *Vita Zsigmond. Wass Albert* rajzaival. Nagyenyed. — Ism. Csuka Zoltán. Láthatár. 206—207. l.

Magyar Piaristák a XIX. és XX. században. Szerk.: *Balanyi György.* 465 l. — Ism. Visy József. Délvidéki Szemle. 138—139. l. — —ry. Irodtört. 181. l. — P. L. M. Középiskola. 27—30. l. — Gyenis

András. M. Kultúra. I. 44—45. l. — Galla Ferenc. Theologia. 169—170. l. — Szegedi Tasziló. Kat. Szemle. 78—79. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 36—38. l. — Rónai János. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 259—261. l. — Hegyi Damján. Pannonhalmi Szemle. 142—143. l. — Csapodi Csaba. Forrás. 4. köt. 117—118. l. — Diárium. 71. l.

Mai magyar költők. A fiatal magyar költőnemzedék negyven lírikusának versei. Összeállította és a bevezetést írta: *Vajthó László*. 187 l. — Ism. k. l. Bpesti Szemle. 264. köt. 255—256. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 366. l.

Magyar Századok. Irodtört. 194—195. l.

Megalakult a Szenteleky Irodalmi Társaság. Kalangya. 179—181. l.

Na brehu čiernych vôd. (Sötét vizek partján.) (Modern magyar költők szlovákul.) Összeállította: *Szalatnai Rezső*. Bratislava — Pozsony. 176 l. — Ism. Oláh József. Új M. Museum. III. köt. 150—151. l.

Nemzeti Színház 1941. 430 l., 72 mell. — Ism. Rédey Tivadar. Irodtört. 18—19. l.

A Nemzeti Színház évkönyve. 432 l., 50 t. — Ism. Kerpel Jenő. M. Prot. Lapja. 96. l.

500 év humora. Vídám antológia. Szerkesztette: *Keményfy János*. 420 l. — Ism. Cs. G. K. Irodtört. 139. l.

A pannonhalmi Főapátság Szent Gellért Főiskola Évkönyve. Közzéteszi *Kocsis Lénárd*. Pannonhalma. 283 l. — Ism. —r —i —c. Győri Szemle. 188—189. l. — Petrich Béla. M. Középiskola. 125 l. — Gyenis András. M. Kultúra. I. 114. l. — —ry. Irodtört. 180. l. — Kerekes Emil. IK. 73—74. l. — Horváth Konstantin. Kat. Szemle. 188—189. l. — D. B. M. Könyvszemle. 202. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 213—216. l.

Polgári iskolai tanárok élete és munkái. Összeállította: *Deák Gyula*. 519 l. — Ism. Sz. Irodtört. 24. l. — Diárium. 71. l.

A polgári iskolai tanárok évkönyve. Szerk.: *Salamon János* és *Rákosi Zoltán*. — Ism. Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 386. l.

Regnum. Egyháztörténeti évkönyv 1942—43. 436 l. — Ism. Gyenis András. M. Kultúra. II. 187. l.

Sajtótudományi Könyvtár. Irodtört. 195. l.

Soproni Helikon. A Frankenburg Irodalmi Kör évkönyve. Sopron. 90 l. — Ism. rj. Soproni Szemle. 284. l.

Studi e documenti italo-ungheresi della R. Accademia d'Ungheria di Roma. Diretti da *Stefano Genthon*. Roma. 389 l., 40 mell. — Ism. Ladislao Pálinkás. Corvina. 94—95. l.

Száz év zsidó magyar költői. (Antológia.) — Ism. Vidor Pál. Mult és Jövő. 31. l.

Százhúros hegedű. (Antológia.) Szerkeszti: *Lovag Sándor*. 94 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 280. l.

Szlovákiai magyar írók antológiája. 1938—1942. 304 l. — Ism. Sziklay Ferenc. Láthatár. 112—113. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 367. l.

XVI. századi magyar orvosi könyv. Bevezetéssel ellátva közzéteszi *Varjas Béla*. Kolozsvár. 656 l. — Ism. Vajkai Aurél. Ethnographia. 256—258. l. — Eckhardt Sándor. EPhK. 415. l. — Trócsányi Zoltán. M. Könyvszemle. 303—306. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 374—375. l. — Vörös Márton. Sorsunk. 932—934. l. — Keresztury Dezső. M. Csillag. II. 490—491. l.

A Toldy-Kör Irodalmi Évkönyve. Szerkeszti: *Császár István*. Pozsony. 1942. 157 l. — Ism. Mártonvölgyi László. M. Album. 8. köt. 63—65. l. — Kemény Gábor. Prot. Tanügyi Szemle. 93—94. l. — Kardeván Károly. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 77. köt. 41. l. — Bihari Sándor. Láthatár. 113. l. — Krammer Jenő. Délvidéki Szemle. 135. l. — M. Szemle. 45. köt. 219. l.

Tollal és szerszámmal. (Benjámin László, Földeák János, László Gyula és Vaád Ferenc versei.) — Ism. Németh János. Kalangya. 382—383. l.

Tréfás és csúfolódó erdélyi népköltészet. Kolozsvár. 175 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 365—366. l.

Új magyar dekameron. (Magyar írók elbeszélései.) Szerk.: *Illyés Gyula*. 241, 242 l. — Ism. Szily Ernő. Kalangya. 192. l. — Paku Imre. Erdélyi Helikon. 241—242. l. — M. Szemle. 45. köt. 52. l. — Vajda Endre. Prot. Szemle. 188—190. l. — Juhász Géza. Sorsunk. 146—148. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 125. l. — Haraszthy Gyula. Diárium. 163. l.

Üdvözlégy szabadság. (Erdélyi fiatal költők versantológiája.) — Ism. Vajda Endre. Vigilia. 234. l.

II. Egyes írók.

Ács Tivadar. New-Buda. 322 l. — Ism. K. Irodtört. 23. l.

Ady Endre. 1. A tegnapi Páris. (Cikkek.) Sajtó alá rendezte *Kovách Aladár*. — Ism. Jelenkor. 6. sz. — Makay Gusztáv. Diárium. 20. l.

2. Andreas Ady Umdichtungen aus den Ungar. Von *Th. H. V. Hoch*. 86 l. — Ism. (R.) Ung. Jahrb. 368. l. — Ungarn. 125. l. — Friedrich Lám. Donaueuropa. 479—480. l.

Ady Lajosné. Az ismeretlen Ady. — Ism. Ficzay Dénes. Erdélyi Helikon 242—244. l. — Élet. 677. l. — K. Gy. Jelenkor. 6. sz. — Kardos Albert. Erdélyi Szemle. 5. sz. — Bartha József. A Cél. 74—79. l. — Kovalovszky Miklós. M. Szemle. 45. köt. 211—218. l. — Rónay György. Sorsunk. 498—502. l.

Bóka László. Ady. Vigilia. 335—338. l.

Dénes Zsófia. Élet helyett órák. Egy fejezet Ady életéből. 269 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 363. l.

Ferenczy Piroska. Babits és Ady. Két költő-tipus a „Nyugat"-ban. 94 l. — Ism. K-fy J-s. IK. 75—76. l.

(F. I.) Ady versei lengyelül. Hid. 16. sz.

Halász Előd. Nietzsche és Ady. 223 l. Minerva Könyvtár. — Ism. B. J. L. Esztétikai Szemle. 67—68. l. — Szabó Richárd. Irodtört. 20—21. l. — K-fy J-s. IK. 75—76. l.

Hegedüs Loránt Ady és Tisza. 120 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 363. l.

Hegyaljai Kiss Géza. Ady Endre megtérése. Debrecen. IX. 12. sz.

Hetey Zoltán. Ady Bandi — Ady Endre. — Ism. Bardócz Árpád. Sorsunk 652—654. l.

Hlatky Endre. Ady Endre és a „Holnap" múzeuma Nagyváradon. M. Csillag. I. 302—305. l.

Hungarus Viator. Ady kelete. Forrás 4. köt. 257—265. l.

Kardos Albert. Ady Endrének Kardos Alberthez, a Csokonai-Kör titkárához intézett két levele. IK. 316—317. l.

Kovács Imre. Ady Endre. Március. 1942. 92—101. l.

Kovalovszky Miklós. Ady, a diákköltő. M. Csillag. I. 533—541. l.

U. az. Ady Endre önképzőköri tag. 72 l. — Ism. (F. J.) Híd. 21. sz. — Batizi László. Irodtört. 136—137. l. Solt Andor. IK. 253—254. l.

U. az. Ady Endre önképzőköri tag. M. Csillag. I. 165—173. l.

Lázár Béla. Ady, Ady és mikor lesz vége? Koszorú. 9. köt. 234—237. l.

Megyer József. Ady a gimnáziumban. Nevelésügyi Szemle. 67—75. l.

Nyirő Gyula. Ady több arca a psychiatria tükrében. Felvidéki Szemle 495—509. l.

(—ő.) Mégegyszer az Ady-kérdés. Koszoru. 9. köt. 108—109. l.

Papp Viktor. Ady Endre névnapja. Híd. 1. sz.

Porteller Emil. Egy tízéves gyerek rajza Ady Endréről. Híd. 1. sz.

Reminiczky Erzsébet. Ady hatása líránkra. 84 l. — Ism. S. O. Irodtört. 24. l. — K-fy J-s. IK. 75—76. l.

Révész Béla. Egy Ady-vers története. Mult és Jövő. 55—56. l.

U. az. A teljes Ady-Léda regény. Ady összes levelei Lédához és a nagy regény története. — Ism. Kovalovszky Miklós. M. Szemle. 45. köt. 211—218. l.

Sándor István. Ady és a gyermek. Irodtört. 1—10. l.

Sass Irén. Ady. Móricz és a többiek. Mult és Jövő. 71—72. l.

Schöpflin Aladár. Ady, Babits, Móricz. Ungarn. 71—77. l.

U. az. Asszonyok Ady körül. M. Csillag. I. 125—127. l.

Szabó Richárd. Klasszikus hatás Ady Endre költészetén. EPhK. 150—163. l. — Klny. is.

Sz. B. Reinitz Béla. Libanon. 102. l.

Szunyogh Farkas. Történetek a zilahi diákéletből Ady Endre korában. (Rajzok.) — Ism. Nagy Tibor. Jelenkor. 15. sz. — Soós Tamás. Prot. Tanügyi Szemle. 5. sz.

Tóth Béla. Ady és Debrecen. Debreceni Szemle. 73—83. l.

Vértes István. Ady Endre. az ujságíró. A Sajtó. 2—3. sz.

Ágoston Julián. Esteván. (Regény.) 194 l. — Ism. Iványi Sándor. Élet. 48. l. — Fábián István. M. Kultúra. I. 98. l. — Kozáky István. Kat. Szemle 176—179. l. — Kovács Endre. Uj M. Museum. III. köt. 134. l. — Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 367 l. — Gaál Endre. Sorsunk. 726. l.

Ambrózy Ágoston ifj. Séta (Versek.) — Ism. Viktor Miklós. Vigília. 119. l.

Ambrus Zoltán. *Faludi István.* Ambrus Zoltán elbeszélő művészete. Szeged. (1941.) 118 l. — Ism. (K. I.)Ung. Jahrb. 363. l.

Gyergyai Albert. Ambrus Zoltán emléke. Jelenkor. 8. sz.

Voinovich Géza. Ambrus Zoltán. Bpesti Szemle. 264. köt. 257—270. l.

U az. Zoltán Ambrus. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt 80—90. l.

Angyal Dávid. *Hegyaljai Kiss Géza.* Angyal Dávid is elment. Debrecen. XII. 29. sz.

Angelus György. Indulás. (Versek.) — Ism. (v. n. b.) Híd 22. sz.

Antal Gábor. Dávid és Góliát. (Versek.) — Ism. Rába György. M. Csillag. I. 502. l.

Aranka György. *Jancsó Elemér.* Aranka Ferenc két levele Aranka Györgyhöz. Pásztortűz. 564—567. l.

U. az. Un organisateur de la vie litteraire en Transylvanie. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 282—286. l.

Arany János. Tillárom haj! Arany János vidám versei. Kolozsvár. 116 l. — Ism. (k. l.) Ung. Jahrb. 368—369. l.

Korompay Bertalan. Arany János levele Hunfalvy Pálhoz. Irodtört. 144. l.

Magyar Ferencné. A nagyszalontai vályogházikóból az Akadémia palotájába. M. Lélek. 115—125. l.

Marék Antal. Kazinczy és Arany nyomában. M. Album. 7. köt. 18—25. l.

Arany János halálának évfordulója. Koszoru. 9. köt. 127. l.

Aszódi Éva és **Binét Ágnes.** Versek könyve. — Ism. Éles Ilonka. M. Élet. 10. sz.

Asztalos István. A fekete macska. (Színjáték.) Nemzeti Színház. — Ism. Thurzó Gábor. Élet. 498. l. — F. G. Híd. 12. sz. — Benedek Marcell. Uj Idők. I. 739. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 190—191. l. — Szira Béla. Kat. Szemle. 217—218. l. — Thurzó Gábor. Vigília. 279—280. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 761—762. l. — Örvös

Lajos. Sorsunk. 584—586. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 90—91. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 144. l.

Babits Mihály. A második ének. (Színjáték.) 103 l. — Ism. (R.) Ung. Jahrb. 369. l.

Balogh József. „Amor sanctus" (Babits a himnusz-fordító.) M. Csillag. I. 15—24 l. — V. ö. Babits Mihályné nyilatkozatát. U. o., I. 186—187. l. — Balogh József válasza. U. o., I. 251—252. l.

Bóka László. Doctor gratiae. M. Csillag. II. 712—715. l.

Ferenczy Piroska. Babits és Ady. Két költő-típus a „Nyugat"-ban. 94 l. — Ism. K—fy J—s. IK. 75—76. l.

Gál István. Babits és az angol irodalom. 140 l. — Ism. Szabó István. Erdélyi Helikon. 179—181. l. — Angyal Endre. Irodtört. 21—22. l. — Lám Frigyes. IK. 324—326. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 364. l. — Ipszilon. Nevelésügyi Szemle. 187. l. — Karsai Géza. Pannonhalmi Szemle. 224—225. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 91—93. l. — Aradi Gábor. Sorsunk. 83—84. l.

Illés Endre. Örökségünk. M. Csillag. II. 709—711. l.

Illyés Gyula. Babits igaza. M. Csillag. II. 121—122. l.

Kárpáti Aurél. Babits Mihály életműve. 72 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 364. l.

Kozocsa Sándor. Babits Mihály Horatius-fordításai. Irodtört. 128—130. l.

Leszlei Márta. Ahonnan Babits Mihály elindult. Forrás. 4. köt. 120—123. l.

Lovass Gyula. Babits, a tanulmányíró. M. Csillag. II. 600—603. l.

Megyer József. Babits Mihály. Szeged. 46 l. — Ism. Aradi Gábor. Sorsunk. 83—84. l.

Péter András. Babits szeme. M. Csillag. II. 148—152. l.

Rédey Tivadar. Babits Mihály kritikusi „stílusgyakorlata" 1905-ből. Irodtört. 81—86. l.

Schöpflin Aladár. Ady, Babits, Móricz. Ungarn. 71—77. l.

Szabó Lőrinc. Babits műhelyében. M. Csillag. II. 701—708. l.

Weöres Sándor. Emlékezés Babits Mihályra. M. Csillag. II. 715—716. l.

Bágyi János. A tréfás farkas. (Népmesék.) Gyüjtötte: *Bözödi György.* 116 l. — Ism. Dömötör Sándor. Ethnographia. 87—88. l. — Banó István. Kalangya. 335. l. — Máthé András. M. Élet. 1. sz.

Bajor Gizi. *Benedek Marcell.* Bajor Gizi mint Kaméliás hölgy. Uj Idők. II. 738—739. l.

Bakó József. Kapaszkodók. (Regény.) — Ism. (F. J.) Híd. 21. sz. — Városi István. M. Kultúra. II. 176. l. — A Cél. 12. sz. — Juhász Géza. M. Élet. 10. sz. — Balogh László. Pásztortűz. 427—429. l. — Zimándi Pius. Diárium. 207. l. — Kovács Endre. M. Csillag. II. 178. l.

Balassa Imre. Itt élned, halnod kell. (Regény Vörösmartyról.) 324 l. — Ism. Augur. Nevelésügyi Szemle. 41—42. l.

Balassi Bálint. *Eckhardt Sándor.* Balassi Bálint. 224 l. — Ism. Császár Ernő. IK. 69—71. l.

U. az. Az ismeretlen Balassi. 316 l. — Ism. Jelenkor. 22. sz. — Fábián István. M. Kultúra. II. 114. l. — Alszeghy Zsolt. M. Szemle. 45. köt. 331—334. l. — Ungarn. 607. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 255. l. — Keresztury Dezső. M. Csillag. II. 489—490. l.

U. az. Balassi Bálint Kassán. Uj M. Museum. III. köt. 3—8. l.

U. az. Balassi Bálint kortársai. IK. 43—47.; 132—139. l.

U. az. Balassi Bálint nyelve és írása. M. Nyelv. 89—99. l.

U. az. Balassi Bálint az Oceanum mellett. M. Könyvszemle. 245—251. l.

U. az. A körmendi Balassi-emlékek. EPhK. 26—48. l.

U. az. Losonczy Anna. Bpesti Szemle. 264. köt. 193—205.; 291—305. l.

Varjas Béla. Ferenczfi Lőrincz és az első Balassi-kiadás. — Ism. Péa. Pannonhalmi Szemle. 135—136. l.

Balázs Mária. Elhagytuk Kolozsvárt. (Regény.) — Ism. Bartha József. A Cél. 10. sz.

Balla Borisz. A lélek útjai. (Regény.) 2. bőv. kiad. — Ism. Ágoston Julián. Sorsunk. 166—167. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 113—114. l.

Bányai László. Az utolsó szó jogán. (Regény.) — Ism. Szemes Elek. Diárium. 61—62. l.

Barabás Pál. Harmadszor csengetnek. (Regény.) — Ism. Farkas Péter. Diárium. 232. l.

Bárd Miklós művei. 1—6. köt. — Ism. —s. Bpesti Szemle. 264. köt. 116—120. l.

Bárdfai Roland. Könny és mosoly. (Versek.) — Ism. R. M. Uj Idők. I. 472—473. l.

Bárdosi-Németh János. Szegény ország. (Versek.) Pécs. 64 l. — Ism. Szabó Richárd. Prot. Szemle. 61—62. l.

Baros Gyula. Baros Gyula emléke. Irodtört. 194. l.

Baróti Géza. Tisztességes ház. (Regény.) — Ism. Élet. 509. l.

Baróti Szabó Dávid. *Barta János.* Baróti Szabó Dávid és a romanticizmus. Irodtört. 153—169. l.

Barsi Dénes. Mezei füst. (Regény.) — Ism. Tatay Sándor. Sorsunk. 256—257. l.

Barsy Irma. 1. A lőcsei Madonna. (Regény.) — Ism. Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 157. l.

2. A befalazott lélek. (Versek.) — Ism. Ö. I. Uj Idők. II. 682. l.

Bartalis János. A mezők áldása. (Versek.) 323 l. — Ism. Bardócz Árpád. Erdélyi Helikon. 472—473. l. — Csuka Zoltán. Kalangya. 479. l. — B. G. Élet. 213. l. — Kelemen János. Jelenkor. 13. sz. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 175. l. — M. Szemle. 45. köt. 219. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 285—286. l. — Ádám Zsigmond. Pásztortűz. 278—281. l. — Ungarn. 461. l. — Fehérvári Antal. Forrás. 2. köt. 118. l. — Örley István. M. Csillag. I. 618—620. l. — Szentimrei Jenő. U. o., I. 621. l. — Paku Imre. Sorsunk. 578—580. l.

Várkonyi-Nagy Béla. Az őstermészet költője. Vigilia. 305—311. l.

Bártfay László. *Kalmár Ödön.* Bártfay László. 58 l. — Ism. rtr. Irodtört. 182. l.

Bél Mátyás. *Schwartz Elemér.* Bél Mátyás német helyesolvasási szabályai. EPhK. 76—79. l.

Belohorszky Ferenc. *Sziklay László.* Belohorszky Ferenc. Szabolcsi Szemle 6—7. l.

Bélteky László. Jelszó nélkül. (Versek.) Nagyvárad. — Ism. Jánosházy György. Erdélyi Helikon. 541—542. l.

Benamy Sándor. Válságok évei. (Regény.) 184 l. — Ism. Gervai Sándor. Mult és Jövő. 47. l. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l.

Benedek Ferenc. A rendelő különbejárata. (Regény.) — Ism. (yr.) Híd. 15. sz.

Benedek Marcell. Flóra. (Regény Benedek Elek jegyzetei alapján.) — Ism. Rédey Mária. Bpesti Szemle. 265. köt. 378—380. l. — Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 126—127. l. — S. Schwanda Magda. Diárium. 41—42. l.

Beniczkyné Bajza Lenke. *Németh Mária.* Beniczkyné Bajza Lenke. 76 l. — Ism. B. L. Irodtört. 183. l.

Beöthy Zsolt. *Sebestyén Károly.* Két halhatatlan a katedrán. Uj Idők. I. 17—18. l.

Berczeli A. Károly. Hőskor. (Versek.) — Ism. Kozáki István. Dél-

dócz Árpád. Erdélyi Helikon. 121—123. l. — k. m. Híd. 3. sz. — vidéki Szemle. 185—186. l. — Csuka Zoltán. Kalangya. 91—92. l. — Bar-Cseri-Clauser Mihály. M. Kultúra. I. 64. l. — Baránszky Jób László. Sorsunk. 59—67. l. — (f. a.) Forrás. 2. köt. 368. l. — Jankovich Ferenc. M. Csillag. I. 438. l. — Kardos Tibor. Diárium. 62. l.

Berda József. Fény és árnyék. (Versek.) — Ism. Csorba Győző. Sorsunk. 801. l.

Kósa János. Berda József. Diárium. 154—156. l.

Berde Mária. A hajnal emberei. (Regény.) 512 l. — Ism. B. g. Élet. 649. l. — Csuka Zoltán. Láthatár 234. l. — Benedek Marcell. Uj Idők. II. 349—350. l. — Mérő Mihály. M. Kultúra. II. 141. l. — Örsy Erzsébet. Kat. Szemle. 309—310. l. — Vásárhelyi Z. Emil. Pásztortűz. 337—342. l. — Bardócz Árpád. Sorsunk. 866—867. l. — Semetkay József. Forrás. 4. köt. 105—106. l. — Szentimrei Jenő. M. Csillag. II. 683—686. l.

Reményik Sándor. Berde Mária. Pásztortűz. 344—347. l.

Berzsenyi Dániel. 1. Prózai munkái. Sajtó alá rendezte: *Merényi Oszkár.* Kaposvár. (1941.) 340 l. — Ism. (h—. g—.) Ung. Jahrb. 370. l.

2. Minden munkája. Sajtó alá rendezte: *Kovách Aladár.* — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 430. l.

Bessenyei György. 1. Az eszterházi vigasságok. Delfén. Magyarországnak törvényes állása. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. 55. sz.) — Ism. Tóth Ferenc. Soproni Szemle. 73. l.

2. A magyar nemzetnek szokásairól, erkölcseiről, uralkodásának módjairól, törvényeiről és nevezetesebb viselt dolgairól. Sajtó alá rendezte: Vajda László. (M. Irod. Ritkaságok. 62. köt.) 133 l. — Ism. (r.) M. Középiskola. 157—158. l. — Semetkay József. Uj M. Múseum. II. köt. 285. l. — Bardócz Árpád. Diárium. 113. l.

Elek Oszkár. Bessenyei György Ágis tragédiájának forrásai. IK. 193—204. l.

Vajthó László. Bessenyei eredetisége. Szabolcsi Szemle. 112—122. l.

Bethlen Margit, gróf. Szomszédok. (Regény) — Ism. Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 60—61. l.

Bethlen Miklós. Önéletírása. Bevezette és sajtó alá rendezte: *Tolnai Gábor.* XXXVI. 624. l., 1 mell. (Magyar Századok. 4.)

Angyal, Andreas von. Ein. siebenbürgischer Staatsmann und Schriftsteller der Barockzeit. Ungarn. 280—291. l.

Tolnai Gábor. Gróf Bethlen Miklós. Magyarságtudomány. 45—62. l.

Betnár Béla. Homokpad. (Vígjáték.) Madách Színház. — Ism. B. G. Élet. 1037. l.

Bibó Lajos. 1. Sötét hajnal. (Regény.) — Ism. Rezek S. Román. Sorsunk. 803. l. — Dáloky János. Forrás. 3. köt. 365—367. l.

2. Anyám. (Regény.) 2. kiad. 467 l. — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 98—112. l. — M. Szemle. 45. köt. 219. l. — Solymoss Vendel. Kat. Szemle. 346. l. — Dáloky János. Forrás. 3. köt. 365—367. l. — Kádár Erzsébet. M. Csillag. II. 113—114. l.

Hungarus Viator. Bibó Lajos gyüjteményes munkái. Debreceni Szemle. 287. l.

Tamás Kálmán. Bibó Lajos. 271—272. l.

Egy magyar iró jubileuma. A Cél. 12. sz.

Binét Ágnes. Ld. *Aszódi Éva.*

Birkás Endre. Kelepce. (Regény.) — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 428—429. l. — Fényi András. Élet. 197. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 175. l. — Martinkó András. Vigilia. 391—393. l. — Kerecsendi Kiss Márton. Sorsunk. 420—421. l.— Makay Gusztáv. Diárium. 16. l.

Bodás János. Felfelé! (Versek.) Székesfehérvár. — Ism. Jánosházy György. Erdélyi Helikon. 542. l. — R. M. Uj Idők. II. 46. l. — Borbély Gábor. Sorsunk. 725—726. l.

Bod Péter. Szent Hilárius. *Incze Gábor* kiadása. — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l.

Bodor Aladár, vitéz. *Kállay Miklós.* Vitéz Bodor Aladár, a Petőfi-nagydíj nyertese. Koszoru. 9. köt. 185—188. l.

Bohuniczky Szefi. Asszonyok és lányok. (Regény.) 236 l. — Ism. Mérő Mihály. M. Kultúra. I. 16. l. — Pénzes Balduin. Pannonhalmi Szemle. 221—222. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 159. l. — Bajcsa András. Sorsunk. 82. l.

Bókay János. 1. Láz. (Elbeszélések.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 409. l. ——y —s. Hid. 16. sz. — Marék Antal. Uj Idők. I. 762. l. — Antal László. Vigilia. 390—391. l. — Dékány András. Forrás. 4. köt. 353. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. II. 110—111. l.

2. Az utód. (Színjáték.) Vígszínház. — Ism. Kovács László. Erdélyi Helikon. 225—226. l. — Rédey Tivadar. Bpesti Szemle. 264. köt. 52—54. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 45—46. l. — László István. Sorsunk. 77—78. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 38. l.

Bizalmas beszélgetés Bókay Jánossal. Uj Idők. I. 252—253. l.

Bókay János új regénye az Uj Időkben. Uj Idők. II. 773. l.

Bolgár Magda. Fények a vizen. (Versek.) 119 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 279. l.

Bónyi Adorján. Kicsi kocsi, nagy kocsi. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 473. l. — Falu Tamás. Uj Idők. II. 98. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 63. l. — Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 253—254. l. — Zimándi Pius. Diárium. 138—139. l.

Bölöni Farkas Sándor. Nyugateurópai utazás. Bevezetéssel ellátta: *Jancsó Elemér.* Kolozsvár. 180 l. Erdélyi Ritkaságok. — Ism. EPhK. 430. l. — M. E. Szellem és Élet. 182—183. l. — Csortán Márton. Kolozsvári Szemle. 257. l. — Faragó József. Pásztortűz. 516—517. l. — Ungarn. 510. l. — Gedeon Jolán. Irodtört. 182. l.

Jancsó Elemér. L'auteur d'un „Voyage en Amérique". Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 75—77. l.

Bucsányi Gyula. A 36. sz. kóreset. (Regény.) 348 l. — Ism. Bánhegyi Jób. Pannonhalmi Szemle. 228—229. l.

Cassone Giuseppe. *Giovanni Cifalinò.* Giuseppe Cassone. Corvina. 153—186.; 251—288.; 367—395. l.

Csadó Pál. Zsuzsó. (Színjáték.) Uj Magyar Színház. — Ism. Spectator. Délvidéki Szemle. 188. l. — Szombathy Viktor. Forrás. 3. köt. 217—218. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 240. l.

Császár Ferenc. *Márffy Oszkár.* Császár Ferenc a műfordító. Irodtört. 113—125. l.

Csathó Kálmán. 1. Családfa. (Regény.) 352, 350 l. — Ism. sz. k. Bpesti Szemle. 264. köt. 369—373. l. — Kárpáti Aurél. Uj Idők. I. 187—188. l. — Erdősi Károly. Élet. 409. l. — Szabó Richárd. Prot. Szemle. 251—252. l. — Martinkó András. Diárium. 139—140. l.

2. Linának szerencséje akadt. (Regény.) — Ism. Bónyi Adorján. Uj Idők. II. 732. l.

Bella Andor. Beszélgetés Csathó Kálmánnal. Uj Idők. I. 161—163 l.

Csató Pál. *Schmidt Edit Klára.* Csató Pál. (1804—1841.) Szeged. 103 l. — Ism. (k. l.) Ung. Jahrb. 361—362. l.

Cseres Tibor. Zöld levél árnyéka. (Versek.) '0 l. — Ism. S. J. Délvidéki Szemle. 4. sz. — M. Szemle. 45. köt. 279. l.

Csergő Hugó. (s—s.) „...Népem, veled érzek!" Mult és Jövő. 53—54. l.

Cseri Péter. Három elbeszélése. Magyar Irodalmi Ritkaságok. 60. sz. — Ism. Tóth Ferenc. Soproni Szemle. 73. l.

Csighy Sándor. Az én vetésem. (Versek.) 96 l. — Ism. Diárium. 72. l.

Csiky Gergely. A nagymama. Előszóval ellátta: *Bory István.* 96 l. *Janovics Jenő.* Csiky Gergely. Pásztortűz. 27—32. l.

Csiky Gergely centenáriuma. Koszoru. 9. köt. 124. l.

Csokonai Vitéz Mihály. *Juhász Géza.* Csokonai utódai. Prot. Szemle. 139—144. l.

Csorba Győző. A híd panasza. (Versek.) Pécs. 77 l. — Ism. Mérei Sándor. Kalangya. 479. l. — (V. N. B.) Hid. 17. sz. — R. M. Uj Idők. I. 711. l. — M. Szemle. 45. köt. 52. l. — Kovács Endre. Sorsunk. 513—514. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 113—114. l. — Rónay György. M. Csillag. II. 117. l.

Csökmei Sándor. [Karácsony Sándor.] Felkavart régi avar. (Versek) — Ism. Szily Ernő. Kalangya. 48. l.

Dalmady Győző. *Kozocsa Sándor.* Dalmady Győző. M. Múzsa. 3. sz. — Klny. is: 8 l. — Ism. Nemzeti Ujs. X. 22. sz.

Sz. Solymos Bea. Eltemették „egy letünt szép kor legbájosabb nagyasszonyát", Dalmady Győző özvegyét. P. Hírl. X. 26. sz.

Dalmady Győző. Rádióélet. IV. 26. sz. — Rádióujs. IV. 12—18. sz.

Dánér Lajos. Az állatok dalolnak. (Versek.) Kolozsvár. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 325. l.

Darkó István. Magyar hegyek népe. (Elbeszélések.) Kassa. 256 l. — Ism. Béllyei László. Uj M. Museum. III. köt. 127—130. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 278. l.

Marék Antal. Darkó István, az iró. Forrás. 4. köt. 231—232. l.

Darvas József. 1. Harangos kút. (Regény.) — Ism. Nagypál István. M. Csillag. I. 114—115. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 34. l.

2. Szakadék. (Színmű.) Madách-Színház. — Ism. M. Kultúra. II. 64. l.

Dávid Iván. Üstökös a kéményen. (Elbeszélések.) — Ism. Péchy-Horváth Rezső. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Deák Ferenc. *Östör József.* Széchenyi és Deák. M. Múzsa. 12. sz. 377—384. l.

Vértes István. Deák Ferenc. Jelenkor. 24. sz.

Debreczeny Lilla. Képzelet és valóság. (Versek.) — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 24. l. — Szabó Richárd. Prot. Szemle. 125—126. l. — Tóth Endre. Sorsunk. 426—427. l.

Decsy Sámuel. *Dezsényi Béla.* Decsy Sámuel újságnaptára. M. Könyvszemle. 68—70. l.

Dedricius György. *Geréb László.* Adat Dedricius György erdélyi humanista életrajzához. EPhK. 212—213. l.

Dékány András. A folyam dala. (Regény.) — Ism. Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 127—128. l. — Meggyes Ede. Diárium. 42—43. l.

Dénes Gizella. 1. A kék autó. (Regény.) 231 l. — Ism. Élet. 29. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 95—96. l. — Kozáky István. Kat. Szemle. 176—179. l. — Meggyes Eta. Vigilia. 155—156. l.

2 A virrasztó asszony. (Regény.) — Ism. E. K. Élet. 234. l. — R. M. Uj Idők. I. 83. l. — Ágoston Julián. M. Kultúra. I. 27. l. — Meggyes Eta. Vigilia. 155—156. l. — Tüz Tamás. Sorsunk. 595—596. l.

Dénes György. Amikor zuhog az eső. (Regény.) 222 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 279. l. — Bálint László. Vigilia. 234. l.

Dénes Tibor. Éjszaka. (Regény.) — Ism. Élet. 529. l. — F. J. Jelenkor. 11. sz. — Nagy Miklós. M. Kultúra. II. 140—141. l. — —rf— Kat. Szemle. 192. l. — Makay Gusztáv. Vigilia. 388—390. l. — Harcos

Ottó. Sorsunk. 937. l. — (hf.) Forrás. 3. köt. 117. l. — Divinyi Mihály. Diárium. 255. l.

Devecseri Gábor. De amore. (Jelenet.) — Ism. (r. f.) Híd. 16. sz. — Weöres Sándor. Diárium. 232. l.

Dezsényi Béla. *Karsai Géza.* Dezsényi Béla munkái. Pannonhalmi Szemle. 225—226. l.

Dezső Károly. Rög és kő. (Versek.) — Ism. Diárium. 95. l.

Dienes Gyula. 1. Háborúban jártam. (Novellák.) 111 l. — Ism. A Cél. 2. sz. — Kerékgyártó Imre. Kat. Szemle. 158. l.

2. Háborúban jártam. (Rajzok.) — Ism. Pallos László. M. Kultúra. I. 160. l.

Diósy Márton. *Zsoldos Jenő.* Diósy Márton írói munkássága. Libanon. 93—96. l.

Dobay Olga. Jákob kútjánál. (Versek.) — Ism. M. Kultúra. II. 130. l

Döbrentei Gábor. *Jancsó Elemér.* Döbrentei Gábor levelei Buczy Emilhez és Horváth Endréhez. IK. 47—61.; 140—154. l.

Waldapfel József. Döbrentei levelezéséből. IK. 313—315. l.

Dömötör János. *Marék Antal.* Egy elfelejtett centennárium. M. Múzsa. 8. sz.

Dövényi Nagy Lajos. Állóvíz. (Regény.) 266 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 370. l.

Dsida Jenő. *Lengyel Balázs.* „Angyalok citeráján". Emlékezés Dsida Jenőre. Jelenkor. 10. sz.

Dudás Kálmán. Vád helyett. (Versek.) (1941.) 91 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 375—376. l.

Dugonics András. *Csajkás Bódog.* Dugonics András betegsége. Délvidéki Szemle. 156—158. l.

Dukai Takács Judit. *Cs. E.* Apró soproni adat Dukai Takács Juditról. Soproni Szemle. 70. l.

Ébersz Györgyné. Legyen áldott... (Versek.) 79 l. — Ism. —n. —n. Kat. Szemle. 346. l. — Danczi Villebald. Pannonhalmi Szemle. 233. l.

Egry Irén. Deák Ferenc. (Regényes életrajz.) (1941.) 280 l. — Ism. (St. B.) Ung. Jahrb. 383—384. l.

Enyedi György. Gismunda és Gisquardus széphistóriája. Bevezetéssel ellátta és közzéteszi: *Varjas Béla.* Kolozsvár. 81 l. — Ism. EPhK. 128. l. — Puskás Zoltán. Kolozsvári Szemle. 253. l.

Eötvös József 1. Magyarország 1514-ben. Bevezette *Mátrai László.* 546 l., 1 mell. (Magyar Századok. 9.)

2. Magyarország 1514-ben. Előszóval ellátta: *Merényi Oszkár.* 96 l.

Göllnerova, A. József Eötvös. Pozsony. (1937.) 242 l. — Ism. (J. R.) Ung. Jahrb. 362—363. l.

Merényi Oszkár. Eötvös és a XIX. század. Debreceni Szemle. 25—39. l.

Sümeghy Mihály. Báró Eötvös József és a nemzetiségi kérdés. Láthatár. 152—159. l.

Eötvös Károly. *Ballagi Ernő.* Eötvös Károly centennáriuma. Mult és Jövő. 18. l.

ifj. Hegedűs Sándor. Eötvös Károly és Gyulai Pál. Uj Idők. I. 112. l.

Erdélyi János. *Ortutay Gyula.* Erdélyi János. Ezüstkor. 61—67. l.

Erdélyi József. 1. Fegyvertelen. (Önéletrajz.) 208 l. — Ism. Városi István. M. Kultúra. I. 176 l. — Szij Gábor. M. Élet. 2. sz. — Paku Imre. Pásztortűz. 335. l. — Ungarn. 317. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 239—241. l. — Martinkó András. Diárium. 63—64. l.

2. A harmadik fiú. (Önéletrajz.) — Ism. Banó István. Kalangya. 144. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 239—241. l.

3. Villám és virág. (Versek.) 268 l. — Ism. Banó István. Kalangya. 288. l.

4. Emlék. (Versek.) — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 572—573. l.

5. Örökség. (Versek.) — Ism. Marék Antal. Forrás. 3. köt. 117—118. l. — Makay Gusztáv. M. Csillag. II. 428—431. l.

Kornis Gyula. Erdélyi Józsefhez. Koszoru. 9. köt. 115—118. l.

Városi István. Egy önéletrajz margójára. M. Kultúra. I. 99—100. l.

Zsikó Gyula. Erdélyi József. Sorsunk. 367—377. l.

Erdélyi Miksa. *Palóczi, Edgar.* Der erste ungarische Journalist. Ungarn. 536—539. l.

Erőss Alfréd. Székelyek dícsérete. (Versek.) Kolozsvár. — Ism. Jelenkor. 81. sz. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 62. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 217—218. l.

Érsekujváry Lajos. Őszi bánat. (Versek.) Szombathely. 62 l. — Ism. Diárium. 72. l.

Ertsey Péter. Neve se volt. (Versek.) — Ism. Uj Idők. II. 590. l.

Eszterhás István. 1. Musztafa, Karafa és az akasztófa. (Regény.) 1—3. köt. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 95—96. l.

2. Szegények szerelme. (Regény.) — Ism. Tamás Kálmán. Sorsunk. 166. l. — Divinyi Mihály. Diárium. 140. l.

Eszterhás István. Kispest. M. Múzsa. 4. sz.

Fábián István. *Gombos László.* Egy múltszázadbeli soproni diák tréfás verse. Soproni Szemle. 282. l.

Faludi Ferenc. *Alszeghy Zsolt.* Faludi Nemes emberének magyar rokonai. Irodtört. 68—80. l. — Klny is: Az Irodalomtörténet füzetei. 14. sz. 15 l.

Géfin Gyula. Faludi Ferenc. 22 l. — Ism. Jelenkor. 6. sz. — M. Kultúra. I. 34. l. — Hegyi Damján. Pannonhalmi Szemle. 141—1'2. l.

Farkas András. Útrakészen. (Versek.) 60 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 220. l.

Fazekas Mihály. *Gáldi László.* „Ludas Matyi" román átdolgozása. Irodtört. 101—112. l. — Klny is: Az Irodalomtörténet füzetei. 15. sz. 14 l.

K. A. Az elrománosított Ludas Matyi. Debrecen. IX. 11. sz.

Fehér Tibor. Árnyék az úton. (Regény.) — Ism. Madácsy László. Délvidéki Szemle. 521—522. l. — B. M. Uj Idők. I. 438. l. — Nagy Miklós. M. Kultúra. 130—144. l. — Harcos Ottó. Sorsunk. 514—515. l. — Fehérváry Antal. Forrás. 2. köt. 245. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 160—161. l.

Féja Géza. *Rónay György.* Féja Géza magyar irodalomtörténete. M. Csillag. II. 304—309. l.

Juhász Géza. Új magyar öntudat. M. Élet. 8. sz.

Fekete István. 1. Hajnal Badányban. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 269. l. — Bárdosi-Németh János. Sorsunk. 167. l.

2. Csi. (Regény.) — Ism. Gaudy László. Prot. Szemle. 192. l.

Fendrik Ferenc. 1. Két boldog hét. (Játék.) Vígszínház. — Ism. Arató András. Jelenkor. 23. sz. — Thurzó Gábor. Vigilia. 368. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 264. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. II. 629—630. l.

2. Őszi muzsika. (Regény.) — Ism. Szegváry Mihály. Diárium. 160. l.

Fenyő László. Városliget. (Versek.) — Ism. Bóka László. M. Csillag. I. 498—500. l.

Ferdinandy Géza. A Szentgáliak. (Regény.) 468 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 52. l. — Horváth Miklós. Kat. Szemle. 318—319. l.

Finta Zoltán. Valaki, ismeretlen. (Versek.) — Ism. B. M. Uj Idők. I. 83. l.

Fodor József összegyüjtött versei. (1922—1942.) — Ism. Rátkai

László. Délvidéki Szemle. 137—138. l. — Kelemen János. Jelenkor. 13. sz. — Takáts Gyula. Sorsunk. 67—69. l.

Holló Ernő. Magányos erdélyi költő — Budapesten. Erdélyi Szemle. 2. sz.

Kovalovszky Miklós. Egy magányos költő. M. Szemle. 45. köt. 105—109. l.

Makay Gusztáv. **Fodor József.** Diárium. 38—40. l.

Földi Mihály. *E. K.* Földi Mihály. Élet. 897. l.

Nagy Miklós. Földi Mihály hagyatéka. M. Kultúra. II. 133—134. l.

Schöpflin Aladár. Földi Mihály. M. Csillag. II. 554—555. l.

Fraknói Vilmos. *Szekfű Gyula.* A százesztendős Fraknói Vilmos. Olasz Szemle. 1267—1274. l.

Füsi József. Szárnyas farkasok. (Regény.) — Ism. Harsányi István. Prot. Szemle. 287—288. l. — Lukács István. M. Kultúra. II. 31. l.

Füst Milán. A feleségem története. (Regény.) — Ism. Szőnyi Kálmán Kalangya. 46—48. l.

Gaal József válogatott munkái. Összeállította: *Éber János* 96 l.

Gagyi László. Pillangó Zsuzsika. (Regény.) — Ism. M. Szemle. 44. köt. 54. l.

Galamb Sándor. Hatalom. (Színjáték.) Nemzeti Színház. — Ism. P. J. Élet. 118. l. — Németh László. Híd. 3. sz. — Benedek Marcell. Uj Idők. I. 137—138. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 46. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 246—248. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle 59—60. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 119. l. — Baránszky Jób László. Sorsunk. 248—2'9. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 1. köt. 236—237. l. — Szemes Elek. Diárium. 48. l.

Gallay-Gaibel Sándor. Mécses az erdőn. (Versek.) — Ism. F. T. Uj Idők. I. 774. l. — (sul.) Erdélyi Szemle. 10. sz. — Cs. L. Pannonhalmi Szemle. 309—310. l. — Vidor Miklós. Vigilia. 355. l. — György László. Forrás. 4. köt. 114—115. l. — Meggyes Ede. Diárium. 232. l.

Garay János válogatott munkái. Válogatta és bevezetéssel ellátta: *Kozocsa Sándor.* 96 l.

Gárdonyi Géza. Wer bist Du? (Ein Roman um Attila.) Übersetzt von Josef Gárdonyi. 430 l. — Ism. Friedrich Lám. Donaueuropa. 911—912. l.

Féja Géza. Gárdonyi Géza titkai. Híd. 2. sz.

Havas István. Gárdonyi Géza írói jelentősége. Koszoru. 9. köt. 79—83. l.

Hontvári Szabó Lajos. Gárdonyi Géza a magyarság örök tanítója. Nemzeti Figyelő. 45. sz.

Gáspár Gyula. Árva nép. (Regény.) — Ism. Karsay Andor. Forrás. 3. köt. 237. l.

Gáspár Jenő. Aranylegenda. (Elbeszélések.) 243 l. — Ism. K. L. Erdélyi Szemle. 3. sz. — (H.) Ung. Jahrb. 371. l. — Horváth Miklós. Kat. Szemle. 346. l.

Gellért Sándor. A bál udvarában. (Versek.) 160 l. — Ism. Kovalovszky Miklós. M. Csillag. I. 183—184. l.

Gerő György. *Pethő Jenő.* Gerő György Keresztény Herkulese. — Ism. Zimándi Pius. M. Kultúra. I. 63. l. — M. E. Pannonhalmi Szemle. 138. l.

Gombos Imre. *Szikláy Ferenc.* Trattner János Tamás levele Gombos Imréhez. Uj M. Museum. III. köt. 122—123. l.

Gömöri Jenő Tamás. A magyar nyelvhez. (Versek.) — Ism. Jelenkor. 8. sz. — Danczi Villebald. Pannonhalmi Szemle. 233. l.

Gulácsy Irén. 1. Jezábel. (Regény.) 1—2 köt. 232, 317 l. — Ism. (J. M.) Ung. Jahrb. 371. l.

2. Erdély jogán. (Irások.) 171 l. — Ism. (B. Sz.) Ung. Jahrb. 371. l.

Gulyás Pál. Az Alföld csendjében. (Versek.) 304 l. — Ism. A Cél.

12. sz. — Sziklay László. Uj M. Museum. III. köt. 139—141. l. — Baránszky-Jób László. Sorsunk. 576—578. l. — Csorba Győző. Diárium. 275—277. l. — Vajda Endre. M. Csillag. II. 165—170. l.

Gyallay Domokos. Egy födél alatt. (Rajzok és elbeszélések.) — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 10. köt. 51—52. l.

Gyóni Géza. „Repülj már levelem..." (A katonaköltő „Orangyalához" írt szerelmes levelei.) Sajtó alá rendezte: *Gyóni Ferenc.* 184 l. — Ism. G. K. Irodtört. 182. l. — Gaudy László. Prot. Szemle. 96. l.

Szendrey László. A hadifogság szenvedései Gyóni Géza költészetében. M. Lélek. 460—467. l.

Gyulai Pál. *Elek Oszkár.* A szél és a nap. Irodtört. 126—128. l.

ifj. Hegedüs Sándor. Eötvös Károly és Gyulai Pál. Uj Idők. I. 112. l.

Kozocsa Sándor. Gyulai Pál. M. Múzsa. 10. sz.

Nyíresy-Tichy Kálmán. Gyulai Pál levelei Pákh Alberthez. Uj M. Museum. II. köt. 132—136. l.

Rezek Román. Ismeretlen adatok Gyulai Pálról. Sorsunk. 482—493. l.

Rubinyi Mózes. Pókainé. IK. 218—223. l.

Sebestyén Károly. Két halhatatlan a katedrán. Uj Idők. I. 17—18. l.

Sütő Nagy László. Gyulai Pálról. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Halász Péter. Szülei elváltak. (Regény.) 300 l. — Ism. Erdősi Károly. Élet. 473. l.

Hangay Sándor. Összes versei. 512 l. — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 427. l. — Csuka Zoltán. Láthatár. 113—114. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 96. l. — M. Szemle. 45. köt. 279. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 287. l. — U. az. Uj M. Museum. 169—170. l. — Kolta Ferenc. Sorsunk. 654—656. l. — Bardócz Árpád. Diárium. 65. l.

Sütő-Nagy László. Hangay Sándor negyven éves írói jubileumára. Erdélyi Szemle. 2. sz.

Harmath Imre. Gyümölcs. (Versek.) — Ism. Élet. 25. l. — R. M. Uj Idők. I. 472. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 176. l. — Makay Gusztáv. Vigilia. 356—357. l. — Tüz Tamás. Sorsunk. 344. l. — Takáts Gyula. M. Csillag. I. 439. l.

Harsányi Gréte. Olyan nincs. (Regény.) — Ism. Géczy József. Élet. 537. l.

Harsányi Lajos. 1. Esteli körmenet. (Versek.) 99 l. — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 170—171. l. — Élet. 48. l. — Kelemen János. Jelenkor. 13. sz. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 77—78. l. — Rezek S. Román. Kat. Szemle. 96. l. — Bánhegyi Jób. Pannonhalmi Szemle. 62—63. l. — Hegedüs Zoltán. Vigilia. 78. l. — Tüz Tamás. Sorsunk. 325—328. l.

2. Összes versei. 520 l. — Ism. Koltay Miklós. Délvidéki Szemle. 522—523. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 76—77. l. — Hegyi Damján. Pannonhalmi Szemle. 308—309. l. — Uj Élet. 306. l. — Sédy-Lengyel Rezső. M. Élet. 10. sz. — Thurzó Gábor. 45—47. l.

Bánhegyi Jób. Harsányi Lajos lírájának esztétikai értéke. Győri Szemle. 195—203. l.

Lám Frigyes. Harsányi Lajos prózai művei. Győri Szemle. 213—228. l.

Nagy Gyula. Egy utitárs emlékei. Győri Szemle. 229—238. l.

Fényi András. Harsányi Lajos. M. Kultúrszemle. 271. l.

Rezek S. Román. Harsányi Lajos szent trilogiája. Sorsunk. 809—820. l.

Sándor István. Harsányi Lajos fantáziája. Győri Szemle. 204—212. l.

Valló István. Elnöki megnyitó. Győri Szemle. 239—240. l.

Vitnyédi Németh István. Harsányi Lajosnak. (Vers.) Győri Szemle. 194. l.

Pannonhalmi Helikon. Pannonhalmi Szemle. 361—362. l.

Harsányi Zsolt. 1. Életre-halálra. (Elbeszélések.) — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 63. l.

2. Aranyalma. (Regény.) — Ism. E. K. Élet. 234. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 285—287. l. — Juhász Géza. M. Élet. 4. sz.

3. A bolond Ásvayné. (Színmű.) Nemzeti Színház. — Ism. Spectator. Délvidéki Szemle. 45. l.

(BGH.) A la mémoire de Zsolt Harsányi. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 519—520. l.

Csathó Kálmán. Búcsú Harsányi Zsolttól. Uj Idők. II. 721. l.

Csorba Győző. Üzenet. Sorsunk. 940. l.

Keresztury Dezső. Harsányi Zsolt. M. Csillag. II. 747—750. l.

A Harsányi-per és a kritikusok felelőssége. Uj Élet. 45. l.

Harsányi Zsolt. M. Prot. Lapja. 90. l.

Harsányi Zsolt írói pályafutása. Uj Idők. 49. sz.

Meghalt Harsányi Zsolt. Uj Idők. 49. sz.

Havas István. Az opálgyűrű. (Regény.) 270 l. — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 171. l. — Gáspár Jenő. Uj Idők. I. 647. l. — Farkas Péter. Diárium. 232. l.

R. M. Havas István. Bpesti Szemle. 269. köt. 188—190. l.

Havas István hetvenéves. Koszoru. 9. köt. 188—190. l.

Havassy Erzsébet. A három Morvay. (Regény.) — Ism. Borbély Gábor. Sorsunk. 936—937. l. — Forrás. 2. köt. 120. l.

Hegedős Gitta. Osztogatók. (Regény.) Békéscsaba. — Ism. Molnár János Bálint. Debreceni Szemle. 287—288. l.

Hegedüs Loránt. *Demel Aladár.* Hegedüs Loránt. Prot. Szemle. 103—106. l.

Kornis Gyula. Hegedüs Loránt. Koszoru. 9. köt. 65—67. l.

U. az. Hegedüs Loránt. Uj Idők. I. 96. l.

Ravasz László. A szikrák kara. (Hegedüs Loránt koporsójánál.) Prot. Szemle. 33—34. l.

Schöpflin Aladár. Hegedüs Loránt. M. Csillag. I. 105—106. l.

Hegedüs Loránt. Uj Idők. I. 65. l.

Hegedüs Loránt. M. Prot. Lapja. 15. l.

Hegedüs Loránt halála. Koszoru. 9. köt. 122—123. l.

Hegedüs Sándor, ifj. Kis dekameron. — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 111—112. l.

Hegedüs Zoltán. Szamosháti ősz. (Versek.) — Ism. Jelenkor. 8. sz. — Flórián Tibor. Erdélyi Szemle. 5. sz. — H. Kovács Zoltán. Sorsunk. 593—594. l. — Ronay György. M. Csillag. II. 494—495. l.

Hegyaljai Kiss Géza. 1. Kék hegyek közt. (Elbeszélések.) — Ism. g. l. Prot. Szemle. 319. l.

2. Napfényes vizeknél. (Elbeszélések.) *Mühlbeck Károly* rajzaival. — Ism. Országjárás. I. 29. sz.

Hegyi Endre. Címer. (Versek.) Kolozsvár. 76 l. — Ism. Semetkay József. Uj M. Museum. II. köt. 154—155. l.

Heimler Jenő. Vallomás a szóhoz. (Versek.) 44 l. — Ism. Gervai Sándor. Mult és Jövő. 111. l.

Heltai Jenő. *Sebestyén Károly.* Heltai Jenő tündérjátéka. Uj Idők. II. 428. l.

Herceg János. Gyászoló kőművesek. (Elbeszélések.) Zombor. — Ism. (V. N. B.) Híd. 19. sz. — Csuka Zoltán. Sorsunk. 801—803. l. — Szőnyi Kálmán. M. Csillag. II. 309—310. l.

Herczeg Ferenc. 1. Gondok és gondolatok. (Tanulmányok és cikkek.) 306 l. — Ism. Rátkai László. Délvidéki Szemle. 95. l. — E. K. Élet. 105. l. — Ypszilon. Nevelésügyi Szemle. 132—133. l. — Gaudy László. Prot. Szemle. 55—56. l.

2. Magyar történelmi drámái. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 383—384. l.

3. Száz elbeszélés. 978 l. — Ism. Kenyeres Imre. Ezüstkor. 115—119. l. — E. K. Élet. 105. l. — Kállay Miklós. Híd. 9. sz. — Gyergyai Albert. Jelenkor. 12. sz — Bánhegyi Jób. Kat. Szemle. 255—256. l.

4. Fecske és denevér. (Szatira.) Pesti Színház. — Ism. B. G. Élet. 1018. l. — Kárpáti Aurél. Uj Idők. II. 693—694. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 288. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. II. 756—757. l.

Herczeg Ferenc. Félszázados tagságának alkalmával írták a Petőfi Társaság tagjai. 257 l. — Ism. R. Irodtört. 17—18. l.

Herczeg Ferenc. Az író nyolcvanadik születésnapja alkalmából szerk.: *Kornis Gyula.* 370 l., 82 mell. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 477—478. l. — Nyisztor Zoltán. M. Kultúra. II. 108. l. — Gálos Rezső. IK. 320—324. l. — Kühár Flóris. Kat. Szemle. 3'0—341. l. — Hungarus Viator. Forrás. 4. köt. 104—105. l. — Máté Károly. Diárium. 231. l.

(A. Gy.) François Herczeg octogénaire. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 386—389. l.

Balogh Jenő. Herczeg Ferenc és a Magyar Tudományos Akadémia. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 151—160. l.

Gróf Bethlen István. A politikus és publicista. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 117—149. l.

Bognár Cecil. Herczeg Ferenc. Délvidéki Szemle. 433—435. l.

Brisits Frigyes. Herczeg Ferenc történelmi regényei. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 71—86. l.

Csathó Kálmán. Színészek Herczeg szerepekben. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 191—214. l.

Deák Imre. Zombor város díszpolgára. Kalangya. 433—438. l.

Erdősi Károly. A nyolcvanéves Herczeg Ferenc. Élet. 814. l.

Fábián István. A nyolcvanéves Herczeg Ferenc. M. Szemle. 45. köt. 281—285. l.

Fekete István. Herczeg Ferenc és az állatok. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 241—251. l.

Fitz József [Herczeg Ferenc] Könyvészet. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 253—367. l. — Klny. is: Bibliográfiai Füzetek. 5. sz.

Galamb Sándor. Herczeg Ferenc kritikusai. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 229—239. l.

Gáspár Jenő. Herczeg Ferenc és a Petőfi-Társaság. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 177—190. l.

Halasy-Nagy József. Herczeg Ferenc életbölcsesége. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 215—228. l.

Hankiss János. Herczeg Ferenc külföldön. Uj Idők. II. 361. l.

Herceg János. Herczeg Ferenc. Kalangya. 438—439. l.

Herczeg Ferenc. Ahol én gyermek voltam. Uj Idők. I. 481—483 l.

U. az. Édesanyám. Uj Idők. II. 751—753. l.

Kállay Miklós. A novella nagymestere. Bpesti Szemle. 265. köt. 257—268. l.

Kardos Albert. Herczeg Ferenc 80-ik születésnapja. Debrecen. IX. 22. sz.

Kéky Lajos. Herczeg Ferenc és a Kisfaludy-Társaság. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 161—175. l.

Kenyeres Imre. Herczeg Ferenc. Diárium. 219—222. l.

U. az. Herczeg Ferenc. M. Kultúrszemle. 270. l.

Kornis Gyula. Herczeg Ferenc életműve. Koszorú. 10. köt. 2—14. l.

U. az. Herczeg Ferenc életműve. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 11—24. l.

Madácsy László. Herczeg Ferenc magyarsága. Délvidéki Szemle. 435—442. l.

Márai Sándor. Herczeg Ferenc tanulmányai. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 97—103. l.

Mohácsi Jenő. Franz Herczeg. Der Bund. (Bern.) 442. sz.

Rédey Tivadar. Herczeg Ferenc ünnepén. M. Csillag. II. 364—366. l.

Schöpflin Aladár. Herczeg Ferenc elbeszélései. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 25—45. l.

Cs. Szabó László. Sola constantia constans. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 111—116. l.

Szabó Lőrinc. Herczeg Ferenc meséi. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 105—110. l.

T. E. Herczeg Ferenc maga fordította németre a Kék rókát. P. Hírl. 128. sz.

Thurzó Gábor. A nyolcvanéves Herczeg Ferenc. Vigilia. 363—366. l.

Tóth László. Herczeg Ferenc társadalmi regényei. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 47—69. l.

Traeger Ernő. Herczeg Ferenc. M. Múzsa. 8. sz.

Vass Endre. Herczeg Ferenc. Forrás. 4. köt. 1—4. l.

Voinovich Géza. Herczeg Ferenc színművei. Herczeg Ferenc Emlékkönyv. 87—95. l.

Walter Gyula. Herczeg Ferenc. Erdélyi Szemle. 10. sz.

Zilahy Lajos. A nyolcvanéves Herczeg Ferenc. Híd. 19. sz.

A nyolcvanéves Herczeg Ferenc ünneplése. Koszoru. 10. köt. 55—56. l.

Ünnepi könyv Herczeg Ferencről. Uj Idők. II. 391—392. l.

Hermányi Dienes József. Nagyenyedi Demokritus. Régi erdélyi anekdótagyüjtemény. Kiadja *György Lajos.* Kolozsvár. 182, 196 l. — Ism. Faragó József. Erdélyi Helikon. 667—668. l. — Jelenkor. 21. sz. — Makkai Ernő. Szellem és Élet. 180—182. l. — Ungarn. 366. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 118—119. l.

Hertelendy István. 1. Jákyak. (Színjáték.) Vígszínház. — Ism. P. J. Élet. 278. l. — Féja Géza. Híd. 7. sz. —Benedek Marcell. Uj Idők. I. 437—438. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 110. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 153. l. — Possonyi László. Vigilia. 200. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 2. köt. 96. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 505—506. l. — László István. Sorsunk. 587—588. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 96. l.

2. Színészek. (Regény.) 341 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 219. l. — Gaudy László. Prot. Szemle. 192. l.

Horvát István. *Pénzes Balduin.* Horvát István, Kis János, Szemere Pálné levelei Guzmics Izidorhoz. IK. 229—243. l.

Horváth Ákos. Még tűz a nap. (Versek.) — Ism. Ö. L. Híd. 19. sz. — Ö. I. Uj Idők. I. 743. l. — Hézser Zoltán. M. Prot. Lapja. 94. l.

Horváth Béla. Hol vagy nép? (Versek.) 195 l. — Ism. Jelenkor. 11. sz. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 13—14. l. — M. Szemle. 44. köt. 166. l. — Kolozsvári Grandpierre Emil. M. Csillag. I. 237—240. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 319. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 230. l. — Vincze László. Sorsunk. 81—82. l. — Zimándi Pius. Diárium. 66. l.

Gáspár Zoltán. Horváth Béla. Vigilia. 345—347. l.

Horváth János. *Fábián István.* Horváth János iskolája. M. Szemle. 44. köt. 19—23. l.

Gerézdy Rabán. Horváth János. M. Múzsa. 3. sz.

Horváth János húsz éve a katedrán. Irodtört. 193—194. l.

Hunfalvy Pál. *Dezsényi Béla.* Egy felvidéki hetilap két elfelejtett cikkírója. Irodtört. 175—177. l.

Hunyady István. Meglódult csillag. (Versek.) — Ism. Rónay György. M. Csillag. I. 184. l.

Hunyady Sándor. Magyarországi kaland. (Elbeszélések.) 282 l. — Ism. Lovass Gyula. Erdélyi Helikon. 55—57. l. — —ó. Élet. 177. l.

— Kelemen János. Jelenkor. H. sz. — M. Szemle. 44. köt. 335. l. — Örley István. M. Csillag. I. 48—49. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 141—142. l. — Vajda Endre. Vigilia. 33. l. — Jékely Zoltán. Sorsunk. 255—256. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 44. l.

Ligeti Ernő. Hunyady Sándor kolozsvári évei. Jelenkor. 9. sz.

Ignácz Rózsa. Családi mondakör. (Regény.) — Ism. Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 157. l. — Vajda Endre. Vigilia. 76. l.

Ignotus. *Komlós Aladár.* Ignotus. Libanon. 36—48. l.

Ijjas Antal. 1. Emberek a ködben. (Regény.) — Ism. Lukács István. M. Kultúra. II. 26. l. — Molnár Mihály. Vigilia. 473. l.

2. Az ember élet útjának feléig. (Regény.) 321 l. — Ism. Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 137. l.

Kézai Béla. Ijjas Antal. Vigilia. 219—222. l.

Illés Endre. 1. Zsuzsa. (Elbeszélések.) 169 l. — Ism. Molter Károly. Pásztortűz. 44—45. l.

2. Méreg. (Színmű.) Pesti Színház. — Ism. T. G. Élet. 97. l. — Németh László. Híd. 3. sz. — Árgus. Jelenkor. 4. sz. — Benedek Marcell. Uj Idők. I. 159. l. — Kerpel Jenő. M. Prot. Lapja. 14. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 61. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 245—246. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 60—61. l. — László István. Sorsunk. 249—250. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 1. köt. 237—238. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 48. l.

Illyés Gyula. 1. Kora tavasz. (Regény.) 1—2. köt. 221, 214 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 371. l.

2. Összegyüjtött versei. (1940.) 460 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 371. l.

3. Válogatott versek. — Ism. Makay Gusztáv. Diárium. 278—279. l.

4. Csizma az asztalon. (1941.) 159 l. — Ism. (B. Sz.) Ung. Jahrb. 380. l.

Semetkay József. Illyés Gyula, zsellérek fia. Uj Élet. 147—151., *Juhász Géza.* Illyés Gyula. Sorsunk. 767—773. l.

Inczédy László. *Kozocsa Sándor.* Inczédy László. M. Múzsa. 2. sz. 169—172. l.

Indali Gyula. *Légrády Mária.* Indali Gyula. 160 l. — Ism. Südostforschungen. 318. l.

Irányi Dániel. *Kósa János.* Jókai Mór és Irányi Dánel. IK. 243—245. l.

Iványi Ferenc. A virrasztó. Bod Péter regényes életrajza. 284, 244 l. — Ism. S. Szabó József. Bpesti Szemle. 245. köt. 58—61. l.

Izsák László. Tarka hangok. (Versek.) 50 l. — Ism. Ádám Éva. Nemzeti Figyelő. 39. sz.

Jámbor Pál. *Takács Zoltán.* Un écrivain hongrois francophile: Paul Jámbor. (Hiador.) Pécs. 59 l. — Ism. Südostforschungen. 320. l.

Jancsó Elemér. *Walter Gyula.* Jancsó Elemér. Erdélyi Szemle. 3. sz.

Jankovich Ferenc. 1. Téli szivárvány. (Regény.) — Ism. —J— Híd. 14. sz. — Jékely Zoltán. Termés. Tavaszi sz. 72—74. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 157—159. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 477. l. — Hegedüs Zoltán. Vigilia. 154—155. l. — Kovács Endre. Sorsunk. 328—330. l. — Örley István. M. Csillag. I. 621—623. l. — Divinyi Mihály. Diárium. 256. l.

2. Elégia. (Versek.) 100 l. — Ism. Sily Ernő. Kalangya. 48. l. — Gönczy Gábor. Erd. Helikon. 425—426. l. — Vajda Endre. Prot. Szemle. 116. l.

Jankovich Ferenc. Szűkebb hazám. Vigilia. 201—207. l.

Jankovics Marcell. Évek tavasz nélkül. (Rajzok és elbeszélések.) 168, 134 l. — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 168—169. l. — Élet. 245. l. — Tóth Béla. Láthatár. 202. l. — Nagy Miklós. M. Kul-

túra. II. 59. l. — Semetkay József. Uj M. Museum. III. köt. 141—142. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 232. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 284. l. — Balogh László. Pásztortűz. 328. l.

János Jenő. Ki merre lát. (Regény.) — Ism. Zimándi Pius. Diárium. 279. l.

Jánossy Béla. 1. Fülemile a viharban. (Regény.) — Ism. Pannonhalmi Szemle. 136. l. és O. E. U. o., 232. l.

2. Salgói farkasok. (Színmű.) — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 239. l.

Janus Pannonius versei. Ford: *Geréb László.* Bevezette: *Kardos Tibor.* Illusztrálta: *Pohárnok Zoltán.* — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 48. l.

Jártó Lujza. Ki volt az apám? (Regény.) — Ism. Fehérváry Antal. Forrás. 2. köt. 245—246. l. — Kolta Ferenc. Sorsunk. 596—597. l.

Jékely Zoltán. A házsongárdi föld. (Elbeszélések.) — Ism. (V. N. B.) Híd. 19. sz. — Makay Gusztáv. M. Csillag. II. 626—627. l.

Jókai Mór levelei Keméndyné Drucker Irmához. Bevezetővel és jegyzetekkel sajtó alá rendezte: *Drucker János.* 47 l. — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 429—430. l. — (Ör.) Koszorú. 9. köt. 161—162. l.

György Lajos. A magyar nábob. Kolozsvár. Erdélyi Tudományos Füzetek. 120. sz. — Ism. —id— Pannonhalmi Szemle. 135. l.

Hegedüs Loránt. Jókai és kora. Koszoru. 9. köt. 200—208. l.

Kósa János. Jókai Mór és Irányi Dániel. IK. 243—245. l.

Lám Frigyes. Jókai és a Szepesség. IK. 293—305. l.

Sebestyén Károly. Földönjáró Jókai. Uj Idők. I. 313. l.

Sötér István. Jókai Mór. 173 l. — Ism. Jelenkor. 1. sz. — F. Irodtört. 133—134. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 142. l.

U. az. Egy Jókai-regényhős. Élet. 30—32. l.

U. az. A márciusi barátság. M. Csillag. I. 318—321. l.

Török Pál. Jókai-regény mint kortörténeti forrás. Prot. Szemle. 202—206. l.

Jókay Lenke, G. Az áldott nap alatt. (Regény.) — Ism. Bartha József. A Cél. 5. sz. — Paku Imre. Diárium. 114. l.

József Attila válogatott versei. 190 l. — Ism. Ungarn. 367. l.

Balogh László. József Attila. Debreceni Szemle. 84—95. l.

Borbély László. Két halhatatlan a könyvnapon. M. Prot. Lapja. 53. l.

Croce, Benedetto. József Attiláról. M. Csillag. II. 741—742. l.

Lukács Imre. „A költő hasztalan vonít." Március. 1942. 119—123. l.

Juhász Gyula. *Bárdosi Németh János.* Az igazi Juhász Gyula. Sorsunk. 927—929. l.

Herceg János. Juhász Gyula. Kalangya. 511—512.

Madácsy László. Juhász Gyula és Oláh Gábor költői barátsága. Délvidéki Szemle. 15—25. l.

Szalatnai Rezső. Juhász Gyula Szakolcán. Szlovákiai Magyarok Kincstára. 5. sz. — Ism. Kemény Gábor. Prot. Tanügyi Szemle. 141—142. l.

Tabéry Géza. „A múzeumnak egy bús szögletéből." Forrás 1. köt. 346—348. l.

Vidor Miklós. Juhász Gyula. Vigilia. 145—148. l.

Just Béla. Az eszelősök. (Regény.) 255 l. — Ism. Thurzó Gábor. Élet. 537. l. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 48. l. — Lékó Béla. M. Kultúra. II. 27. l. — M. Szemle. 45. köt. 220. l. — Esty Pál. Kat. Szemle. 287—288. l. — Makay Gusztáv. Vigilia. 276—277. l. — Harczos Ottó. Sorsunk. 595. l. — Zimándi Pius. Diárium. 141. l.

Kádár Lajos. Kujtorgó lelkek. (Regény.) — Ism. Sinkó Ferenc. Uj Élet. 256. l. — Paku Imre Sorsunk. 165—166. l.

2. Taposóka. (Regény.) — Ism. Tóth Béla. Prot Szemle. 287. l. —

Palkó István. Sorsunk. 514 l. — Kovács Endre. M. Csillag. II. 559—560 l.

Palóczi Horváth Lajos. Kádár Lajos regényei. M. Élet. 4. sz.

Kaffka Margit. 1. Szinek és évek. Mária évei. (Két regény.) 434. l. — Ism. Banó József. Kalangya 287—288. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. 34—48. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 160. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 242. l. — Vajda Endre. Diárium. 44—45. l.

2. Álom. (Elbeszélések.) VIII. 200 l. — Ism. (R.) Ung. Jahrb. 372. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 19—21. l.

Harsányi Gréte. Kaffka Margit négy levele. M. Csillag. II. 99—103. l.

Radnóti Miklós. Kaffka Margit kallódó verse és három Dehmel műfordítása. Irodtört. 177. l.

Kálmán Torma László. Szomjúhozom (Versek.) — Ism. Vidor Miklós. Vigilia. 78. l.

Kálmány Lajos. *Ortutay Gyula.* Kálmány Lajos ismeretlen levelei. Délvidéki Szemle. 120—12'. l.

Kapi Béla. Olthatatlan fáklya. (Bornemisza Péter életregénye.) Győr. 336 l. — Ism. Trombitás Dezső. Prot. Szemle. 280— 282. l.

Karinthy Frigyes. Tanár úr kérem. (Új kiadás.) — Ism. Márai Sándor. Új Idők. II. 552—553. l.

Kármán József. *Scherer Lajos.* Kármán József nagyatyja. Új M. Múzeum II. köt. 269—274. l.

Károli Péter. *Hubay Ilma.* Károli Péter Poétikája. M. Könyvszemle. 430—432. l.

Kárpáti Aurél. *Fényi András.* A szinikritikáról. Beszélgetés Kárpáti Auréllel. M. Kultúrszemle. 8. sz.

Kárpáti Aurél. Ahol gyermek voltam. Híd. 16. sz.

Kassák Lajos. 1. Emberek, sorsok. (Elbeszélések.) — Ism. (v. b.) Híd. 14. sz. — Kádár Erzsébet. M. Csillag. II. 111—112. l.

2. Egy álom megvalósul. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 409. l. — (-f-n) Híd. 13. sz. — Benedek Marcell. Új Idők. I. 525. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 59. l. — Kolozs Pál. Forrás. 3. köt. 231—233. l.

3. Szombat este. (Versek.) — Ism. Vajda Endre. Prot. Szemle. 113—114. l.

Katona József. Bánk bán. Übertragung von *Jenő Mohácsi.* — Ism. Vajthó László. Prot. Szemle. 64. l.

Benkő László. A Bánk bán egyik mellékforrása. I. K. 224—229. l.

Trencsényi-Waldapfel, Joseph. „Bánk-bán" de Joseph Katona. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 379—393. l. — klny. is.

Waldapfel József. Katona József. 200 l. Magyar írók. — Ism. Földessy Gyula. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76 köt. 141—144. l. — Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 235. l.

Kazinczy Ferenc. Pályám emlékezete. Jegyzetekkel és életrajzi magyarázatokkal. 285 l. — Ism. Gálos Rezső. IK. 160—161. l.

Gulyás József. Egy érdekes Kazinczy-emlék. Uj M. Museum. II. köt. 276. l.

Marék Antal. Kazinczy és Arany nyomában. M. Album. 7. köt. 18—25. l.

Ormos Gerő. Ismeretlen Kazinczy-levelek egy dunántúli családi levéltárban. M. Múzsa. 11. sz. 253—256. l.

Sztripszky Hiador. Kazinczy Ferenc ismeretlen levele 1828-ból. Uj M. Museum. II. köt. 274—275. l.

Zilahy Lajos. Kazinczy ur szekerén. Híd. 5. sz.

Kazinczy Gábor. *Deák Imre.* Pálffy János levelei Kazinczy Gáborhoz. Erdélyi Múzeum. 324—331. l.

Gulyás József. Kazinczy Gábor töredékes levele a pataki könyvtárosokhoz. Uj M. Museum. II. köt. 276—277. l.

Kede László. Lassan leszáll az éj. (Regény.) — Ism. Élet. 537. l. — Benedek Marcell. Uj Idők. I. 647. l. — Ágoston Julián. M. Kultúra. II. 63. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 317—318. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 208. l.

Kelemen János. Fogom a kezed. (Versek.) Kassa. 80 l. — Ism. Domokos István. Uj M. Museum. III. köt. 142—143. l.

Kemény József gróf. *Gazda Ferenc.* Gróf Kemény József és Mike Sándor levelezése. Erdélyi Múzeum. 146—184. l.

Kemény Zsigmond. 1. Özvegy és leánya. Bevezette: *Keresztury Dezső.* XLII, 391 l., 1 mell. (Magyar Századok. 11.)

2. Zord idő. Előszóval ellátta: *Éber János.* 96 l.

Jancsó Elemér. Kemény Zsigmond ismeretlen levelei. Irodtört. 145—146. l.

Nagy Sándor. Kemény Zsigmond és az erkölcsi világ. IK. 29—42.; 93—122.; 205—217. l.

Kenese Erzsébet, D. Vérbulcs. (Regény.) — Ism. B. Z. A Cél. 7. sz. — Bory István. Forrás. 3. köt. 238—239. l.

Kerecsendi Kis Márton. Az első. (Színmű.) Uj Magyar Színház. — Ism. B. G. Élet. 958. l. — Benedek Marcell. Uj Idők. II. 651. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. II. 174. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 378—379. l. — Uj Élet. 339. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 468—469. l. — Szombathy Viktor. Forrás. 4. köt. 337—338. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 287. l. — Keresztúry Dezső. M. Csillag. II. 689—690. l.

Keresztury Dezső. *Keresztury Dezső.* A lángeszű józanság földjén. M. Csillag. I. 87—91. l.

Kertész József. Szeptemberi búcsú. (Versek.) Szombathely. 57 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 55. l.

Kincs István. *Várdai Béla.* Kincs István írói félszázada. 38 l. — Ism. P. L. M. Középiskola. 125—126. l. — Mérő Mihály M. Kultúra. I. 146—160. l.

Kinizsi Andor. 1. Egyszer mindenki megnősül. (Regény.) — Ism. Rozványi Vilmos. M. Kultúra. I. 45. l.

4. Így kell férjhez menni. (Regény.) — Ism. N. T. Pannonhalmi Szemle. 135. l.

Kisbán Miklós. 1. Farkasok. (Elbeszélések.) 323 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 53. l. — (J. M.) Ung. Jahrb. 370. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 242—243. l.

2. Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja. (Irások.) — Ism. Élet. 949. l. — (V. N. B.) Híd. 22. sz. — Szalay Mátyás. M. Kultúra. II. 187—188. l. — Kádár Erzsébet M. Csillag. II. 750—751. l.

Bíró József. A bonchidai kastély képei. Erdélyi Helikon. 595—603. l.

Illés Endre. Bánffy Miklós, az emlékíró. Erdélyi Helikon. 562—564. l.

Kós Károly. A gazda. Erdélyi Helikon. 604—612. l.

Kovács László. Bánffy Miklós. Erdélyi Helikon. 565—577. l.

Lőrincz László. Farkasok. Erdélyi Helikon. 578—580. l.

Málnási Bartók György. Bánffy Miklós természetlátása. Erdélyi Helikon. 589—594. l.

Molter Károly. A regényíró. Erdélyi Helikon. 553—561. l.

Paku Imre. Bánffy Miklós. M. Kultúrszemle. 270—271. l.

Szent-Katolnay Béla. Bánffy Miklós. Forrás. 4. köt. 157—159. l.

Tamási Áron. Egy remek színmű. Erdélyi Helikon. 550—552. l.

Kisfaludy Károly. Iréne. Csalódások. Szeget szeggel. Előszóval ellátta *Kéky Lajos.* 96 l.

Elek Oszkár. Don Juan mondája Kisfaludy Károly Karácsonéj-ében. EPhK. 68—73. l.

Papp József. Csalódások. Erdélyi Helikon. 427—428. l.

Kisfaludy Sándor. *Korompay Bertalan.* Kisfaludy Sándor levele Jankovich Miklóshoz. Irodtört. 143—144. l.

Thurzó Gábor. Kisfaludy regevilága. Élet. 646—647. l.

Kis János. *Pénzes Balduin.* Horvát István, Kis János, Szemere Pálné levelei Guzmics Izidorhoz. IK. 229—243. l.

Kiss Ibolya, Laczkóné. Erzsi tekintetes asszony. (Regény.) — Ism. Brogyáni Kálmán. M. Album. 8. köt. 62—63. l.

Kiss Jenő. Napforduló. (Versek.) Kolozsvár. 82 l. — Ism. Dudás Kálmán. Kalangya. 335—336. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 366. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 88. l. — Vajda Endre. Vigilia. 118—119. l.

Kiss József. *Berend László.* A százéves Kiss József. (Tanulmány.) Ism. K—s A—r. Libanon. 86—87. l. — S. E. Mult és Jövő 143. l.

Grünvald Fülöp. Az országos Magyar Zsidó Múzeum levéltárából Kiss József bizonyítványa tanítói működéséről. Libanon. 26. l.

Kardos László. Kiss József. Libanon. 1—4. l.

Kóbor Noémi. Emlékek Kiss Józsefről. Libanon. 4—8. l.

Komlós Aladár. Kiss József születése századik évfordulójára. Mult és Jövő. 161—163. l.

K—s A—r. Kiss József műhelyéből. Libanon. 23—24. l.

Timár Magda. Az Országos Magyar Zsidó Múzeum Kiss József emlékkiállítása. Libanon. 104—105. l.

Zs. J. Kiss József levele Neumann Edéhez. Libanon. 22—23. l.

Kiss Károly *Tihanyi Károly.* Kiss Károly irodalmi munkássága. (1793—1866.) 46 l. — Ism. Bikácsi László. Irodtört. 182—183. l.

Kodály Zoltán. *Ortutay Gyula.* Ismeretlen bírálat Kodály Zoltánról. Irodtört. 29—30. l.

Kodolányi János. 1. Holdvilág völgye. (Regény.) — Ism. Parajdi Incze Lajos. Erdélyi Helikon. 237—239. l. — G. J. Élet. 394. l. — Szíj Gábor. M. Élet. 2. sz. — Baránszky-Jób László. Sorsunk. 136—139. l. — Szabó Zoltán M. Csillag. I. 432—436. l. — Kodolányi János válasza. U. o., I. 492—494. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 87—88. l.

2. Rókatánc. (Elbeszélések.) 266 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 372. l.

Kézai Béla. Kodolányi történelmi világa. Vigilia. 153—154. l.

Juhász Géza. Kodolányi regényei. Jelenkor. 7. sz.

Kolozsvári-Grandpierre Emil. 1. Dr. Csibráky szerelmei. (Regény.) 2. kiadás. 302 l. — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 63—64. l. — D. T. Kat. Szemle. 285. l. — Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 367—368. l. — Kardos Tibor. Diárium. 161—162. l.

2. Tegnap. (Regény.) 314 l. — Ism. Kovács Endre. Erdélyi Helikon. 116—119. l. — T. G. Élet. 245. l. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 8. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 27. l. — (H.) Ung. Jahrb. 372. l. — Keresztury Dezső. M. Csillag. I. 107—110. l. — Dénes Tibor. Kat. Szemle. 127—128. l. — Halász Gábor. Prot. Szemle. 57—58. l. — Somlyó György. Vigilia. 116—118. l.

Jékely Zoltán. Mentség, az íróvá válás mentsége. Termés. Téli sz. 111—114. l.

Kenyeres Imre. Egy vallomás. Diárium. 83—84. l.

Ottlik Géza. Kolozsvári Grandpierre Emil. Ezüstkor. 120—122. l.

Vásárhelyi Z. Emil. Emile, vagy a nevelésről. Pásztortűz. 98—103. l.

Komáromi János. 1. A régi szerető. (Regény.) Uj kiadás. 189 l. — Ism. (V. J.) Délvidéki Szemle. 2. sz. — M. Szemle. 45. köt. 220. l.

2. Zúg a fenyves. (Regény.) Uj kiad. — Ism. Arató András. M. Csillag. II. 751—752. l.

Komjáthy Aladár. 1. Csodák és kínok. (Versek.) — Ism. Élet. 509. l. — F. T. Uj Idők. II. 98. l. — Csorba Győző. Sorsunk. 656—657. l. — Sőtér István. M. Csillag. II. 369—370. l.

2. Furcsa lány. (Elbeszélések.) — Ism. Hámos György. Uj Idők. I. 256. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. II. 62. l. — Vincze László. Sorsunk. 346. l. — Gyergyai Albert. M. Csillag. I. 500—501. l.

Komjáthy Aladár. Ujpest. M. Múzsa 4. sz.

Kónyi János. *Lukács József.* Adalékok Kónyi János életéhez. Irodtört. 32—33. l.

Kós Károly. *Kádár, Elisabeth.* Charles Kós. Nouvelle Revue de Hongrie. 68. köt. 67—74. l.

Kossuth Lajos. *Tamás Ernő.* A magyarság sorskérdései. Kossuth Pesti Hírlapjának százesztendős vezércikkei. A Sajtó. 1. sz.

Kosztolányi Dezső. 1. Ábécé. (Tanulmányok.) Sajtó alá rendezte: *Illyés Gyula.* 247 l. — Ism. Jelenkor. 1. sz.

2. Édes Anna. (Regény.) Uj kiadás. 264 l. — Ism. Lőrincz László. Erdélyi Helikon. 664—666. l. — Szalay Mátyás. M. Kultúra. II. 162. l. — —r. Kat. Szemle. 383—384. l.

3. Shakespeare: Lear király. (Fordítás.) 180 l. — Ism. Szalay Mátyás. M. Kultúra. II. 162—176. l. — —r. Kat. Szemle. 384. l.

4. Ember és világ. (Tanulmányok.) Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: *Illyés Gyula.* 310 l. — Ism. Paku Imre. Erdélyi Helikon. 306—307. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 372. l. — Biczó Ferenc. Sorsunk. 253—254. l.

5. Elsüllyedt Európa. (Utikönyv.) Sajtó alá rendezte: *Illyés Gyula.* 298 l. — Ism. Szőnyi Kálmán. Kalangya. 285—286. l. — Lőrincz László. Erdélyi Helikon. 473—475. l. — cs. sz. n. Erdélyi Szemle. 11—12. sz. — Augur. Nevelésügyi Szemle. 183—184. l. — Paku Imre. M. Élet. 12. sz. — Ungarn. 366. l. —Bóka László. M. Csillag. I. 693—695. l. — Martinkó András. Sorsunk. 591—592. l.

6. Novellái. — Ism. Lőrincz László. Erdélyi Helikon. 422—423. l. — Élet. 529. l. — —ll— Híd. 14. sz. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 249—251. l. — Szabó István. Pásztortűz. 330—331. l. — Csorba Győző. 930—931. l. — T. Forrás. 3. köt. 369—370. l.

7. Idegen költők. (Műfordítások.) Sajtó alá rendezte: *Illyés Gyula.* 541 l. — Ism. B. G. Élet. 309. l. — Ervin Gábor. Jelenkor. 5. sz. — Lukács István. M. Kultúra. I. 93. l. — (H.) Ung. Jahrb. 367—368. l. — Remigio Pian. Olasz Szemle. 1062—1063. l. — V. F. Kat. Szemle. 127. l. — Vajda Endre. Prot. Szemle. 187—188. l. — Ungarn. 318. l. — Vajthó László. Forrás. 4. köt. 234—235. l.

8. Aranysárkány. (Regény.) Uj kiadás. — Ism. Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 16. l.

9. Krvavy básnik Nero. Ford: *Ján Kodet.* Prága. 249 l. — Ism. Sziklay László. Láthatár. 138. l. — U. az. Donaueuropa. 557—558. l.

Bognár Gyula. Kosztolányi Dezső, a szabadkai diák. Forrás. 3. köt. 242—249. l.

Borbély László. Két halhatatlan a könyvnapon. M. Prot. Lapja. 53. l.

Dénes Tibor. Kosztolányi Dezső „kisművészete". Forrás. 4. köt. 303—308. l.

Féja Géza. Költő és bálvány. Híd. 3. sz.

Halász Gábor. Kosztolányi humora. M. Csillag. I. 147—149. l.

Kosztolányi Dezsőné. Mert vén Szabadka áldalak... Kalangya. 73—75. l.

Makay Gusztáv. Egy Kosztolányi-vers margójára. Diárium. 191—192. l.

U. az. Szabadkán a költő nyomában. Élet. 126—127. l.

Örley István. Kosztolányi olvasása közben. M. Csillag. II. 423—428. l.

Schöpflin Aladár. Desider Kosztolányi. Ungarn. 333—337. l.

Szirmay Károly. A halál költője. Délvidéki Szemle. 371—378. l.

T. E. Julius Caesar és az új Shakespeare-fordítások a Nemzeti Színházban. P. Hírl. 120. sz.

Kosztolányi Dezső Társaság. Irodtört. 34. l.

Kovách Aladár. Téli zsoltár. (Színmű.) — Ism. Tápay Ferenc. Erdélyi Helikon. 62—64. l.

Kovács György. Aranymező. (Regény.) — Ism. Tompa László. Erdélyi Helikon. 170—172. l. — E. K. Élet. 234. l. — Divinyi Mihály. Diárium. 45. l.

Kovacsóczy Mihály. *Dezsényi Béla.* Kovacsóczy Mihály kiadatlan levelei. Irodtört. 94—98. l.

Illyés Gyula. Egy elfeledett nagy elöd vagy a rágalmazás iskolája. M. Csillag. I. 101—105. l.

Kovai Lőrinc. Földönfutók. (Regény.) — Ism. f. g. Híd. 15. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 72. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 111—113. l. — Nagy István. M. Csillag. II. 236—238. l.

Kozocsa Sándor. *Karsai Géza.* Kozocsa Sándor munkái. Pannonhalmi Szemle. 223—224. l.

Kölcsey Ferenc. *Pais Károly.* Nyújts feléje védő kart... (Adalékok Kölcsey költői nyelvének kérdéseihez.) M. Nyelv. 209—217. l.

Szabó Zoltán. Egy hajdani napló. M. Csillag. II. 90—94. l.

Könnyű László. Útszéli fák. (Versek.) — Ism. Nemzeti Figyelő. 45. sz.

Környei Elek. Az ember tragédiája a huszadik században. Pietá. (Két drámai költemény.) Pozsony. 63 l. — Ism. Sziklay László. Uj M. Museum. III. köt. 332—333. l.

Kőszeghy Irén, Baloghné. Virágok nászmenete. (Versek.) — Ism. Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 1. sz.

Kriza János. 1. Vadrózsák. Székely népköltési gyüjtemény. *Viski Károly* bevezető tanulmányával. XX, 195, 175, 216 l. — Ism. Honti János. Ethnographia. 198—199. l.

2. Vadrózsák. Összeállította: *György László.* 96 l.

Faragó József. Ismeretlen Kriza-életrajzok. Ethnographia. 235—247. l.

U. az. Kriza János 1943-ban. Erdélyi Helikon. 718—720. l.

U. az. Nyolcvan éves a Vadrózsák. Pásztortűz. 532—536. l.

Krúdy Gyula. 1. Pest a világháborúban. A szöveget válogatta és gondozta: *Kozocsa Sándor.* 116 l. (Officina-könyvtár. 55/56.)

2. Szinbád ifjúsága és megtérése. (Regény.) 333 l. — Ism. Banó István. Kalangya. 431. l. — Jelenkor. 7. sz. — Szabó Zoltán. U. o., 11. sz. — M. Kultúra. I. 34. l. — Szemző Piroska. Kat. Szemle. 159—160. l. — Bánhegyi Jób. Pannonhalmi Szemle. 63. l.

3. Három király. (Három regény.) — Ism. Dékány András. Forrás. 4. köt. 353. l.

Berecz Miklós. Krúdy Gyula. Szivárvány. [1942.] 9—14. l.

Dömötör István. Az arany meg az asszony. Uj Idők. I. 615. l.

Féja Géza. Krúdy Gyula. Sorsunk. 108—116. l.

Gönczy Gábor. Krúdy. Erdélyi Helikon. 267—276. l.

Kárpáti Aurél. Krúdy Gyula. Uj Idők. I. 433—435.

Kulcsár Adorján. Szinbád. Diárium. 19—20. l.

Pelyvás-Ferenczik István. A magyar irodalmi impresszionizmus és Krúdy Gyula. Debrecen. 58 l. — Ism. D. Irodtört. 90. l.

Szegi Pál. Ceruzasorok Krúdy Gyuláról. M. Csillag. I. 691—693. l.

Sz. Szigethy Vilmos. Régi mese. Délmagyarország. XI. 16. sz.

Kulinyi Ernő. Párducbőr. (Színmű Bessenyei Györgyről.) — Ism. Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 9. sz. — —ry. Forrás. 2. köt. 371. l.

Kuthy Lajos. *Bözödi György.* Kuthy Lajos. Termés. Nyári sz. 44—62. l.

Kühár Flóris. *Bánhegyi Jób.* Kühár Flóris. Pannonhalmi Szemle. 389—392. l.

Erdősi Károly. Kühár Flóris. Kat. Szemle. 12. sz.

T. G. Kühár Flóris halálára. Élet. 997. l.

Lakatos Vince. Árva népem. (Regény.) — Ism. Zimándi Pius. M. Kultúra. I. 26. l. — Dénes Tibor. Vigilia. 472. l. — Vörös Márton. Sorsunk. 167—168. l.

Lázár János gróf. *Tolnai Gábor.* Gr. Lázár János a Voltaire-fordító. Erd. Múz. 388—397. l. — Ism. EPhK. 272. l.

Lendvai István. Az örök ünnep. (Versek.) — Ism. I. F. Híd. 14. sz. — Fiala Endre. M. Kultúra. II. 94. l.

Lenkei Henrik. *Tímár Magda.* Lenkei Herrik. Libanon. 78—79. l. Lenkei Henrik halála. Mult és Jövő. 128. l.

Ligeti Ernő. Noe galambja. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 409. l. — Nagy Tibor. Jelenkor. 21. sz. — B. M. Uj Idők. I. 470. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 287. l.

Lovass Gyula. Honfitársnőm: Micheline. (Regény.) — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 428—429. l. — Fényi András. Élet. 197. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 175. l. — Kolos E. Kat. Szemle. 223. l. — Martinkó András. Vigilia. 391—393. l. — Kerecsendi Kiss Márton. Sorsunk. 420—421. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 16—17. l.

Fodor József. Lovass Gyula. Vigilia. 361—362. l.

[Kenyeres Imre.] Lovass Gyula. Diárum. 223. l.

Rónay György. Lovass Gyula. M. Csillag. II. 435. l.

Thurzó Gábor. Lovass Gyula halálára. Élet. 795. l.

Vajda Endre. Lovass Gyula. M. Kultúrszemle. 272. l.

Lovász Pál. Vándorút. Havas László metszeteivel. (Versek.) Pécs. 72 l. — Ism. Takáts Gyula. M. Csillag. I. 183. l. — Dudás Kálmán. Pásztortűz. 239. l. — Vidor Miklós. Vigilia. 78. l.

Lovászy Márton. 1. Éjfély kisasszony. (Regény.) — Ism. Szőnyi Kálmán. M. Csillag. II. 370—371. l.

2. Nehéz titok. (Elbeszélések.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 473. l.

Lovik Károly. *Szauder József.* Lovik Károly. M. Csillag. I. 754—757. l.

Lovik Károly. Uj Idők. I. 304. l.

Lőrincz Ferenc. *Várkonyi Nándor.* Üzenet. Sorsunk. 806—807. l.

Lőrincz Pál. Békés lázadó. (Versek.) *Sinka István* bevezetőjével. — Ism. Paku Imre. Sorsunk. 345. l.

Lőrinczy György. Lőrinczy György emléktáblája. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Madách Imre. 1. Összes művei. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta: *Halász Gábor.* 1—2. köt. 1065, 1223 l. — Ism. M. Kultúra. II. 32. l. — F. V. Südostforschungen. 327. l.

2. Az ember tragédiája. *Kardeván Károly* jegyzeteivel és magyarázataival. 232 l. — Ism. Hajdu János. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 76. köt. 222—223. l.

3. „Die Tragödie des Menschen." Übertragen von *Elsa Reitter Podhradszky.* 186 l. — Ism. Karsai Géza. Pannonhalmi Szemle. 237. l.

Barta János. Madách Imre. 187 l. — Ism. Paku Imre. Erdélyi Helikon. 172—173. l. — Jelenkor. 1. sz. — Haraszthy Gyula. Irodtört. 131—133. l. — Vajtai István. Nevelésügyi Szemle. 89—90. l. — Sziklay Ferenc. Uj M. Museum. II. köt. 150—151. l. — Kenyeres Imre. Sorsunk. 148—150. l.

Bory István. Széljegyzetek Az ember tragédiájához. Erdélyi Helikon. 101—109. l.

Birkás Géza. Az ember tragédiája és a franciák. 14 l. Az Irodalomtörténet füzetei. 8. sz. — Ism. ÉPhK. 127. l. — Jelenkor. 5. sz.

Kéky Lajos. Madách Imre két levele Pajor Istvánhoz. IK. 158—159. l

G. Kovács Tibor. Az ember tragédiája rendezése és színpadképei új elgondolásban. M. Múzsa. 12. sz. 355—376. l.

Mohácsi Jenő. Az Ember Tragédiája mint ponyvairodalom. Bpesti Szemle. 265. köt. 187—190. l.

U. az. Az ember tragédiája útja a Hubay-palotától a berni Városi Színházig. Ujs. II. 12. sz.

U. az. Madách und die Tragödie des Menschen. Berner Tagblatt. II. 5. sz.

U. az. Wie „Die Tragödie des Menschen" entstand. Der Bund. (Bern.) 62. sz.

Németh László. Madáchot olvasva. M. Csillag. II. 441—450. l.

A. H. S. „Die Tragödie des Menschen". Schweizern Radio-Zeitung. II. 7. sz.

Schwengeler, Arnold H. „Die Tragödie des Menschen". Berner Theaterverein. 1. sz.

Tárcavölgyi János. Madách Ádámja a keresztény világszemlélet tükrében. M. Album. 7. köt. 10—18. l.

„Die Tragödie des Menschen". Neue Berner Zeitung. II. 9. sz. — Neue Züricher Nachrichten II. sz. — Luzerner Neuesten Nachrichten. II. 11. sz. — Oltner Tagblatt. II. 12. sz. — Berner Theaterzeitung. 22. sz.

„Die Tragödie des Menschen". Bemutató a berni Stadttheaterben. 1943. II. 11-én. — Ism. A. H. S. Der Bund. 73. sz. — th. Berner Tagblatt. 37. sz. — —ss. Neue Berner Zeitung. II. 13. sz. — E. B. Neue Berner Nachrichten. II. 13. sz. — —kh.— Berner Tagwacht. II. 13. sz. — H. Sg. National-Zeitung. (Basel.) II. 16. sz. — W. A. Basler Nachrichten. II. 13—14. sz. — H. W. St. Galler Tagblatt. II. 16. esti sz. — Bernhard Diebolt. Die Tat. (Zürich.) II. 15. sz. — Beckmesser. Die Weltwoche. (Zürich.) II. 19. sz. — Albert Steffen. Goetheanum. (Dornach.) II. 21. sz. — (M.) Journal de Genève. II. 12. sz. — L. S. Tribune de Genève. II. 13. sz. — L. B. Gazette de Lausanne. II. 15. sz.

Eine zürcher Wohltätigkeits Aufführung im ersten Weltkrieg. Neue Züricher Zeitung. II. 9. reggeli sz.

Madách matiné a berni színházban. 1943. I. 31. — Ism. Der Bund. II. 2. reggeli sz. — Neue Berner Zeitung. II. 2. sz. — Berner Tagblatt. II. 3. sz.

Madách méltatása egy kolozsvári román lapban. Láthatár. 200. l.

Majthényi György. Urifiu. (Regény.) — Ism. Lékó Béla. M. Kultúra. I. 130. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 317—318. l.

Benedek Marcell. Majthényi György. Uj Idők. II. 138. l.

Makai Emil. *Sós Endre.* Makai Emil kiadatlan vallásos énekei. Mult és Jövő. 131—132. l.

Makkai Sándor. Szabad vagy. (Regény.) — Ism. Ö. L. Híd. 21. sz. — Szalay Mátyás. M. Kultúra. II. 187. l. — Tóth Béla. M. Élet. 12. sz. — Dékány András. Forrás. 4. köt. 353—354. l. — Martinkó András. Diárium. 281. l.

Makra Sándor. Tavaszi szántás. (Elbeszélések.) Szeged. — Ism. Gaudy László. Prot. Szemle. 128. l.

Márai Sándor. 1. A kassai polgárok. (Dráma.) Nemzeti Színház. — Ism. Rédey Tivadar. Bpesti Szemle. 264. köt. 54—56. l. — —ó.

Élet. 105. l. — Árgus. Jelenkor. 2. sz. — Thurzó Gábor. Vigilia. 37—38. l. — Baránszky-Jób László. Sorsunk. 160—161. l. — Könyvalakban: 250 l. — Ism. Nyisztor Zoltán. M. Kultúra. I. 66. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 373—374. l. — Lelkes Tibor. Uj M. Museum. II. köt. 158—163. l.

2. Röpirat a nemzetnevelés ügyében. — Ism. Vándor Gyula. Délvidéki Szemle. 41—43. l. Lévay Endre. Kalangya. 92—93. l. — Joó Tibor. M. Szemle. 44. köt. 103—111. l. — Angyal Endre. Pásztortűz. 48—53. l.

3. A gyertyák csonkig égnek. (Regény.) 210 l. — Ism. Ficzay Dénes. Erdélyi Helikon. 177—178. l. — —ó. Élet. 105. l. — (p. f.) Jelenkor. 6. sz. — Lukács István. M. Kultúra. 60—61. l. — (F.) Ung. Jahrb. 373. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 96. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 124—125. l. — Lovass Gyula. Vigilia. 115—116. l. — Paku Imre. Forrás. 119. l.

4. Füves könyv. (Írások.) 214 l. — Ism. Élet. 529. l. — —s. Híd. 14. sz. — Weninger Antal. Jelenkor. 17. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 128. l. — (—n. —n.) Kat. Szemle. 320. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 184—185. l. — Kiss Gyula. M. Élet. 10. sz. — Szabó István. Pásztortűz. 329—330. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 351—352 l. — Ungarn. 366—367. l. — T. Forrás. 3. köt. 370—372. l. — Cs. Szabó László. M. Csillag. II. 43—45. l.

5. Vasárnapi krónika. (Írások.) — Ism. Élet. 949. l. — V. L. Híd. 21. sz.

6. Bébi vagy az első szerelem. (Regény.) 2. kiad. — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 80. l. — Zimándi Pius. M. Kultúra. II. 192. l. — r. Kat. Szemle. 346. l.

7. Ég és föld. (Írások.) 290 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 373. l. — Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 242. l.

Hidvégi Jenő Gyula. Márai Sándor. Uj Élet. 154—157., 184—186. l.

Kovács Endre. Márai Sándor. Sorsunk. 196—208. l.

Passuth László. Márai Sándor. Ezüstkor. 233—239. l.

Az Uj Idők regénye. Uj Idők. II. 556. l.

Mariay Ödön. Örök nomád. (Elbeszélések.) 234 l. — Ism. Élet. 509. l. — M. Szemle. 45. köt. 280. l. — Debreceny Lilla. Prot. Szemle. 253—254. l.

Maróthy Jenő. Szegények szíve. (Elbeszélések.) 189 l. — Ism. Bánkúti Dezső. Prot. Tanügyi Szemle. 212—213. l.

Mátyás Ferenc. 1. Holdvarázs. (Versek.) — Ism. Vajda Endre. Prot. Szemle. 116—117. l.

2. Batyuzó halál. (Versek.) — Ism. Jánosházy György. Erdélyi Helikon. 479—480. l. — Dudás Kálmán. Kalangya. 429. l. — F. T. Uj Idők. I. 402. l. — H. Kovács Zoltán. Sorsunk. 592—593. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 114. l.

Medveczky Bella. Útközben. (Regény.) 283 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 335—336. l.

Melocco János. Boccaccio életének regénye. — Ism. Degregorio Ottone. Délvidéki Szemle. 569—571. l.

Meltzl Hugó. *Angyal, Andreas.* Karl Hugo Meltzl, ein Vorläufer der neueren Religionsgeschichte und Kulturphilosophie. Klny. a Südostvorschungenből. München. 53—107. l. — Ism. Ungarn. 317. l. — Faragó László. Athenaeum. 346—347. l.

Merényi Gyula. *Mohr Gedeon.* Merényi Gyula. Uj M. Museum. III. köt. 11—24. l.

Merényi Máriusz. Határállomás. (Regény.) — Ism. Haraszthy Gyula. Diárium. 88—89. l.

Mérő Mihály. Szerelem a viharban. (Regény.) 135 l. — Ism. Őrsy E. Kat. Szemle. 319. l.

Mezey Béla. *Gervai Sándor.* Mezey Béla. Mult és Jövő. 134. l. és IX. sz.

Mezőssy Mária. Tiszta gyolcs. (Elbeszélések.) 225 l. — Ism. (y. r.) Híd. 16. sz. — Lukács István. M. Kultúra. II. 31. l. — Semetkay József. Uj M. Museum. III. köt. 147—149. l. — Palkó István. Sorsunk. 875—876. l. — Bory István. Forrás. 4. köt. 239. l.

Mike Sándor. *Gazda Ferenc.* Gróf Kemény József és Mike Sándor levelezése. Erdélyi Múzeum. 146—184. l.

Mikes Kelemen. *Csery-Clauser Mihály.* Mikes Kelemen M. Múzsa. 9. sz.

Palóczi Edgár. Kihez intézte Mikes Kelemen Törökországi leveleit? Forrás. 4. köt. 312—317. l.

Miklós Jenő. *Mártonvölgyi László.* A nagyapponyi Miklós Jenő. M. Album. 8. köt. 50—52. l.

Mikszáth Kálmán. *Bisztray Gyula.* Egy ismeretlen Mikszáth-vezércikk. Irodtört. 146—149. l.

Schöpflin Aladár. Mikszáth Kálmán. 156 l. — Ism. Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 65—66. l.

Mindszenti Gábor. *Eckhardt Sándor.* Hol van Mindszenti Gábor naplója. EPhK. 74—75. l.

Mohácsi Jenő. 1. Hegedű és koldusbot. Rózsavölgyi Márk életének regénye. 261 l. — Ism. —yi. Bpesti Szemle.264. köt. 127—128. l. — F. T. Uj Idők. I. 57. l.

2. Lidércke. (Regény.) 2. kiad. — Ism. Kerpel Jenő. M. Prot. Lapja. 72. l.

Nagy István. Drámai irodalmunk remekeinek új német fordításai. IK. 164—166. l.

Mollináry Gizella. Meddő szüret után. (Regény.) I—II. köt. — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. 66—79. l. — Csatlós János. M. Csillag. I. 371—372. l. — Divinyi Mihály. Diárium. 89. l.

Hangay Sándor. Magyar írónő különös karrierje. Erdélyi Szemle. 5. sz.

Molnár Gergely. *Hubay Ilona.* Molnár Gergely grammatikája. M. Könyvszemle. 430—432. l.

Molnár Sándor. Vallomások könyve. (Novellák.) — Ism. Jelenkor. 5. sz.

Molter Károly. 1. Bolond kisváros. (Regény.) Kolozsvár. 209 l. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 142. l. — Élet. 369. l. — Jelenkor. 7. sz. — Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 2. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 40. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 127. l. — M. Szemle. 45. köt. 220—221. l. — Solymoss Vendel. Kat. Szemle. 224. l. — Parajdi Incze Lajos. Pásztortűz. 41—42. l. — Paku Imre. Sorsunk. 424—425. l. — Lovass Gyula. M. Csillag. I. 760—761. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 115—116. l.

2. Örökmozgó. (Életkép.) Nemzeti Színház. — Ism. B. G. Élet. 898. l. — Benedek Marcell. Uj Idők. II. 557. l. — K. L. Erdélyi Szemle. 11—12. sz. — Szira Béla. Kat. Szemle. 378. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 465. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 4. köt. 216. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 264. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. II. 628—629. l.

Garázda Péter. Tibold Márton. Széphalom. 53—54. l.

Monoszlói András. *Peisch Alajos.* Monoszlói András. (1552—1601.) 79 l. — Ism. M. Schwartz. Südostforschungen. 322. l.

Móra Ferenc. Az aranykoporsó. (Regény.) Uj kiadás. — Ism. M. Kultúra. I. 95. l. — Kat. Szemle. 62. l.

Vajtai István. Móra Ferenc. Kalangya. 505—510. l.

Móricz Zsigmond. A fecskék fészket raknak... (Regény.) — Ism. Paku Imre. Pásztortűz. 425. l.

Bálint Sándor. Móricz Zsigmond Szegeden. Délvidéki Szemle. 308—316. l. — Klny. is: 9 l. — Ism. Szamosvölgyi Gábor. Kat. Szemle. 317—318. l. — Kaku Imre. M. Élet. 12. sz.

Gulyás Pál. Már egy éve... (Vers.) Sorsunk. 665. l.

Hofmann, L. Sigmund Móricz. Ungarische Jahrbücher. 281—282. l.

Illés Endre. Móricz Zsigmond. M. Csillag. II. 1—3. l.

Jócsik Lajos. Esztendeig vele — esztendeje nélküle. Sorsunk. 666—672. l.

Juhász Géza. Móricz Zsigmond nem naturalista. Forrás. 1. köt. 301—304. l.

Kardos Albert. Móricz Zsigmond első irodalmi bemutatása. Debrecen. X. 16. sz.

Móricz Virág. Móricz Zsigmond szeretett utazni... Híd. 18. sz.

U. az. Móricz Zsigmond születésnapjára. Híd. 13. sz.

Németh László. Móricz Zsigmond. Sorsunk. 1—4. l.

U. az. Móricz Zsigmond. — Ism. Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 174. l. — Bözödi György. Termés. Tavaszi sz. 75. l. — Rácz György. M. Élet. 6. sz. — Paku Imre. Pásztortűz. 288. l. — Kovács Endre. Sorsunk. 502—503. l. — Juhász Géza. Forrás. 2. köt. 366—367. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 116. l.

Peéry Rezső. Búcsú Móricz Zsigmondtól. M. Album. 7. köt. 48—51. l.

Rudolf József. Móricz Zsigmond. Kat. Szemle. 137—141. l.

Sass Irén. Ady, Móricz és a többiek. Mult és Jövő. 71—72. l.

Schöpflin Aladár. Ady, Babits, Móricz. Ungarn. 71—77. l.

Simándi Béla. Móricz Zsigmondról. Jelenkor. 13. sz.

Söregi János. Móricz Zsigmonddal a Hortobágyon. A debreceni Déri Múzeum. Évkönyve. 30—35. l.

Váli Németh László. Móricz Zsigmond a váli erdőben. Híd. 1. sz.

Nagy Imre. *B. D.* Nagy Imre meghalt. M. Élet. 1. sz.

Veres Péter. Nagy Imréről szólva. M. Csillag. I. 79—84. l.

Nagy István. Oltyánok unokái. (Regény.) — Ism. Tóth Béla. Láthatár. 138. l. — Ágoston Julián. M. Kultúra. II. 59. l. — Juhász Géza. Sorsunk. 503—505. l. — U. az. Forrás. 233—235. l.

Juhász Géza. Nagy István társadalmi regényei. M. Élet. 7. sz.

Nagyiványi Zoltán. Igéret. (Regény.) 237 l. — Ism. Erdősi Károly. Élet. 213. l. — Zimándi Pius. M. Kultúra. I. 16. l. — M. Szemle. 44. köt. 221—222. l. — (g.) Ung. Jahrb. 374. l. — Gaudy László. Prot. Szemle. 224. l.

Nagy Jenő. Sárkányfogak között. (Regény.) 378 l. — Ism. Élet. 769. l. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 80. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 192. l. — —rf. — Kat. Szemle. 320. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 256—257. l. — Boldizsár Iván. M. Csillag. II. 686—687. l.

Németh László. 1. A minőség forradalma. V—VI. köt. — Ism. Lékó Béla. M. Kultúra. II. 192. l. — Az író saját könyvéről. M. Élet. 3. sz.

2. Leányaim. (Írások.) 108 l. — Ism. Nyisztor Zoltán. M. Kultúra. I. 82—95. l. — n. M. Élet. 3. sz. — Ungarn. 317. l. — Gulyás Pál. Sorsunk. 143—146. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 67. l.

3. Magam helyett. (Önéletrajz.) — Ism. (s. gy.) Híd. 14. sz. — Nagy Miklós. M. Kultúra. II. 70—71. l. — Vitéz Szabó Lajos. M. Élet. 8. sz. — Juhász Géza. Sorsunk. 720—722. l. — Paku Imre. Forrás. 3. köt. 367—369. l.

Balogh László. Németh László, a tanulmányíró. Termés. Téli sz. 99—108. l.

Illyés Gyula. Németh László Debrecenben. M. Csillag. I. 613—614. l.

Nagy Tibor. A debreceni egyetem. Jelenkor. 2. sz.

Németh László memoárjai. Jelenkor. 21. sz.

Norsa Umberto. *Giovanni Cifalinò.* In memoria di Umberto Norsa. Corvina. 203—211. l.

Nyírő József. 1. Halhatatlan élet. (Regény.) (1941.) 271 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 374. l.

2. Az elszántak. (Elbeszélések.) 340 l. — Ism. Élet. 529. l. — —s. Híd. 14. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 63. l. — Vasy Ferenc. Kat. Szemle. 320. l. — Paku Imre. Pásztortűz. 479. l. — Thurzó Gábor. M. Csillag. I. 759—760. l. — Bardócz Árpád. Sorsunk. 803—804. l.

3. Snežné hory. Ford: *J. Blažková.* Prága. 269 l. — Ism. Sziklay László. Láthatár. 138. l. — U. az. Donaueuropa. 632. l.

Oláh Gábor. *Gulyás Pál.* A debreceni Peer Gynt. Forrás. 3. köt. 51—59. l.

Kardos Albert. Két Gábor találkozása. Debrecen. XI. 14. sz.

U. az. Oláh Gábor s a Csokonai-Kör. Debrecen. 57 l. — Ism. G. Irodtört. 138. l.

U. az. Oláh Gábor Csokonai-kultusza. Ujs. 1. sz.

Kozocsa Sándor. Oláh Gábor. M. Múzsa. 5. sz.

Madácsy László. Juhász Gyula és Oláh Gábor költői barátsága. Délvidéki Szemle. 15—25. l.

Oláh Gábor emlékezete. Koszoru. 9. köt. 121—122. l.

Oravecz Paula. Facipő. (Regény.) — Ism. Makay Gusztáv. M. Csillag. II. 239—241. l.

Orbán Dezső. Sióparti nyárfás. (Regény.) 368 l. — Ism. Berényi János. Kalangya. 96. l. — Erdősi Károly. Élet. 409. l. — Somogyi Antal. Jelenkor. 12. sz. — Lékó Béla. M. Kultúra. I. 127. l. — Benkő László. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. 77. köt. 23. l. — Kolos E. Kat. Szemle. 223—224. l. — Sziklay Ferenc. Uj M. Museum. III. köt. 149—150. — K. D. Pannonhalmi Szemle. 139. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 283—284. l. — Herceg János. Sorsunk. 425 l.

Orczy Lőrinc. *Koroda Miklós.* Az Orczy-ház halálára. Uj Idők. I. 766—767. l.

Ormay Imre. Felesleges emberek. (Regény.) — Ism. Gaudy László. Prot. Szemle. 128. l.

Ormos Gerő. Az alma messze hullt. (Regény.) 561 l. — Ism. Tóth Béla. Prot. Szemle. 126. l.

Osváth Eszter. *Molnár József.* Osváth Eszter. Debreceni Szemle. 133—141. l.

Örkény István. Tengertánc. (Elbeszélések.) — Ism. Bikácsi László. Prot. Szemle. 318—319. l.

Ősz Iván. *Bárdosi Németh János.* Ősz Iván írói útja. Jelenkor. 20 sz.

Ősz János. A csudatáska. (Erdélyi székely népmesék.) Kolozsvár. 194 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 54. l. — Gaudy László. Prot. Szemle. 192. l.

Pados Pál. Csillagok a Don felett. (Regény.) — Ism. B. G. Élet. 213. l.

Pajer Antal. *Herke Rózsa.* Pajer Antal. Pécs. 62 l. — Ism. Cs. G. K. Irodtört. 90. l.

Pákh Albert. *Nyiresy-Tichy Kálmán.* Gyulai Pál levelei Pákh Alberthez. Uj M. Museum. II. köt. 132—136. l.

Palágyi Lajos. *Balassa József.* Néhány szó Palágyi Lajosról. Libanon. 103. l.

Sós Endre. Palágyi Lajos. Libanon. 55—60. l.

Palágyi Menyhért. *Komlós Aladár.* Aki Vajda Jánosért és Tolnai Lajosért harcolt. M. Csillag. I. 542—549. l.

Pálffy János. *Deák Imre.* Pálffy János levelei Kazinczy Gáborhoz. Erdélyi Múzeum. 324—331. l.

Pálházi Göncz Miklós. *Gálos Rezső.* Egy kis szénvázlat Pálházi Göncz Miklósról. Győri Szemle. 157—165. l.

Pálóczi Horváth Ádám. *Ecsy Ö. István.* Pálóczi Horváth Ádám Eskája. Debreceni Szemle. 186—189. l.

Pandur Péter meséi. Összegyüjtötte: *Dégh Linda.* Uj Magyar Népköltési Gyüjtemény. 3—4. köt. 292, 284 l. — Ism. GG. Pannonhalmi Szemle. 369—370. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. II. 176. l.

Pap Izsák. Jerikó kapuja előtt. (Versek.) — Ism. Zsoldos Jenő. Mult és Jövő. 15. sz.

Papp Ferenc. Papp Ferenc. (1871—1943.) IK. 289—292. l.

Papp Ferenc halála. Irodtört. 194. l.

Papp Pál. Versek a Don partjáról. — Ism. F. T. Uj Idők. I. 144. l.

Passuth László. 1. A bíborban született. (Regény.) 594 l. — Ism. —df.— Bpesti Szemle. 265. köt. 189—191. l. — Élet. 629. l. — —b— Híd. 13. sz. — Piláthy György. M. Prot. Lapja. 62. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 77. l. — M. Szemle. 45. köt. 221. l. — —rf.— Kat. Szemle. 256. l. — Angyal Endre. 796—799. l. — Kardos Tibor. Diárium. 257. l. — Szerb Antal. M. Csillag. II. 49—50. l.

2. A lombard kastély. (Regény.) 320 l. — Ism. Bikácsi László. Prot. Szemle. 63—64. l.

Pázmány Péter. *Frideczky József.* Pázmány Péter. 78 l. — Ism. Félegyházy József. M. Kultúra. I. 114. l. — y. s. Pannonhalmi Szemle. 377. l.

Sztripszky Hiador. Pázmány Péter és a szlovák irodalom. Uj M. Museum. II. köt. 18—29. l.

Pekár Gyula. Pekár Gyula-emlékszoba a Nemzeti Múzeumban. Koszorú. 10. köt. 56—57. l.

Petelei István. A fülemüle. (Elbeszélések.) — Ism. Ö. L. Híd. 22. sz.

Péterhidi Gyula. Biztató, kedvesemnek. (Versek.) — Ism. (J. F.) Híd. 21. sz.

Pethes Imre. *Rédey Tivadar.* Pethes Imre. Forrás. 2. köt. 305—313. l.

Petőfi Sándor. Szabadság,szerelem... (Versek.) Nemzeti Könyvtár. 100. — Ism. Bihari Sándor. Láthatár. 235. l.

Beszterczey György. A boldogság tragikuma. Petőfi és Júlia szerelme „Szeptember végén" c. költemény tükrében. Nemzeti Figyelő. 39—40. sz.

Csordás Nagy Dezső. A költő és a halál. Kalangya. 268—271. l.

Darkó István. Petőfi orosz földön. Uj Idők. I. 451—452. l.

Gáspár Jenő. Petőfi 1843-ban. Koszorú. 9. köt. 129—135. l.

Hegyaljai Kiss Géza. Az ifjú Petőfi a Hortobágyon. Debrecen. X. 24. sz.

Herczeg Ferenc. Petőfi. Uj Idők. I. 361—363. l.

U. az. Ünnepi beszéde. Koszorú. 9. köt. 178—183. l.

U. az. Petőfi. Corvina. 147—152. l.

H. V. Petőfi, a szónok. Forrás. 1. köt. 345—346. l.

Kornis Gyula. Mi nekünk ma Petőfi? Koszorú. 9. köt. 173—178. l.

U. az. Nietzsche és Petőfi. — Ism. B. J. L. Esztétikai Szemle. 67—68. l.

Lázár Béla. „Szeptember végén". Koszorú. 10. köt. 35—39. l.

Palóczi Edgár. Amit Petőfi adott az olaszoknak. Nagymagyarország. 8. sz.

Papp Ferenc. Petőfi és a romantika. IK. 1—7. l.

Szabó Zoltán. Petőfi márciusra készül. Jelenkor. 6. sz.

Ternay Kálmán. Olasz könyv Petőfiről. Irodtört. 33—34. l.

Vájlok Sándor. Petőfi a tótoknál. (Egy század a magyar-tót viszonyból.) 56 l. — Ism. Csorba Tibor. Irodtört. 24. l. — Südostforschungen. 322. l.

U. az. Petőfi im tschechischen Schrifttum. Donaueuropa. 661—670. l.

Vályi Nagy Géza. Petőfi, a katona. Koszoru. 9. köt. 183—185. l.

Zsigmond Ede. Petőfiről. Március. 1942. 76—82. l.

Petőfi kultusza. Koszorú. 9. köt. 112—115.; 243—245. l. 10. köt. 53—54. l.

Petri Mór. 1. A boldogság triolettjei. (Versek.) 64 l. — Ism. F. T. Uj Idők. II. 382. l.

2. Eszmény malma Isten malma. (Versek.) 204 l. — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 240—241. l.

3. Várballadák és modern balladák. (Versek.) 100 l.

Jubileumok. Koszoru. 10. köt .57—58. l.

Petrichevich Horváth Lázár. *Báró Petrichevich Horváth Emil.* A Petrichevich-család naplói. II. rész. 3. kötet. Petrichevich Horváth Lázár naplója. (1837—38, 1848—50.) Pécs. XXX, 162 l. — Ism. G. Irodtört. 88—89. l.

Petrolay-Margit, W. Arany legenda. (Elbeszélések.) — Ism. Győry János. Uj Idők. I. 165. l.

Pintér Jenő. *Páll Péter Kornél.* Pintér Jenőről. M. Múzsa. 9. sz.

Possonyi László. 1. Szilágyi Irma. (Színmű.) Nemzeti Színház. — Ism. Benedek Marcell. Uj Idők. II. 371—372. l. — Alcesse. Jelenkor. 21. sz. — Kézai Béla. M. Kultúra. II. 95. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 313—314. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 397—398. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 238. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. II. 437—438. l.

2. Szilágyi Irma. (Regény.) 356 l. — Ism. Lőrincz László. Erdélyi Helikon. 540—541. l. — A. E. Élet. 778. l. — Kunszery Gyula. Jelenkor. 11. sz. — Thurzó Gábor. Kat. Szemle. 84—85. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 218—219. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 4. köt. 85—86. l.

Possonyi László. Vallomás Váradról Vigilia. 140—144. l.

Prohászka Ottokár. *Rezek S. Román.* A mi Prohászka-problémáink. M. Kultúra. II. 8—9. l.

U. az. Prohászka stílusának lelki alapjai. Sorsunk. 3—43. l.

U. az. Prohászka Ottokár és Bergson. Athenaeum. 34—53. l.

Szalóczi Pelbárt. Prohászka problémája. Kat. Szemle. 129—132. l.

Tóth László. Prohászka Ottokár püspök emlékezete. Bpesti Szemle. 264. köt. 181—187. l.

Puszta Sándor. 1. Vadludak. (Versek.) (1940.) 62 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 375—376. l.

2. Rapszódiák könyve. (Versek.) Vác. — Ism. Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 64—65. l.

Rab Gusztáv. Miért Dániel. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 269. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 159. l. — Semetkay József. Diárium. 45. l.

Rácz Kálmán, F. Barátom Bögölye. (Regény.) — Ism. te. P. Hírl. 135. sz.

Radnóti Miklós. Orpheus nyomában. (Műfordítások.) — Ism. Jánosházy György. Erdélyi Helikon. 728—729. l. — (F. J.) Híd 20. sz. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 80. l. — Paku Imre. Diárium. 258. l.

Radó Antal. *Rubinyi Mózes.* A nyolcvanéves Radó Antal. 31 l. — Ism. Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 1. sz. — Galambos Ferenc. Irodtört. 89. l.

Radványi Kálmán. Radványi Kálmán. Jelenkor. 11. sz.

Raffy Ádám. Örök szomjúság. (Regény.) — Ism. Benedek Marcell. M. Csillag. II. 627—628. l.

Rákóczi Márton. *Bucsay Mihály.* Rákóczi Márton latin himnuszai a straszburgi Szt. Tamás levéltárban. Egyháztörténet. 100—113. l.

Rákosi Jenő. *Csatkai Endre.* Rákosi Jenő szerkesztői pályájának kezdetei Sopronban. Soproni Szemle. 61—64. l.

Sebestyén Károly. Rákosi Jenő és a Budapesti Hírlap. Uj Idők. I. 550—552. l.

Rákosi Jenő centenáriuma. Koszoru. 9. köt. 118—119. l.

Ráskai Lea. *Szemző Piroska.* Ráskai Lea, a magyar középkor írónője. Kat. Szemle. 108—113. l.

Ravasz Mihály. Muzsikáló lélek. (Versek.) — Ism. Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 6. sz.

Reichard Piroska. *Elek Artúr.* Reichard Piroska sírjára. M. Csillg. I. 110—111. l.

Reichard Piroska halála. Mult és Jövő. 32. l.

Reményik Sándor. 1. Összes versei. 605, 598 l. — Ism. V. L. Híd. 20. sz. — Tavaszy Sándor. Pásztortűz. 529—530. l. — Ungarn. 558. l. — Kállay István. Forrás. 4. köt. 355—356. l.

2. Egészen. (Versek.) — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 142—143. l. — Kovács László. Erdélyi Helikon. 1—7. l. — Csuka Zoltán. Láthatár. 66—67. l. — Paku Imre. Sorsunk. 343—344. l.

Áprily Lajos. A lélek örök jegyese. Pásztortűz. 53—57. l.

R. Berde Mária. Reményik Sándor nő-problémája. Pásztortűz. 443—448. l.

Biró János. Szobor helyett. Pásztortűz. 433—436. l.

Jancsó Elemér. Reményik Sándor élete. Kolozsvár. 44 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 220. l. — Ungarn. 414—415. l.

Járosi Andor. Egy ismeretlen Reményik-kézirat. Pásztortűz. 530—531. l.

Reményik Zsigmond. 1. Amerikai ballada. (Regény.) 240 l. — Ism. Jelenkor. 5. sz. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 30. l. — M. Szemle. 44. köt. 222—223. l. — Vajda Endre. Vigilia. 76—77. l. — Lovass Gyula. Diárium. 89—90. l.

2. Az atyai ház. (Színjáték.) Vígszínház. — Ism. T. G. Élet. 238. l. — Féja Géza. Híd. 7. sz. — Árgus. Jelenkor. 8. sz. — Benedek Marcell. Uj Idők. I. 376. l. — Forcher Irma. M. Prot. Lapja. 31. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 94. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 126. l. Thurzó Gábor. Vigilia. 159—160. l. — László István. Sorsunk. 340. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 2. köt. 95—96. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 440—442. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 96. l. — Könyvalakban is. — Ism. N. L. Híd. 19. sz. — Ágoston Julián. M. Kultúra. II. 192. l.

Révai Miklós. *Balassa László.* Révai Miklós — Medgyesi Somogyi Jánosnak. IK. 311—313. l.

Schleich Lajos. Adalék Révai Miklós győri tartozkodásához. Győri Szemle. 185—187. l.

Réz Bálint. Lysias. (Regény.) 543 l. — Ism. Élet. 757. l. — Hegyi Damján. Kat. Szemle. 286—287. l. — Hegyi Damján. Pannonhalmi Szemle. 370—371. l.

Réz Lola, Kosáryné. 1. Aranykapu. (Regény.) — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 170. l. — Erdősi Károly. Élet. 409. l. — Lukács István. M. Kultúra. I. 130. l. — Fehérváry Antal. Forrás. 1. köt. 245. l.

2. Asszonybeszéd. (Regény.) — Ism. Az író munkájáról. Koszoru. 9. köt. 110. l. — Zimándi Pius. M. Kultúra. I. 14. l. — Aradi Gábor. Sorsunk. 426. l.

3. Perceg a szú. (Regény.) — Ism. Szentmihályiné Szabó Mária. Uj Idők. II. 652. l.

Sárospataky Mihály. Bizalmas beszélgetés Kosáryné Réz Lolával. Uj Idők. I. 42—43. l.

Rideg Sándor. Indul a bakterház. (Elbeszélések.) — Ism. Berényi János. Kalangya. 576. l. — (V. N. B.) Híd. 18. sz. — Csohány Gabriella. M. Élet. 11. sz. — Ficzay Dénes. Pásztortűz. 574. l. — Harsányi István. Prot. Szemle. 383—384. l.

Rolla Margit. Kiért a végtelen üzen. (Versek.) — Ism. Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 160. l. — Borbély Gábor. Sorsunk. 344—345. l.

Rónay György. 1. Te mondj el engem! (Versek.) 82 l. — Ism. Horváth Miklós. Kat. Szemle. 320. l. — M. Szemle. 44. köt. 56. l. — (k. l.) Ung. Jahrb. 366. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 62—63. l. — (f. a.) Forrás. 2. köt. 368—369. l.

2. Cirkusz. (Regény.) 164 l. — Ism. Lovass Gyula. Erdélyi Helikon. 176—177. l. — T. G. Élet. 105. l. — Jelenkor. 5. sz. — Fábián István. M. Kultúra. I. 34. l. — M. Szemle. 44. köt. 223. l. — —V. Kat. Szemle. 62. l.

Rudnóy Teréz. Öreg ember szerelme. (Regény.) — Ism. Kolta Ferenc. Sorsunk. 659—660. l.

Rumi Erzsébet. Ragyogó földön viola árnyak... (Versek.) — Ism. Borbély Gábor. Sorsunk. 344—345. l.

Ruszkabányai Elemér. Pusztai komondor. (Regény.) — Ism. Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 127—128. l.

Ságody József. Köd. (Színmű.) Uj Magyar Színház. — Ism. B. G. Élet. 878. l. — Szira Béla. Kat. Szemle. 345. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 438. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 4. köt. 216—217. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 263. l.

Sajnovics János. *Kisbán Emil.* Tordasi és kálózi Sajnovics János. (1733—1785.) — Ism. T. I. Kárpátmedence. 381. l.

Sámboky János. *Gulyás Pál.* Bibliotheca Joannis Sambuci. Sámboky János könyvtára. (1941.) 2° 378 l. — Ism. Kozocsa Sándor. Kat. Szemle. 214—215. l.

Sértő Kálmán. 1. Versei. Sajtó alá rendezte Gellért Vilmos. Bevezetéssel ellátta *Fiala Ferenc.* — Ism. B. Z. A Cél. 8. sz.

2. Gyászjelentés. (Versek.) 80 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 375—376. l

Ágoston Julián. A „Falusi pillanat." költője. Kat. Szemle. 307—308. l

Bánhegyi Jób. Sértő Kálmán, a költő. Pannonhalmi Szemle. 321—336. l.

Sík Ilma. Rabszolgák. (Regény.) 408, 406 l. — Ism. R. M. Uj Idők. II. 621. l. — Zimándi Pius. M. Kultúra. II. 192. l. — Őrsy Erzsébet. Kat. Szemle. 373—374. l. — (hf.) Forrás. 4. köt. 362. l.

Sík Sándor. Összes versei. 1910—1940. 480 l. — Ism. Szily Ernő. Kalangya. 44—45. l. — Csuka Zoltán. Kalangya. 527—528. l.

Fényi András. Beszélgetés Sík Sándorral. Élet. 176—177. l.

Megyer József. Sík Sándor. M. Kultúra. I. 119—121. l.

Papharkai Dénes. Sík Sándor. Kalangya. 523—524. l.

Semjén Gyula. Sík Sándor a költő. Délvidéki Szemle. 248—254. l.

Simándi Béla. Férfiének. (Versek.) — Ism. K. Gy. Jelenkor. 3. sz. — Csorba Győző. Sorsunk. 260. l.

Simonfay Margit. Repül a kő. (Regény.) 290 l. — Ism. P. Gy. Délvidéki Szemle. 5. sz. — Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 60—61. l.

Sinka István. 1. Denevérek honfoglalása. (Versek.) 96 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 375—376. l. — Barsi Dénes. Sorsunk. 418—420. l.

2. Fekete bojtár vallomásai. (Önéletrajz.) — Ism. Polácsi János. Kalangya. 93—94. l.

3. Hontalanok útján. (Versek.) — Ism. V. N. B. Híd. 20. sz. — A Cél. 11. sz.

Juhász Géza. Sinka István. Termés. Téli sz. 77—83. l.

Rónay György. Sinka István. M. Csillag. II. 366—369. l.

Veres Péter. Sinka István. Sorsunk. 438—449. l.

Sirató Károly. Kiállítás. (Versek.) 46 l. — Ism. k. g. Láthatár. 208. l. — M. Szemle. 45. köt. 55. l. — Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 1. sz.

Solymos Ida. A hold körülnéz. (Versek.) — Ism. Szalay István. Sorsunk. 658. l.

Somfai László. Fekete tarlókon. (Regény.) — Ism. M. Kultúra. II. 64. l. — B. G. Élet. 134. l. — Forrás. 2. köt. 120. l.

Somogyváry Gyula, vitéz. A hadtest hű marad. (Regény.) 578 l. — Ism. vitéz Bodor Aladár. Uj Idők. I. 108. l. — Lékó Béla. M. Kultúra. I. 127. l. — M. Szemle. 44. köt. 168. l.

Sőtér István. A templomrabló. (Regény.) 302 l. — Ism. Cz. M. Kat. Szemle. 384. l.

Stadler Auréi. Tiszta szó. (Versek.) Szabadka. 64 l. — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 132. l. — H. J. Kalangya. 96. l. — M. Kultúra. I. 80. l.

Staud Géza. Pestről Budára. (Regény.) — Ism. Élet. 529. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 124. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 252—253. l. — Kalló Ferenc. Diárium. 90. l.

Sylvester János. *Horváth János.* „Próféták által szólt rígen..." M. Könyvszemle. 231—244. l. — Klny. is: 14 l.

Szabédi László. Veér Anna alszik. (Regény.) 142 l. — Ism. (R.) Ung. Jahrb. 376. l.

Szabó Dezső. *Papp Antal.* Látogatás Szabó Dezsőnél. Híd. 2. sz.

Szabó Imre. *Benamy Sándor.* Szabó Imre. Múlt és Jövő. 170. l.

Szabó Lajos. Viharlámpás. (Színmű.) — Ism. Lőrincz László. Erdélyi Helikon. 736—738. l.

Cs. Szabó László. Haza és nagyvilág. (Irások.) 360 l. — Ism. Szőke Sándor. Esztétikai Szemle. 70—75. l. — Csuka Zoltán. Kalangya. 189—191. l. — T. G. Élet. 245. l. — Csuka Zoltán. Láthatár. 110—111. l. — Jelenkor. 14. — Ficzay Dénes. Erdélyi Helikon. 167—169. l. — Fábián István. M. Kultúra. I. 50. l. — Tóth László. Kat. Szemle. 279—280. l. — K. D. Pannonhalmi Szemle. 369. l. — Vajda Endre. Prot. Szemle. 58—60. l. — Vásárhelyi Z. Emil. Pásztortűz. 1—5. l. — Sőtér István. Vigilia. 149—152. l. — Ungarn. 61—62. l. — Takáts Gyula. Sorsunk. 139—142. l.

Lovass Gyula. Az esszéista Cs. Szabó. (Módszer és stílus.) Ezüstkor. 240—243. l.

Szabó Lőrinc. 1. Örök barátaink. (Műfordítások.) 402 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 367—368. l.

2. Összegyűjtött versei. — Ism. Féja Géza. Híd. 12. sz. — Hegyaljai Kiss Géza. Debreceni Ujs. VI. 8. sz.

Gönczy Gábor. Szabó Lőrinc. Erdélyi Helikon. 722—727. l.

Juhász Géza. Szabó Lőrinc. Forrás. 3. köt. 143—149. l.

Szabó Lőrinc. Születésnapi ajándék. Uj Idők. I. 511—512. l.

Szegi Pál. Szabó Lőrinc. M. Csillag. II. 57—65. l.

U. az. Lorenz Szabó, schöpferische Unruhe und klassizismus Ungarn. 451—457. l.

Szentkuthy Miklós. Szabó Lőrinc. M. Csillag. II. 66—77. l.

Szabó Mária, Szentmihályiné. Érik a vetés. (Regény.) — Ism. Walter Gyula. Erd. Szemle. X. sz. — Ágoston Julián. Sorsunk. 347. l.

Szentmihályiné Szabó Mária. Családregények. Uj Idők. II. 668—669. l.

Szabó Pál. 1. Keresztelő. (Regény.) — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 80. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 284—285. l. — Paku Imre. Vigilia. 193. l. — U. az.: Diárium. 90—91. l.

2. Bölcső. (Regény.) — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 59. l. — Paku Imre. Vigilia. 473—474. l.

3. Emberek. (Regény.) — Ism. Ö. L. Híd. 22. sz. — Semjén Gyula. M. Kultúra. II. 162. l. — Horváth Miklós. Kat. Szemle. 384. l.

Kovács Endre. A magyar falu regénye. Forrás. 3. köt. 169—172. l.

U az. Szabó Pál. Sorsunk. 700—709. l.

Pálóczi Horváth Lajos. Szabó Pál újabb regényeiről. M. Élet. 2. sz.

Szabó Pál. Magamról — magunkról. Sorsunk. 822—832. l.

Szabó Zoltán. Szerelmes földrajz. (Irás.) — Ism. Molter Károly. Erdélyi Helikon. 53—55. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 30—32. l.

Szabó Zoltán. Ahol gyermek voltam. Jelenkor. 10. sz.

Szabolcsi Lajos. A csillag fia. (Regény.) — Ism. Reich Jenő. Múlt és Jövő. 58. l.

Ballagi Ernő. Szabolcsi Lajos. Libanon. 101—102. l.

Szabolcska Mihály. *Kardos Albert.* Szabolcska Mihálynak Kardos Alberthez intézett levelei. IK. 61—66. l.

Szabolcska Mihály emléktáblája. Koszoru. 9. köt. 124—125. l.

Szabolcska Mihály szobra. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Szakolczai István. *Alszeghy Zsolt.* Szakolczai István daloskönyve. IK. 306—310. l.

Szalay László, zalai. A puszta balladája. (Regény.) — Ism. Péchy-Horváth Rezső. Erdélyi Szemle. 7—8. sz. — Bory István. Forrás. 3. köt. 239. l.

Szántó György. 1. Stradivári. (Regény.) 1—2 köt. — Ism. Ágoston Julián. M. Kultúra. II. 80. l.

2. Hajdutánc. (Regény.) 1—3. köt. — Ism. Hungarus Viator. Forrás. 1. köt. 243. l.

Széchenyi István. 1. Naplói. Bevezette, válogatta és fordította *Bóka László.* XXIX, 362 l., 1 mell. (Magyar Századok. 8.)

2. Széchenyi napjai. Gróf Széchenyi István élete és életműve időrendben. Szerkesztette: *Csery-Clauser Mihály. Lukinich Imre* előszavával. 190 l. — Ism. P. L. M. Középiskola. 13—14. l. — Nagy Péter. M. Csillag. I. 52—54. l. — Dankó István. IK. 166—168. l.

3. Széchenyi István gróf keleti utazása 1880-ban. *Szekfű Gyula* előszavával. 318 l. — Ism. Élet. 677. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 18. l. — Horváth Károly. Prot. Tanügyi Szemle. 120. l. — Östör József. M. Szemle. 45. köt. 109—112. l. — Nagy Péter. M. Csillag. I. 52—54. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 68. l. — Rezek S. Román. Sorsunk. 84—85. l. — Ungarn. 175. l. — Elsa Szász. Nouvelle Revue de Hongrie. 69. köt. 218—224. l.

4. Széchenyi István intelmei [Béla fiához]. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: *Váradi József.* (Széchenyi zsebkönyvtár 2—3. sz.) 72 l. — Ism. Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 2. l. — Székely Ottokár. Kat. Szemle. 91. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 182 l.

5. Széchenyi vallomásai és tanításai. (Széchenyi antológia.) Összeállították: *Fekete József* és *Váradi József. Schandl Károly* előszavával. Átnézte *Imre Sándor.* 441 l. — Ism. Polácsi János. Láthatár. 259. l. — rf. — Kat. Szemle. 352. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 254—255. l.

A magyarság hódolata a legnagyobb magyar születésének százötvenedik évfordulóján. Szerkesztette: *Bagoly Béla.* (1941.) 330 l. — Ism. tb. Nevelésügyi Szemle. 87—88. l.

Balogh Jenő. Gróf Széchenyi István akadémiai beszédei. Bpesti Szemle. 264. köt. 1—28. l.

Batizi László. Széchenyi gondolatai és a korabeli magyar líra. M. Múzsa. 6. sz.

Berczik Árpád v. Die erste Balkanreise Széchenyis. Donaueuropa. 521—528. l.

U. az. Széchenyi első délvidéki utazása. Délvidéki Szemle. 457—466. l.

Gruber Miklós. Széchenyi a gimnáziumban. M. Középiskola. 2—5. l.

Ijjas Antal. Széchenyi kapitány. (Regény.) 166 l. — Ism. Élet. 869. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. II. 125. l. — Sziklay László. Uj M. Museum. III. köt. 141. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 376—377. l. — Harcos Ottó. Sorsunk. 874. l. — Bory István. Forrás. 4. köt. 238—239. l.

Klempa Károly. Gróf Széchenyi István levelei gróf Festetics Taszilóhoz. Soproni Szemle. 114—117. l.

Kornis Gyula. Széchenyi és a magyar költészet. 282 l. — Ism. Jelenkor. 5. sz.

Németh László. Széchenyi. 189 l. — Ism. Berczik Árpád. IK. 76—78. l. — M. Szemle. 45. köt. 54. l. — Parajdi Incze Lajos. Pásztortűz. 42—43. l.

Östör József. Széchenyi és Deák. M. Múzsa. 12. sz. 377—384. l.

Padányi Viktor. Széchenyi kultúrája. Szeged. 204 l. — Ism. Farkas László. Századok. 513—514. l. — Visy József. Nevelésügyi Szemle. 254—255. l. — Hegyi Damján. Pannonhalmi Szemle. 378—379. l. — Czike Gábor. M. Kultúra. II. 25—26. l.

Polozovics Iván. Széchenyi nemzetiségi politikája. 46 l. — Ism. Gabriel Balás. Donaueuropa. 76—77. l.

Preszly Elemér. A Hiteltől a Nagy Magyar Szatiráig. 178 l. — Ism. Macher Emmánuel. Pannonhalmi Szemle. 60—61. l.

Sárkány József. Széchenyi István élete és eszméi. Cegléd. 80 l. — Ism. Koczogh András. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny 76. köt. 190. l.

Téchy Olivér. Széchenyi hatása a magyar hiteljogra. Hitel. 392—407. l.

Ujvári Gyula. Adat a „Hitel" fogadtatásához. Irodtört. 193. l.

Vértes István. Széchenyi és Dessewffy írói vitája. A Sajtó. 5. és 7—9. sz.

Székely Tibor. Az Uj Idők új regénye. Uj Idők. II. 253. l.

Szekfű Gyula. *Barta, St.* Julius Szekfű 60 Jahre alt. Ungarische Jahrbücher. 282—286. l.

Gróf Bethlen István. Előszó. M. Szemle. 44. köt. 225—226. l.

Bisztray Gyula. A „Magyar Szemle." M. Szemle. 44. köt. 259—268. l.

Csapodi Csaba. Katolicizmus. M. Szemle. 44. köt. 240—244. l.

Cs. Cs-a. Szekfű Gyula. Kat. Szemle. 173—174. l.

Eckhardt Sándor. Évfordulón. M. Szemle. 44. köt. 227—230. l.

E., F. Jules Szekfű. Revue d'Histoire Comparée. 579—583. l.

Ijjas Antal. Szekfű Gyula. M. Kultúra. I. 165—166., 181—183. l.

Joó Tibor. Szekfű Gyula 60 éve. Magyarságtudomány. 165—173. l.

Kardos Tibor. Szekfű Gyula tanítása. Diárium. 165—166. l.

Keresztury Dezső. Egy alkotó történetíró. M. Csillag. I. 607—608. l.

U. az. Szekfű Gyula. Jelenkor. 11. sz.

Kovács László. A Három nemzedék írója. Erdélyi Helikon. 447—458. l.

Mihályi Ernő. Szekfű Gyula hatvan éves. Pannonhalmi Szemle. 198—205. l.

Zolnai Béla. Az író. M. Szemle. 44. köt. 254—258. l.

Szekfű Gyula 60 éves. Diárium. 112. l.

Szekfű Gyula 60 éves. Századok. 525. l.

Szenczei László. A halál és tanítványa. (Regény.) — Ism. Jancsó Elemér. Uj Idők. II. 732. l. — Makkai László. Termés. Őszi sz. 129—132. l. — Arató András. M. Csillag. II. 558—559. l.

Szenczi Molnár Albert. *Barankay Lajos.* Szenczi Molnár Albert nevelői gondolatvilága. Prot. Szemle. 265—270. l.

Szendrey Zsigmond. *Berze Nagy János.* Szendrey Zsigmond. Ethnographia. 208—210. l.

Szenteleky Kornél. Irodalmi levelei. 1927—1933. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: *Bisztray Gyula* és *Csuka Zoltán.* 403 l. — Ism. Ficzay Dénes. Erdélyi Helikon. 536—538. l. — V. N. B. Híd. 16. sz. — M. Szemle. 45. köt. 319—324. l. — Sziklay Ferenc. Uj M. Museum. III. köt. 151—155. l. — Otrokocsi Nagy Gábor. Prot. Szemle. 379—380. l. — Ungarn. 558. l. — Dudás Kálmán. Sorsunk. 713—718. l. — Makay Gusztáv. M. Csillag. II. 233—236. l.

Bisztray Gyula. Szenteleky az irodalomszervező Kalangya. 97—99. l.

Fuimus. Szenteleky utolsó napjai a Mártonhegyen. Kalangya. 101—106. l.

Herceg János. A hűség jegyében. Kalangya. 1. l.

U. az. Szenteleky levelei. Kalangya. 322—324. l.

U. az. Szenteleky zombori évei. Kalangya. 223—226. l.

Kemény János. Köszöntő. Kalangya. 289—290. l.

Molter Károly. Köszöntő. Kalangya. 529—530. l.

Szentimrei Jenő. Nyersmérleg. (Versek.) — Ism. Vajda Endre. Vigilia. 356. l. — Rónay György. M. Csillag. 47—49. l.

Szentiványi Márton. *Serfőző József.* Szentiványi Márton munkássága a XVII. század küzdelmeiben. — Ism. Gyenis András. M. Kultúra. I. 98. l. — Hermann Egyed. Kat. Szemle. 251—252. l.

Szentkúthy Miklós. Vallomás és bábjáték. (Regény.) — Ism. Vajda Endre. M. Csillag. I. 181—183. l. — t. i. Forrás. 2. köt. 246. l.

Vajda Endre. A gondolat impresszionizmusa. Ezüstkor. 244—248 l.

Szentmiklóssy Klára. Mesél a csönd. (Versek.) — Ism. Diárium. 95. l.

Szepsi Czombor Márton. Europica varietas. Kolozsvár. 206 l. — Ism. Ungarn. 415. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 359—360. l. — Vincze László. M. Csillag. II. 625—626. l.

Szerémy Zoltán. *Illés Endre.* A legszerényebb színész. M. Csillag. 408—412. l.

Szigligeti Ede. *R. Nagy András.* A csikós. Erdélyi Helikon. 182. l.

Sziklay Ferenc. Mikor az óra üt. (Regény.) Kassa. 270 l. — Ism. Kemény Gábor. Láthatár. 203—204. l. — Szabolcsi Szemle. 191. l. — Béllyei László. Uj M. Museum. III. köt. 127—128. l. — Martinkó András. Sorsunk. 937—938. l. — Marék Antal. Forrás. 3. köt. 118. l.

Kemény Gábor. A hatvanéves Sziklay Ferenc. Láthatár. 249—252. l.

Szilágyi István. *Dereáno István.* Arany János „Izaparti hű barátja", Szilágyi István. Nagykőrös. (1941.) 251 l. — Ism. Molnár Pál. Uj M. Museum. 287—288. l.

Szili Leontin. 1. Magános sziget. (Regény.) — Ism. Városi István. M. Kultúra. II. 26—27. l. — Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 224. l.

2. Asszony az országúton. (Regény.) 215 l. — Ism. F. E. Kat. Szemle. 256. l.

Szitnyai Zoltán. 1. Élni akarok. (Regény.) Uj kiad. — Ism. László István. Sorsunk. 254—255. l. — Hegedüs Zoltán. Diárium. 116. l.

2. Milka. (Regény.) 249 l. — Ism. Kovács Endre. Kalangya. 239. l. — (Hs.) Koszorú. 9. köt. 164—165. l. — T. G. Élet. 249. l. — M. Szemle. 45. köt. 280. l. — Orosz István. Uj M. Museum. II. köt. 304—305. l. — Debreczeny Lilla. Prot. Szemle. 254—255. l. — Kovács Endre. Uj Élet. 81—82. l.

Szombathy Ilona, H. Ködországban. (Regény.) 139 l. — Ism. (V. I.) Délvidéki Szemle. 2. sz. — M. Szemle. 45. köt. 223. l. — Szilágyi Károly. Uj M. Museum. II. köt. 1656—166. l.

Szondy Margit. Utóirat. (Versek.) — Ism. Harcos Ottó. Sorsunk. 344. l. — Diárium. 95. l.

Szőllőssy Klára. Krisztina élni tanul. (Regény.) — Ism. Aradi Gábor. Sorsunk. 597—598. l.

Szrubián Dezső. Már elmúlt. (Elbeszélések.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 473. l.

Sztojka László. Őr. (Versek.) Dés. — Ism. Walter Gyula. Erdélyi Szemle. 6. sz.

Szuper Károly. *Szász Károly.* Petőfi színészbarátja. Koszoru. 10. köt. 21—23. l.

Tábor István. 1. Fekete város alatt. (Versek.) (1942.) 134 l. — Ism. M. Szemle. 45. köt. 56. l.

2. Lámpafény. (Versek.) — Ism. Ö. L. Híd. 19. sz.

Takács István. Üzenet a Rima partjáról... 110 l. — Ism. Domokos István. Uj M. Museum. 166—167. l.

2. Hold és hárs. (Versek.) 96 l. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 381. l. — Élet. 509. l. — (v. n. b.) Híd. 16. sz. — M. Szemle. 45. köt. 223. l. — Dudás Kálmán. Sorsunk. 573—575. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 142. l. — Sőtér István. M. Csillag. II. 241—242. l.

Takáts Gyula. 1. Vágják a berket. (Regény.) — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 428—429. l. — N. B. Kalangya. 238. l. — Fényi András. Élet. 197. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 175. l. — Kolos E. Kat. Szemle. 223. l. — Martinkó András. Vigilia. 391—393. l. — Kerecsendi Kiss Márton. Sorsunk. 420—421. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 17. l.

Takáts Gyula. Az én földem. Vigilia. 166—169. l.

Tamás Ernő. *F. R. K.* Tamás Ernő versei. Ujs. 218. sz.

Tamási Ágoston. *Tamási Áron.* Igaz történet elbeszélése. Pásztortűz. 205. l.

Tamási Áron. 1. Összes novellái. 926 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 223—224. l. — Fehérvári Antal. Forrás. 2. köt. 117—118. l.

2. Magyari rózsafa. (Regény.) (1941.) 194 l. — Ism. (B. Sz.) Ung. Jahrb. 376. l.

3. Csalóka szivárvány. (Színmű.) 146 l. — Ism. M. Kultúra. I. 80. l. — Bánhegyi Jób. Kat. Szemle. 346—347. l. — Heszke Béla. Pásztortűz. 134—136. l. — Baránszky-Jób László. Sorsunk. 69—74. l. — László István. U. o. 76—77. l.

4. Virrasztás (Cikkek.) — Ism. Élet. 549. l. — V. L. Híd. 23. sz. — Piláthy György. M. Prot. Lapja. 56. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 58—59. l. — Juhász Géza. Termés. Őszi sz. 117—123. l. — —n. M. Élet. 11. sz. — Vásárhelyi Z. Emil. Pásztortűz. 241—253. l. — Harsányi István. Prot. Szemle. 316—317. l. — Szabó Zoltán. M. Csillag. II. 39—42. l.

Jékely Zoltán. Játék a színpadon. Erdélyi Helikon. 110—113. l.

Koczogh Ákos. Aaron Tamási. Dichter der Szekler. Ungarn. 577—582. l.

Paku Imre. Tamási Áron novellái. M. Lélek. 257. l.

Tápay-Szabó László. Csokonai. (Regényes életrajz.) (1941.) 334 l. — Ism. (F.) Ung. Jahrb. 361. l.

Tarczay Gizella, P. Hullámverés. (Versek.) — Ism. Csuka Zoltán. Láthatár. 204. l. — Ö. I. Uj Idők. II. 204. l.

Tartally Ilona. Emberek a végeken. (Regény.) — Ism. B. G. Élet. 134. l.

Tatay Sándor. 1. Csipke. (Tíz elbeszélés.) 79 l. — Ism. S. I. Délvidéki Szemle. 5. sz. — Szőnyi Kálmán. Kalangya. 238. l. — M. Szemle. 45. köt. 223. l. — Enyedi Zsolt. Termés. Téli sz. 109—110. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 252. l. — Bözödi György. M. Élet. 5. sz. — Lovass Gyula. Vigilia. 233—234. l. — Tóth Béla. Sorsunk. 594—595. l. — Kerecsendi Kiss Márton. U. o., 658—659. l.

2. Húshagyókedd. (Regény.) — Ism. a. a. Híd 15. sz. — András Károly. Új Élet. 254. l. — Vidor Miklós. Vigilia. 360. l. — Dékány András. Forrás. 4. köt. 354. l. — Lovass Gyula M. Csillag. II. 238—239. l.

Teleki, Joseph. La cour de Louis XV.— Journal de voyage du conte. — Publié par *Gabriel Tolnai.* — Ism. EPhK. 432. l. — Tóth Béla. Láthatár. 235—236. l. — F. Gachot. Jelenkor. 19. sz. — Gustav Makay. Donaueuropa. 910—911. l.

Teleki László gróf. *Lengyel Tamás.* Gróf Teleki László 178 l. — Ism. A. D. Bpesti Szemle. 264. köt. 62—64. l. — Jelenkor. 12. sz. — (St. B.) Ung. Jahrb. 383. l. — Vidor Miklós. Vigilia. 278. l.

Temérdek Sándor. Előjáték Tristánhoz. (Színjáték.) 80 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 224. l.

Temesváry Kriszta. A diadalmas porszem. (Versek.) — Ism. B. M. Uj Idők. I. 140. l.

Terescsényi György. Hősök. (Regény.) Uj kiad. — Ism. Városi István. M. Kultúra. II. 128. l. — Bory István. Forrás. 3. köt. 237—238. l. — Zimánli Pius. Diárium. 211. l.

Tersánszky J. Jenő. 1. Kakuk Marci. (Regény.) 1—2. köt. 354, 431 l. — Ism. M. Szemle. 44. köt. 56. l.

2. Tíz taktus története. (Öt kis regény.) — Ism. Híd. 24. sz.

3. Vadregény. (Regény.) 234 l. — Ism. Élet. 537. l. — Városi István. M. Kultúra. II. 128. l. — Szabolcsi Szemle. 190. l. — M. Szemle. 45. köt. 224. l. — (—n. —n.) Kat. Szemle. 384. l. — Kardos Tibor. Diárium. 135. l.

4. Annuska. (Regény.) 205 l. — Ism. (B. Sz.) Ung. Jahrb. 377. l.

Féja Géza Tersánszky J. Jenő. Sorsunk. 306—311. l.

Szabó András. Tersánszky J. Jenő. Diárium. 110—112. l.

Thury Zoltán. *Thury Zsuzsa.* Thury Zoltán. M. Csillag. II. 581—587. l.

Thury Zsuzsa. Két asszony. (Regény.) 372 l. — Ism. G. J. Élet. 394. l. — Híd. 1. sz. — Ágoston Julián. M. Kultúra. I. 18. l. — M. Szemle. 44. köt. 168. l. — Örley István. M. Csillag. I. 112—113. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 282—283. l. — Harcos Ottó. Sorsunk. 257. l. — Csorba Győző. Diárium. 46. l.

Thurzó Gábor. 1. A braziliai kérő. (Regény.) — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 428—429. l. — N. B. Kalangya. 238. l. — Fényi András. Élet. 197. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 175—176. l. — Kolos E. Kat. Szemle. 223. l. — Martinkó András. Vigilia. 391—393. l. — Kerecsendi Kiss Márton. Sorsunk. 420—421. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 17. l.

2. Apátlan évek. (Elbeszélések.) — Ism. Fényi András. Élet. 1033. l.

3. Az árnyak völgyében. (Regény.) 165 l. — Ism. —df.— Bpesti Szemle. 264. köt. 191—192. l. — Lovass Gyula. Erdélyi Helikon. 239—240. l. — Szalóczi Pelbárt. Élet. 334. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 171. l. — M. Szemle. 44. köt. 168. l. — Keresztury Dezső. M. Csillag.

I. 113—114. l. — Dénes Tibor. Kat Szemle. 83—84. l. — Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 219—220. l. — Possonyi László. Vigilia. 317. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 43. l.

Fényi András. A harmadik nemzedék. M. Kultúrszemle. 198. l.

Tímár Ferenc. Rongyos madár. (Versek.) Szabadka. 112 l. — Ism. Sándor István. Délvidéki Szemle. 131—132. l.

Tinódi Sebestyén. *Lakatos, Stefan.* An der Wiege der ungarischen Kunstmusik. Sebastian Tinódi. Ungarn. 583—585. l.

Zimándi Pius. Tinódi Sebestyén. M. Lélek. 160—166. l.

Tiszaváry Ervin. Haldokló hajnal. (Versek.) — Ism. (—a.) Erdélyi Szemle. 3. sz.

Tolnai Lajos. 1. A sötét világ. (Önéletrajzi regény.) 245 l. — Ism. B. G. Élet. 294. l. — Kelemen János. Jelenkor. 3. sz. — Bözödi György. Termés. Tavaszi szám. 69—72. l. — Rónay György. M. Csillag. I. 369—370. — Tóth László. Kat. Szemle. 143—146. l. — Martinkó András. Diárium. 46—47. l.

2. A szentistváni Kéri-család. *Féja* Géza bevezetőjével. — Ism. Dömötör Sándor. Sorsunk. 873—874. l.

Bory István. Tolnai Lajos balladái. M. Múzsa. 5. sz.

Dömötör Sándor. A falu rajza Tolnai Lajos (Az urak című) regényében. M. Múzsa. 1—2. sz.

Fehér Tibor. Emlékezés Tolnai Lajosra. Forrás. 2. köt. 334—341. l.

Féja Géza. Tolnai Lajos ébresztése. Sorsunk. 169—180. l.

P. Incze Lajos. Író feltámadása. Erdélyi Helikon. 49—52. l.

[Kozocsa Sándor.] Tolnai Lajos. M. Múzsa. 1. sz. 122. l.

Tombor Tibor. A vér és a vas költője. Gabriele D'Annunzio élete. (Regény.) 332 l. — Ism. Ladislao Bóka. Corvina. 302—303. l. — Erdősi Károly. Élet. 473. l. — Hámos György. Új Idők. I. 349. l. — Nyisztor Zoltán. M. Kultúra. I. 128. l. — Paku Imre. Diárium. 162—163. l.

Tompa Mihály. *Nagy Dóra.* Tompa Mihály elindul Igriciből. M. Múzsa. 12. sz. 315—323. l.

Nagy Péter. Tompa Mihály. M. Csillag. I. 558—563. l.

Tormay Cecile. *Katona Jenő.* Egy szoborleleplezésre. Jelenkor. 13. sz.

Stolpa, Sára von. Cäcilie von Tormay, die Gründerin des nationalen Verbandes Ungarischer Frauen. Ungarn. 143—150. l.

Tótfalusi Kis Miklós. *Szij Rezső.* Misztótfalusi Kis Miklós. — Ism. Iványi Sándor. M. Kutúra. II. 112. l. — Pintér József. M. Élet.7. sz. — Bardócz Árpád. Sorsunk. 936. l. — Paku Imre. Forrás. 4. köt. 244. l.

Tóth Árpád. Külföldi költők. *Szabó Lőrinc* bevezető tanulmányával. 324 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 367—368. l.

Devecseri Gábor. Tóth Árpád. Jelenkor. 22. sz.

Féja Géza. Tóth Árpád. Híd. 5. sz.

Szabó Lőrinc. Tóth Árpádról. M. Csillag. I. 253—255. l.

Térey Sándor. Tóth Árpád kiadatlan levelei és versei. Forrás 2. köt. 156—163. l.

Vincze László. Lélektől lélekig. Sorsunk. 622—627. l.

Tóth László. 1. Tavaszi síp meg a többi. (Regény.) 381 l. — Ism. T. G. Élet. 177. l. — Jelenkor. 12. sz. — Városi István. M. Kultúra. I. 60. l. — Vasy Ferenc. Kat. Szemle. 224. l. — Parajdi Incze Lajos. Pásztortűz. 137—138. l. — Zimándi Pius. Diárium. 162—163. l.

2. A különös kérő. (Regény.) — Ism. Élet. 63. l.

Tóth Lőrinc. *Vértes István.* Tóth Lőrinc. A Sajtó. 4. sz.

Tömörkény István. 1. Gerendás szobákból.. (Elbeszélések.) 259 l. — Ism. T. G. Élet. 309. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 127. l. — B. S. Kat. Szemle 160. l.

2. Jegenyék alatt. (Elbeszélések.) 178 l. — Ism. —r. Kat. Szemle. 384. l.

3. Rónasági csodák. (Elbeszélések.) Sajtó alá rendezte: *Sík Sándor*. Szeged. 215 l. —Ism. Madácsy László. Délvidéki Szemle. 335—336. l. — Gergely Gergely. Nevelésügyi Szemle. 265—266. l. — Paku Imre. Sorsunk. 872—873. l.

4. Három színjáték. Bevezetéssel ellátta: *Sík Sándor*. Szeged. — Ism. Paku Imre. Sorsunk. 872. l.

Balassa Imre. Tömörkény István. M. Kultúra. II. 153—155. l.

Fehérvári Antal. A tanyavilág krónikása. Forrás. 1. köt. 371—372. l.

Gulácsy Irén. Tömörkény István. Új Idők. I. 226—228. l.

U. az. Tömörkény szobra előtt. Délvidéki Szemle. 298—303. l.

Krammer Jenő. Tömörkény István növekvő időszerűsége. Kalangya. 490—493. l.

Ortutay Gyula. Tömörkény István. Jelenkor. 15. sz.

Schöpflin Aladár. Tömörkény. M. Csillag. I. 701. l.

Tömörkény István. Új Idők. I. 11. sz.

Török Gyula. A porban. (Regény.) 230, 232 l. — (Ism. T. G. Élet. 369. l. — Nógrády Zoltán. M. Kultúra. II. 162. l. — (—n. —n.) Kat. Szemle. 288. l. — Polgár Vilmos. Pannonhalmi Szemle. 366—367. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 190—192. l. — Ungarn. 463. l.

Dénes Tibor. Levél Török Gyulához. Vigilia. 373—377. l.

Ficzay Dénes. Egy elfelejtett erdélyi író: Török Gyula. Pásztortűz. 500—502. l.

Kósa János. Író és regényhős. Török Gyula sorsa. Jelenkor 8. sz.

Török Rezső. 1. A dolgozó nők klubja. (Regény.) — Ism. Élet. 757. l.

2. Garas nélkül. (Regény.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 269. l.

Török Sándor. 1. Tolvajok. (Regény.) — Ism. Az író munkájáról. Koszorú. 9. köt. 242. l. — Élet. 529. l.

2. Az idegen város. (Regény.) Új kiad. 442 l. — Ism. Maródi Árpád. Pannonhalmi Szemle. 231. l.

Traeger Ernő. 1. Szent Margit. (Versek.) 83 l. — Ism. Falu Tamás. Új Idők. II. 76. l. — (w. gy.) Erdélyi Szemle. 1. sz. — M. Kultúra. I. 80. l. — Ágoston Julián. Kat. Szemle. 127. l. — Máté Károly. Diárium 116—117. l. — —s. Budapesti Szemle. 264. köt. 378—380. l. — B. g. Élet 649. l. — Híd. 6. sz. — G. L. Prot. Szemle. 319—320. l.

2. Ugy-e te félsz tőlem? (Versek.) 80 l. — Ism. —s. Bpesti Szemle. 264. köt. 378—380. l.

3. Zsoltárok könyve. (Versek.) — Ism. Élet. 949. l. — Falu Tamás. Új Idők. II. 773. l.

Turi-Turgonyi András. Átok. (Színmű.) Madách Könyvtár. — Ism. Divinyi Mihály. Diárium. 163. l.

Tűz Tamás. Két tenger között. (Versek.) 77 l. — Ism. Élet. 509. l. — Jelenkor. 11. sz. — Iványi Sándor. M. Kultúra. II. 174. l. — (—n. —n.) Kat. Szemle. 224. l. —Vas István. Vigilia. 318—319. l. — Csorba Győző. Sorsunk. 657—658. l. — Harcos Ottó. Diárium. 185—186. l.

Ujfalusi László. Örök szerelem. (Elbeszélések.) — Ism. J. J. Híd. 17. sz.

Ujfalvy Sándor emlékiratai. Sajtó alá rendezte *Gyalui Farkas*. Kolozsvár, XII, 444 l., 4 t. — Ism. T. W. I. Új Idők. I. 114—115. l.

Tóth László. A biedermeier Erdély szemtanúja. Pásztortűz. 193—195. l.

Ungvárnémeti Tóth László. *Weöres Sándor*. Egy ismeretlen nagy magyar költő. Diárium. 271—274. l.

Urbán Ernő. Ének a Dunakorzón. (Versek.) — Ism. Paku Imre. Sorsunk. 259. l.

Vadnai Károly. *Sziklay János.* Az egyetlen szépirodalmi napilap és Vadnay Károly. A Sajtó. 4. sz.

Vajay József. Hulló csillag. (Regény.) — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 64. l. — Péchy-Horváth Rezső. Erdélyi Szemle. 7—8. sz.

Vajda Endre. *Jankovich Ferenc.* Új költő. Híd. 6. sz.

Vajda János. *Bóka László.* Vajda János. 158 l. — Ism. Jelenkor. 1. sz. — Paku Imre. Pásztortűz. 140—141. l.

Dénes Tibor. Hogyan készült Vajda János költeményei válogatott gyűjteményének kiadására? Irodtört 30—31. l.

Rezek Román. Vajda János ismerelen röpirata. Sorsunk. 134—136. l.

Váli Németh László. A költő és a puska. Sorsunk. 644—647. l.

U. az. A magyar önámítás leleplezése. Sorsunk. 862—865. l.

U. az. Vajda János. Új Idők. I. 334—335. l.

Vályi Nagy Géza. Válogatott költemények. 1917—1943. — Ism. Az író munkájáról. Koszorú. 10. köt. 50—51. l.

Vándor Kálmán. Idegen asszony. (Színmű.) Új Magyar Színház. — Ism. Spectator. Délvidéki Szemle. 140. l.

Várdai Béla. Rab magyar tájakon. 176 l. — Ism. M. Kultúra. II. 34. l. — Cs. Gárdonyi Klára. Irodtört. 19—20. l.

Várkonyi Nándor. *Fényi András.* A harmadik nemzedék. M. Kultúrszemle. 197—198. l.

Várnai Zseni. 1. Egy asszony a milliók közül. (Regény.) — Ism. Abádi Imre. Mult és Jövő. 47. l.

2. Válogatott versei — Ism. Abádi Imre. Mult és Jövő. 8. l.

3. — és *Peterdi Mária.* Mint viharban a falevél. (Regény.) — Ism. Berend László. Mult és Jövő. 174. l.

Városi István. Áldás a hegytetőről. (Versek.) 202 l. — Ism. Fényi András. Élet. 109. l. — Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 108—109. l. — Rezek S. Román. Kat. Szemle. 95. l. — Bárdosi Németh János. Sorsunk. 423. l.

Vaszary Gábor. 1. Kain. (Elbeszélések.) — Ism. Erdősi Károly. Élet. 473. l.

2. Udvarolni felesleges. (Bohózat.) Új Magyar Színház. — Ism. B. G. Élet 157. l. — Szira Béla. Kat. Szemle. 90. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 119—120. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 1. köt. 351. l.

Vaszary János. 1. Szajnaparti kaland. (Regény.) — Ism. Haraszthy Gyula. Diárium 186. l.

2. Egy nap a világ. (Mai történet.) Andrássy Színház. — Ism. Thurzó Gábor. Vigilia. 38—39. l. — László István. Sorsunk. 162—163. l.

Vathy Elek. Játszunk tovább. (Versek.) — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 7—8. l.

Végh György. 1. Havas éjszakák. (Versek.) — Ism. Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 66. l. — Vajda Endre. Prot Szemle. 117—118. l

2. Auguste Corbeille csudálatos kalandjai. (Regényes önéletrajz.) 132 l. — Ism. Gönczy Gábor. Erdélyi Helikon. 358—359. l. — Nagy Tibor. Jelenkor. 17. sz. — M. Szemle. 44. köt. 224. l. — Vajda Endre. Vigilia. 36. l.

3. Pillangós őszök. (Versek.) — Ism. Rezek S. Román. Pannonhalmi Szemle. 218. l. — Tűz Tamás. Sorsunk. 724—725. l. — Hegedűs Zoltán. Diárium. 47. l.

Fényi András. Végh György. Új Élet. 89—90. l.

Veres Péter. 1. Szűk esztendő. (Elbeszélések.) — Ism. Kordás Ferenc. Kalangya. 239—240. l.

2. Számadás. (Önéletrajz.) IV. kiadás.— Ism. Lékó Béla. M. Kultúra. II. 192. l.

Vidor Miklós. Fölszáll a köd. (Versek.) — Ism. Élet. 509. l. — Rónay György. Vigilia. 196—197. l. — Paku Imre. Sorsunk. 259—260. l.

Vitnyédi N. István. Az áldozat. (Regény.) 423 l. — Ism. Iványi Sándor. Élet. 48. l. — Városi István. M. Kultúra. I. 26—27. l. — Kerékgyártó Imre. Kat. Szemle. 158—159. l. — Bánhegyi Jób. Pannonhalmi Szemle. 61—62. l.

Voinovich Géza. György barát. (Regény.) 233 l. — Ism. Csuka Zoltán. Kalangya. 45—46. l. — Parajdi Incze Lajos. Erdélyi Helikon. 119—121. l. — (y.) Híd. 2. sz. — Rubinyi Mózes. Erdélyi Szemle. 11—12. sz. —Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 14. l. — M. Szemle. 44. köt. 168. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 46—48. l. — Szentimrei Jenő. Pásztortűz. 513—515. l.

Vörösmarty Mihály. *Vajda Endre.* Vörösmarty Mihály művei regékben. 328 l. —Ism. (k. l.) Ung. Jahrb. 362. l. — Olajos Elréd. Pannonhalmi Szemle. 134—135. l.

Csekey István. A százéves „Szózat" és a külföld. Hitel. 709—715. l.

Gy. Gyömrői Jenő. Vörösmarty Julius Caesar-fordítása és a Nemzeti Színház. M. Csillag. II. 103—110. l.

Hangay Sándor. Vörösmarty. Erdélyi Szemle. 9. sz.

Heszke Béla. Csongor és Tünde. Pásztortűz. 524—526. l.

Hofmann L. „Csongor und Tünde" auf den deutschen Bühnen. Ungarische Jahrbucher. 289—291. l.

Kovács László. Csongor és Tünde. Erdélyi Helikon. 734—736. l.

Mosonyi József. Az ifjú Vörösmarty — Ism. Martinkó András. Diárium. 209. l.

Kristóf György. Fadrusz Mátyás királya és Vörösmarty Szép Ilonkája. Erdélyi Múzeum. 227—243. l. — Klny. is: Erdélyi Tudományos Füzetek. — Ism. Jajczay János. Kat. Szemle. 382—383. l. — U. az. Forrás. 4. köt. 244—245. l.

Papp Viktor. A Szózat százéves zenéje. Bpesti Szemle. 265. köt. 338—348. l.

vitéz Szarka Géza. Vallomás Vörösmartyról. M. Kultúra. II. 43—44. l.

A „Fóti dal" jubileuma. Koszorú. 9. köt. 120—121. l.

Wallaszky Pál. *Gulyás József.* Wallaszky Pál Conspectusának egy érdekes példánya. Új M. Museum. II. köt. 137—138. l.

Wass Albert. 1. A kastély árnyékában. (Regény.) — Ism. Élet. 769. l. — Borbély László. M. Prot Lapja. 80. l. — Ágoston Julián. M. Kultúra. 162. l. — Kiss Gyula. M. Élet. 12. sz. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 211—212. l.

2. A titokzatos özbak. (Regény.) (1941.) 200 l. — Ism. (H.) Ung. Jahrb. 377. l.

3. Mire a fák megnőnek. (Regény.) — Ism. Tóth Béla. Prot. Szemle. 32. l. — Kerecsendi Kiss Márton. Sorsunk. 345—346. l. — Kovalovszky Miklós. Diárium. 47. l.

Weöres Sándor. *Vajda Endre.* Weöres Sándor. Diárium. 13—15. l.

Zachár Ilona. 1. ...És terjesztém a szent tüzet. (Regény Kazinczy Ferencről.) 1—2. köt. —Ism. Híd. 1. sz.

Zádor Tamás. 1. A nagy riport. (Regény.) — Ism. (G. J.) Koszorú. 9. köt. 163—164. l.

2. Zuhanó emberek. (Regény.) — Ism. Kovalovszky Miklós. Diárium. 143. l.

Zaymus Gyula. Illatos fény és egyéb elbeszélések. 186 l. — Ism. Iványi Sándor. M. Kultúra. I. 176. l. — László István. Kat. Szemle. 383. l. — K. D. Pannonhalmi Szemle. 139. l.

Zelk Zoltán. A lélek panaszaiból. (Versek.) — Ism. Vajda Endre. Prot. Szemle. 115. l. — Bóka László. M. Csillag. I. 370—371. l.

Zilahy Lajos. 1. Szépanyám. (Színjáték.) Nemzeti Színház. — Ism. T. g. Élet. 378. l. — Árgus. Jelenkor. 11. sz. — Benedek Marcell. Új Idők. I. 544. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 141—142. l. — Szira Béla. Kat. Szemle. 186—187. l. — Thurzó Gábor. Vigilia. 237. l. — Rédey Tivadar. Forrás. 2. köt. 222—223. l. — Schöpflin Aladár. M. Csillag. I. 624—626. l. — Baránszky-Jób László. Sorsunk. 586. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 144. l.

2. Fatornyok. (Színmű.) Nemzeti Színház. — Ism. B. G. Élet. 1037. l. — Benedek Marcell. Új Idők. II. 764—765. l.

Féja Géza. Zilahy Lajos. Forrás. 1. köt. 290—294. l.

Hidvégi Jenő Gyula. Zilahy Lajos. Új Élet. 241—245. l.

Lovass Gyula. Zilahy Lajos. Vigilia. 456—459. l.

Zrínyi Miklós. *Ferdinándy Mihály.* Zrínyi Miklós a költő művei regékben. — Ism. P. L. M. Középiskola. 15—16. l.

Csery-Clauser Mihály. Zrínyi útja. Sorsunk. 778—784. l.

József kir. herceg. Gróf Zrínyi Miklós hadvezér katonai elvei a két világháborúban. Bpesti Szemle. 264. köt. 321—333. l.

Kenderessy Tibor. Zrínyi öröksége. M. Kultúra. I. 3. l.

Kosáry Domokos. Zrínyi Miklós. Forrás. 3. köt. 309—313. l.

Markó Árpád. Gróf Zrínyi Miklós. 80 l. — Ism. Szabady Béla. Győri Szemle. 191. l. — Mitterpacher Gusztáv. Hadtörténelmi Közlemények. 102—104. l. — Tóth Béla. Láthatár. 258. l. — Takács József M. Kultúra. I. 114—126. l. — M. Szemle. 44. köt. 335. l. — Szamosvölgyi Gábor. Kat. Szemle. 222. l. — K. László József. Századok. 497—498. l. — Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 145. l. — T. B. Prot. Szemle. 352. l. — Ungarn. 414. l. — Csapodi Csaba. Forrás. 2. köt. 373. l. — Kardos Tibor. Diárium. 88. l.

U. az. Graf Nikolaus Zrinyi. Ungarn. 569—576. l.

Zsadányi Nagy Árpád. Fény. (Versek.) Nagyvárad. — Ism. Párkányi Norbert. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny. 76. köt. 191. l.

Zsigray Julianna. Lázadó szív. (Regény.) — Ism. Élet. 234. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 31. l. — Zimándi Pius. Diárium. 93. l.

Összeállította: KOZOCSA SÁNDOR.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

IRODALOMTÖRTÉNETI

KÖZLEMÉNYEK

A M. N. MÚZEUM
KÖNYVTÁR OSZTÁLYA

SZERKESZTI

KÉKY LAJOS

ÖTVENNEGYEDIK ÉVFOLYAM

ELSŐ FÜZET

A GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON JÖVEDELMÉNEK FÖLHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST 1944

TARTALOM.

TANULMÁNYOK, ÉRTEKEZÉSEK.

Kerecsényi Dezső: A „világiság" néhány változata XVI. századi irodalmunkban 1
Kristóf György: Miklós Miklós 21

ADATTÁR.

Ismeretlen Tompa-versek a Második losonci versescönyvben: 1. Huszárdal. 2. A honvéd. 3. A szegény honvéd. Közli: *Kaszab Andor* 43
Szemere Miklós levelei Erdélyi Jánoshoz. I. közl. Közli: *Erdélyi Zsuzsa* 48

KÖNYVISMERTETÉS.

Ars Medica. XVI. századi magyar orvosi könyv. *Alföldi Rezső* . 62
Eckhardt Sándor: Az ismeretlen Balassi Bálint. *Kerecsényi Dezső* 68
Sík Sándor: Esztétika. *Galamb Sándor* 70
Kozocsa Sándor: Jászai Mari levelei. *Pukánszkyné Kádár Jolán* 74
Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. Második kötet. *Kéky Lajos* 75
Dolgozatok a drámatörténet és a dramaturgia köréből: 1. Vitéz Doroghy Ferenc: Somló Sándor színművei. 2. Jóború Magda: Akadémiai drámai pályaművek. 3. Miszti László: A magyar tragikum-elméletek története. *Solt Andor* 78
Pálóczi Horváth Ádám Holmijának negyedik darabja. *K. L.*-től. . 80

A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÉKY LAJOS.
Kéziratok és ismertetésre szánt könyvek az ő címére küldendők:
Budapest, XII., Ormódi-utca 3.

22898 Sárkány-nyomda r.-t. Budapest, VI., Horn Ede-u. 9. Tel.: 122-190, 326 066.
Igazgatók: Wessely Antal és Wessely József.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek.*

I. Tudományos művek.

Bódi Ferenc: A csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály gimnázium másfél-évszázados története. Az intézet 150 éves jubileuma alkalmából írta B. F. tanár. I. k. Történeti rész, II. k. Okmánytár. 372 + 159 l.

Csorba Tibor: A humanista Báthory István. Palladis, 264 l.

Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. Bp., Akadémia. 362 l. Második kötet.

Révész Imre: „Tegnap és ma örökké..." R. I. összegyüjtött tanulmányai az egyház multjából és jelenéből. A Coetus Theologurom munkaközösségének kiadványsorozata. 4—5. Debrecen. 420 l.

Ungarn und die Nachbarvölker. Im Auftrag des ungarischen Balkanausschusses herausgegeben von Stefan Gál. Budapest, Danubia-Verlag.

III. Regények és elbeszélések.

Ambrus Zoltán: Válogatott elbeszélések. Voinovich Géza válogatása. Révai. 265 l.

Simenon, Georges: A szökevény. Regény. Ford. Rónay György. Révai. 154 l.

IV. Költemények. Színművek.

Bánffy Miklós: Naplegenda. (Öt színmű: Naplegenda. A nagyúr, Az erősebb. Maskara. Martinovics.) Révai. 489 l.

Kaffka Margit összes versei. Franklin. 173 l.

*) A **Budapesten** megjelent munkáknál a **hely,** az **1943-ban** kiadottaknál az **idő,** a **8-r-űeknél** az **alak** megjelölését elhagytuk.

GALAMB SÁNDOR:

A MAGYAR DRÁMA TÖRTÉNETE 1867-TŐL 1896-IG.

Első kötet: 1937. — Második kötet: 1944.

— A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. —

Ára: az I. kötete: 10.80 P., a II. kötete: 16.— P.
a két kötete: 26.80 P.

Az Irodalomtörténeti Közlemények előfizetési ára egy évre 10 P. Egy-egy füzet ára 3 P.

Igazság nyomda Budapest, VI., Horn Ede-utca 9—11.
Felelős vezető: Falus József